

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Kohēzijas fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

GAUJAS NACIONĀLA PARKA DABAS AIZSARDZĪBAS PLĀNS

VALSTS AIZSARGĀTO KULTŪRAS PIEMINEKĻU APRAKSTI GAUJAS NACIONĀLAJĀ PARKĀ

22. pielikums

Izstrādātājs: SIA "Estonian, Latvian & Lithuanian Environment"
Ritvars Ritums – kultūrvēstures eksperts

Rīga, 2022. gada jūlijs

INSPIRING
ENVIRONMENT

Saturs

Saīsinājumi.....	8
Ainavu senkapi.....	9
Āraišu baznīcas viduslaiku kapsēta.....	12
Āraišu ezerpils.....	14
Āraišu luterāņu baznīca	18
Āraišu mācītājmuižas apbūve ar parku	21
Mācītāja māja	22
Mācību māja	23
Klēts	24
Ledus pagrabs	25
Stallis un vāgūzis	25
Lopu kūts ar gubeni	26
Āraišu muzejparka vēsturiskā apbūve	28
Āraišu vējdzirnavas un dzirnavnieka māja.....	28
Āža krogs.....	29
Āraišu viduslaiku pils un apmetne	32
Auciema viduslaiku kapsēta	35
Avotiņu senkapi	38
Baķu viduslaiku kapsēta.....	40
Baukalna senkapi (Zviedru kapi).....	42
Baukalna viduslaiku kapsēta un baznīcas vieta	44
Brasliņu senkapi.....	47
Brušu pusmuižas apbūve	49
Kungu māja	49
Kalpu māja (vecā dzīvojamā māja)	50
Klēts ar pagrabu.....	51
Kūts	51
Uz ābolu klēts pamatiem celta pirts	52
Bundes senkapi (Krievu, Zviedru kapi)	54
Cēsu kauju piemiņas vieta Liepā.....	56
Dimdu viduslaiku kapsēta (Beikas kalniņš).....	59
Dimdu viduslaiku kapsēta (Vecais kapsētas tīrums).....	61
Dumpju senkapi.....	63

Dzejnieka E.Treimaņa - Zvārguļa dzīves vieta un kaps	65
Dzīvojamā ēka Siguldā	69
Gailonu viduslaiku kapsēta (Ozolkalniņš)	71
Gribžu senkapi	73
Gūtmaņa ala	75
Incēnu viduslaiku kapsēta un kapelas vieta (Kapu kalniņš)	78
Interjera dekoratīvā apdare (3 telpās)	81
Jaunkalnu senkapi	84
Jaunmežciema viduslaiku kapsēta	86
Jāņkalnu viduslaiku kapsēta (Jāņa kalniņš)	88
Jāņmuižas muižnieka dzīvojamā ēka	90
Jātnieku senkapi (Kapu kalniņš, Krievu kalns)	93
Jelgavkalna apmetne	95
Kalauzu senkapi	97
Kalauzu viduslaiku kapsēta (Priežu kalniņš, Miroņu kalniņš)	99
Kalna Vaizuļu senkapi	101
Kalnaastīšu apmetne	103
Kalnamežiņu senkapi	105
Kalnamuižnieku viduslaiku kapsēta	107
Kalnatītmaņu pilskalns	109
Interjera dekoratīvā apdare	111
Kampu - Ģūģeru senkapi, apmetne un kulta akmens	114
Karātavkalns – soda vieta	118
Katlāpu un Viesulēnu senkapi (Līvu kapi)	120
Kaupo kalns - nostāstu vieta	122
Kārļa kalns – pilskalns	124
Klinšu zīmējumi Virtakas iezī	126
Krimuldas Jaunās kapsētas senkapi	129
Krimuldas luterāņu baznīca	130
Krimuldas viduslaiku pils	133
Krustkalnu viduslaiku kapsēta (Zviedru kapi)	136
Kubeseles pilskalns	139
Kvēpenes meža senkapi	141
Kvēpenes pilskalns	142

Laiviņu senkapi	144
Laternas turētājs.....	146
Lejaspeļu senkapi.....	149
Lielgaujmaļu senkapi (Zviedru kapi)	150
Lielstraupes baznīcas viduslaiku kapsēta ar krustakmeni	152
Lielstraupes viduslaiku pils (un baznīcas apbūve)	155
Lielstraupes senpilsētas un nocietinājumu sistēmas paliekas	163
Lielstraupes zirgu pasta stacija	167
Liepas Lielās Ellītes ala ar avotu - kulta vieta.....	170
Liepas viduslaiku kapsēta	173
Liepeņu senkapi I (Batarīņi)	176
Liepeņu senkapi II	178
Liepiņu senkapi	179
Līgatnes papīrfabrikas ciemata vēsturiskais centrs	181
Līgatnes papīrfabrikas direktoru viesu nams (vēlāk bērnu dārzs).....	184
Līgatnes pilskalns	187
Lojas pilskalns	189
Mazstraupes pils ar parku	191
Melnā ieža pilskalns.....	194
“Melturu” dzīvojamā rija	196
Nurmižu muižas apbūve	199
Panno	202
Pekas kalns – pilskalns	204
Pobreņču Svētais avots - kulta vieta.....	206
Priekuļu lauksaimniecības izmēģinājumu un selekcijas stacijas ēka ar šķūni	208
Priežu senkapi.....	210
Pulles senkapi	212
Pūricu senkapi I (Kapu kalns, Lībiešu kapi), II (Turku kapi).....	214
Pūteļu senkapi	216
Raiskuma pagastnama, skolas, saimniecības ēkas apbūve ar parku	219
Pagastmāja	219
Pagastskola	220
Rija	221
Parks	221

Rakstu krustakmeņi	223
Rakstu senkapi	225
Rata kakts – pilskalns	227
Ratnieku senkapi	229
Rubenes draudzes skola	231
Rubenes luterāņu baznīca ar žogu	233
Rubeņu viduslaiku kapsēta	236
Rugēnu senkapi	239
Rūju viduslaiku kapsēta (Lielais kalns)	241
Skasteru meža senkapi un bļodakmens	243
Saksukalns – senkapi	245
Satezeles pilskalns (Lībju kalns)	246
Sārumkalns – pilskalns	248
Siguldas Jaunā pils	250
Siguldas luterāņu baznīca	254
Siguldas viduslaiku pils un Krusta kalns	256
Siguldas, Turaidas un Krimuldas vēsturisko centru komplekss	260
Silļķu viduslaiku apmetne	265
Simtēnu senkapi	267
Stoķu Svētavots - kulta vieta	269
Strīķupītes senkapi	271
Sveķu Sila senkapi	273
Šķesteru senkapi (Miroņu kalniņš)	275
Tālēnu senkapi	277
Teņņu viduslaiku kapsēta (Turku kapi)	279
Tēlnieku K. Jansona un A. Jansona dzīves un darba vieta	281
Trēziņu senkapi	283
Turaidas Baznīckalna viduslaiku kapsēta	285
Turaidas muzejrezervāts	287
Turaidas baznīca	287
Turaidas Baznīckalna viduslaiku kapsēta	287
Turaidas pilsmuiža	288
Turaidas muižas pārvaldnieka vecā dzīvojamā ēka	288
Turaidas pilskalns un viduslaiku pils	293

Ungurmuižas apbūve ar parku	296
Muižnieku dzīvojamā ēka	297
Dzīvojamā ēka.....	298
Tējas namiņš	298
Ungurmuižas klēts	299
Stallis – vāgūzis	300
Krogs	301
Kaplīča.....	301
Parks	302
Upesmuižnieku viduslaiku kapsēta.....	304
Uplantu apmetne.....	305
Uplantu krustakmens	306
Uplantu viduslaiku kapsēta.....	309
Ureles pilskalns (Baznīcas kalns).....	311
Vaidavas muižas apbūve.....	313
Kungu māja	313
Klēts ar pagrabu.....	314
Vaidavas pilskalns	316
Vāļu senkapi.....	318
Vāveres kroga apbūve	320
Veclauču viduslaiku kapsēta	322
Veclejas Daudziešu viduslaiku kapsēta (Mēra kalniņš)	324
Veismaņu muižas apbūve	326
Muižnieka dzīvojamā māja	326
Muižkunga māja	327
Saimniecības ēka	328
Klēts	329
Magazīna.....	329
Ratnīca	330
Stallis.....	330
Aitu kūts, vēlāk kalpu māja.....	331
Kūtis	332
Parks	332
Veselavas muižas kungu māja	334

Veselavas viduslaiku kapsēta.....	338
Viešu pilskalns.....	341
Vikmestes pilskalns.....	343
Vildogas pilskalns (Kautraka kalns).....	344
Zaļkalnu senkapi	345
Zanderu senkapi	347
Zeltiņu senkapi (Vējakroga senkapi).....	349
Zemnieku sēta "Kalāči"	351
Izmantoto avotu, literatūras un interneta resursu saraksts	353

Saīsinājumi

1.g.t. – pirmais gadu tūkstotis
1.g.t.pr.Kr. – pirmais gadu tūkstotis pirms Kristus
A – austrumi
a/s – akciju sabiedrība
apm. – apmēram
Bij. – bijušais
D - dienvidi
DA – dienvidaustrumi
DAA – dienvidaustrumi-austrumi
DDA – dienvidi-dienvidaustrumi
DDR – dienvidi-dienvidrietumi
DR – dienvidrietumi
g. – gads
g.v. – gadus vecs
gs. – gadsimts
LFK – Latviešu folkloras krātuve
LNVM AD - LNVM AD
LPSR – Latvijas padomju sociālistiskā republika
NKMP – Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde
Nov. – novads
Nr. – numurs
Pag. – pagasts
R – rietumi
t.s. – tā saucamais
Z – ziemeļi
ZA – ziemeļaustrumi
ZA – Zinātņu akadēmija
ZAA – ziemeļaustrumi-austrumi
Zin. eksp. – zinātņu eksperts
ZR – ziemeļrietumi
ZRR – ziemeļrietumi-rietumi
ZZA – ziemeļi-ziemeļaustrumi
ZZR – ziemeļi-ziemeļrietumi

Ainavu senkapi

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 402, Cēsu nov., Drabešu pag., pie Ainavām

Amatas upes augstajā, stāvajā trastā 1923. gadā, rokot pamatus operdziedātāja Eduarda Ramata jaunsaimniecībai "Ainavas", uzgāja senkapus ar senlietām. Pieminekļu valdes priekšsēdētājs Fridrihs Ozoliņš 1924. gadā izdarīja izrakumus, atsegdams 10 kapus. 1928. gadā Eduards Šturms izpētīja vēl 4 skeletkapus un divus ugunskapus. Izrakumu laikā iegūti arī senlietu savrupatradumi. Mirušie apbedīti ovālās, līdz 0,8 m dziļas bedrēs, līdz dotas rotas un iedzīves priekšmeti. Ugunskapi ierakti līdz 0,6 m dziļās ieapaļās bedrēs, kas pildītas ar dedzinātiem cilvēku kauliem.

Sieviešu apbedījumos daudz rotu – bronzas kaklariņķi, krellju, kauri gliemežvāku un zvārguļu kaklarotas, lociņu važturi, pakavsaktas, dažāda veida aproces un gredzeni. Ļoti nozīmīgi ir apbedījumos atrastie tekstilmateriālu fragmenti - audumu vainagu fragmenti, vainagu piekari, ar bronzas gredzentiņiem rotātu villaiņu fragmenti, pēc kuriem veidotas villaiņu rekonstrukcijas, kas ir vienas no greznākajām, kas iegūtas arheoloģiskajos izrakumos. LNVM ekspozīcijā redzama sievietes tērpa rekonstrukcija, kas gatavota pēc Ainavu senkapu izrakumu materiāliem. Kapulauks datējams ar 12. - 13. gs.

1959. gadā arheologs V.Urtāns pierakstījis "Ainavu" iedzīvotāju Irmas un Edvarda Ramatu stāstījumu par pieredzēto pēc arheoloģiskajiem izrakumiem, kad Fr.Ozoliņš izpētījis bagātas latgaļu jaunavas apbedījumu: *"Īsi pirms pusnaktīm ābeļziedu laikā ābeļdārzā parādās jaunava baltā tērpā. Parādība skaidri redzama no verandas un istabas logiem. Kad uzrunā jaunavu, tā neatbild, tuvojoties viņai, parādība izgaist. Tas tāpēc, ka "Ainavu" mājas uzceltas uz kapulauka"*.

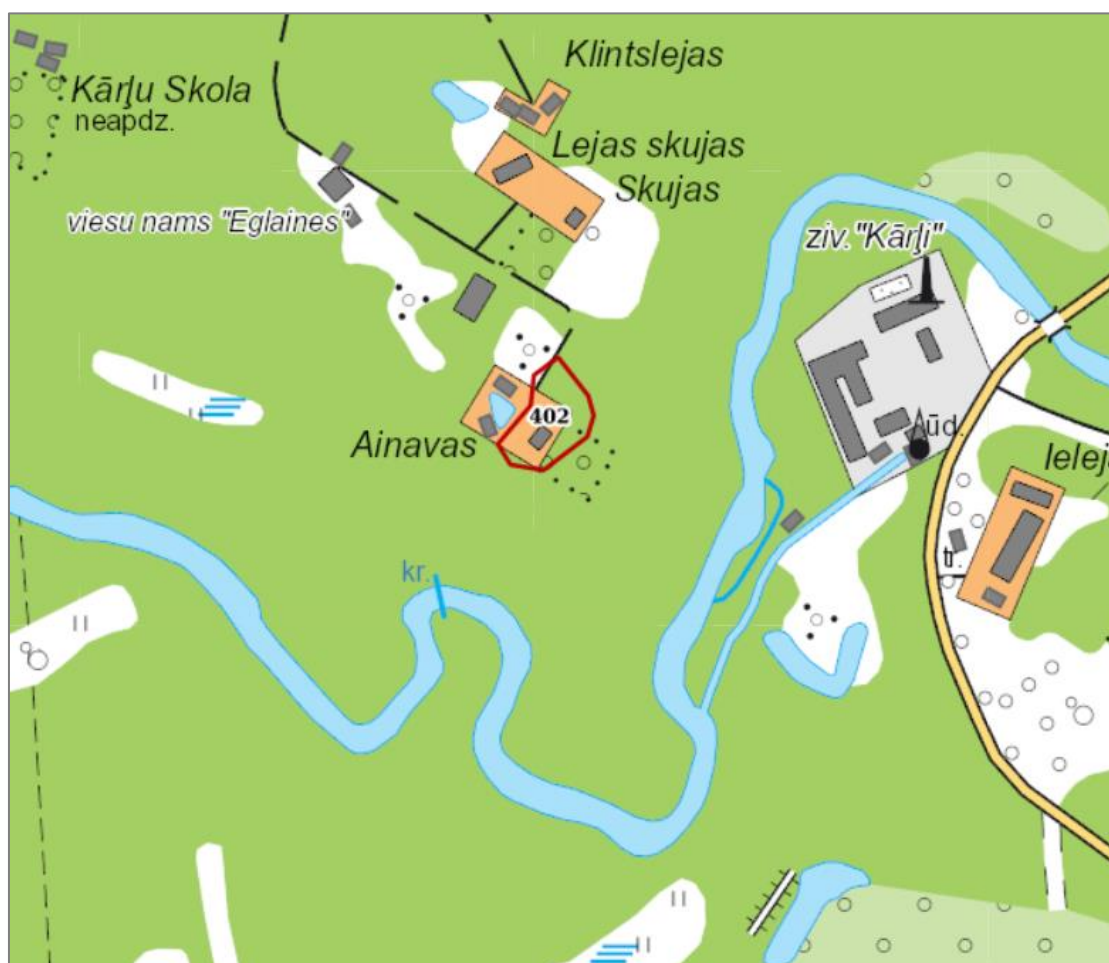
Ainavu senkapi. (Ed. Šturma foto, 1928. g.)

Ainavu senkapi.

Ainavu senkapos atrastās senlietas

Ainavu senkapu atrašanās vieta.

Āraišu baznīcas viduslaiku kapsēta

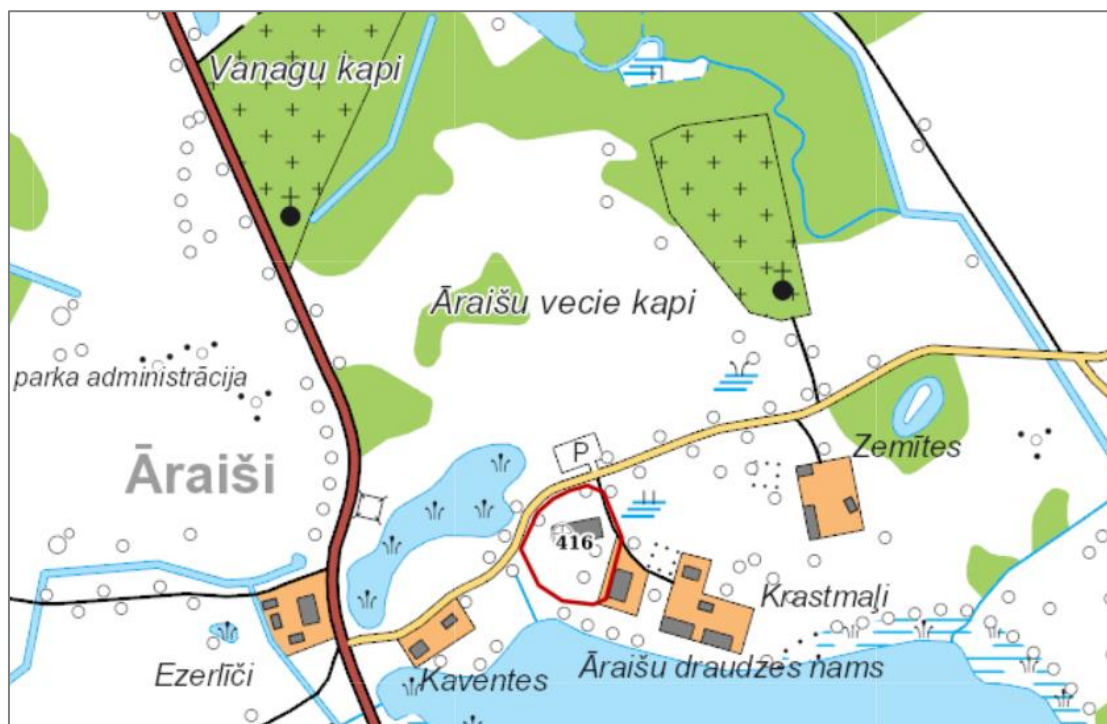
Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 416, Cēsu nov., Drabešu pag., Āraiši, Āraišu luterāņu baznīcas teritorijā.

Kapsēta ierīkota ap 2 m augstā reljefa pacēlumā Āraišu ezera Z krastā ap Āraišu baznīcu. Kapsētas uzkalna Z, ZR un ZA nogāzes stāvas, teritoriju norobežo ceļi. Pret citām pusēm kritums lēzens. Kapsētas DR pusē grāvis, kas savieno dīķus ar Āraišu ezeru. DA atrodas mācītājmuižas dzīvojamā māja.

1998. gadā arheoloģiskos aizsardzības izrakumus kapsētas teritorijā izdarīja arheologs Jānis Apals. Pamatojoties uz izrakumos iegūto materiālu, varēja secināt, ka Āraišu baznīcas kapsētā 14. - 18. gs. apbedīti Āraišu draudzes iedzīvotāji.

Āraišu viduslaiku kapsēta.

Āraišu viduslaiku kapsētas novietne.

Āraišu ezerpils

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 398, Cēsu nov., Drabešu pag., Āraišu ezera salīnā

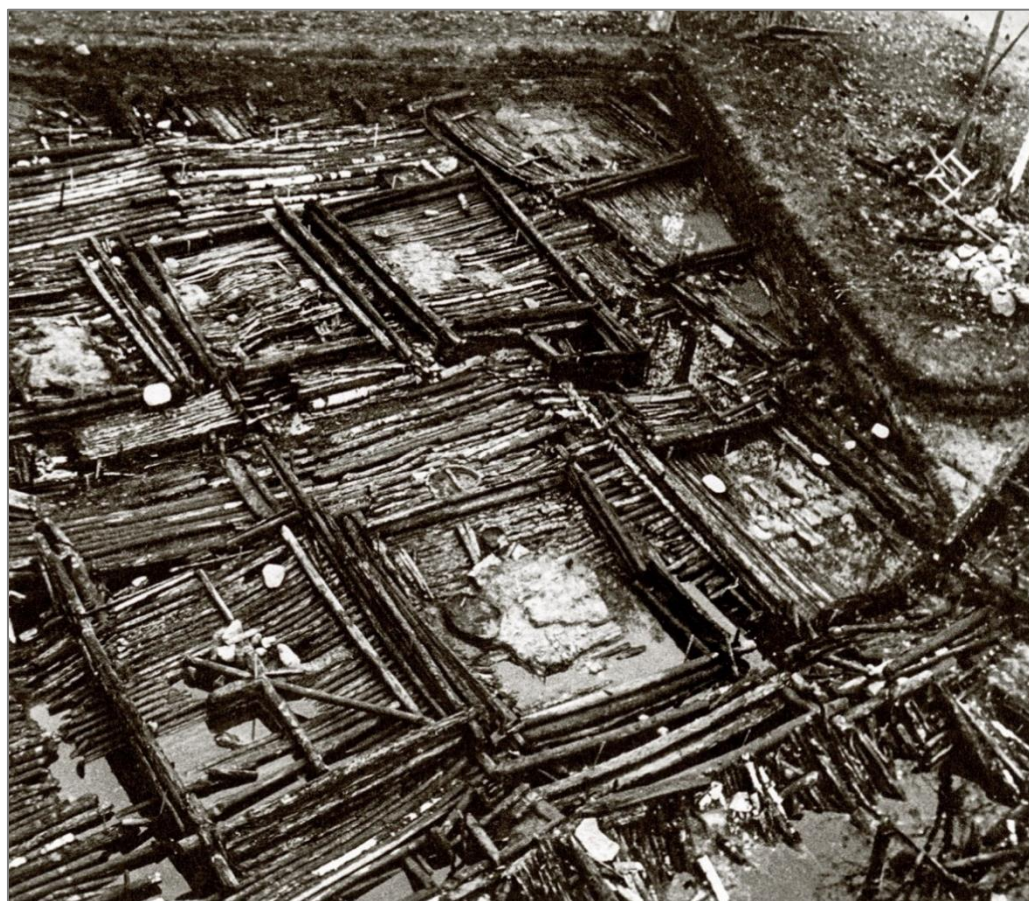
Āraišu ezerpils ir nocietināta seno latgaļu dzīvesvieta Āraišu ezerā apmēram 50 m no krasta. Pirmie pētījumi tur notika 1876. gadā grāfa K.G.fon Zīversa vadībā. Viņš atklāto senvietu attiecināja uz akmens laikmetu.

20. gs. senvietu 10 gadus pētīja J.Apals, atsedzot apmēram $\frac{3}{4}$ no 2500 m². lielā objekta. Pazeminot ezera līmeni un izveidojot polderus ap salu, tika izpētīts 1,5-3 m biezais kultūras slānis, kurā tika konstatētas piecas apbūves kārtas. Koka konstrukcijas mitrajā vidē bezgaisa apstākļos bija labi saglabājušās. Vislabāk bija saglabājušās pirmās apbūves kārtas celtnu paliekas ar pamatiem un ēku sienu vainagiem 3 - 5 baļķu augstumā ar sienu stūru savienojumu arhaiskā t.s. jūgstūra konstrukcijā. Izrakumu laikā atrada arī ap 3500 senlietu, bezripas keramikas traukus un to lauskas. Ap 40 % no atradumiem bija gatavoti no organiskas izcelsmes materiāliem: lūku apavi, koka iedzīves priekšmeti (piestas, stampas, ragavu slieces, dravnieka rīki, kriju vāceles u.c. priekšmeti), kas saglabājušies, pateicoties mitrajai bezgaisa videi. Atrasti arī sabiedrības virsslānim raksturīgi priekšmeti – divasmeņu zobenu daļas, dunča maksts apkalums, karavīra aproce, putnveida piekariņi u.c. senlietas. Izmantojot dendrohronoloģijas datēšanas metodi, noskaidrots, ka senākā apbūve ezera salā veidojusies 8. gs. nogalē – ap 780. gadu. Pēc izrakumu materiāliem secināms, ka ezerpils bijusi pastāvīgi apdzīvota apmēram 100 gadus, tā bijusi pilskalnam līdzīgi nocietināta dzīvesvieta, kas papildus aizsardzības nolūkos veidota ezerā. Āraišu ezerpils iedzīvotāji apbedīti Drabešu Liepiņu senkapos, kas atrodas Āraišu ezera ZA krastā.

Nemot vērā arheoloģisko izrakumu atrasto visai lielo ēku konstrukciju un būvdetaļu klāstu, kas bija labi saglabājušās, tika nolemts veidot ezerpils apbūves rekonstrukciju. Projektu 1980. un 1985. gadā izstrādāja izrakumu vadītājs J. Apals un arhitekts Dz. Driba. Rekonstrukcijai izvēlējās pirmās kārtas apbūvi, kas bija vislabāk saglabājusies. Rekonstrukcijas koncepcija bija sekojoša – celtnu plānojumu un apakšējās daļas atjaunot kā izrakumos atklāto oriģinālu kopijas, bet augšējās daļas rekonstruēt, izmantojot kultūrslānī atrastās būvdetaļas. Ezerpils apbūves rekonstrukcija notika no 1993. līdz 2008. gadam. Rekonstrukcija kalpo gan zinātniskiem mērķiem, gan sabiedrības izglītošanai. Netālu no ezerpils pie auto stāvvietas kopš 2020. gada atvērta informācijas un ekspozīcijas ēka.

Āraišu ezerpils un Āraišu viduslaiku pils atrašanās vieta.

Āraišu ezerpils pirmās apbūves kārtas atsegums. (J. Apala foto)

Āraišu ezerpils rekonstrukcija (J.Apals, Dz.Driba. un Dz.Dribas zīmējums.)

Āraišu ezerpils rekonstruētā aizsargsiena.

Āraišu ezerpils no putna lidojuma. (N. Graša foto, 2021.g.)

Ekspozīcijas ēka pie Āraišu ezerpils.

Āraišu luterāņu baznīca

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr. 6217, Cēsu nov., Drabešu pag., Āraiši.

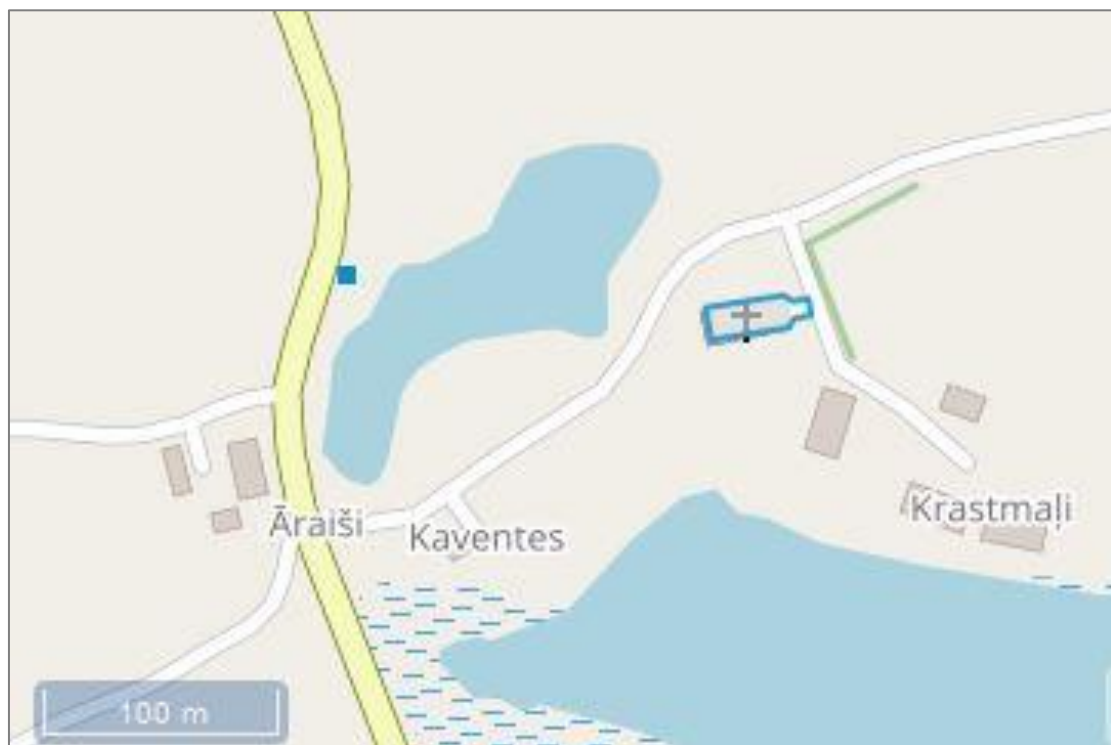
Baznīca atrodas nelielā uzkalnā Āraišu ezera Z krastā. Ezera pretējā krastā atrodas ordeņa saimniecības pils. Par Āraišu baznīcas celšanas laiku dokumentāru liecību nav. Nav zināms arī, vai pirmā baznīca bija koka vai mūra celtnē. Pēc baznīcas plāna izveidojuma, mākslas vēsturnieki baznīcu datē ar 13. gs. Plānojums raksturīgs seno Vidzemes baznīcu plānojumam – mazs taisnstūra koris, kam R pusē pievienota garāka un platāka vienjoma draudzes telpa. Ēka būvēta no laukakmeņiem, to sedza divslīpu dakstiņu jumts. Senākā netiešā liecība par Āraišu baznīcu atrodama tikai 1546. gadā, kad kādā senrakstā minēts Āraišu baznīckungs. 17. gs. pie baznīcas atradās kauna stabs, bet, šķiet, senāks bija kauna sols sienā pie galvenās ieejas. 1656. gadā, krievu karaspēkam iebrūkot Vidzemē, dievnams tika nopostīts, 1688. gadā tā bijusi savesta kārtībā. Jaunus postījumus Āraišu baznīca piedzīvoja Ziemeļu kara laikā. 1726. un 1774. gadā to atkal saremontēja. No 1791. līdz 1793. gadam baznīcā notika ievērojamas pārmaiņas. Altāra daļa tika nojaukta, lai pagarinātu draudzes telpu. Tā noslēdzās ar poligonālu apsīdu. Celtnē tika pārsegta ar dēļu velvi. Sākumā baznīca bija bez torņa, bet pēc minētās pārbūves tas tika uzcelts virs draudzes telpas stāvā divslīpu jumta kores. Tornis segts ar trīsdalīgu barokālu smaili, kuru vainago lode un krusts. Austrumos apsīdas galā uzbūvēta sakristeja. Tagad baznīcā ir garenbūve ar vienu jomu. Ārsienas sedz apmetums. Iekšējās izbūvētas luktas. Ievērtības cienīgs mākslas piemineklis ir baznīcas divviru durvju vērtnes, kas datējamas ar 19. gs. pirmo pusi. To kompozīciju veido divi pildiņi, kurus ierāmē ornamentēta josla. Augšējā pildiņa centru grezno rozete. Baznīcā atrodas ērģeles (1904. gads) un divas vitrāžas (1939. gads, A. Bērziņa mets, A. Kāleris firmas darinājums). Pa labi no altāra vitrāža "Lieldienu rīts", pa kreisi – "Kristus dzimšana". Daži citi iekārtas priekšmeti darināti 19. gs. otrajā pusē. Pie baznīcas atrodas mācītāja muižas apbūve, kas veidojusies 18./19. gs.

Āraišu luterāņu baznīca

Āraišu baznīcas iekšskats ar altāri un divām vitrāžām

Āraišu luterāņu baznīcas atrašanās vieta.

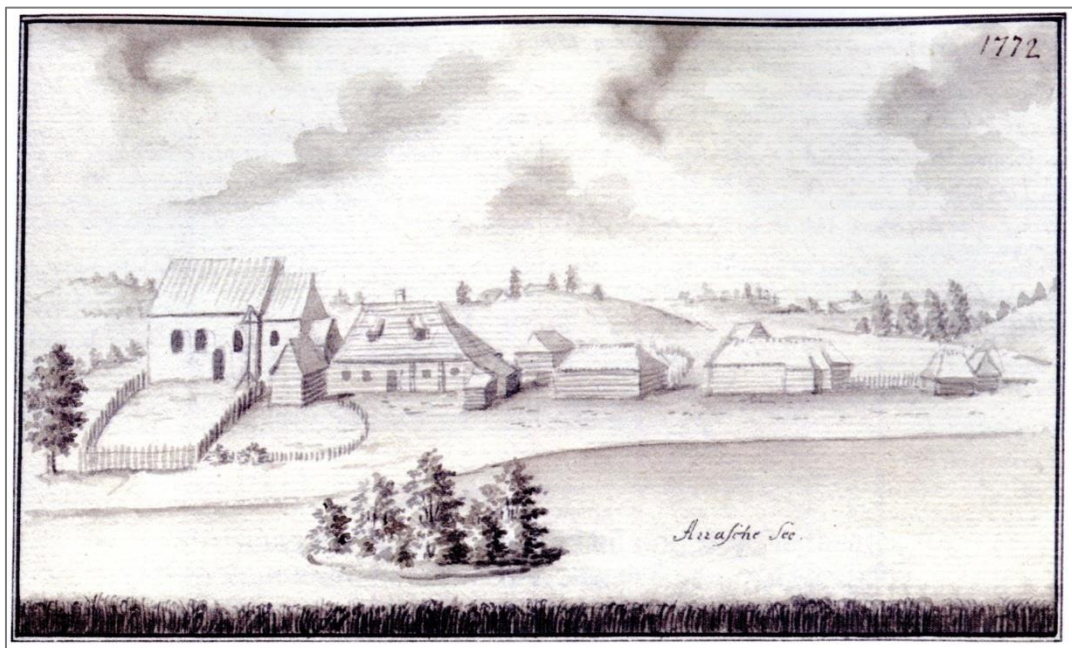
Āraišu mācītājmuižas apbūve ar parku

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr.6218, Cēsu nov., Drabešu pag., Drabeši, Āraišu mācītājmuižā.

Āraišu mācītājmuiža kopā ar blakus esošo baznīcu un zemnieku sētām veido unikālu 18. gs. otrās puses arhitektoniski vēsturisko un ainavisko kompleksu. Pastorāta vēsturi detalizēti parakstījis draudzes mācītājs Pauls Fridrihs Bērents. 1678. gadā, kad Āraišu draudze bija atdalījusies no Cēsu lauku draudzes, Āraišu draudzes mācītājam piešķīra vienu arklu zemes ar piecām zemnieku sētām. 1708. gadā, kad krievi nodedzinājuši muižu ar visām ēkām, mācītājs bija spiests apmesties rijā, kas vienīgā no muižas ēkām palika neskarta. 1766. gadā no koka celta jauna mācītājmāja. Nedaudz vēlāk būvēts arī brūzis kopā ar putnu kūti un pirti. Ledus pagrabs celts 1771. gadā, tad arī mūrēta krāsns mācītājmājā. 1775. gadā mācītājam uzcelts mazs ērbērgītis ezera krastā, lai viņš varētu netraucēti nodoties garīgam darbam. 1776. gadā uzsākta jaunas kūts celtniecība.

Bez mācītājmājas pastorāta apbūvi veido ledus pagrabs, viens no laidara korpusiem, vāgūzis ar kūti, klēts, kalpu māja, parks un vēl dažas saimniecības ēkas, kā arī netāla mācītājmuižas zemnieku sēta "Zemītes". Koku stādījumi ap ēkām veido parku. 1772. un 1800. gadā Āraišu baznīcas un pastorāta skatu zīmējis J. K. Broce.

Mācītājmāja un vēl dažas apbūves kompleksa būves ir valsts aizsardzībā kā atsevišķi valsts nozīmes arhitektūras pieminekļi.

Āraišu baznīcas un mācītājmuižas skats pie Āraišu ezera netālu no Cēsīm 1772. gadā.
(J.K.Broces zīmējums)

Āraišu mācītājmuižas apbūve ar parku 2012. gadā. (N.Graša foto)

Mācītāja māja

Aizsardzības Nr. 6219.

Ap 1776. gadu Konvents nolēmis, ka jābūvē arī jauna mācītājmāja. Sākumā domāja būvēt divstāvu mūra ēku ar velvētu pagrabu. Taču noskaidrojies, ka ezera krasta grunts nav pietiekami noturīga, tāpēc 1783. gadā likts pamats vienkāršai ēkai ar diviem velvētiem pagrabiem un divām jumta istabiņām. Mūra darbus veicis meistars Donats, namdara darbus – kāds krievu plotņiks. Turpmākajos gados celtniecība pastorātā turpinājusies. 1888. gadā mācītājmājā veikts remonts, tad mācītāja dzīvoklim ielikti jauni logi, pārmūrētas trīs krāsnis, krāsotas istabas. 1895. gadā piebūvēta liela istaba un virtuve, kas 1897. gadā noplēsta, vietā uzceļot jaunu ķieģeļu piebūvi. Vēlāk izbūvētas vēl divas jumta istabas. Kopumā mācītājmāja lielā mērā saglabājusi savu oriģinalitāti. Ēkā redzamas 18. gs. iekšdurvis ar grezniem viru kalumiem, ķieģeļu klona un platu koka dēļu grīdas, sienu – griestu aploces dzegas, rokoko stila krāsns. Mācītājmājā ir divas podiņu krāsnis, kas abas ir valsts nozīmes mākslas pieminekļi.

Mācītāja māja.

Mācību māja

Aizsardzības Nr. 6220.

Savu sākotnējo substanci nav zaudējusi arī bijusī kalpu māja (mācību māja). Sākotnēji tā bijusi īsāka – ar piecām ailu asīm, no kurām vidējā bijušas durvis. No 1799. gada saglabājušās ārsienas un nesošā iekšsiena. Plānojuma pamatā bija telpu grupējums ap virtuvi, kas atradās centrā. 1871. gadā kalpu māju pagarināja, baznīcas pusē piebūvējot plašu telpu iesvētāmo apmācībai. Tāpēc kalpu māju nereti dēvē par mācību māju, lai gan laika gaitā tai funkcijas mainījušās. 20. gs. pirmajā pusē senākās daļas galā atradusies pirts un veļas mazgātava, te dzīvojis kučieris. 1871. gadā malējā loga vietā izbūvētas durvis, radot atsevišķu ieeju iesvētības mācībā nākošajiem. Pie jaunās ieejas izbūvēts priekšnams ar kāpnēm uz bēniņu stāvu, kur izbūvētas istabas. 19. gs. beigās nomainīts ēkas jumts, ielikti jauni pārsegumi, izbūvēta jauna ķieģeļu dzega, ailas apdarinātas ar sarkano ķieģeli. Kalpu māja ir raksturīga 18. gs. beigu celtnē. Saglabājies jumta galu nošļaupums, laukakmeņu sienas. Iekštelpām raksturīga vienkāršība, grīdas istabās veidotas no platiem dēļiem, virtuvē klons no ķieģeļiem. Vairākas durvis saglabājušās no 19. gs. otrās puses.

Mācību māja (arī kalpu māja).

Klēts

Aizsardzības Nr. 6221.

Klēti 1825. gadā cēlis Ansis Ozoliņš no Rāmuļu pagasta. Tā ir dolomītakmeņu būve, kurai bijis kalpu mājai analogs jumts. Klēts plānojumu veido divas savstarpēji nesaistītas telpas. Griestu konstrukcija bijusi likta trinītī, sienām bijis apmetums, ēkai sākotnēji bijuši pāris mazu lodziņu. Pašlaik ēka sliktā saglabāšanās pakāpē.

Klēts mūri.

Ledus pagrabs

Aizsardzības Nr. 6222.

Pagrabs uzskatāms par vecāko mācītājmuižas apbūves kompleksa celtni. Tas būvēts 1772. gadā. Zemes stāvam ar diviem lodziņiem ir viena telpa, kas daļēji sadalīta. Daļa no ārsienām apšūta ar pusbalķiem. Pēc vietējo iedzīvotāju liecībām, tas noticis 1960. vai 1970. gados kādas filmas uzņemšanas vajadzībām.

Ledus pagrabs.

Stallis un vāgūzis

Aizsardzības Nr. 6223.

Stallis un vāgūzis sastāv no divām pēc būvmateriāla atšķirīgām daļām – mūra ēkas un koka guļbūves. Mūra daļā atradies stallis, koka daļā – vāgūzis. Ēka celta 19. gs., bet pārbūvēta, iespējams, 20. gs. vidū, saglabājot iepriekšējo guļbūves konstrukciju – krusta pakšus, ailas u.c. Ēka sliktā saglabātības pakāpē.

Stallis un vāgūzis.

Lopu kūts ar gubeni

Aizsardzības Nr. 6224.

Ēka būvēta 1881. gadā, papildinot kādu 1858. gadā būvētu saimniecības ēku. Saglabājusies laidara jaunākā daļa, kurā atradies stallis, gubenis un kāda mazāka saimniecības telpa. Vecākā daļa zudusi, tās vietā uz veciem pamatiem uzbūvēts pagrabs. Pie tā saskatāma vēl senākā uzbrauktuve – vietā, kur bijusi kūts. Abi korpusi bijuši savienoti ar mūra žogu, kurā atradās vārti, tā veidojot noslēgtu taisnstūra pagalmu.

Lopu kūts ar gubeni.

Āraišu mācītājmuižas apbūves ar parku atrašanās vieta.

Āraišu muzejparka vēsturiskā apbūve

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr. 6216, Cēsu nov., Drabešu pag., Āraiši.

Āraišu muzejparka teritorijas vēsturiskā apbūve viesojusies ilgā laika posmā – no 13. līdz pat 20. gs, radot ainaviski pievilcīgu un vēsturiskām būvēm piesātinātu ainavu. Glezniecisko iespaidu pastiprina dabiskā reljefa dotumi un Āraišu un Lazdiņu ezera spogulis. Apbūves senākā celtnē ir Āraišu luterāņu baznīca, tai piekļaujas mācītājmuižas apbūves ansamblis, kas veidojies 18. gs. (Par šiem objektiem atsevišķi apraksti).

Āraišu muzejparka vēsturiskā apbūve – baznīca un mācītājmuižas apbūve

Āraišu vējdzirnavas un dzirnavnieka māja

Vēsturiskajai apbūvei piederīgas Āraišu vējdzirnavas un dzirnavnieka māja. Dzirnavas veido nozīmīgu dominanti muzejparka kultūrainavā. Laukakmens mūra holandiešu tipa vējdzirnavas ar grozāmu “galvu” kopā ar dzirnavnieka māju būvētas kā Drabešu muižas dzirnavas. Ar speciālu mehānismu palīdzību, stāvēt dzirnavu pakājē, dzirnavu “galvu” pagrieza pret vēju, lai tas pūstu tieši spārnos. Dzirnavas pirmo reizi tika restaurētas 1984. gadā, taču laika gaitā radās vajadzība restaurācijas darbus atkal atsākt. Tie atkārtoti notika no 2017. līdz 2018. gadam. Nomainīts dzirnavu “galvas” skaidu jumta segums, no jauna izgatavoti vējdzirnavu spārne, nostiprināta centrālā ass, restaurēta dzirnavu iekārta, atjaunots mūra konusa apmetums. Dzirnavu iekārta ir spējīga darboties, iespējams samalt gan miltus, gan putraimus. Restaurācijas laikā ēkas sienā atrasts akmens ar uzrakstu ANNO 1852, kas varētu norādīt dzirnavu celšanas gadu. Dzirnavas ir valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, tā valsts aizsardzības Nr. ir 6231. Domājams, ka ap šo pašu laiku celta arī dzirnavnieka māja blakus dzirnavām. Dzirnavnieka māja ir valsts nozīmes arhitektūras piemineklis ar valsts aizsardzības Nr. 6230.

Āraišu dzirnavas un dzirnavnieka māja.

Āža krogs

Pie 18. gs. celtnēm, kas atrodas Āraišu muzejparka teritorijā, minams arī Āža krogs. Vēstures avotos koka krogs minēts jau 1770. gadā. Leģenda vēstī, ka kroga īpašnieks necietis ķildas un kautiņus savā krogā. Ķildniekus viņš mēdzis apsaukt: “Kā tādi āži!” Kādā reizē nemiera cēlāji pie kroga durvīm piesējuši āzi. Krodzinieks šo ideju izmantojis, izvietojot pie durvīm uzrakstu ar āža attēlu: “Šis āzis rādīsies kā draugs pret tiem, kas šeitā iekšā brauks!”. Šo uzrakstu savās piezīmēs pie Āraišu apkārtnes zīmējumiem pierakstījis arī J.K.Broce.

Gadu gaitā ēka stipri pārbūvēta, tagad tajā ierīkoti dzīvokļi.

Āža krogs.

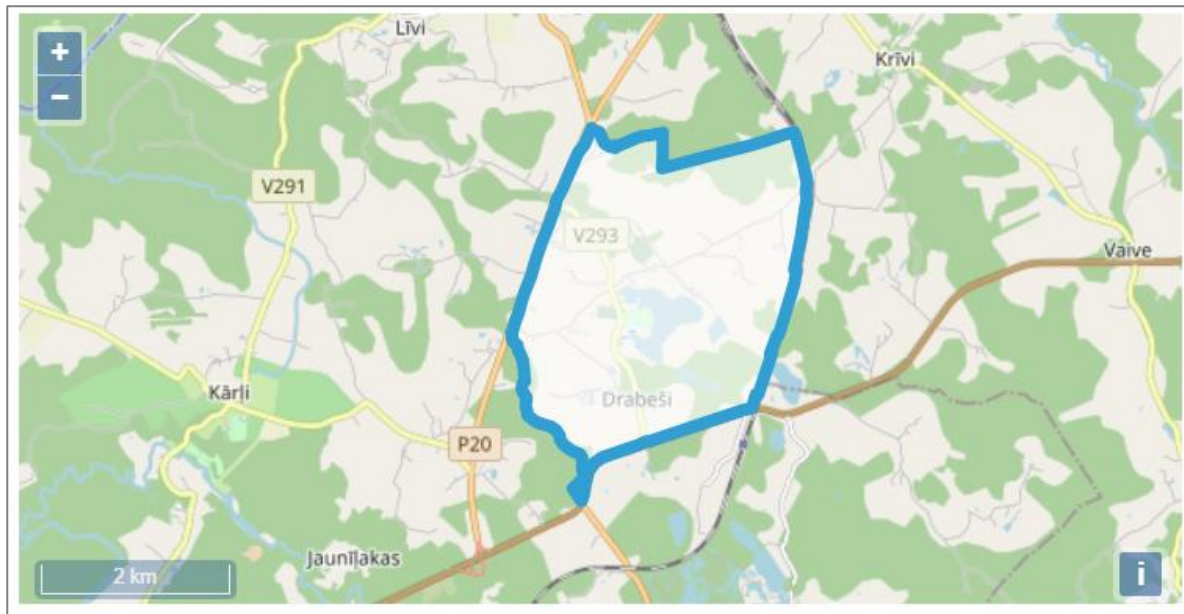
Āraišu muzejparka teritorijā ir Vāveres krogs, kura celtniecība datējama ar 19. gs. pirmo pusi (Par šo objektu atsevišķs apraksts).

Parkā ir arī muižu apbūves kompleksi. Brušu pusmuižas ēkas celtas 19. gs. pirmajā pusē līdz 20. gs. sākumam (Par šo objektu atsevišķs apraksts).

Drabešu muižas kungu māja klasicisma stilā celta 19. gs. pirmajā ceturksnī. 1905. gadā ēku nodedzināja, taču to drīz atjaunoja. 20. gs. otrajā pusē ēku izmantoja kā dzīvojamo māju. "U" veida vienstāva garenbūvi ar augstu cokola stāvu un četrslīpu jumtu greznoja portiks ar četrām kolonām, trijstūra frontonu un triglifu dekorējumu. Ēkā tagad ierīkota Amatu māja. Muižas kompleksā 1923. gadā uzskaitītas 18 ēkas, t.sk. brūzis, siena šķūņi, kūtis, klētis u.c. saimniecības ēkas. Tagad no tām saglabājušās ap 12 ēkām, daļu no tām vēl restaurē. Saglabājusies arī daļa no muižas ainavu parka, kurā aug liela Eiropas lapegļu grupa un ap 30 svešzemju augu sugas. Viens no pirmajiem Drabešu muižas īpašniekiem bija Liepupes muižas īpašnieks Reinholds fon Fitinghofs. Zviedru – poļu kara laikā (1600. - 1629. g.) muižas īpašnieks bija Johans Drobišs no kura vārda, domājams, cēlies muižas nosaukums. 1794. gadā par muižas īpašnieku kļuva Pēteris fon Blankenhāgens. Pēdējais īpašnieks Viljams fon Blankehhāgens tika nogalināts 1919. gadā. Formāli līdz zemes reformai muiža piederēja viņa dēlam Heinriham.

Drabešu muižas kungu māja.

Āraišu muzejparka vēsturiskās apbūves teritorija.

Āraišu viduslaiku pils un apmetne

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 401, Cēsu nov., Drabešu pag., Āraišu ezera krastā.

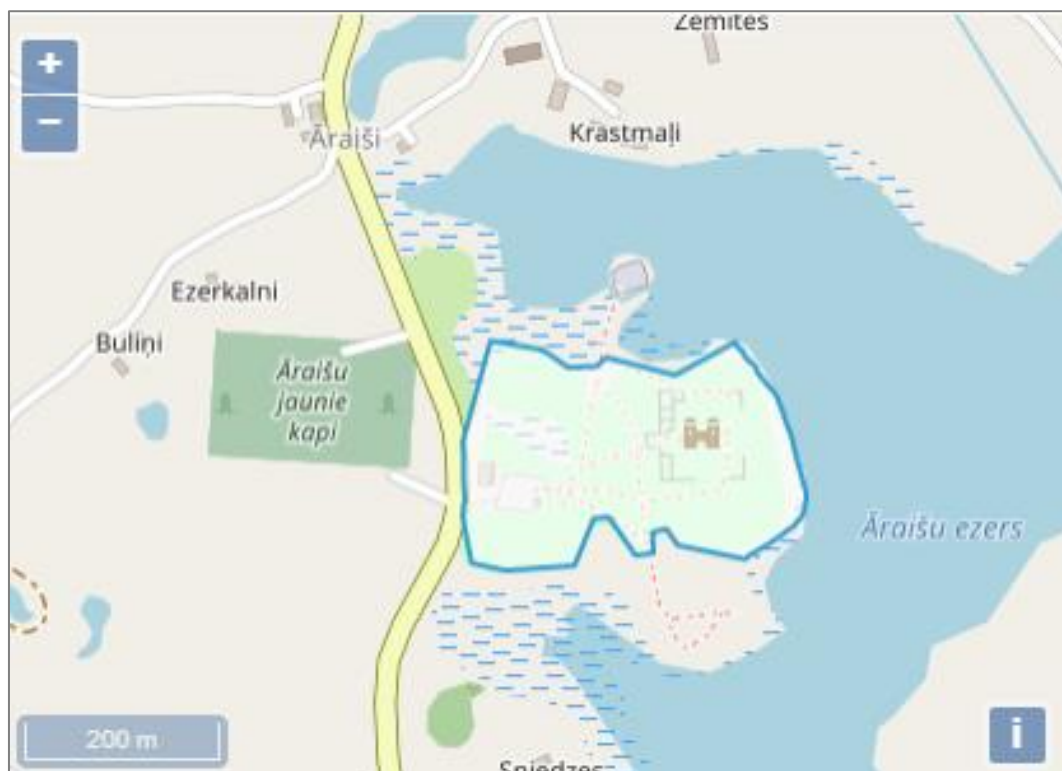
Āraiši bija Livonijas ordeņa Cēsu komturejas palīgpils, kurai galvenās bija saimnieciskās funkcijas. Tā celta ordeņvalsts Gaujas koridora šaurākajā vietā uz pussalas Āraišu ezera R krastā. Pilij aizsardzību no trijām pusēm nodrošināja ūdens, bet R pusē ierīkota priekšpils, kuru nocietināja zemes valnis un grāvis. Pils celšanas laiks nav zināms, bet dokumentos tās vārds minēts 15. gs. pirmajā pusē. Pēc ordeņa sabrukuma 1561. gadā Āraiši nonāca Polijas karaļa īpašumā un kļuva par amata muižas centru. Livonijas kara laikā postīta, bet pēc tam pils apdzīvotība atjaunojusies. 16. gs. beigās un 17. gs. sākumā dokumentos parādās Āraišu otrs apzīmējums – Veccēsis. Āraišu pilsdrupās arheoloģiskie izrakumi notikuši 1921. gadā (K. Ašmaņa vadībā), 1967. - 1968. gadā (Z. Apalas vadībā), 1972. - 1974. un 1981. - 1992. gadā (J. Apala vadībā). Izpētē konstatēts, ka pils R aizsargmūris bijis 81 m garš un 2 m biezs, ka tam pieklāvušās dzīvojamās un saimniecības ēkas, atsegts pagalma bruģis. Mūra ēku apsildīšanai izmantoja silto gaisu un podiņu krāsnis. Pils pagalmā atsegta koka ēku paliekas, kas liecina arī par vietējo iedzīvotāju klātbūtni. Atrastās monētas kalta no 14. gs. vidus līdz 16. gs. beigām. Spriežot pēc atradumiem, pils pamesta 17. gs. pirmajā pusē.

Āraišu viduslaiku pils un apmetne 2021. gadā (N. Graša foto).

Āraišu pilsdrupas 1772. gadā (J. K. Broces zīmējums).

Āraišu viduslaiku pils un apmetnes atrašanās vieta.

Auciema viduslaiku kapsēta

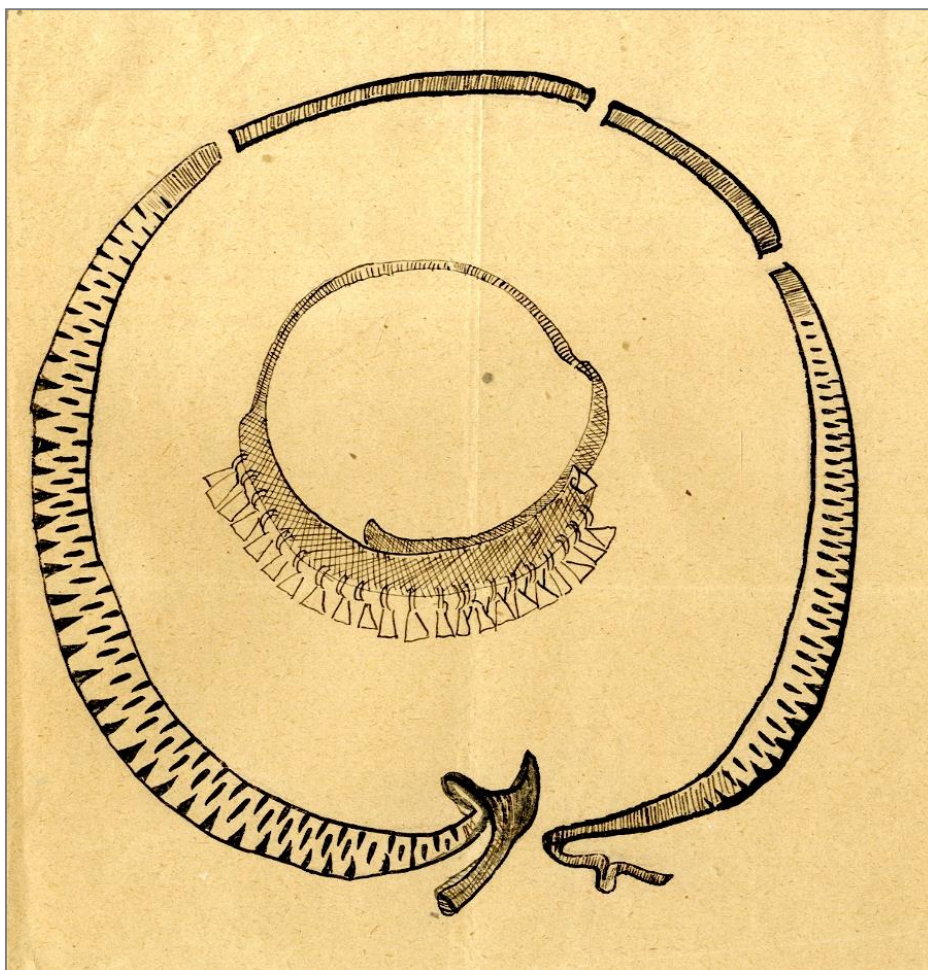
Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 506, Cēsu nov., Raiskuma pag., Auciems; centrā, Cēsu - Limbažu šosejas kreisajā pusē.

Viduslaiku kapsēta atrodas lauku vidū starp Cēsu – Limbažu ceļu, Cēsu un Ievu ielām. Kapsēta reljefā izdalās kā neliels, 45 x 40 m liels paaugstinājums. To norobežo lapegļu stādījumi. Kapsētas teritorijā saglabājušies divi krustakmeņi.

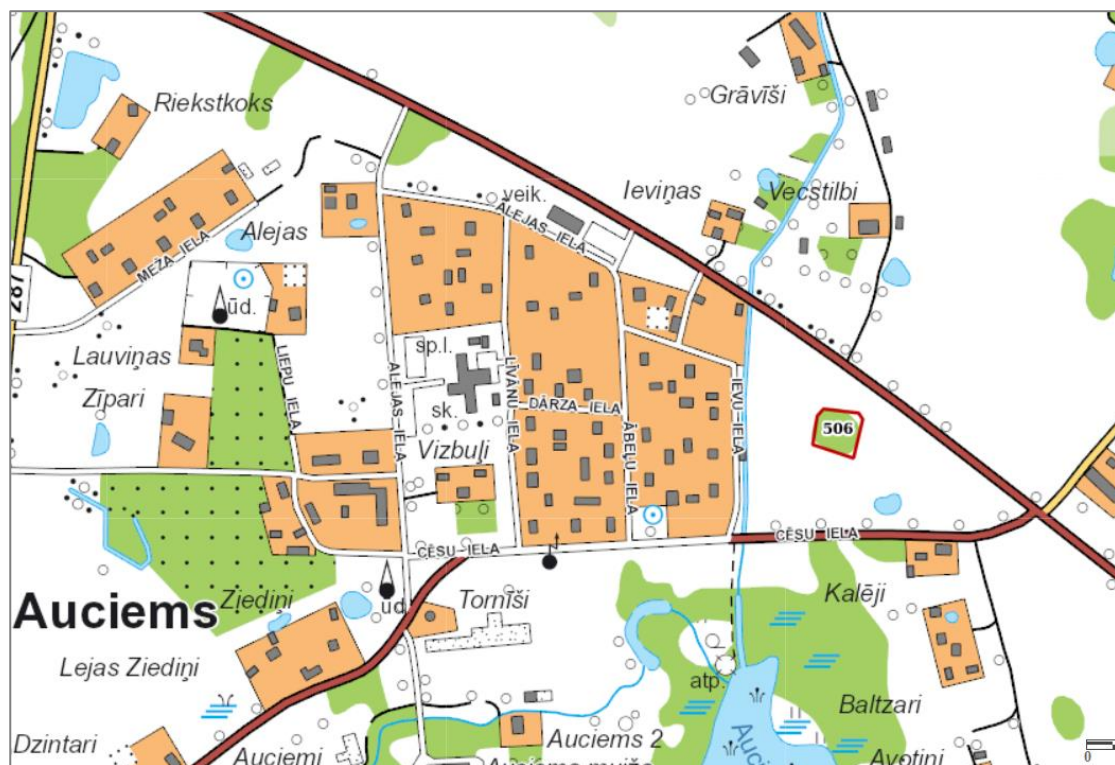
LNVM glabājas vairākas senlietas, arī divi bronzas kaklariņķu fragmenti, kas dažādos laikos atrasti viduslaiku kapsētas teritorijā, rokot kartupeļu bedres. Domājams, ka viduslaiku kapsēta ierīkota 11. - 12. gs. latgaļu kapulauka vietā.

Auciema viduslaiku kapsēta.

Auciema viduslaiku kapsētas teritorijā atrastās senlietas. Pieminekļu valdes līdzdarbinieka, Raiskuma pagasta pamatskolas pārziņa (P. Puriņa zīmējums, 1926. g.)

Auciema viduslaiku kapsētas atrašanās vieta.

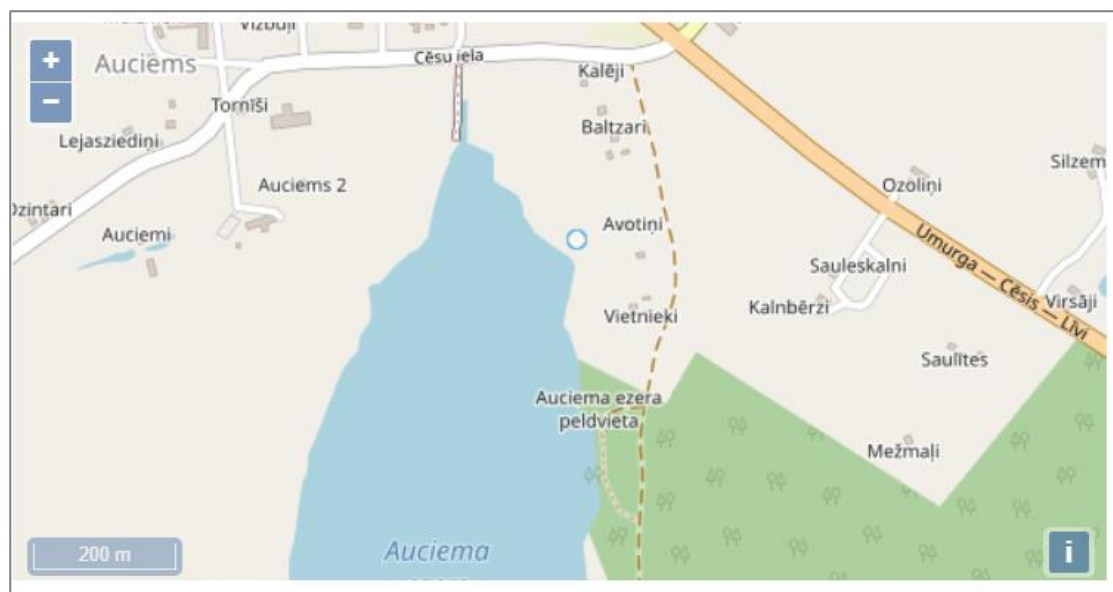
Avotiņu senkapi

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 507, Cēsu nov., Raiskuma pag., pie Avotiņiem.

Avotiņu senkapu uzkalniņš atrodas Auciema ezera ZA krastā, tā diametrs ir ap 15 m, augstums – 1,2 - 1,5 m. Senkapi zināmi no 19. gs. beigām, kad tajos izdarīti arheoloģiskie izrakumi, atsedzot trīs no akmeņiem izliktus šķirstus. Labi saskatāms uzkalniņa akmens riņķis, ko veido lieli, ap 1 m diametrā akmeņi. Uzkalniņā aug vecas priedes. Senvieta attiecas uz bronzas laikmetu.

Avotiņu senkapu uzkalniņš.

Avotiņu senkapu atrašanās vieta.

Baķu viduslaiku kapsēta

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 508, Cēsu nov., Raiskuma pag., pie Baķiem.

Viduslaiku kapsēta (saukta arī par Kapu kalnu) reģistrēta 1928. gadā. Pēc nostāstiem, vēl 19. gs. otrajā pusē bijuši redzami vecie koka krusti un kapu kopīgas. Kapsēta bijusi ierīkota augstā 80 x 20 m lielā, ZR - DA virzienā orientētā kalnā ar stāvām nogāzēm. Kalns apaudzis priežu mežu. Vietām kalna virsotnē aizmilzušas bedres. Ap 350 m uz A no kapsētas ir Pielekšu ciems un pārceltuve pāri Gaujai.

Baķu viduslaiku kapsēta.

Baļu viduslaiku kapsētas atrašanās vieta.

Baukalna senkapi (Zviedru kapi)

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības, Nr. 567, Cēsu nov., Straupes pag., pie Batarejas kalna – pilskalna.

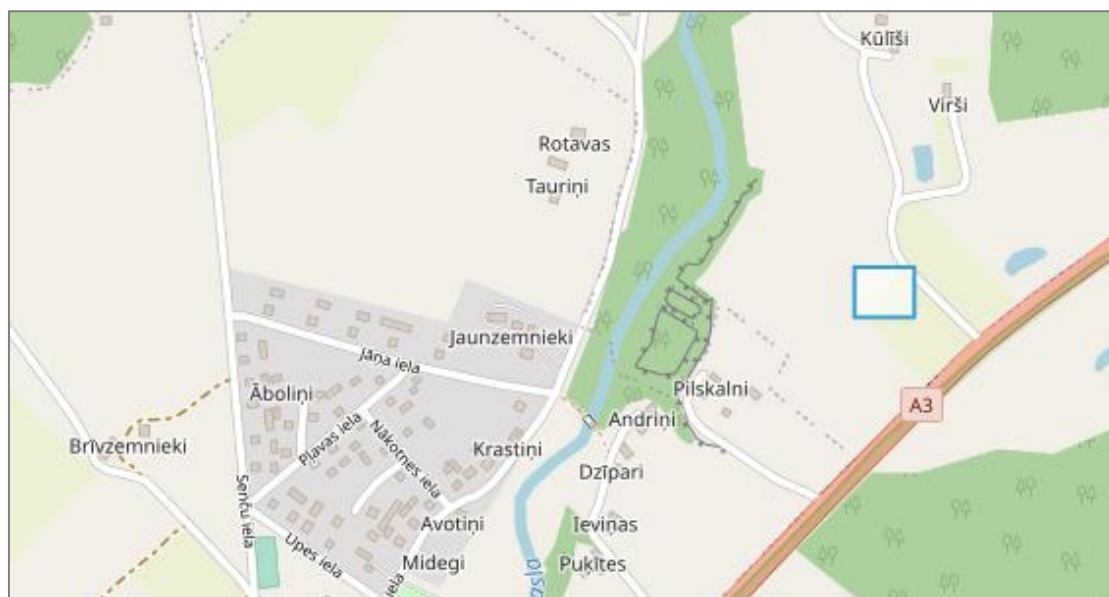
Senkapi atrodas nolaidenā paugurā starp Baukalnu un Batarejas kalnu – pilskalnu Rīgas – Valmieras šosejas Z pusē. Senkapu teritorija nav noteikta.

Pirmās ziņas par senlietu atradumiem ir no 1949. gada, pēc tām senkapi datēti ar vēlo dzelzs laikmetu. 1976. gadā apartā laukā tika atrasts lielāks skaits senlietu, tāpēc paugura augstākajā vietā 1976. gadā notika pārbaudes arheoloģiskie izrakumi J. Apala vadībā. Izpētot 20 m². lielu teritoriju, tika atsegti ar 15. - 16. gs. datējami apbedījumi. Mirušie guldīti divās kārtās, ierokot vēlākos, agrākie apbedījumi postīti. Mirušie apbedīti dēļu zārkos uz muguras, izstieptā stāvoklī R - A virzienā 0,25 - 0,8 m dziļumā. Atrastas dažas saktas, kreļļu un zvārgulīšu kakla rotas, naži un dažas 16. gs. monētas. Spriežot pēc iepriekš iegūtajiem senlietu savrupatradumiem, kapsēta izmantota jau agrāk.

Izrakumu laukumā tika konstatēta arī kaļķu java un sīki ķieģeļu fragmenti. Domājams, ka te bijusi Livonijas perioda Straupes lauku draudzes kapsēta ar kapelu. Senvietas sākumi meklējami 13. gs. sākumā, kad 1206. gadā Idumejā ieradās priesteris Daniels un te dibināja draudzi un cēla baznīcu. Viņa dzīvesvieta, visticamāk, bijusi tuvējā Batarejas kalna pilskalnā.

Baukalna senkapi (Zviedru kapi).

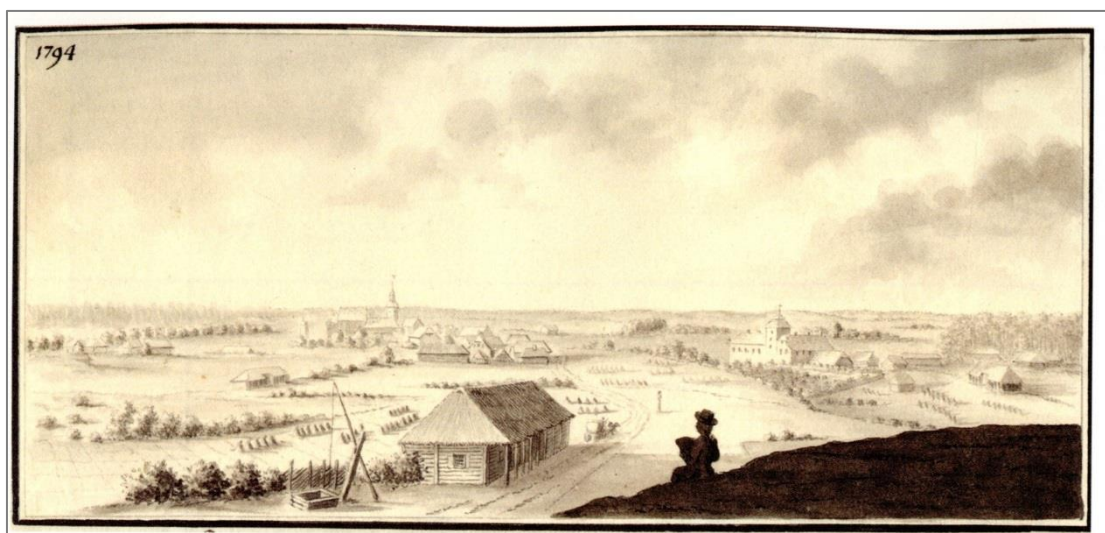

Baukalna senkapu (Zviedru kapu) atrašanās vieta.

Baukalna viduslaiku kapsēta un baznīcas vieta

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 578, Cēsu nov., Straupes pag., Valmieras – Rīgas šosejas labajā pusē pie Baukalniem.

Baukalns, tautā saukts arī par Krusta kalnu, ir viena no lielākajām Straupes novada augstienēm, kas paceļas vairāk nekā 80 m virs jūras līmeņa. Kalns apaudzis kokiem. Kalna virsa ir izlīdzināta, ap 50 x 30 m liela. No seniem laikiem kalnā svinēti Jāņi un kurināta uguns. 19. gs. beigās un arī 20. gs. sākumā kalna augstākajā vietā rakts. Atrastas kādas zaļas lietišas, kas vēlāk nozaudētas. Senlietas muzejos nav nonākušas, tāpēc kapsētas hronoloģija ir neskaidra. Pēc nostāstiem kalnā bijusi soda vieta, it kā stāvējusi baznīca. Kalnā bijis uzstādīts liels krusts, tāpēc tas saukts par Krusta kalnu. Ir pierakstītas ziņas par baznīcas vietu ceļa pretējā pusē, tomēr par šo ziņu patiesumu varētu pārliecināties tikai pārbaudes izrakumos. Skatu no Baukalna uz Lielstraupes pusi 1794. gadā zīmējis J. K. Broce.

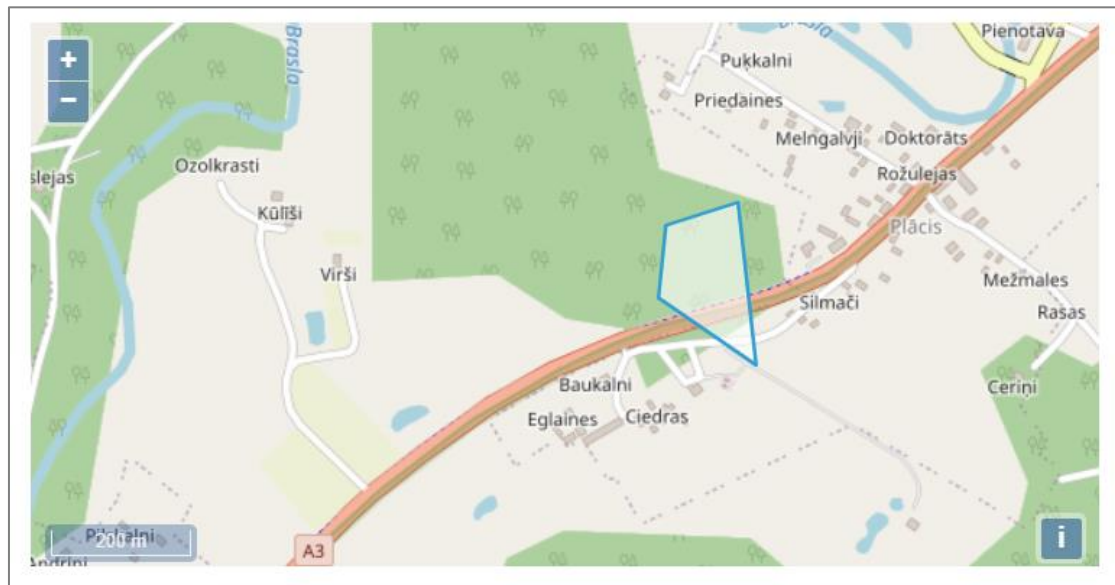
Skats no Baukalna, kas atrodas pie Lielstraupes, 1794. g. (J. K. Broces zīmējums)

Baukalna viduslaiku kapsēta.

Baukalna baznīcas vieta.

Baukalna viduslaiku kapsētas un baznīcas atrašanās vieta.

Brasliņu senkapi

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, valsts aizsardzības Nr. 483; Cēsu nov., Liepas pag., pie Braslām.

Senkapi atrodas P20 autoceļa Valmiera – Cēsis - Drabeši R pusē. Šai vietā pie ceļa pieiet meža stūris, un senkapi atrodas pašā tā malā, iespējams, ka, rokot ceļmalas grāvi, senkapi nedaudz skarti; kritums pret ceļu 1 - 1,5 m.

Vieta atbilst P. Stepīņa 1938. g. aprakstam, kad viņš izrakumu pārskatā norāda, ka Brasliņu mājas pārdēvētas par Braslu mājām, taču senkapu vieta saukta par Brasliņu senkapiem. Braslu māju saimnieks O. Skrastiņš (81 g. v., dzimis “Braslās”), atcerējies, ka viņa bērnībā senkapu vieta bijusi apaugusi ar maziem krūmiņiem, saukta par Smilšu kalniņu. Akmeņi pievērsuši O. Skrastiņa tēva uzmanību, un viņš abiem dēliem teicis, lai ejot parokot, sak - kas zem tiem akmeņiem ir. Atrasti apdeguši kauliņi un vecas lietas. Vēlāk atbraukuši no Rīgas un to vietu pētījuši (P. Stepīņa 1938. g. izrakumi). Senkapi datējami ar agro dzelzs laikmetu (2. - 4. gs.). Akmeņu krāvums ir garens ZZR – DDA virzienā, teritorija apm. 5 - 6 x 8 – 9 m liela. Īpaši blīvi akmeņi redzami apmēram 3 x 3 m lielā teritorijā. P. Stepīņš jau savā izrakumu pārskatā ir atzīmējis senāku laiku postījumus.

Uz R no senkapiem atrodas priežu mežs. Blakus senkapiem bijušas ierīkotas kartupeļu bedres. O. Skrastiņš atcerējies, ka bedres raktas pirms apmēram 50 gadiem, bet tur nekas neesot atrasts.

Brasliņu senkapu teritorija ar akmeņiem, no R.

Brasliņu senkapu atrašanās vieta.

Brušu pusmuižas apbūve

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr. 6225, Cēsu nov., Drabešu pag., Drabeši, Brušos.

Brušu pusmuižas apbūve datēta ar 19. gs. pirmo pusi – 20. gs. sākumu. Tā sākotnēji bijusi viena no Cēsu pilsmuižas pusmuižām. 1863. gadā to iegādājas Jēkabs Mandelbergs. Pirms Pirmā pasaules kara pusmuižas īpašnieks bija stearīna fabrikants Prevo no Pēterburgas, pēc kara – krievu valodas skolotājs Novosjolovs no Rīgas. No viņa saimniecību nopircis vācietis Krīgers, kas, 1939. gadā repatriējoties, saimniecību nodevis bankai. No bankas to nopirka rentnieks Liepiņš ar zemi 47 ha platībā. Šīs dzimtas īpašumā saimniecība, kas nu sadalīta divos īpašumos, ir joprojām. Tagad kompleksā ir 9 ēkas – abas dzīvojamās ēkas, par dzīvojamo ēku pārbūvētā pirts, 2 kūtis, klēts, šķūnis ar pagrabu, rija un pirts, kas uzcelta ābolu klēts vietā. Zudusi viena klēts, pagalms apstādīts ar augļu kokiem. Brušu pusmuiža atrodas Āraišu muzejparka vēsturiskās apbūves teritorijā.

Brušu pusmuižas apbūves kopskats.

Kungu māja

Ēka ir guļbūve ar platu horizontālu dēļu apšuvumu, divslīpu jumtu ar nošļauptiem jumta galiem. Ēkai ir augsts laukakmeņu mūra cokola stāvs, tajā visas ēkas platībā izbūvēts velvēts pagrabs. Saglabāties oriģinālais plānojums, durvis, sešrūšu logi. Veranda A pusē piebūvēta vēlāk.

Kungu māja.

Kalpu māja (vecā dzīvojamā māja)

Ēka ir koka guļbūve, apšūta ar horizontāliem dēļiem. Divslīpu skaidu jumts ar nošļautiem jumta galiem un laukakmeņu mūra cokolu. Logi ir ar dekoratīvām, profilētām apmalēm. Dažiem logiem saglabājies oriģinālais sešrūšu dalījums. R fasādē vēlāk piebūvēta veranda. Z fasādē vēlāk izbūvēti divviru vārti. Plānojums mainīts, sākotnēji ēkas centrā bijis rovis.

Kalpu māja.

Klēts ar pagrabu

Tēstu gulbajņu ēka, kas apšūta ar horizontāliem dēļiem. Klētij ir 3 nodalījumi, 2 būri un valēja klētspriekša. Ēkai divslīpu jumts ar nošļautiem galiem. Sākotnēji bijis kārniņu jumts, tagad tā vietā šiferis. Laukakmeņu mūra virspamats, zem klēts A gala izbūvēts velvēts pagrabs, A galā – noeja pagrabā, virs tās baložu māja. Saglabājušies oriģinālie metālkalumi.

Klēts ar pagrabu (priekšplānā).

Kūts

Laukakmeņu mūra ēka ar divslīpu jumtu, nošļautiem galiem, sākotnēji bijis skaidu jumts, tagad šiferis. Vārtu, logu aillas ar sarkano ķieģeļu apdari. Ēkā divi nodalījumi, katrā ved divviru horizontālu dēļu durvis, aila segta ar segmentarku.

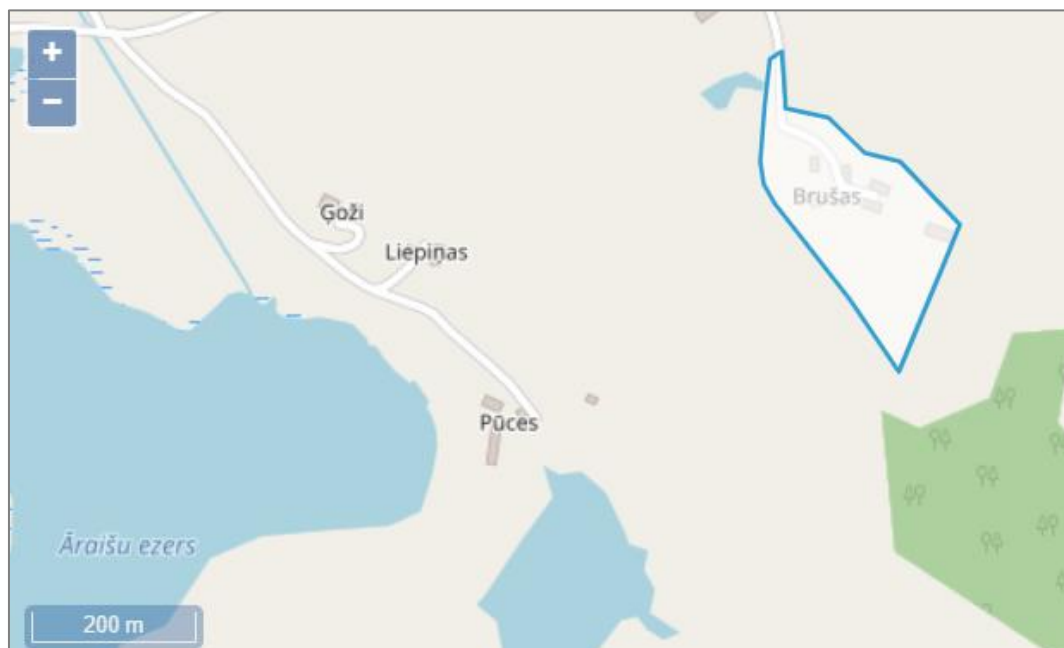
Brušu pusmuižas pils.

Uz ābolu klēts pamatiem celta pirts

Guļbaļķu ēka krusta pakšos ar divslīpu skaidu jumtu, A pusē vaļējs lievenis. Ēka celta 1990. gados.

Uz ābolu klēts pamatiem celta pirts.

Brušu pusmuižas atrašanās vieta.

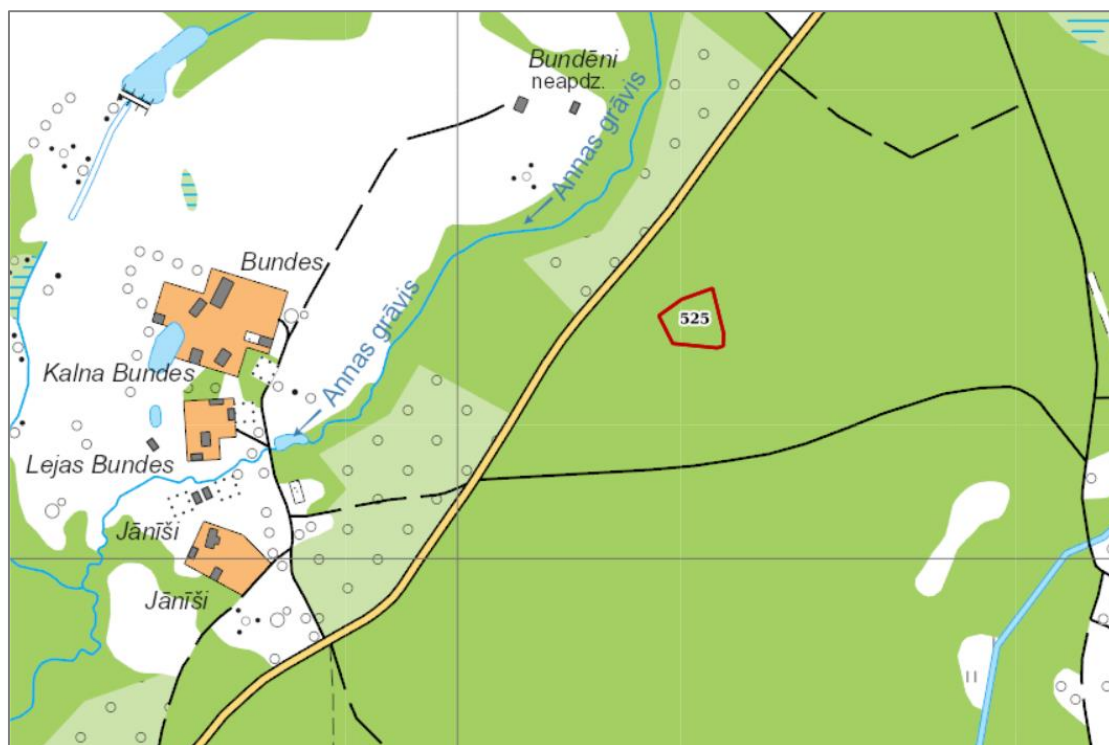
Bundes senkapi (Krievu, Zviedru kapi)

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 525, Cēsu nov., Raiskuma pag., starp Bundēm un Mežciemiem.

Vēlā dzelzs laikmeta uzkalniņu senkapi atrodas mežā ap 500 m uz A no Bundu mājām un ap 100 m uz DA no Dūķeru – Kocēnu – Ķienes ceļa. Senkapi, kas zināmi jau no 19. gs. beigām, stipri postīti, jo tajos vairākkārt rakuši un senlietas meklējuši dažādi ļaudis. Atrakti skeleti un dažādas senlietas – kaklariņķi, aproces, gredzeni, važiņas ar piekariņiem u.c. Daļa senlietu nonākušas LNVM, tomēr daudzas gājušas zudumā. Pašlaik saskatāmi 5-6 izplūduši senkapu uzkalniņi.

Bundes senkapi (Krievu, Zviedru kapi)

Bundes senkapu (Krievu, Zviedru kapu) atrašanās vieta.

Cēsu kauju piemiņas vieta Liepā

Cēsu nov. Liepas pag., Liepā, valsts nozīmes vēsturiska notikuma vieta, aizsardzības Nr. 9260.

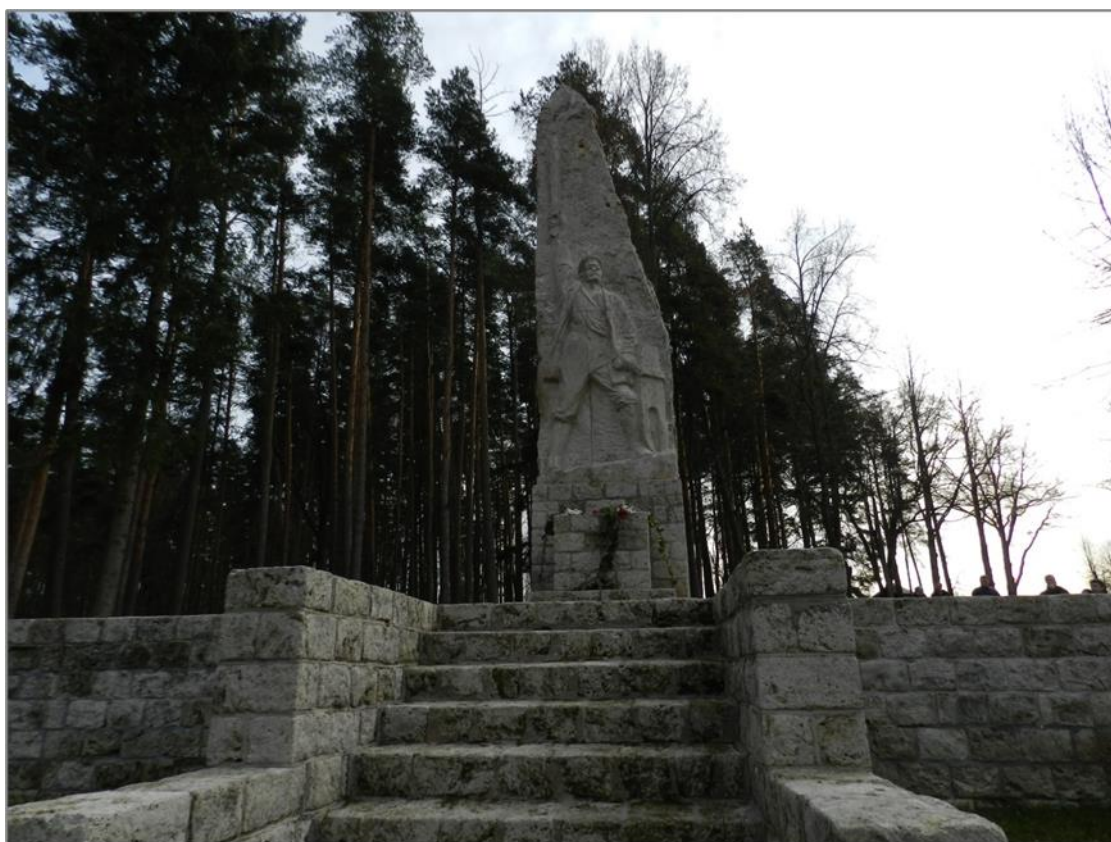
Liepas ciemā Rūpniecības ielā iepretī Liepas lielajai ellītei – kulta vietai atrodas Cēsu kauju atceres piemineklis, kuram pamatakmeni lika 1929. gada 22. septembrī. Pieminekļa projektu izstrādāja un vietējā šūnakmenī realizēja Liepas pagasta Jullās dzīvojošais tēlnieks Augusts Julla. Pieminekli 1935. gada 11. augustā atklāja Latvijas armijas komandieris ģenerālis Krišjānis Berķis, iesvētīja mācītājs P.Apkalns. Piemineklis veidots no neapstrādātas šūnakmens radzes, kuras priekšējā plaknē augstcilnī kalts zemnieka tēls, kurš ar vienu roku atbakstās uz arkla, bet otrā pacēlis zobenu. Pamatnes labajā pusē ir datējums 19 22/VI 19 un dzejnieka Zvārguļu Edvarda rindas:

Latviet, tev tēvzemes brīvību varoņi sniedza kā balvu, kad šai vietai tuvojies tu, zemu liec savu galvu.

Kreisajā pusē bijusi otra plāksne ar bronzas burtiem:

Igauņi! Piemiņa jums: talkā nācāt mums.

Pēc 2. Pasaules kara burti no pieminekļa pazuda. Tagad to vietā stāv granīta plāksne ar identisku tekstu.

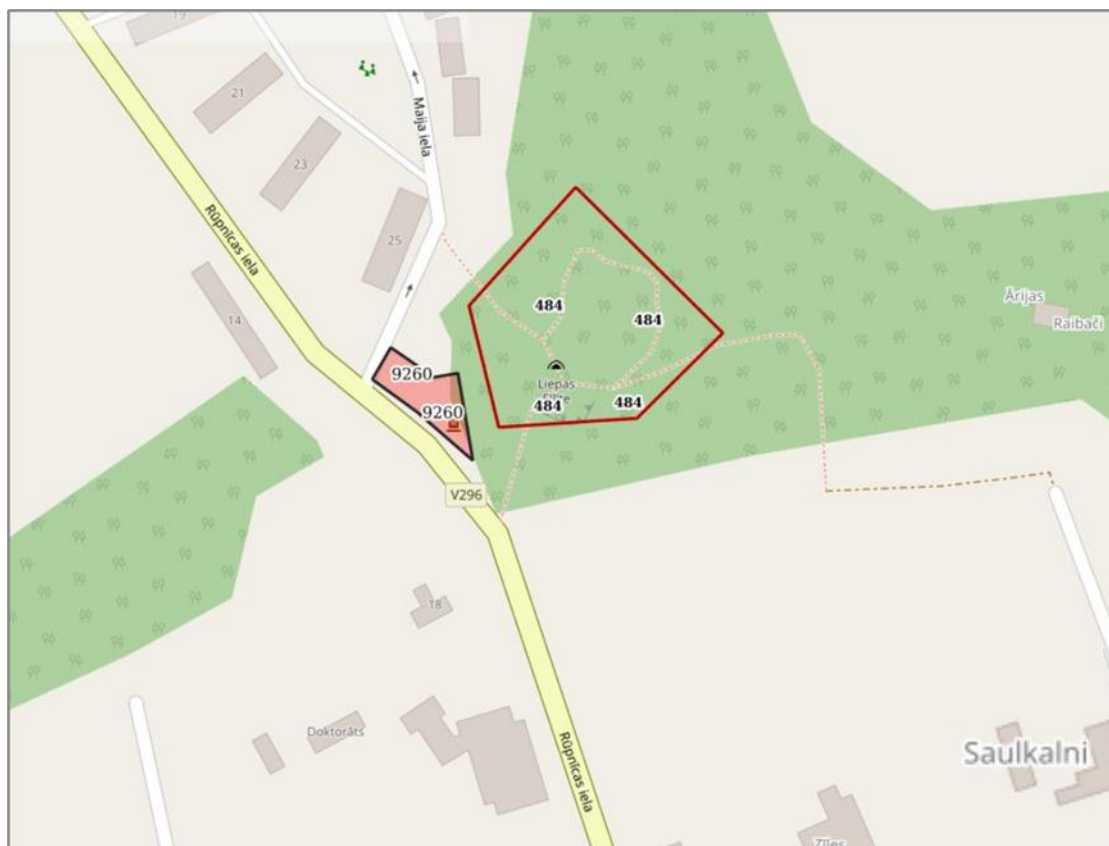
Cēsu kauju piemiņas vieta Liepā.

Cēsu kauju piemiņas vieta Liepā. Uzraksts pieminekļa pamatnes labajā pusē.

Cēsu kauju piemiņas vieta Liepā. Uzraksts pieminekļa pamatnes labajā pusē.

Cēsu kauju piemiņas vieta Liepā. Pieminekļa novietne pie Rūpnīcības ielas iepretī Liepas lielajai ellītei – kulta vietai.

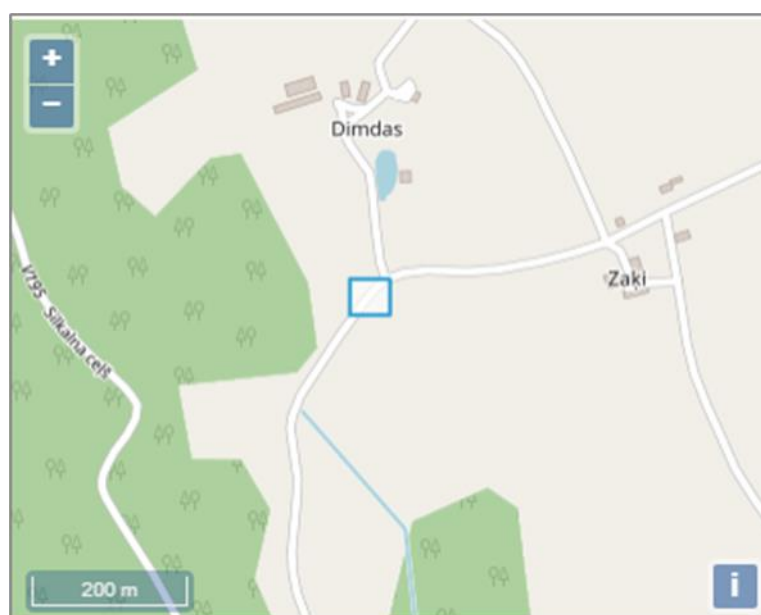
Dimdu viduslaiku kapsēta (Beikas kalniņš)

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, valsts aizsardzības Nr. 562, Cēsu nov., Stalbes pag., starp Dimdām un Zaķiem pie tilta Braslas upes krastā.

Viduslaiku kapsēta – Beikas kalniņš – atrodas ap 150 m uz D no Dimdu mājām un ap 300 m uz R no Zaķu mājām. Tam pāri ved abu māju ceļš. Kapu uzkalns ir apaļas formas, 1,5 m augsts un 30 m diametrā liels. Kalniņā agrāk raksts, atrasti cilvēku kauli. 19. gs. beigās vēl bijuši redzami koka krusti un arī akmens piemiņas zīmes. Nostāsti vēstī, ka Beikas kalniņā apglabāti “turku” vai Ziemeļu karā kritušie karavīri.

Dimdu viduslaiku kapsēta (Beikas kalniņš).

Dimdu viduslaiku kapsētas (Beikas kalniņa) atrašanās vieta.

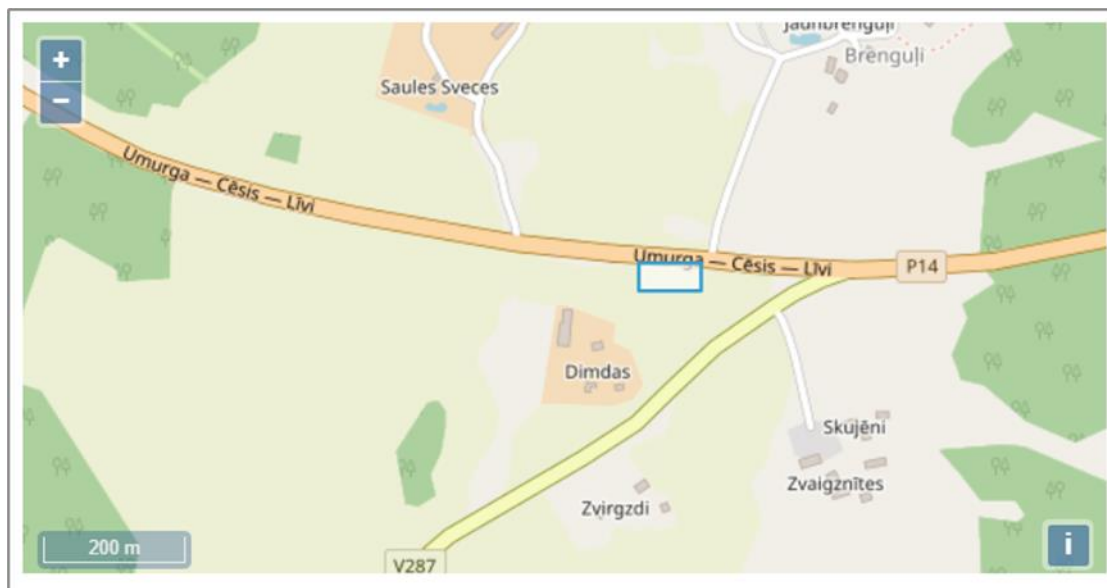
Dimdu viduslaiku kapsēta (Vecais kapsētas tīrums)

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 511, Cēsu novads, Raiskuma pagasts, pie Dimdām.

Viduslaiku kapsēta – Vecais kapsētas tīrums – atrodas Umurgas - Cēsu ceļa D malā ap 150 m uz ZA no Dimdu mājām. Kapsēta ierīkota taisnstūrveida uzkalnā ar sausu, grantainu zemi. Pēc nostāstiem, vēl 19. gs. beigās kapsētā bijušas redzamas akmens plāksnes ar vienu vai diviem iekaltiem krustiem. Uz viena akmens bijuši 7 krusti. Atrasti cilvēku kauli. Daļa no kapsētas teritorijas ilgstoši apstrādāta.

Dimdu viduslaiku kapsēta (Vecais kapsētas tīrums).

Dimdu viduslaiku kapsētas (Vecā kapsētas tīruma) atrašanās vieta.

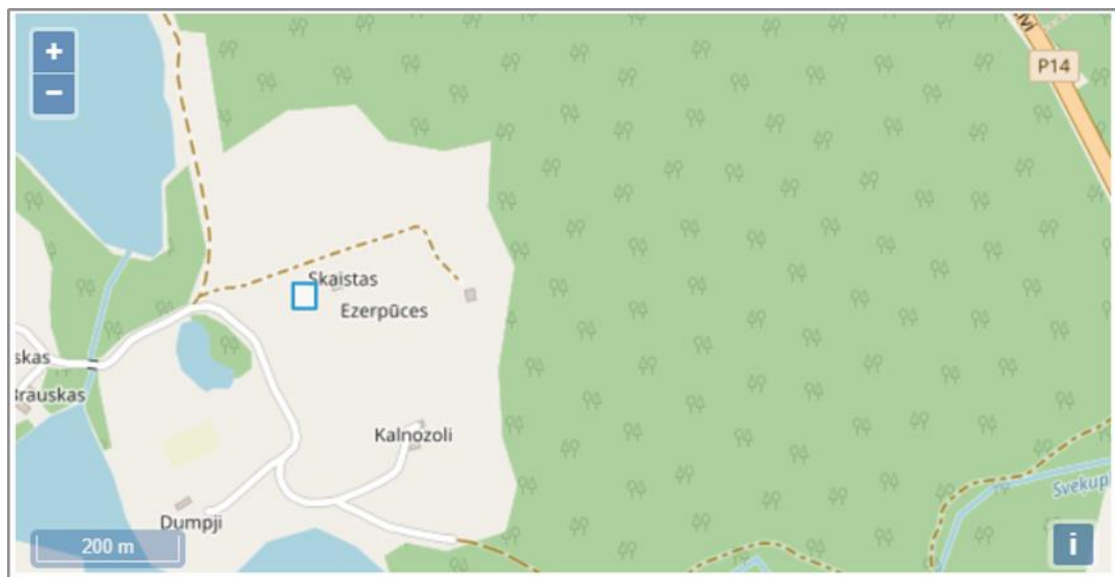
Dumpju senkapi

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 512, Cēsu nov., Raiskuma pag., pie Dumpjiem.

Senkapu uzkalniņš atrodas apmēram 0,3 km uz DR no Auciema ezera un ap 0,8 km uz Z no Raiskuma ezera augstienes nolaidenā nogāzē. Zeme ap senkapiem agrāk pastāvīgi arta. Senkapu uzkalniņa diametrs Z - D virzienā 15 m, A - R virzienā – 13 m, augstums – 1,2 - 1,8 m. Ap to bijis lielu akmeņu riņķis, no kuriem savās vietās saglabājušies vien daži. Jau senāk akmeņi izlauzti un izmantoti celtniecībā. Uzkalniņa R pusē ir 5 x 6 m liela, daļēji aizmīlusi bedre. Senkapu centrālajā daļā aug veci bērzi. Iespējamais senkapu datējums – bronzas – agrais dzelzs laikmets. Senvieta zināma jau kopš 19. gs. beigām.

Dumpju senkapi.

Dumpju senkapu atrašanās vieta.

Dzejnieka E.Treimaņa - Zvārguļa dzīves vieta un kaps

Valsts nozīmes vēstures piemineklis, valsts aizsardzības Nr. 16; Cēsu nov., Priekuļu pag., Leukādijas.

Edvarts Treimanis-Zvārgulis (1866. - 1950.) pazīstams kā sadzīves dzejnieks un kupletists, iesaistījās politikā un pievērsās pilsētas strādnieku tēmai. Līdztekus paša literārajai darbībai devis nozīmīgu ieguldījumu Eduarda Veidenbauma darbu popularizēšanā – sastādījis viņa pirmos dzejoļu krājumu un pirmos kopotos rakstus.

1900. gadā E.Treimanis atgriezās dzimtajā pagastā un uzcēla savrupmāju „Leukādija” pie Raunas ietekas Gaujā. Šeit dzīvodams, publicēja dzejoļu krājumus, rakstīja lugas un sacerējumus prozā, tulkoja, nodarbojās ar žurnālistiku. Viņa dzejoļus iespieda latviešu laikrakstos un žurnālos. 1901. gadā iznāca Edvarda Treimaņa sastādītais latviešu rakstnieku darbu kopojums “Burtnieks”. Ar grāmatām “Ardievas jaunībai” (1903) un “Vientulība” (1905) viņš kļuva par vienu no sava laika populārākajiem rakstniekiem. 1910. - 1911. gadā izcietā 6 mēnešu cietumsodu par Eduarda Veidenbauma marksistiskās ievirzes darba “Gabals iz tautsaimniecības” publikāciju.

“Leukādijas” bija ilglaicīga dzejnieka dzīves un darba vieta, savu māju dārzā pēc paša vēlmes viņš arī apglabāts. Pieminekli dzejniekam – krūšu tēlu uz augsta granīta pamata – veidojis tēlnieks K. Jansons.

“Leukādiju” dzīvojamā ēka ir divu stāvu celtnie. Sākotnēji būvēta kā koka vasarnīca, vēlāk apšūta ar šūnakmeni, kas veido ēkas romantisko akcentu. No šī paša materiāla būvēti pagalma vārtu stabi. Blakus dzīvojamajai ēkai atrodas saimniecības ēka – kūts / ratnīca ar mūra pirmo stāvu un koka otro stāvu (ar galeriju). Aiz dzīvojamās mājas no saimniecības ēkām atrodas šķūnis – varētu būt celts ap to pašu laiku, kad dzīvojamā māja, otrs šķūnis atrodas savrup no pārējās apbūves nogāzes pakājē, celts nesen.

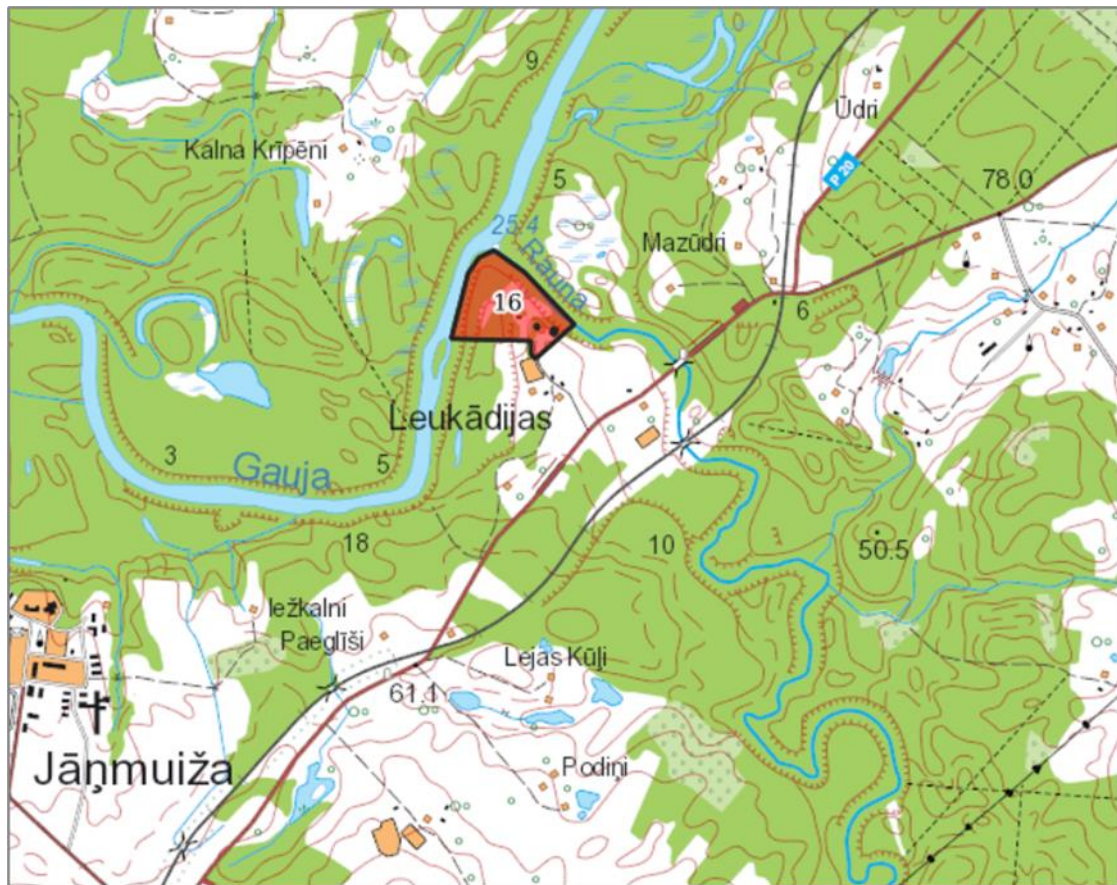
“Leukādijas” dzejnieka E. Treimaņa – Zvārguļa memoriālā māja ir atvērta apmeklētājiem.

E.Treimaņa – Zvārguļa memoriālā māja.

E.Treimaņa – Zvārguļa kapa pieminēklis.

E.Treimaņa – Zvārguļa memoriālās mājas atrašanās vieta.

Dzīvojamā ēka Siguldā

Vietējās nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr. 8499, Siguldas nov., Sigulda, Laurenči.

Dzīvojamā ēka “Laurenči” celta 20. gs. sākumā (1903. gadā) kā dzīvojamā ēka – vasarnīca. Savdabīgās arhitektūras dēļ uzskatāma par nozīmīgu Siguldas kūrorta apbūves paraugu – t.s. “Šveices māju”, pazīstamu arī kā bijušo Mintca vasarnīcu. Tā ir salīdzinoši liela apjoma, plānā taisnstūrveida divstāvu koka konstrukciju ēka uz izšuvota laukakmeņu mūra pamatiem. Ēkai divslīpu jumts ar nošļautiem galiem. “Laurenču” mājas vēsturiski atradās ārpus Siguldas pilsētas teritorijas – Siguldas pagastā. Pēc Siguldas pilsētas 1990. gada ģenerālplāna apstiprināšanas “Laurenču” mājas un blakus esošais rajons “Kaķīši” tika ietverts Siguldas pilsētas teritorijā. Vēsturiskais zemesgabals “Ķeizarskats” uz izpirkšanas līguma pamata piederēja Paulam Mintcam. Likumīgajiem mantiniekiem īpašuma tiesības atjaunotas 1999. gadā.

2001. gadā tika konstatēts, ka ēka ir avārijas stāvoklī. Rekonstrukcijas projektu 2004. gadā izstrādāja arhitekts U. Lauža. Tagad ēka ir pilnībā atjaunota.

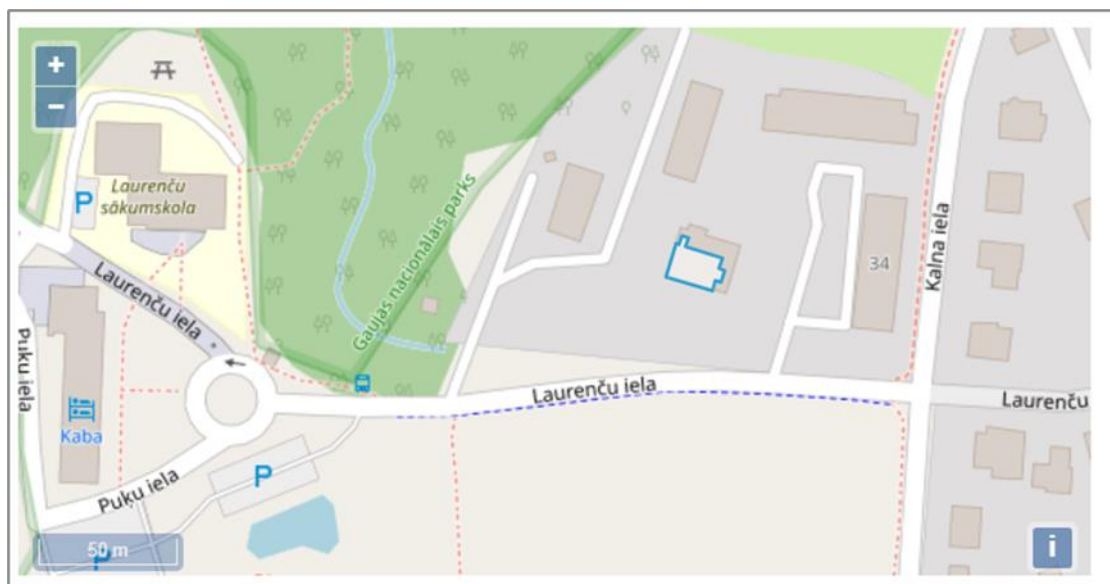
Nosaukums “Ķeizarskats” šīm vietām radies sakarā ar to, ka te 1862. gadā pabijis Krievijas cars Aleksandrs II. Viņš bijis sajūsmināts par brīnišķīgo skatu, kas pavēries uz Gaujas senleju. Bijušais ēkas īpašnieks profesors Vladimirs Mintcs 1918. gadā operējis Ļeņinu pēc F. Kaplānes atentāta. Vēlāk V. Mintcs atgriezās Rīgā un biedrības “Bikur holim” 1924. gadā atvērta slimnīcā Maskavas ielā vadīja ķirurģisko nodaļu. 1942. gadā Mintcu ieslodzīja Rīgas geto, bet pēc pārciestā Mežaparka un Buhenvaldes koncentrācijas nometnē viņš mirst. Slimnīca “Bikur holim” atkal darbojas.

Dzīvojamā ēka Siguldā, Laurenčos.

Dzīvojamā ēka Siguldā, Laurenčos. Galvenā fasāde.

Dzīvojamās ēkas Siguldā, Laurenčos, atrašanās vieta.

Gailonu viduslaiku kapsēta (Ozolkalniņš)

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, valsts aizsardzības Nr. 514, Cēsu nov., Raiskuma pag., pie Gailonēm.

Gailonu viduslaiku kapsēta atrodas ap 500 m uz Z no Gailonu mājām un ap 500 m uz D no Ungura ezera DA krasta. Kapsēta ierīkota Z - D virzienā orientētā ap 60 m garā un ap 30 m platā dabiskā paugurā, kas par 5 - 7 m paceļas pār apkārtni. Kapsētas paugurs apaudzis ar jaunu mežu.

Gailonu viduslaiku kapsēta.

Gailonu viduslaiku kapsētas atrašanās vieta.

Gribžu senkapi

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 515, Cēsu nov., Raiskuma pag., pie Gribžām.

Senkapi atklāti 1947. gadā. Pašlaik reģistrēti četri senkapu uzkalniņi, kas izklaidus atrodas laukos uz D no Gribžu mājām. Uzkalniņu augstums ir 0,7 - 1,2 m, diametrs – 10 - 14 m. Pieļaujams, ka daļa senkapu laika gaitā nopostīti saimnieciskās darbības rezultātā. Senkapi datējami ar vēlo bronzas – senāko dzelzs laikmetu.

Viens no Gribžu senkapu uzkalniņiem.

Gribžu senkapu uzkalniņu atrašanās vieta.

Gūtmaņa ala

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, valsts aizsardzības Nr. 2140, Siguldas nov., Sigulda, Gaujas senlejas labajā krastā.

Gūtmaņa ala ir vislielākā un vecākā ala Latvijā un Baltijā. Tās tilpums ir 500 m³, tā ir 18,8 m gara, pie ieejas 12,5 m plata un 10,7 m augsta. Pēc ģeologu vērtējuma ala veidojusies pirms 10 000 gadiem, kad Gauja plūda gar Gūtmaņa alas klintīm. Gūtmaņa alas avota ūdens līdz pat mūsdienām tiek lietots kā dzeramais ūdens un izmantots tautas dziedniecībā. Arī Krišjānis Barons, kas dzīvoja netālaļās "Slakteru" (tagad "Dainu") mājās, ik rītu ar kanniņu nācis pēc avota ūdens, jo atzinis to par ļoti labu. Ūdens īpaši labi palīdzējis kuņģa slimību ārstēšanā. Kā agrākos laikos, tā mūsdienās avotā tiek mesti dažādi sīki ziedojumi.

Alas nosaukums it kā saistās ar kādu vietējo dziednieku, kurš dzīvojis pie alas un kuru alas apmeklētāji vācieši iesaukuši par Labo vīru. No tā arī iegājies alas nosaukums – Labā vīra jeb Gūtmaņa ala. Ala ir uzskatāma par senāko zināmo tūrisma vietu Latvijā. Visas alas sienas ir aprakstītas ar apmeklētāju atstātajiem uzrakstiem. Agrākais uzraksts uz Gūtmaņa alas sienas, kas pieminēts 1912. gada ceļvedī, bijis no 1521. gada, bet tas līdz mūsdienām nav saglabājies. Pašlaik senākais uzraksts saglabājies no 1667. gada. Tiek minēti arī ieskrāpētie Herdera un Patkula vārdi. Ir zināms, ka pie alas dežurējis meistars ar kāpnēm un grebšanas instrumentiem, kas par atlīdzību bijis gatavs pakalpot apmeklētājiem un iegrebt viņu iniciāļus un ģerboņus alas sienā. Tagad bojāt uzrakstus alas sienās ir stingri noliegts.

Par Gūtmaņa alu ir zināmas vairākas teikas. Visiem zināmais traģiskais notikums 1620. gadā ar Turaidas Maiju – Rozi pārvērties mīlas un nāves leģendā, augstākajā goda un uzticības simbolā. Cita, vecāka teika vēsta par pretēja rakstura notikumu. Lībiešu virsaitim Rindaugam esot bijusi neuzticīga sieva. Rindaugs licis viņu dzīvu ierakt Gaujas krastā. Nelaimīgā sieva sirdsapziņas mokās tik gauži raudājusi, ka asaras izskalojušas plašu alu.

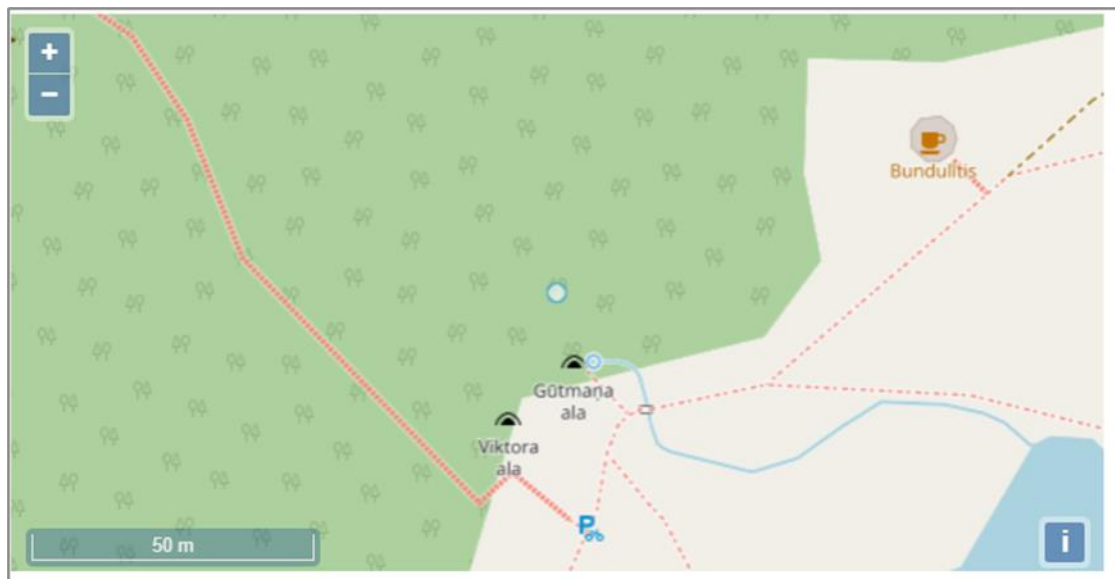
Gidu stāstus par notikumiem Gūtmaņa alas apkārtnē 20. gadsimtā apkopojusi Ieva Vītola.

Gūtmaņa ala un Turaidas pils (G.G.Kīzericka zīmējums, 1813. g.)

Gūtmaņa ala.

Gūtmaņa alas atrašanās vieta.

Incēnu viduslaiku kapsēta un kapelas vieta (Kapu kalniņš)

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, valsts aizsardzības Nr. 490, Cēsu nov., Līgatnes pag., pie Lileincēniem.

Incēnu viduslaiku kapsēta atrodas nepilnus 300 m uz A no Vanku mājām lauku ceļa Z malā.

Kalna D pakājē pie ceļa ir informatīvs uzraksts par senvietu. Kapsēta bijusi ierīkota brīvēstāvošā, garenā 65 m (A - R virzienā) x 45 m lielā kalnā. Tā augstums 2,5 - 3 m. D nogāze pret ceļu stāva, pārējās lēzeni nolaižas apkārtējos laukos. Kapsētas teritorija apaugusi ar zāli, labi pārskatāma, tur aug vairākas lielas egles un lapu koki. A daļā veca ozola stumbra paliekas. Pie tā viens šūnakmens krusts, kura abās pusēs iekalti vairāki mazi krustiņi.

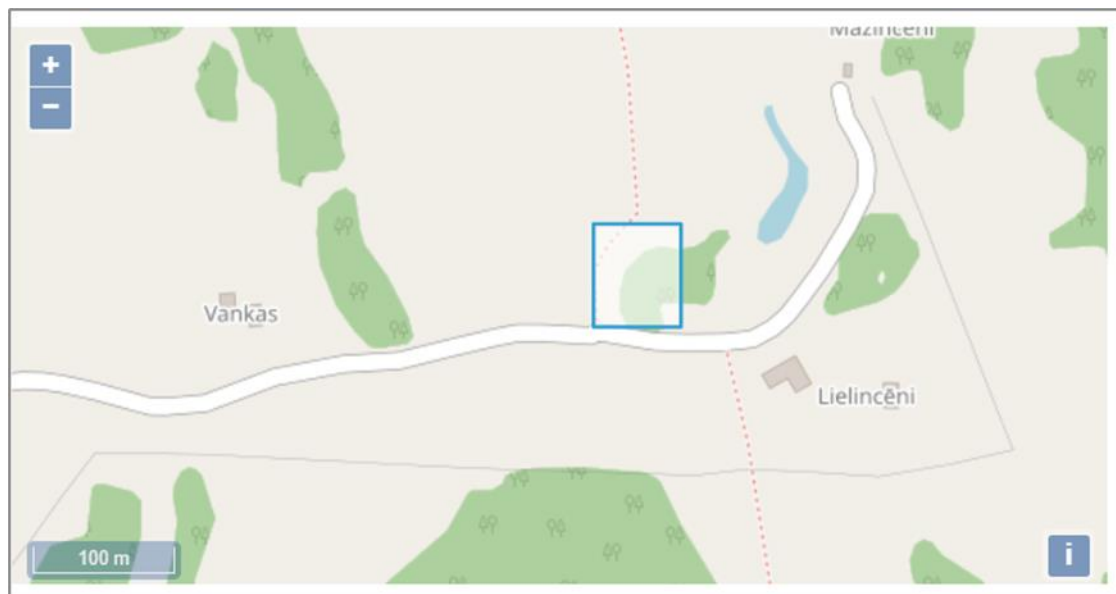
Šajā vietā senāk atradusies arī Incēnu baznīciņa, par kuru kā par Sv. Ignācija kapelu pirmās ziņas ir no 16. gs. Koka baznīciņu ar salmu jumtu un atsevišķi stāvošu zvanu torni nojauca ap 1910. gadu. Zvanu pārveda uz Ķempju baznīcu, bet 1937. gadā tas pārvests uz muzeju Rīgā. Šīs ziņas 1967. gadā sniedzis pensionārs Kārlis Jansons no Cēsīm.

Incēnu viduslaiku kapsēta un kapelas vieta (Kapu kalniņš).

Šūnakmens krusts Incēnu viduslaiku kapsētas un kapelas vietas (Kapu kalniņa) teritorijā.

Incēnu viduslaiku kapsētas un kapelas vietas (Kapu kalniņa) lokācija.

Interjera dekoratīvā apdare (3 telpās)

Valsts nozīmes mākslas piemineklis, aizsardzības Nr. 3131, Cēsu nov., Līgatnē, Kultūras namā.

Kultūras nama ēku Līgatnes papīrfabrika uzcēla kā saviesīgo pasākumu namu 1897. gadā. Pēc pirmā latviešu akadēmiski izglītotā arhitekta J. F. Baumaņa projekta celtajā ēkā notika koncerti, tika spēlēts teātris, dziedāts, dejots un sportots. 1944. gadā, vācu armijai atkāpjoties, nams daļēji saspīdzināts. Atjaunoto kultūras namu atklāja 1950. gadā.

Ēkas interjerus veidojis Valmieras teātra dekorators Rūdolfs Pīlādzis. Tajos klasiskās arhitektūras uzbūves principi apvienoti ar latviskā ornamenta un dekoratīvās mākslas stilizāciju. Uz foajē sienām izvietoti panno ar ainām no Raiņa lugām, griestus rotā krāsots dreļļu raksts. Zāles interjers vairāk pietuvināts klasiskām formām. Īpašu vērību pelna lustras – no vienkāršiem materiāliem - metāla rāmja, ģipša lējuma un papīra radīti iespaidīgi kroņlukturi. 2010. / 2011. gadā veikta kultūras nama rekonstrukcija, tai skaitā interjera vēsturiskās apdares restaurācija.

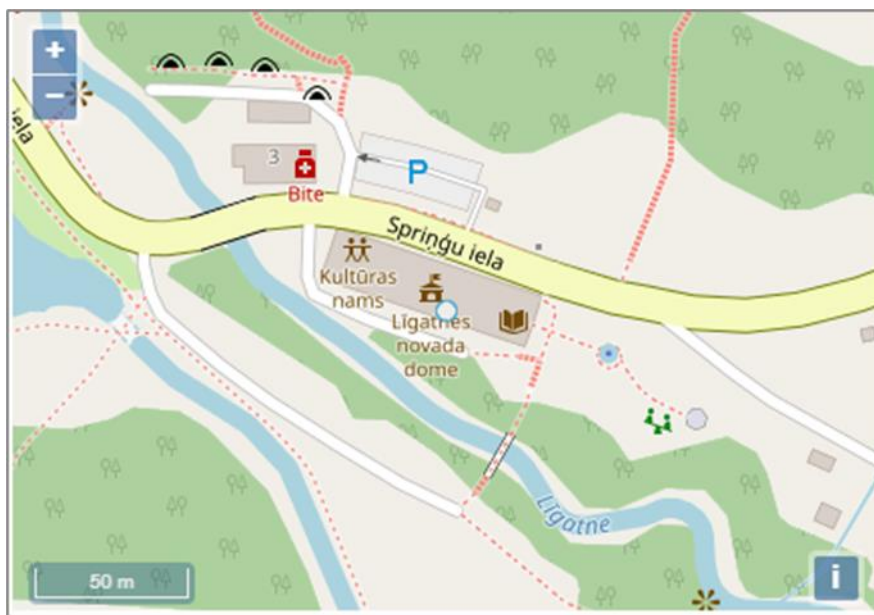
Līgatnes kultūras nama zāles kopskats.

Līgatnes kultūras nama interjera apdare. Viens no sienas panno.

Līgatnes kultūras nama griestu dekoratīvā apdare.

Līgatnes kultūras nama ar interjera dekoratīvo apdari atrašanās vieta.

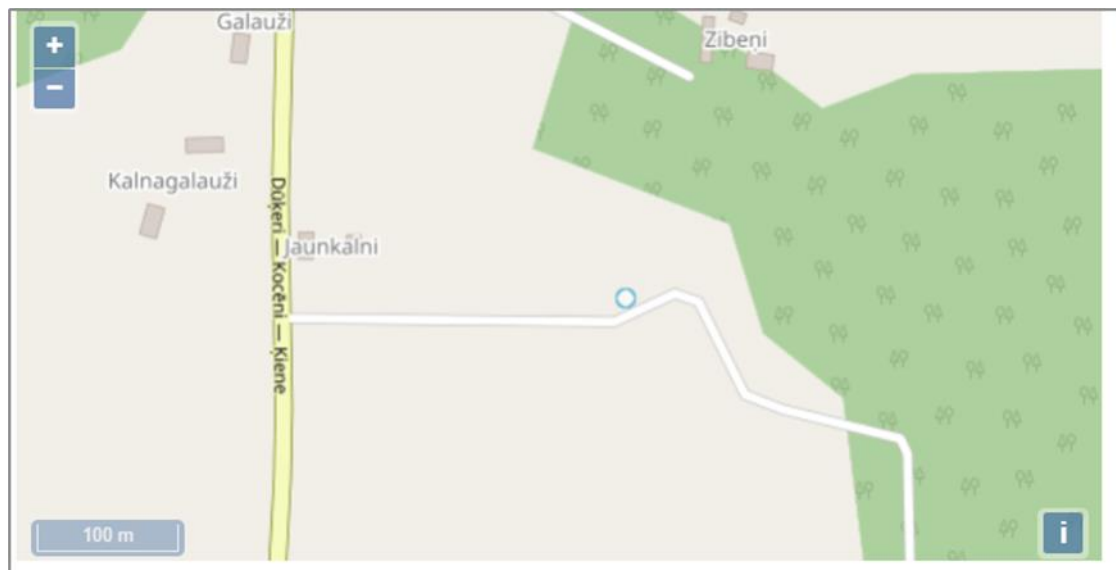
Jaunkalnu senkapi

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2495, Valmieras nov., Vaidavas pag., pie Jaunkalniem.

Jaunkalnu senkapu uzkalniņu 1979. gadā atklāja arheoloģe Ieva Cimermane. Uzkalniņa diametrs ir 12 m, augstums – 1 - 1,2 m, tā virsmu klāj dūres lieluma akmeņi. Senkapu uzkalns atrodas skrajā jaunā mežā, tā malā, ap 300 m uz A no Jaunkalnu mājām. Paugurs labi saskatāms no mazlietotā lauku ceļa.

Jaunkalnu senkapu uzkalniņš.

Jaunkalnu senkapu atrašanās vieta.

Jaunmežciema viduslaiku kapsēta

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 516, Cēsu nov., Raiskuma pag., pie Jaunmežciema grantsbedrēm.

Viduslaiku kapsētas vieta atrodas pašā Dūķeru – Kocēnu – Ķienes ceļa labajā, A pusē, ap 170 m uz D no Jaunmežciema mājām. Kapsētas kalniņš daļēji norakts ar plašu grantsbedri, kas tagad aizaugusi ar krūmiem un egļu mežu. Saglabājušies kalniņa nolaideno nogāžu gali un neliels zemes fragments zem ceļa. Iespējams, ka apbedījumi vēl saglabājušies šajās vietās, bet šķiet, ka 85% viduslaiku kapsētas nopostīta.

Jaunmežciema viduslaiku kapsētas mala pie grants karjera.

Jaunmežciema viduslaiku kapsētas atrašanās vieta.

Jāņkalnu viduslaiku kapsēta (Jāņa kalniņš)

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 571, Cēsu nov., Straupes pag., pie Jāņkalniem.

Jāņkalnu viduslaiku kapsēta (Jāņa kalniņš) atrodas ap 250 m uz DDA no Jāņkalnu mājām. Kapsētas vieta ir neliela, ap 300 m gara un 50 m plata kalna kauprīte. To A daļā šķērso ceļš uz Gaujas pārceltuvi. Ceļa labajā, A pusē ieapaļās formas kalniņš ir platāks, tā virsma izlīdzināta. Pret ceļu kalniņā izraktajās bedrēs redzama dzeltena smiltis. Šajā pusē atrasti cilvēku kauli. Par senlietām ziņu nav. Pieļaujams, ka kapsēta turpinās arī ceļa pretējā, R pusē. Kapsētas teritorija apaugusi kokiem un krūmiem.

Kapsētas tuvumā spokojojies. 1942. gadā pierakstīts Edmunda Rudziša stāsts par spokošanos pie kapsētas: *“Pats redzēju 3 reizes spokus. Viena no tām - dzīvojam toreiz Šķēlēnos, tās ir manas tēva mājas. Gāju uz skolu Lielstraupē pie Pekšu ezera, 4 km pa mežu. Prieclājos, ja kādu pa ceļam satiku, pie Jāņkalniem redzu, ka pretī brauc ar zirgu. Piebraukuši jau tuvu klāt, jau redzu zirgu, pajūgu, skatos, kas par braucējiem, dzirdu, kā rati rīb, kā zirgs elpo. Kad zirgs bijis vairs tikai kādi 5 m, pēkšņi pajūgs ar zirgu pazudis kā nebijis. Puika palicis stāvēt no brīnumiem, bailes nekādas nejutis. Mājās stāstījis mātei. Māte teikusi, ka tad, kad rakuši ceļu, šeit atrasti sievietes, vīrieša un arī zirga skelets. Laikam braucot tie noslepkavoti, arī zirgs, aplaupīti un kalniņā apraksti”.*

Jāņkalnu viduslaiku kapsēta (Jāņa kalniņš).

Jāņkalnu viduslaiku kapsētas (Jāņa kalniņa) atrašanās vieta.

Jāņmuižas muižnieka dzīvojamā ēka

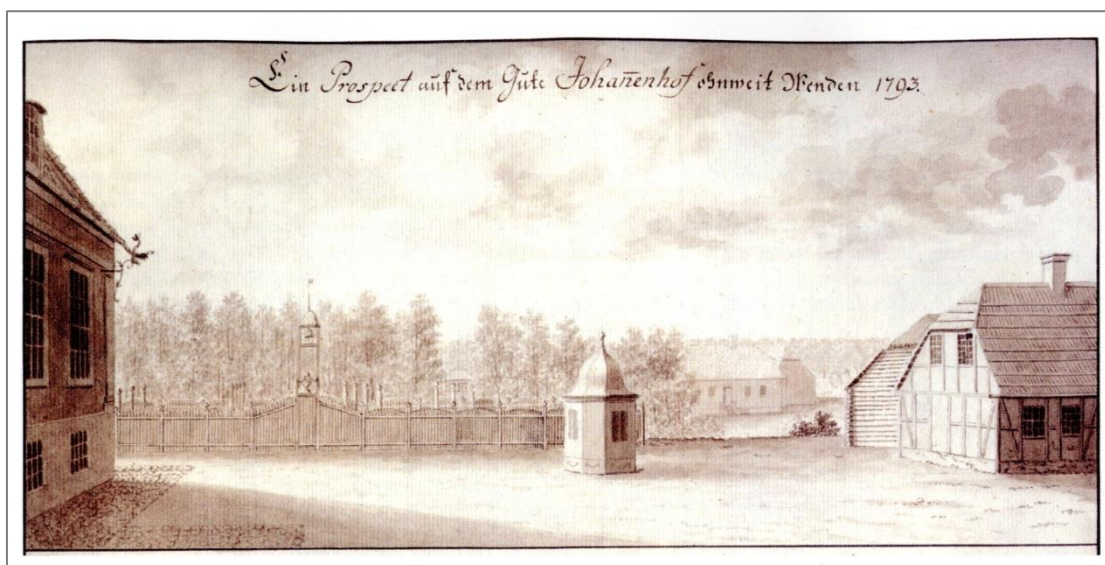
Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr. 6258; Cēsu nov., Priekuļu pag., Priekuļi, Jāņmuiža.

1757. gadā Jāņa muiža kā Cēsu pils muižas sastāvdaļa parādījās Vidzemes muižu arklu revīziju dokumentos. 1777. gadā Cēsu pilsmuižas īpašnieks Kārlis Ādams Volfs uz septiņu Līvu pagasta zemnieku māju bāzes izveidoja atsevišķu Jāņa muižu, ko norakstīja mūža lietošanā savai sievai Regīnai, dzimušai fon Rautenfeldei. Tajā pašā gadā viņš Cēsu pilsmuižu pārdeva Kārlim Eberhardam fon Zīversam. Jāņmuižu vēlāk iznomāja vairākiem nomniekiem, līdz 1912. gadā to iegādājās latviešu tirgotājs un Cēsu luterāņu baznīcas draudzes priekšnieks Andrejs Kampe (1867 – 1919), kuru Latvijas brīvības cīņu laikā lielinieki nošāva. 1920. gada zemes reformas rezultātā no Jāņa muižas atdalīja vairākas saimniecības, bet muižas centrs 150 ha kopplatībā nokļuva pēdējā nomnieka dēla diplomāta Andreja Kampes (1905 – 1942) īpašumā ar nosaukumu „Vairogi”. Pēc Otrā pasaules kara 1946. gadā uz Jāņmuižu pārcēla Priekuļu lauksaimniecības mehanizācijas skolu (vēlāko Jāņmuižas Profesionālo vidusskolu), kurai nodeva muižas ēkas un zemi. 2004. gadā bijušajā kungu mājā tika atklāts Jāņmuižas Profesionālās vidusskolas vēstures muzejs. Agrākā muižas centra teritorija tikusi sadalīta starp bijušā īpašnieka Andreja Kampes radniekiem.

Pie bij. Jāņa muižas (Johannenhof) kungu mājas izveidojusies apdzīvotā vieta Jāņmuiža. Ēkā savulaik atradusies sākumskola, Jāņmuižas Profesionālā vidusskola, ģimenes ārsta prakse, viesu nams, vairāki veikali u.c.

Jāņmuižas muižnieka dzīvojamā ēka šobrīd ir vienīgais 18. gs. 2. pusē celtās kungu mājas paraugs bijušā Cēsu rajona teritorijā, kura celtniecības pamatmateriāls ir koks. Uz ēku saglabājusies galvenā aleja, taču bijušās Jāņmuižas profesionālās vidusskolas korpuss uzcelts muižnieka dzīvojamai ēkai tieši priekšā. Ēkai ir augsts, mūrēts cokolstāvs, guļbūves sienas, apšūtas ar horizontāliem dēļiem un mansarda jumts ar jumta izbūvēm. Tās arhitektūrā sākotnējās barokālās formas (ieejas lieveņa vijīgās formās liektā dzega, ziemeļu fasādes mansarda stāva logu volūtas un liektās pārsedzes) apvienotas ar klasicisma stila detaļām – saglabājušās vairākas oriģinālās durvis (A fasādes ārdurvis – valsts nozīmes mākslas piemineklis), podiņu krāns. Četrās telpās saglabājusies interjera dekoratīvā apdare. Centrālās zāles interjers uzskatāms par nozīmīgu klasicisma stila paraugu. Vērtīgi ir plastiskie veidojumi apmetumā un ģipsī – joniskā ordera pilastrī, profilēta, ornamentāli rotāta griestu ieloce, kā arī Latvijas mākslā unikāli 18./19.gs. mijas sienu gleznojumi, kas izpildīti augstā profesionālā līmenī.

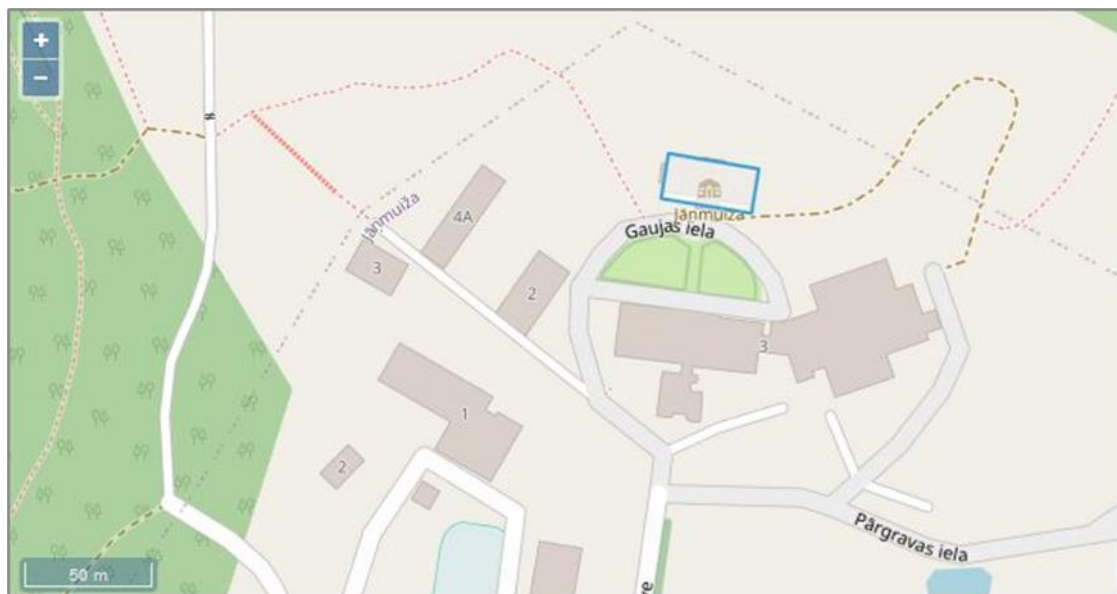
Pašlaik Jāņmuižas muižnieka dzīvojamā ēka ir daļēji apdzīvota, tai nepieciešama atjaunošana.

Skats Jāņu muižā netālu no Cēsīm 1793. gadā (J. K. Broce)

Jāņmuižas muižnieka dzīvojamā ēka.

Jāņmuižas muižnieka dzīvojamā ēka.

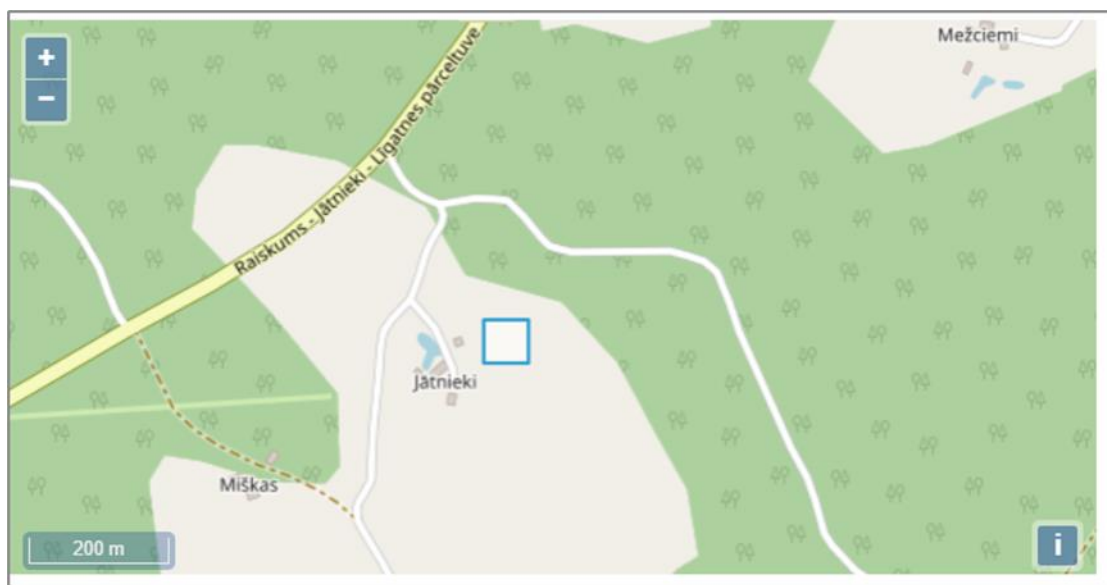
Jātnieku senkapi (Kapu kalniņš, Krievu kalns)

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 572, Cēsu nov., Straupes pag., pie Jātniekiem.

Jātnieku senkapi atrodas ap 60 m uz ZA no Jātnieku mājām. Vēlā dzelzs laikmeta kapulauks ierīkots plašākas augstienes austrumu malā. Te reljefā iezīmējas ap 45 m garš un ap 25 m plats paugurs. Tas apaudzis kokiem un krūmiem, vietām redzami lielāki akmeņi. Ap pauguru ir ganības.

Jātnieku senkapi (Kapu kalniņš, Krievu kalns).

Jātnieku senkapu (Kapu kalniņa, Krievu kalna) atrašanās vieta.

Jelgavkalna apmetne

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2101, Siguldas nov., Krimuldas pag., 0,5 km uz ZA no Siguldas novadpētniecības muzeja.

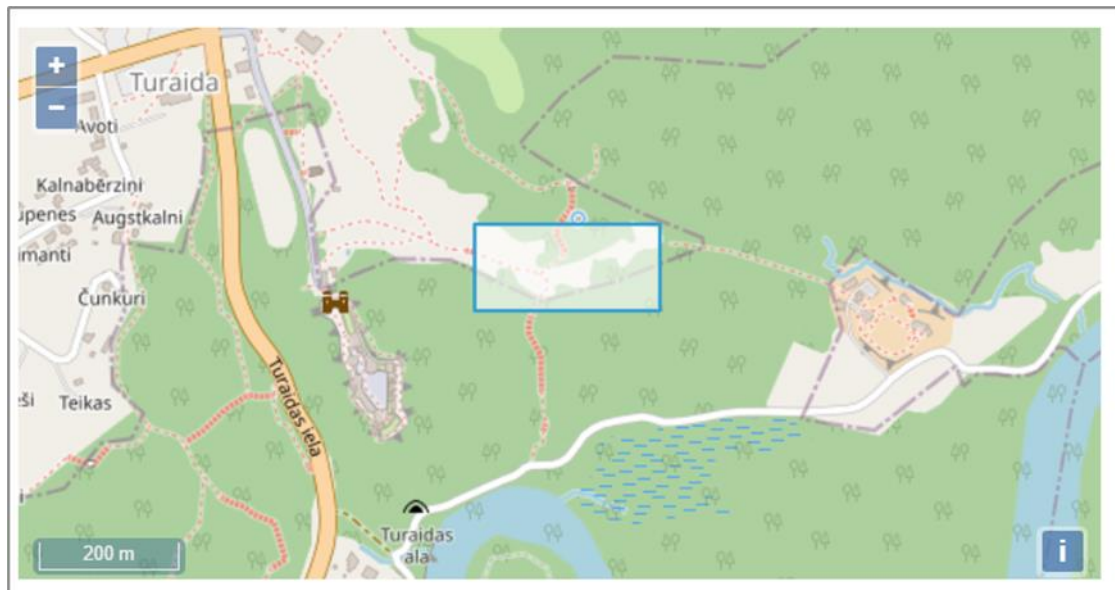
Jelgavkalns atrodas ap 400 m uz R no Turaidas viduslaiku pils. Tas ir A - R virzienā orientēts garens kalns, kuram ir divi plakumi. Augstākajā, R daļā tagad ierīkots Tautasdziesmu parks ar I. Rankas skulptūrām. Kalna R malu nekādi mākslīgi šķēršļi no apkārtējās teritorijas neatdala. R plakuma izmēri ap 40 x 80 m. Virsma samērā līdzena, DA malā stādītu liepu aplis, tā diametrs ap 8 m.

Tālāk uz A plakums sašaurinās un pēc aptuveni 2 m krituma ir otrs plakums, kas ap 20 x 50 m liels. Plakums samērā nelīdzens, ar nelielu slīpumu D pusē. Kultūras slānis šeit vājāks, nekā R daļā.

Kalna nogāzes apaugušas kokiem un krūmiem, dabiski stāvas. Aizaugusi arī A nogāze, kur redzamas it kā trīs terasītes. Te pašlaik uzejas taciņa. Otra uzeja ir gar D nogāzi ved uz zemāko plakumu.

Jelgavkalna apmetnes plakuma augstākā R daļa ar Tautasdziesmu parku.

Jelgavkalna apmetnes atrašanās vieta.

Kalauzu senkapi

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 596, Cēsu nov., Vaives pag., pie Kalnakalauzām.

Senkapi atrodas ap 400 m uz Z no Cēsu – Rāmuļu - Bānūžu ceļa Kaķupītes A krastā, starp Kalauzu māju ceļu un upīti. Senkapu uzkalniņi atrodas lielākā kalnā, kuram pret upīti vērstā R nogāze ir stāva, bet pārējās malas ir nolaidenas. Vieta aizaugusi, zemē kritālas, tāpēc vieta grūti pārskatāma. Domājams, ka abi senkapu uzkalniņi datējami ar agro dzelzs laikmetu. To diametrs ap 8 - 9 m, augstums 65 - 70 cm. Vietām uzkalniņos, kas ir cieši blakus, redzami akmeņi.

Kalauzu senkapi.

Kalauzu senkapu atrašanās vieta.

Kalauzu viduslaiku kapsēta (Priežu kalniņš, Miroņu kalniņš)

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 595, Cēsu nov., Vaives pag., pie Kalauzām.

Kalauzu viduslaiku kapsēta atrodas ap 200 m uz D no Kalauzām. Kapsēta ir situēta lielāka kalna virsotnē. Kapsētas kalniņa Z un A nogāzes ir samērā stāvas, līdz 8 m augstas un saplūst ar pārējā kalna nogāzēm. Rietumu pusē kritums nepārsniedz 2,5 m un lēzenāk saplūst ar augstieni. A mala norakta ar smilšu karjeru. Tur arī uzrakti kauli, pēc tam rakšana pārtraukta. Kapsētas teritorijā, kas ap 100 x 100 m liela, daudz senu rakumu bedru. Kalniņš apaudzis ar priedēm.

Kalauzu viduslaiku kapsēta (Priežu kalniņš, Miroņu kalniņš).

Kalauzu viduslaiku kapsētas (Priežu kalniņa, Miroņu kalniņa) atrašanās vieta.

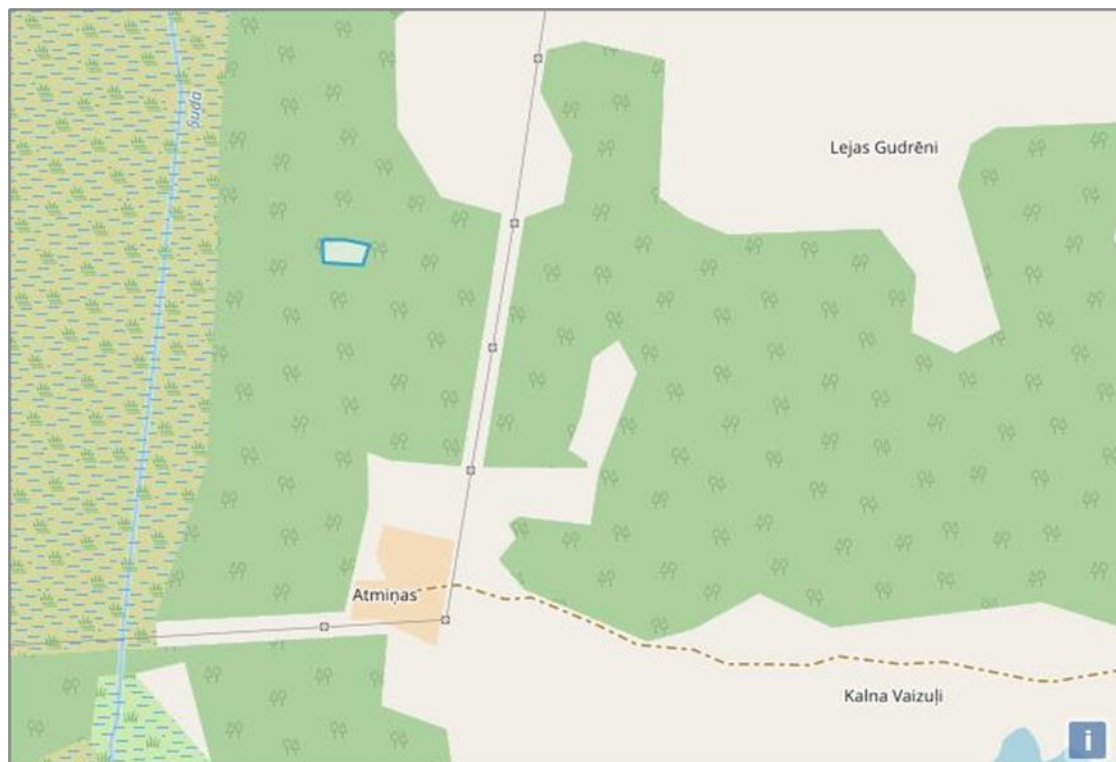
Kalna Vaizuļu senkapi

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 8962, Siguldas nov., Mores pag., Kalna Vaizuļi, mežā starp Atmiņām un Lejas Gudrēniem.

Senkapi atklāti 2012. gadā. Uzkalniņi atrodas Kalna Vaizuļu mežā ap 200 m uz A no Sudas upes, Zuļupītes kreisajā krastā. Senkapus veido trīs A - R virzienā orientēti viens otram līdzās esoši uzkalniņi ar akmens riņķa fragmentiem pie pamatnes. Uzkalniņi 0,5 - 1 m augsti, 13 - 15 m diametrā lieli. Kalna Vaizuļu senkapi iekļaujas Gaujas baseinā izplatīto uzkalniņu kapu areālā. Līdzīgu uzkalniņu arheoloģiskā izpēte ļauj šos senkapus datēt ar agro dzelzs laikmetu (1. - 4. gs.). Senkapi labi saglabājušies, tos pilnībā ietver mežs. Senkapiem noteikta individuālā aizsardzības zona.

Kalna Vaizuļu senkapi.

Kalna Vaizuļu senkapu atrašanās vieta.

Kalnaastīšu apmetne

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 406, Cēsu nov., Drabešu pag., pie Kalnaastītēm.

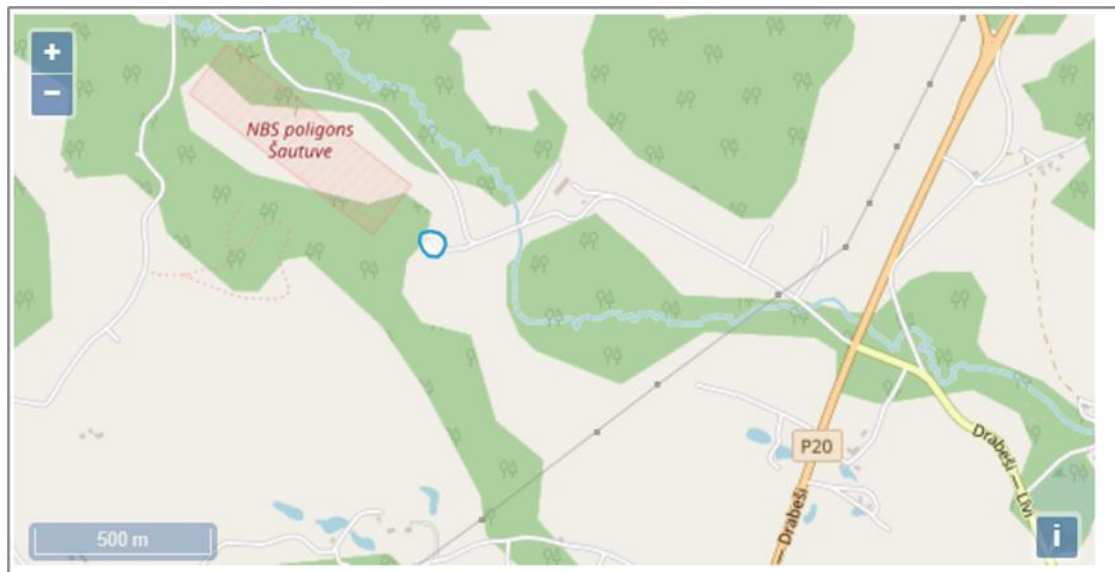
Par Kalnaastīšu apmetni un tās datējumu ir maz informācijas. Izteikts viedoklis, ka te varētu būt bronzas laikmeta patvēruma pilskalns ar apmetni pie Kalnaastīšu mājām. Apdzīvotajai vietai varētu būt piederīga apbedījumu vieta – garenas formas kapu uzkalniņš mežā, blakus bij. Puškina karjeram.

Kā nedatētu iespējamu patvēruma vietu ar zemes darbu pazīmēm bez izteikta kultūras slāņa to raksturojis J. Apals.

Arheoloģiskie izrakumi senvietā nav veikti.

Kalnaastīšu apmetne.

Kalnaastišu apmetnes atrašanās vieta.

Kalnamežiņu senkapi

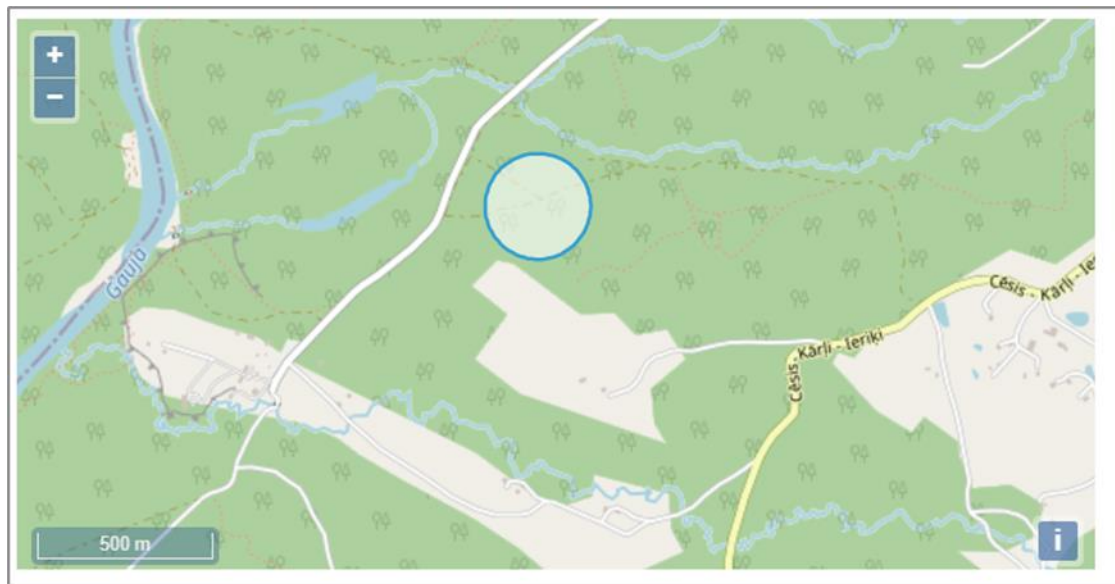
Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 407, Cēsu nov., Drabešu pag., pie Kalnamežiņiem.

Kalnamežinu senkapos ir divi uzkalniņi. Viens no tiem atrodas ap 400 m uz ZZR no Kalnamežiņu mājām, priežu mežā ar izteiktu reljefu. Uzkalniņš situēts lēzena uzkalna ZA malā. Apmēram 40 m no uzkalniņa uz Z ir meža ceļš. Uzkalniņš ap 1 m augsts, 12 m diametrā. Uz tā aug vairākas egles un divas priedes. Uzkalniņa centrālajā daļā sens, aizmilzis, ap 30 cm dziļš rakums. Jaunāks postījums atrodams 2 m uz ZR no vecā, tajā redzama sarkanīga smilts. Uzkalna pakājē daži lieli, zemē iegrimuši akmeņi.

Meža ceļa pretējā pusē ap 150 m uz ZZR no pirmā uzkalniņa ir otrā uzkalniņa paliekas, ko iezīmē 9 lieli, zemē iegrimuši akmeņi. Zemes uzbērums nav saglabājies.

Kalnamežiņu senkapu 1. uzkalniņš.

Kalnamežiņu senkapu atrašanās vieta.

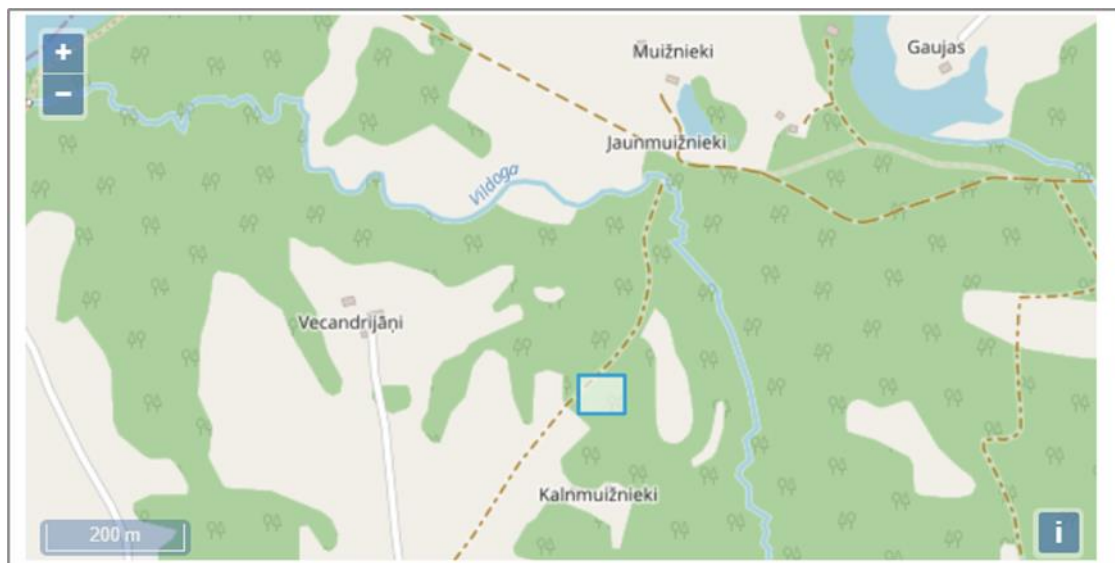
Kalnamuižnieku viduslaiku kapsēta

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 488, Cēsu nov., Līgatnes pag., pie Kalnamuižniekiem.

Viduslaiku kapsēta ierīkota Gaujas senā krasta taisnstūrveida izvirzījumā ap 150 m uz Z no Kalnamuižnieku mājām. Kapsētas vieta ir izlīdzināta, tās platība nav nosakāma. Pēc vietējo iedzīvotāju ziņām, 1930. gados šajā vietā ņemta grants. Tad atrasti divi galvaskausi. Pēc tam grants ņemšana pārtraukta. Kapsētas teritorija aizaugusi krūmiem un lapu kokiem.

Kalnamuižnieku viduslaiku kapsēta.

Kalnamuižnieku viduslaiku kapsētas atrašanās vieta.

Kalnatītmaņu pilskalns

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 489, Cēsu nov., Līgatnes pag., pie Kalnatītmaņiem.

Kalnatītmaņu pilskalns (saukts arī par Gaitiņkalnu) ir ap 40 m augsta zemes mēle ar stāvām nogāzēm starp Vildogas upīti un divām gravām. Tuvākās ir Upemuižnieku mājas ap 300 m attālumā uz ZRR. Novietojuma dēļ vieta piemērota nocietinātas dzīvesvietas ierīkošanai. Tomēr nekādu drošticamu zemes pārveidojumu kalnam nav, nav arī kultūras slāņa kalna 80 x 50 m lielajā plakumā. Iespējams, ka kalns izmantots kā patvēruma vieta briesmu gadījumos.

Kalnatītmaņu pilskalna plakums.

Kalnatītmaņu pilskalna atrašanās vieta.

Interjera dekoratīvā apdare

Valsts nozīmes mākslas piemineklis Nr. 3130, Cēsu nov., Līgatne, Centra kapu kapličā.

Kapliča celta no 1875. līdz 1903. gadam par piemiņu Līgatnes papīrfabrikas direktoram Arnoldam Tilingam, darbus vadīja būvmeistars Pēteris Meņģelis. 1905. gadā veidotā Līgatnes Centra kapu kapličas dekoratīvā apdare – griestu apdare, grīdas flīzējums - ir mākslas piemineklis, kas saglabājies oriģinālā veidā. Izmantotie materiāli – apmetums, metāls, keramika. Logi un durvis ir unikālas sava izskata dēļ. Interjera dekoratīvā apdare ir 20. gs. sākuma interjera apdares paraugs, kas sniedz priekšstatu par Vidzemes reģiona būvniecības darinājumiem raksturīgo tipoloģiju un dekoratīvi mākslinieciskajiem paņēmieniem. Tā saglabājamās vērtības ir materiāls, mākslinieciskais un konstruktīvais risinājums. Kapliča tiek izmantota, un tajā notiek apbedīšanas ceremonijas.

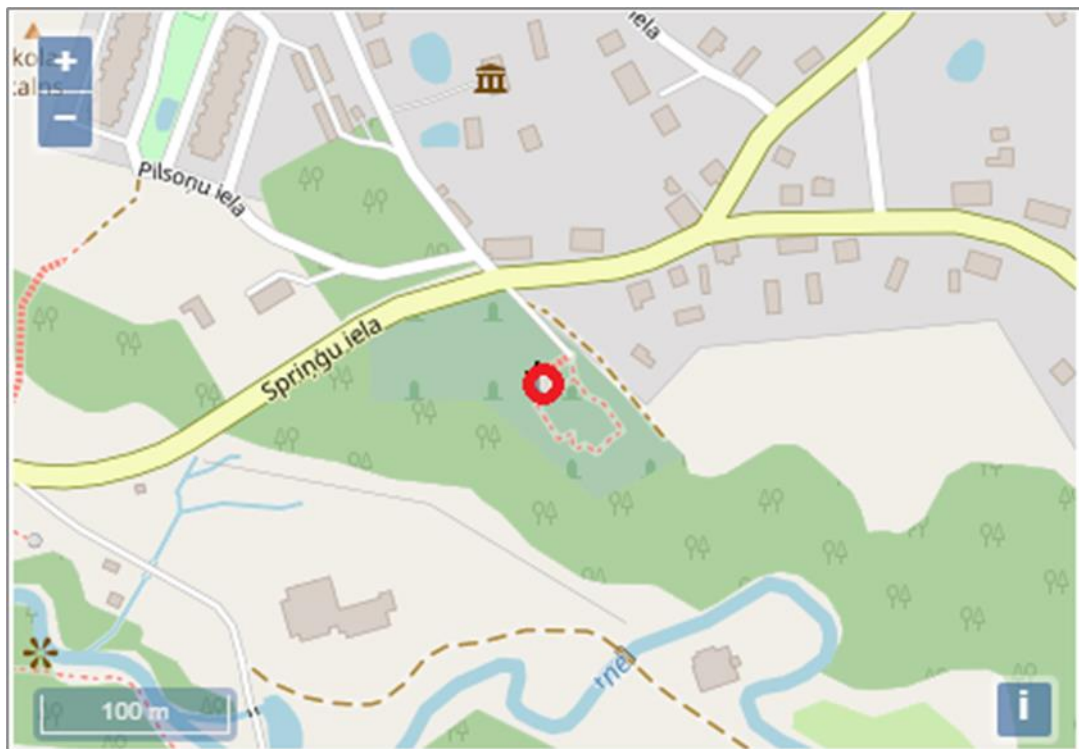
Līgatnes Centra kapu kapliča.

Līgatnes Centra kapu kapličas interjers.

Līgatnes Centra kapu kapličas interjers.

Līgatnes Centra kapu kapličas ar interjeru atrašanās vieta.

Kampu - Ģūģeru senkapi, apmetne un kulta akmens

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 505; Cēsu nov., Priekuļu pag., starp Piļiem, Kampiem un Ģūģeriem.

Ziņas par Kampu - Ģūģeru senvietu kompleksā ietilpstošajiem senkapiem pie Kampu mājām ir no 19. gs. beigām. 1920. un 1921. gadā senkapos izrakumus veica Priekuļu Zemkopības skolas un Priekuļu pamatskolas skolotāji un skolnieki J. Krieviņa vadībā, atsedzot 19 ar 8. - 10. gs. datējamus apbedījumus. Arī vēlāk Kampu māju saimnieks regulāri uzaris apbedījumus ar senlietām, daļa no tām nonākusi muzejos.

Senkapi atrodas apmēram 100 - 150 m uz ZA no Kampu mājām; precīzas kapulauka robežas nav nosakāmas. 1961. gadā, labojot lauku ceļu no Cēsu - Vecpiebalgas šosejas uz Mežmaļiem, uz A no ceļa un ap 400 m uz A no Kampu mājām atrada apbedījumu ar senlietām. Izrakumos, ko šeit 1965. gadā organizēja Cēsu vēstures un mākslas muzejs, uzgāja vēl dažas senlietas no agrāk postītiem apbedījumiem.

Ģūģeru (Āra kalnā) 8. - 12. gs. senkapus atklāja 1988. gadā, kad sāka iztaisnot Cēsu - Vecpiebalgas ceļu. Arheoloģiskajos izrakumos (1988. - 1991., vadītāja Z. Apala) izpētīja ap 7200 m² lielu platību, atsedzot 160 apbedījumus. Daļa no tiem guldīti senākas (1.g.t. pirmā puse) Baltijas somu apdzīvotas apmetnes kultūrslāni. Pie ceļa 1990. gadā atklāja dobumakmeni – kulta vietu. Akmeni vēlāk pārvietoja 20 m uz Z tuvāk avotam.

Kalna Piļu māju zemē 1958. gada izrakumos, ko organizējis Cēsu vēstures un mākslas muzejs, atsegti 7 apbedījumi, kultūras slānis un vairākas pavadu vietas. Kapulauks aizņem ap 2 ha plašu teritoriju, apbedījumi datējami ar 7. - 8., arī 12. gs. Izrakumu vieta precīzi nav zināma, jo pārskatā nav plānu. Tomēr no norādēm citos ziņojumos var pieņemt, ka pētījumi notikuši vēlāk par Ģūģeru senkapiem nosauktās senvietas Z daļā. Arheoloģe E. Šnore uzskata, ka Ģūģeru senkapi un Kampu senkapi ir viens objekts, kas sadalīts dažādos zemes īpašumos. Domājams, ka ar apmetnes apdzīvotības laiku saistāmi vairāki akmeņu krāvuma senkapi, kas fiksēti Kalna Piļu un Kunču māju zemē. L. Ostupe 1929. g. ziņojumā un tam pievienotajā situācijas skicē atzīmējusi trīs vietas, kur vēl bijuši saglabājušies akmeņu krāvumi, taču agrāk to esot bijis vairāk. Akmeņi ar laiku izlauzti un izmantoti celtniecībā. Senlietas un kalcinēti kauli, arot zemi, atrasti arī vēlāk. 1942. gadā akmeņu krāvumā, kas atradies Kalna Kunču māju zemē, pārbaudes izrakumus veicis R. Šnore. Otrā akmens krāvumā Kalna Piļu zemē 1956. gadā izrakumus organizējis Cēsu vēstures un mākslas muzejs.

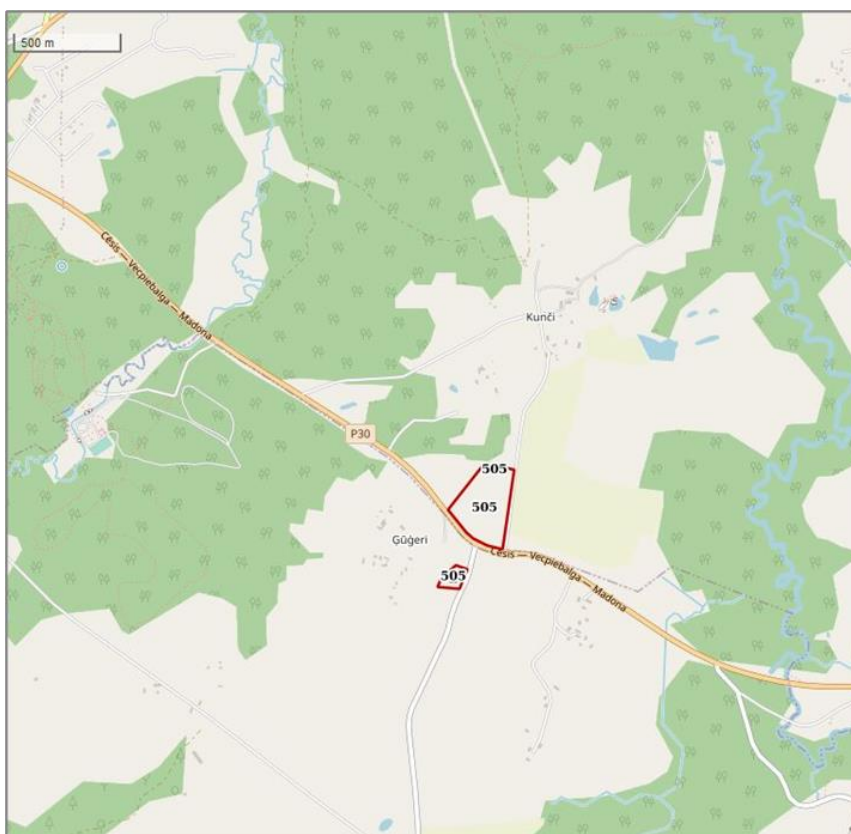
Kampu - Ģūģeru senkapi, apmetne.

Kultakmens pie Kampu - Ģūģeru senkapiem.

Bagāta 11. gs. vīrieša un sievietes apģērbs, pēc Ģūģeru kapu izrakumiem (A. Zariņas rekonstrukcija)

Kampu - Ģūģeru senkapu, apmetnes un kulta akmens atrašanās vieta.

Karātavkalns – soda vieta

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2117, Siguldas nov., Krimuldas pag., pie Turaidas kapsētas, pie Turaidas – Eikažu šosejas.

Karātavkalns ir lielākas kalnu grēdas augstākā D daļa. Tās R pusē senāk grābta grants. Kalna virspusē DA daļā ir saglabājies neliels krustakmens ar iekaltu krustu. Iespējams, ka kalnā ir kāda sodītā apbedījums, jo svētītā kapsētas zemē saskaņā ar viduslaiku tradīcijām nedabiskā nāvē mirušos nedrīkstēja apglabāt.

Teika vēsta, ka Karātavkalnā, Turaidas pils soda vietā, ar nāves sodu sodīja apkārtnes noziedzniekus, raganas un burvjus. Te esot sodīta arī skaista, neprecēta sieviete – vai nu pieviltā “Pakuļu” māju meita Milda vai muižas moderniece, kuras ārlaulības bērns piedzimis nedzīvs vai tīši nonāvēts. Aizdomās turētā māte spīdzināšanā atzinusi savu vainu “nomušīšanā” un sodīta.

Karātavkalns - soda vieta (LĢIA LIDAR reljefa modelis)

Karātavkalna – soda vietas lokācija.

Katlāpu un Viesulēnu senkapi (Līvu kapi)

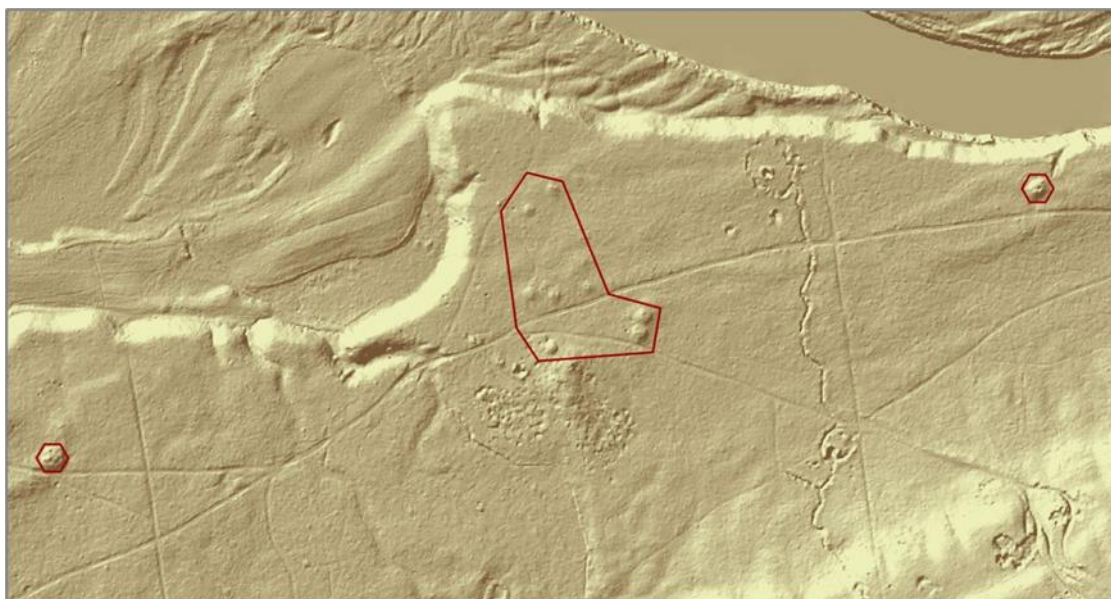
Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2099, Siguldas nov., Inčukalna pag., starp Katlāpiem un Viesulēniem.

Katlāpu un Viesulēnu senkapus veidoja divi senkapu uzkalni – viens pie Katlāpu, otrs pie Viesulēnu mājām. Starp abiem senkapu pauguriem ir aptuveni 800 m attālums. Katlāpu mājām tuvākais uzkalns ir ap 200 m no mājām uz A. Tas atrodas mežā līdzenā vietā pie meža ceļa, apaudzis priedēm. Paugura virsotnē ir rakuma pēdas. Uzkalna augstums ap 1,8 m, diametrs ap 18 m. Arī otrs uzkalns pie Viesulēniem ir izmēros līdzīgs. Tas atrodas mežā netālu no Gaujas senlejas krasta. Arī šis paugurs jau senatnē postīts ar ierakumu. Pēc Pieminekļu valdes 1920. gadu ziņām, ap 85 m no Viesulēnu mājām uz rietumiem bijis līdzenais kapulauks. Pēc Pirmā pasaules kara šajā smilšainajā vietā, rokot kartupeļu bedres, atrasti no bronzas klātbūtnes zaļi iekrāsojušies cilvēku kauli un dzelzs priekšmeti. Senvieta jau tad bijusi sarakāta un stipri postīta. Atradumu vieta ir ap 40 m gara un 25 m plata smilšu josla Gaujas senlejas malā. Senlietas muzejos nav nonākušas.

Starpt Katlāpu un Viesulēnu uzkalniem ap 2010. gadu tika atklāti apmēram 11 mazāki senkapu uzkalniņi, to diametrs 12 - 15 m, augstums līdz 1 m. Uzkalniņiem izrakta centrālā daļa. Arī šo uzkalniņu grupa tagad iekļauta Katlāpu un Viesulēnu senkapu sastāvā.

Senkapu uzkalns pie Viesulēnu mājām. 1920. gadu fotogrāfija (LNVM AD).

Katlāpu (uzkalns attēla kreisajā pusē) un Viesulēnu (uzkalns attēla labajā pusē) senkapī (Līvu kapī). Attēla centrālajā daļā jaunatklātie senkapu uzkalniņi. (Objekts LĢIA LIDAR skenējuma reljefa modelī)

Katlāpu un Viesulēnu senkapu (Līvu kapu) atrašanās vieta.

Kaupo kalns - nostāstu vieta

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2104, Siguldas nov., Krimuldas pag., pie bij. Mācītājmuižas.

Uzkalnu, ko dēvē par Kaupo kapu, jau 1839. gadā atraka baltvācietis F. Krauze. Piecu pēdu dziļumā viņš atradis pelnus, ogles un kalcinētus kaulus. Nav bijis nekādu rotu vai ieroču. Tas daļēji saskan ar Indriķa Livonijas hronikā teikto, ka Kaupo pēc nāves sadedzināts. Senlietu trūkums varētu būt atbilstošs kristīgās apbedīšanas tradīcijām, tomēr uzbērtais kalniņš raksturīgs pagāniskajām tradīcijām. Nevar droši apgalvot, ka Kaupo būtu apglabāts minētajā vietā. Ticamāka ir versija par Kaupo apbedīšanu Krimuldas baznīcā, jo viņš bija ļoti godāts jaunkristītais, kas gājis bojā, izplatot kristīgo ticību. Diemžēl nav saglabājušies F. Krauzes atradumi, jo ar jaunākajām izpētes metodēm varētu noteikt apbedījuma vecumu, DNS u.c. parametrus. 2001. gada 22. septembrī, Kaupo nāves gadadienā, uzkalnā tika uzstādīta tēlnieces Gaidas Grundbergas veidotā Kaupo piemiņas zīme.

Kaupo kalns - nostāstu vieta ar G. Grundbergas veidoto piemiņas zīmi.

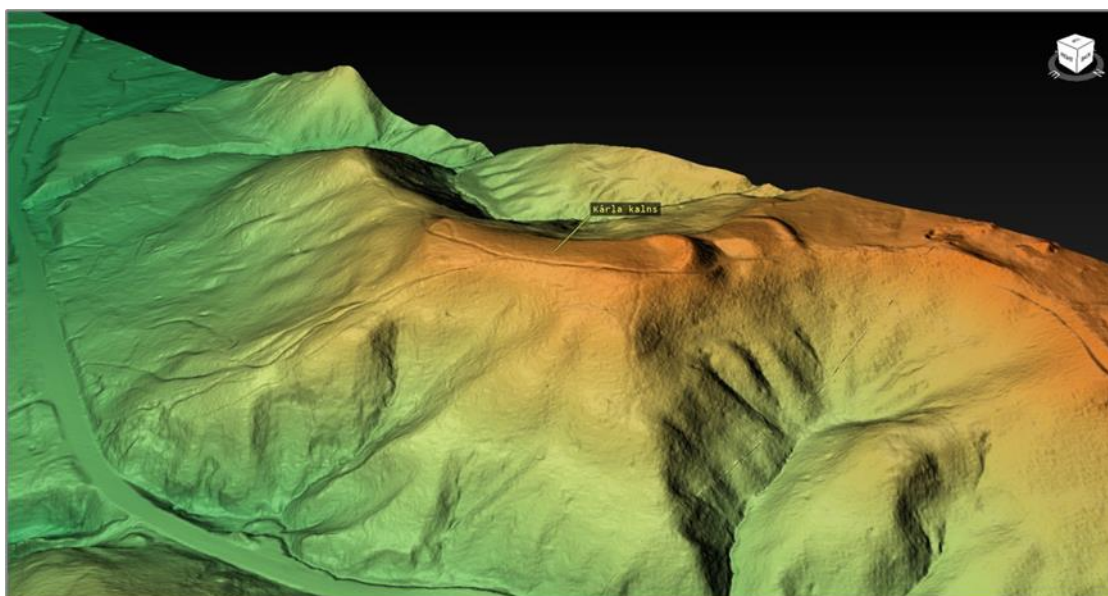
Kaupo kalna - nostāstu vietas lokācija.

Kārļa kalns – pilskalns

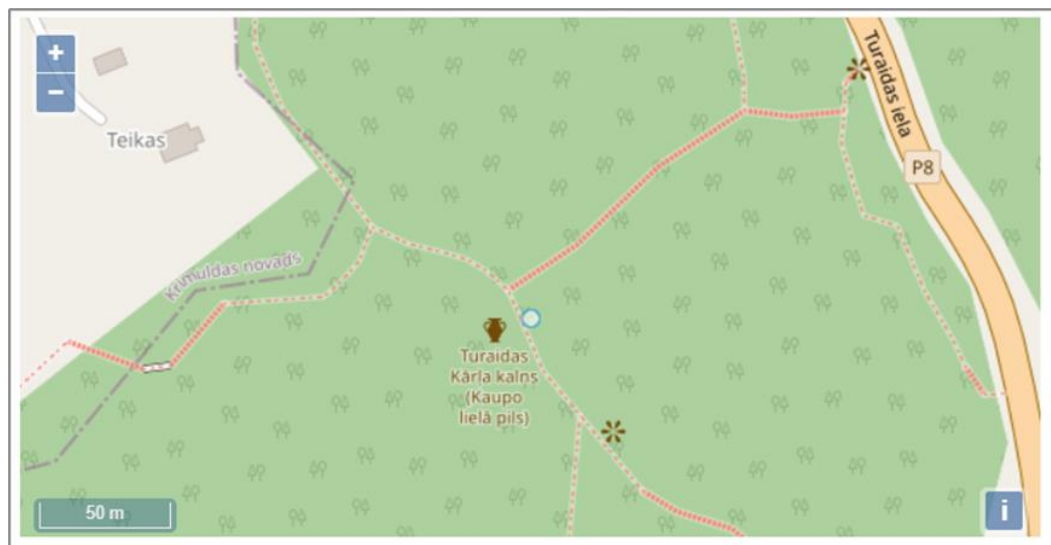
Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2143, Siguldas nov., Sigulda, pie Turaidas pilsdrupām.

Kārļa kalns – pilskalns atrodas apmēram 300 m uz DR no Turaidas pilsdrupām. Pilsvietai izraudzīts ap 130 m garš un 40 m plats zemes rags, ko no divām pusēm norobežo sānu gravas. ZR pusē, kas nav no dabas aizsargāta, plakums nocietināts diviem pakavveida vaļņiem un grāvi. Lielākais valnis sasniedz 4 m augstumu. Starp abiem aizsargvaļņiem atrodas ap 1500 m² plaša priekšpils. Uzeja pilskalnā bijusi gar lielākā vaļņa Z malu. Kultūrslānis plakumā vājš, neizteiksmīgs. Iespējams, ka Kārļa kalns bija plānots kā spēcīgs nocietinājums, taču 13. gs. sākuma juku laiku dēļ nocietinājumu izbūve nav tikusi pabeigta. Tika uzskatīts, ka Kārļa kalnā bijusi Indriķa hronikā minētā Kaupo pils.

Pilskalnā vairākkārt izdarīti arheoloģiskie izrakumi A. Stubava, J. Cigļa un E. Jemeljanova vadībā.

Kārļa kalns - pilskalns - objekta 3D modelis (sagatavots, izmantojot LĢIA LIDAR skenēšanas datus)

Kārļa kalna – pilskalna atrašanās vieta.

Klinšu zīmējumi Virtakas iezī

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2102, Siguldas nov., Krimuldas pag., Braslas upes labajā krastā, Virtakas iezī.

Virtakas iezis ir smilšakmens klints Braslas upes kreisajā krastā pusceļā starp Braslas spēkstaciju un upes ieteku Gaujā. Iepretim Virtakas iezim kādreiz bijusi baļķu krautuve.

Virtakas ieža klinšu zīmējumus 1986. gadā atklāja inženieris Guntis Eniņš. Par klinšu zīmējumiem G. Eniņš publicējis vairākus rakstus presē. Klinšu zīmju fotogrammetrisko fotografēšanu izdarīja J. Klētnieks.

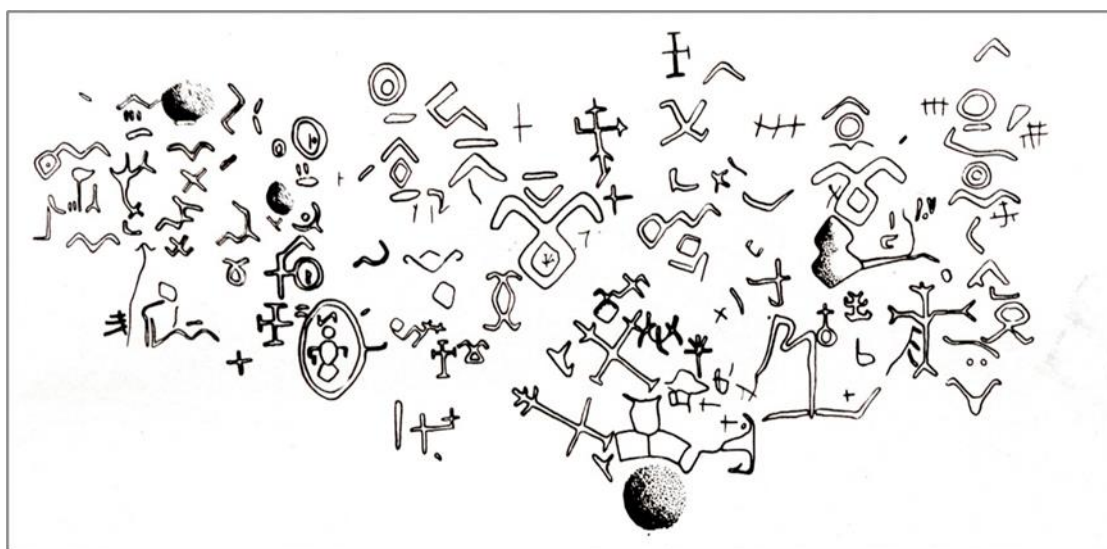
Zīmes ievietotas ap 5 m² lielā laukumā Virtakas ieža klintī. Šajā vietā Braslas labais krasts ir ap 30 m augsts. 1987. gadā arheoloģisko izpēti klints pakājē veica arheologs J. Urtāns. Pie ieža zem 1,7 - 2,7 biezā noraktā jauktās smilts slāņa atsedzās ģeoloģiski veidojies māls. Izrakumu laikā nekādi atradumi, kas liecinātu par cilvēku klātbūtni senatnē, netika iegūti. Neatrada arī datējošas norādes par klinšu zīmējumu rašanās laiku. Visas atsegtās zemes kārtas veidojušās dabīgu nobirumu, nogruvumu un saskalojumu rezultātā. Analizējot zīmju veidu, pieļaujams, ka tās datējamās ar 16. - 17. gs. Izteiktas idejas, ka ieskrāpētās zīmes saistītas ar dziedniecības maģiju, piederības, īpašuma zīmēm, daļa no tām aizgūtas no pirmskristietības mitoloģijas, daļa - no kristietības simbolu klāsta.

Virtaku iezis nav vienīgā vieta, kur atrastas iekaltas zīmes. Kopumā zīmes atrastas vairāk nekā 40 klintīs. Zināmajos atsegumos kopumā ieskrāpētas ap 3000 zīmes. Zīmju skaits vienā objektā svārstās no vienas līdz vairāk nekā 550.

Pāris gadus pēc zīmju atklāšanas ap 300 m no tām tika atrasts līdz tam nezināms pilskalns, kam tika dots Melnā ieža pilskalna nosaukums.

Virtakas iezis ar zīmēm.

Virtakas ieža zīmju grafiskais attēlojums

Virtakas ieža atrašanās vieta.

Krimuldas Jaunās kapsētas senkapi

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2119, Siguldas nov., Krimuldas pag., uz A no Krimuldas Jaunās kapsētas.

Trīs senkapu uzkalniņi atrodas priežu mežā ap 70 m uz A no Krimuldas Jaunās kapsētas. Ar mūsu ēras sākumu datējamie kapu uzkalniņi ir ap 1 m augsti, to diametrs 17 - 18 m. Pēc ziņām bijis arī ceturtais senkapu uzkalniņš, taču tas nav saglabājies. Uzkalniņus zemes līmenī ieskauj lielu laukakmeņu riņķis. Divi no senkapu uzkalniņiem pētīti.

Viens no Krimuldas Jaunās kapsētas senkapu uzkalniņiem meža ceļa malā (Batariņš).

Krimuldas Jaunās kapsētas senkapu atrašanās vieta.

Krimuldas luterāņu baznīca

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr. 6701, Siguldas nov., Krimuldas pag., Krimuldā.

Pētnieki izteikuši atšķirīgus viedokļus par celtnes datējumu. Viena no versijām ir, ka Krimuldas baznīcas pamata akmens likts 1205. gadā, celtnie pabeigta 1207. gadā. Vēlākos gadsimtos dievnams vairākkārt pārbūvēts un remontēts. 1865. gadā kancele pārvietota vairāk Z puses stūrī, ģērbkambarī ierīkota krāsns un tieša uzeja kancelē. Šajā laikā radīti jauni griesti, krāsoti soli, durvis. 1870. gadā Bīriņu muižas īpašnieks dāvinājis baznīcai jaunu krucifiksu, 1878. gadā iesvētīts jauns zvans. 1898.gadā paplašināts ģērbkambaris, nākošajā gadā logos sāka ievietot E. Todes darbnīcā Rīgā pagatavotās vitrāžas. Seno baznīcu rotājis mazs koka tornītis, kura vietā 1899. gadā nolemts celt jaunu mūra torni. 1905. gadā jaunā mūra torņa celtniecība pabeigta. Tornim ir četri stāvi, augsta astoņstūra smaile un sānos poligonāla izbūve kāpnēm. Tā fasādē redzamas neoromānikas formas, izmantoti divi materiāli – sarkans ķieģelis un apmetums. Virs galvenās ieejas perspektīvā portāla izveidots rozēs logs ar ritmiski kārtotu rombveida elementu frīzi augšpusē. Baznīca celta galvenokārt no laukakmeņiem, mūra apakšdaļai izmantoti lieli, bet augstāk – sīkāki akmeņi. No ārpuses celtnie ir apmesta un balsināta, bet iekštelpā vecais apmetums ir noņemts un sienas ir balsinātas. Atsevišķu ailu apdarē izmantoti ķieģeļi. 1918. gadā baznīcas iekārta gandrīz pilnībā iznīcināta, taču draudze dievnamu atjaunoja. Padomju laikā dievnams bija pamests, iekārta zudusi. Atjaunošana aizsākās 1980. gados. Baznīcā ir pēc 18. gs. pirmās puses parauga izgatavots kanceles korpuss, kurā ievietoti vecie pildīņi ar apustuļu tēlu gleznojumiem.

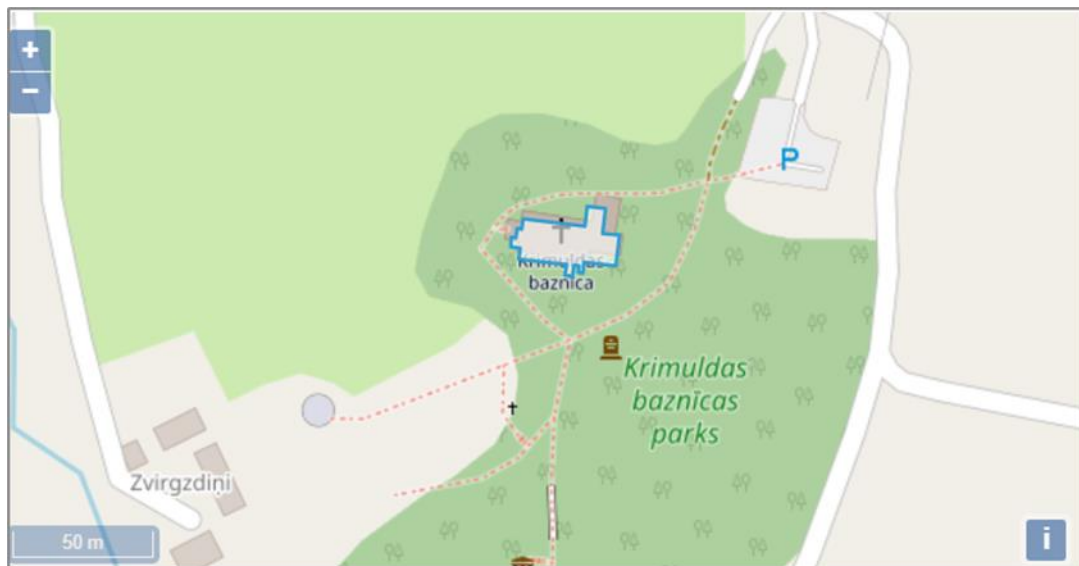
Krimuldas baznīcas skats 1794. gadā. (J. K. Broces zīmējums)

Krimuldas luterāņu baznīca.

Krimuldas luterāņu baznīcas iekšskats.

Krimuldas luterāņu baznīcas atrašanās vieta.

Krimuldas viduslaiku pils

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2146, Siguldas nov., Sigulda, Mednieku iela 3.

Krimuldas viduslaiku pils atrodas Gaujas un tās pietekas Vikmestes labajā krastā, senlejas kraujas malā uz paugura ar stāvām nogāzēm. Krimulda ir augstienes pils, kur galveno aizsardzību Z, A un DA pusē nodrošināja stāvie upju krasti. DR pusē galveno pili aizsargāja mākslīgi raksts grāvis, pār kuru 17. gs. beigās veda koka tilts uz priekšpili jeb muižu, ko apjoza palisādes žogs. Platības ziņā – ap 1 ha – Krimuldas viduslaiku pils ir viena no lielākajām Latvijā.

Krimulda bijusi Rīgas domkapitula pils. Domkapituls novadu no Rīgas bīskapa ieguva pirms 1231. gada. Pētnieki pieļauj, ka pils celta 13. gs. vidū. Netālu no vāciešu celtās Krimuldas pils 13. gs. sākumā bijis Gaujas lībiešu pilskalns un ciems Kubesele. Rakstītajos avotos Krimulda kā ordeņa okupēta pils pirmo reizi minēta 1312. gadā. Poļu laikā Krimuldā izveidota stārstija, 1592. gadā tā ieķīlāta valsts padomniekam Holdšneram. 1601. gadā pili ieņēma zviedri. Tā paša gada rudenī pili nodedzināja, lai poļiem neatstātu atbalsta punktu. Vēlāk, šķiet, pils nav izmantota, lai gan avotos minēta vēl 17. gs. 1817. gadā Krimulda pārgāja Līvenu dzimtas īpašumā. Pēc firsta Līvena lūguma 1861. - 1863. gadā vēsturnieks H. Bruinings pilsdrupās veicis izrakumus, atsedzot vārtu torņa, dzīvojamā korpusa un Ziemeļu torņa pamatus. 1862. gadā Krimuldu apmeklēja Krievijas cars Aleksandrs II, tāpēc pilsdrupas un to apkārtni sakopa, tajā laikā veikta arī pilsdrupu "restaurācija", uz seno drupu pamatiem no jauna uzmūrējot dienvidrietumu stūra korpusa ārējos mūrus ar divām pseidogotiskām logailām. Par Krimuldas pilsdrupu izskatu pirms šiem būvdarbiem liecina J. K. Broces 1794. gada zīmējums.

Par pils plānojumu var spriest pēc 17. gs zviedru zīmētā plāna. Galveno pili apņēmis plānā nedaudz neregulāra daudzstūra formas 1,5 - 2 m biezs aizsargmūris gar pakalna nogāzēm. Pagalma ziemeļu stūrī bijis četrstūrainis tornītis, bet dienvidrietumu malā – dzīvojamais korpus, tam blakus – galvenie vārti. Dzīvojamajam korpusam bijuši trīs velvēti pagrabi zem pirmā stāva virtuves un ēdamistabas. Otrajā un trešajā stāvā bijuši dzīvojamie kambari. Pils celta no laukakmeņiem, bet ķieģeļi izmantoti logailu apdarei. Tagad daļēji saglabājies apkārtmūris un 19. gs. celtā siena ar logailām.

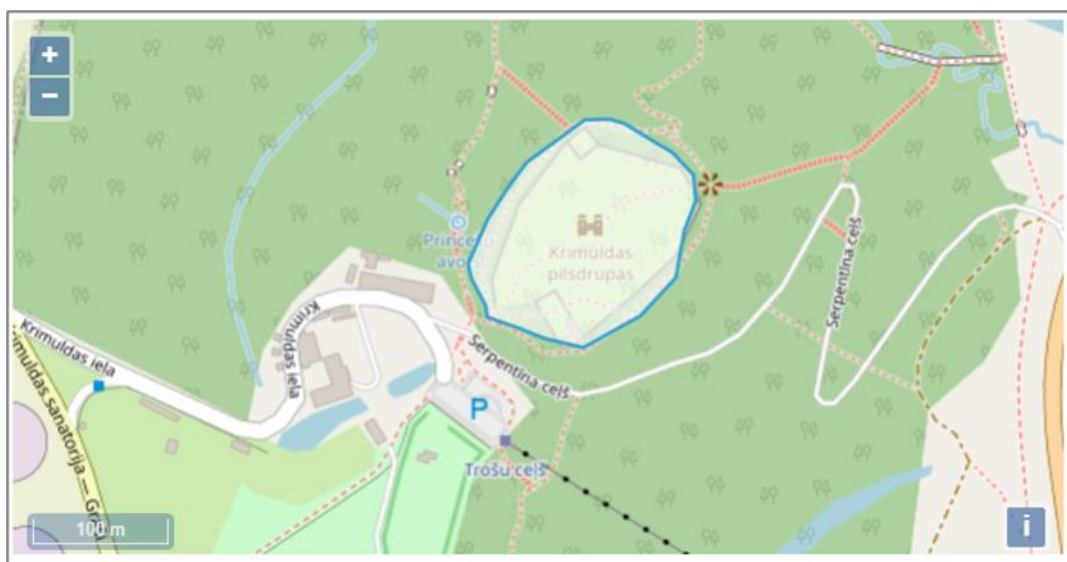
Krimuldas pilsdrupas 1794. gadā. (J. K. Broces zīmējums)

Krimuldas viduslaiku pils rekonstruētā daļa.

Krimuldas viduslaiku pils apkārtmūra austrumu daļas fragments.

Krimuldas viduslaiku pils atrašanās vieta.

Krustkalnu viduslaiku kapsēta (Zviedru kapi)

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 399, Cēsu nov., Drabešu pag., 300 m uz ZA no Krustkalniem.

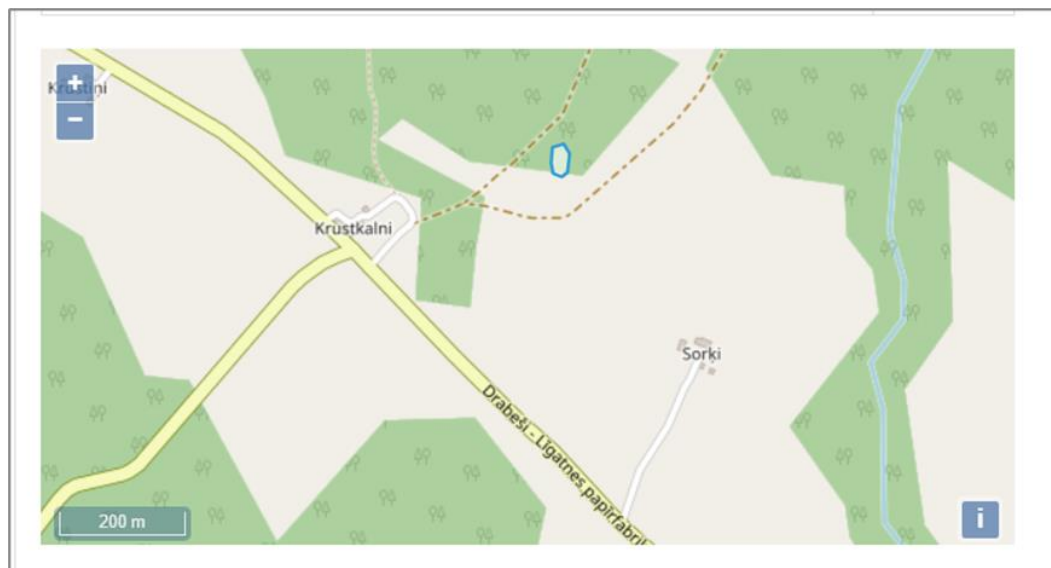
Viduslaiku kapsētas teritorija apaugusi priedēm, tā atrodas pie meža ceļa, kas ved uz Krustkalniem. Pēc arhīva ziņām, vēl 19. gs.beigās kapsēta bijusi neizpostīta un akmens krusti nesalaukti. Taču tad vairākas reizes ieradušies kungi, kas kapus izrakuši. No vietām izkustinātie šūnakakmens krusti laika gaitā salūzuši, sadrupuši. Uz tiem bijuši iekalti mazāki krustiņi. 1928. gadā Pieminekļu valdes uzdevumā kapsētu apsekojis un vienu krusta fragmentu uzzīmējis P. Upītis. Kalns, kurā ierīkota kapsēta, ir ap 15 x 30 m liels, orientēts Z - D virzienā.

Krustkalnu viduslaiku kapsēta (Zviedru kapi).

Krusta fragments no Krustkalnu viduslaiku kapsētas (Zviedru kapiem). P. Upīša zīmējums, 1928. g. (LNVM AD krājums).

Krustkalnu viduslaiku kapsētas (Zviedru kapu) atrašanās vieta.

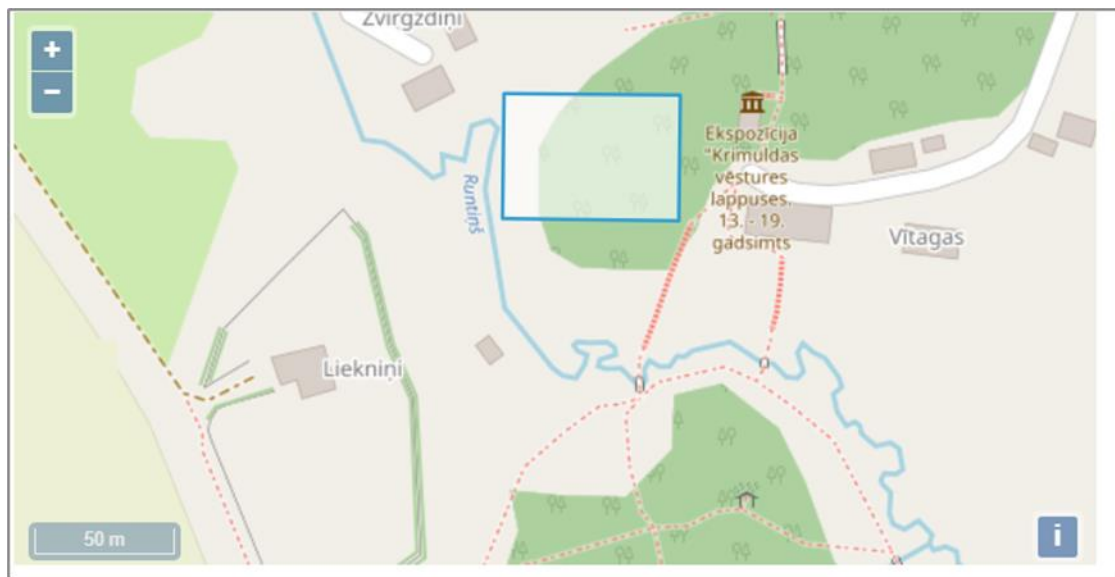
Kubeseles pilskalns

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2111, Siguldas nov., Krimuldas pag., pie Krimuldas luterāņu baznīcas.

Kubeseles pilskalns atrodas ap 150 m uz D no Krimuldas luterāņu baznīcas, morēnu grēdas galā, kur uzceltas bij. mācītājmuižas ēkas. Kalna nogāzes no trijām pusēm ļoti stāvas, iespējams, ka mākslīgi nepastāvinātas. Apkārt kalnam zemas pļavas. Uz A no mācītājmājas esošā augstienes iežmauga varētu būt vēlākos laikos aizbērtā pilskalna aizsarggrāvja vieta. Pilskalna plakums tiek izmantots dārziem, kultūras slānis tajā nav konstatēts. Sakarā ar Krimuldas draudzes plāniem blakus mācītājmājai uzcelt jaunu ēku, 1991. gadā pilskalnā jaunceltnes vietā notika arheoloģiskie izrakumi 168 m² platībā. Izrakumu laikā bez viduslaiku atradumiem tika iegūta arī agrā dzelzs laikmeta rotadata un vēlā dzelzs laikmeta ripas keramikas lauskas. Kopumā atrastas 42 senlietas un vairāki simti dažādu periodu trauku lausku. Pēc senlietām apdzīvotība pilskalnā attiecināma uz 15. - 19. gs. Daži vēsturnieki pilskalnā lokalizē Indriķa hronikā minēto Gaujas lībiešu vecākā Kaupo pili, tomēr nav arheoloģiska pamatojuma saistīt Kubeseles pilskalnu ar kādu no Kaupo pilīm.

Kubeseles pilskalns.

Kubeseles pilskalna atrašanās vieta.

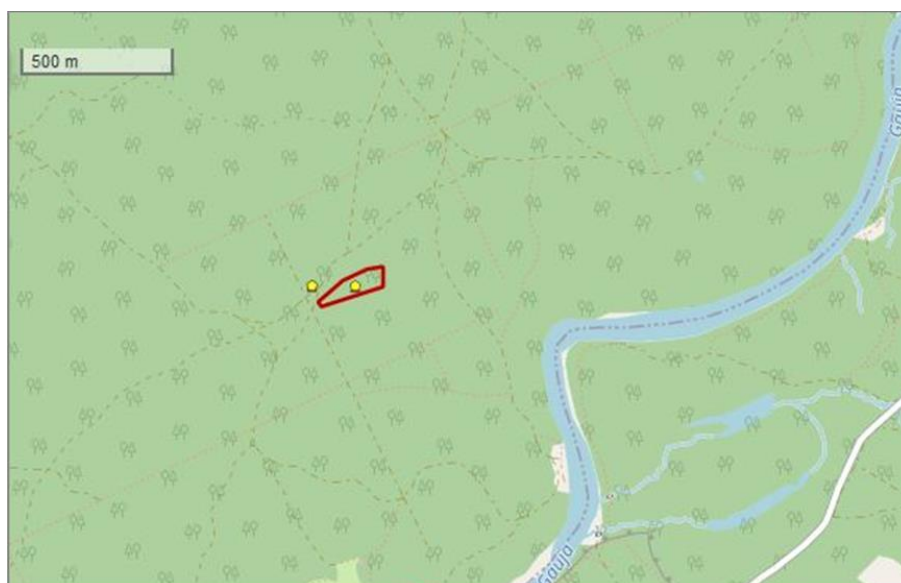
Kvēpenes meža senkapi

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 9228, Cēsu nov., Raiskuma pag., Kvēpenes mežā, 1 km uz Z no Kvēpeņu mājām.

Kapulauku veido 14 uzkalniņu grupa. Senkapi atrodas mežā apmēram 600 m uz R no Gaujas un ap 1 km uz Z no Kvēpenes pilskalna. Senkapi reģistrēti 1929. gadā. Kapu uzkalniņu augstums no 0,3 m līdz 0,8 m, diametrs – 7 - 9 metri. Domājams, ka gandrīz visi uzkalniņi ir senkapi ar akmeņu šķirstiem, un tie datējami ar 1.g.t.pr.Kr. beigām – 6. gadsimtu.

Kvēpenes meža senkapi.

Kvēpenes meža senkapu atrašanās vieta.

Kvēpenes pilskalns

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 519, Cēsu nov., Raiskuma pag., pie Kvēpenēm.

Pilskalna ierīkošanai izraudzīta ap 150 m gara zemes mēle starp divām ielejām Gaujas senkrastā iepretī Simtupītes grīvai. Gaujas krasts tagad atkāpies no pilskalna uz DA.

Senvieta labi nocietināta, DA pusē zemes mēli pārrokot ar diviem grāvjiem un uzberot vaļņus grāvju malās. Plakumam tuvākais grāvis ir gandrīz 40 m plats, valnis līdz 9 m augsts. Tālākie grāvji un vaļņi ir mazāki. Pilskalna plakums 85 m garš un līdz 35m plats, ar slīpumu pret ZR. Pilskalna nogāzes stāvas un augstas, īpaši ap 35 m augstā DA nogāze. Kultūras slānis pilskalna plakumā ap 0,5 m biezs un ļoti tumšs, intensīvs.

Pilskalna A galā ir ap 8 m liela un 1,5 m dziļa bedre, plakuma centrālajā daļā 6 - 7 m diametrā liela akmeņu kaudze. Lielā vaļņa iekšējā nogāzē uz plakuma pusi ir vairākus metrus liels iedobums, kura profilos atsegušies akmeņi ar kaļķu javas saistījumu.

Pļavā ap 50 m uz ZR no pilskalna aug vecs ozols, ko uzskata par kulta vietu. Pie tā sendienās upurēts, ziedojumos likta arī nauda.

Kvēpenes pilskalns.

Upura ozols pie Kvēpenes pilskalna.

Kvēpenes pilskalna atrašanās vieta.

Laiviņu senkapi

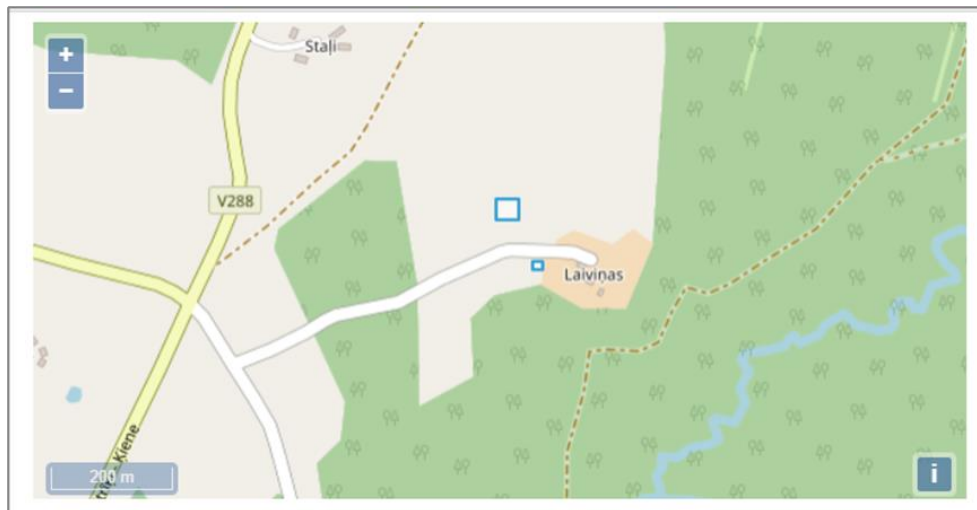
Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 520, Cēsu nov., Raiskuma pag., pie Laiviņām.

Senkapu uzkalniņš atrodas apstrādātu lauku vidū uz R no Laiviņu mājām. Uzkalniņa diametrs 10 m, augstums - 0,8 m, tas apaudzis krūmiem. Tā konstrukcijā saskatāmi akmeņi, domājams, tas klāts ar akmeņu pārsegumu. Te varētu būt ar 1 g.t.pr.Kr. datējams akmeņu uzkalniņš ar apbedījumiem akmeņu šķirstos.

Uz ZR no Laiviņu mājām tīrumā ir vēl viena akmeņu koncentrācijas vieta, pieļaujams, ka tur uzkalniņš nopostīts zemes apstrādes rezultātā.

Laiviņu senkapi. (J. Cigļa foto)

Laiviņu senkapu atrašanās vieta..

Laternas turētājs

Valsts nozīmes mākslas piemineklis, aizsardzības Nr. 4219, Siguldas nov., Sigulda, Krimuldas muižas ratnīcā.

Krimuldas muiža celta 19. gs. vidū neoklasicisma stilā. Muižas apbūve veidojusies Gaujas senlejas malā netālu no pilsdrupām. Pašreizējās ēkas tapušas 19. gs. vidū un veido divas zonas - saimniecisko un parādes. Saimnieciskajā ir stallis, ratnīca, laidars ar arkādes veidā celtu mūra sētu, klēts un kalpu mājas, aiz tām - šķūņi un tuvāk pilij - pārvaldnieka māja. Greznākās no tām ir stallis un pārvaldnieka māja - neapmestu laukakmeņu ēkas izteismīgiem siluetiem. Pils firstam Paulam fon Līvenam celta atstatu vecās kungu mājas vietā, Gaujas senlejas malā, pēc 1848. g. vēlā klasicisma formās. Līvenu laikā, 19. gs. beigās, pils parka malā, pie pilsdrupām, uzcelta "Šveices māja" viesiem. Parka malā atrodas arī muižas siltumnīcas ar sarga mājiņu.

Kopš 1930. gada ēkas pagalms ir papildināts ar plašu vasaras paviljonu. No Kungu mājas terases paveras skats uz Gaujas senleju.

Muiža piedāvā rehabilitācijas un viesnīcas pakalpojumus, telpas pasākumiem, ekskursijas un degustācijas vīna darītavā.

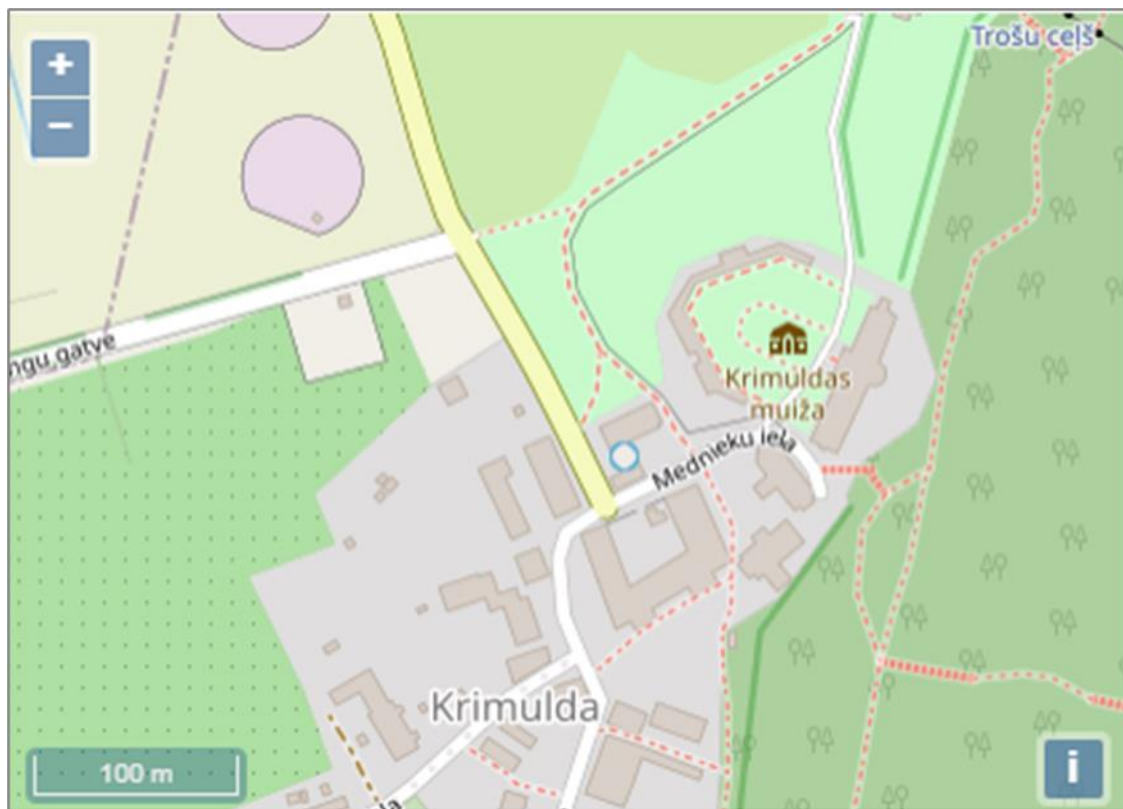
Mākslas piemineklis ažūrais metāla laternas turētājs, kas izgatavots 19. gs. otrajā pusē, glabājas Krimuldas muižas ratnīcas ēkā. Šī asimetriskā ēka ir celta 1893. gadā historisma stilā. Ēkā atradušies zirgu steliņģi, ratnīcas telpas, bet otrajā stāvā – staļļa puišu dzīvoklis. Vienā no fasādēm fiksēts ēkas celšanas gads – 1893., bet logu restu smailēs izmantots firstu Līvenu dzimtas ģerboņa motīvs – lilija. Ēkas apjoms saglabāties pilnībā, tikai fasāžu arhitektūrā veiktas nelielas izmaiņas.

Krimuldas muižas zirgu stallis – ratnīca, kur glabājas laternas turētājs.

Laternas turētājs.

Krimuldas muižas stallis, kur glabājas laternas turētājs.

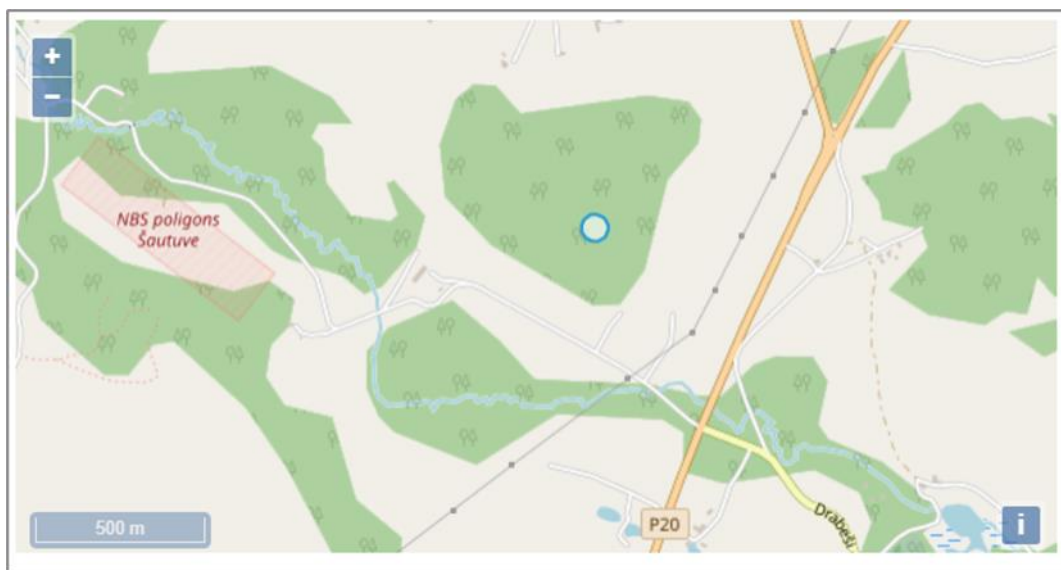
Lejaspeļu senkapi

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 400, Cēsu nov., Drabešu pag., 400 m no Lejaspeļiem.

Trīs senkapu uzkalniņi atrodas izcirtumā 350 - 450 m attālumā uz D no Lejapeļu mājām. Uzkalniņi ir 15 - 30 m diametrā lieli un līdz 2 m augsti, apaļas vai iegarenas formas. Tajos saskatāmas lielāku un mazāku izmēru akmeņu konstrukcijas. Apbedījumu vietas datējamas ar bronzas laikmetu (1 g.t.pr.Kr.).

Lejaspeļu senkapi, viens no uzkalniņiem .(No: Ceļvedis. A. Tomašūna foto)

Lejaspeļu senkapu atrašanās vieta.

Lielgaujmaļu senkapi (Zviedru kapi)

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 569, Cēsu nov., Straupes pag., pie Gaujmaļiem.

Senkapi zināmi no 19. gs. otrās puses, tie vairākkārtīgi pētīti. Pēc senlietu atradumiem senkapiem ir plaša hronoloģija – šeit cilvēki apbedīti no senākā dzelzs laikmeta līdz vidējam dzelzs laikmetam. Reljefa pacēlums ar senkapu uzkalniņiem atrodas priežu mežā Gaujas senlejas krastā ap 1 km uz ZAA no Lielgaujmaļu mājām. Senkapus veido apmēram 10 kapu uzkalniņi, kuru augstums 1 - 2 m, diametrs līdz 18 m. Precīzu uzkalniņu skaitu vizuāli nevar noteikt, jo daļai no tiem varētu būt nopostīta virszemes daļa.

Lielgaujmaļu senkapi (Zviedru kapi).

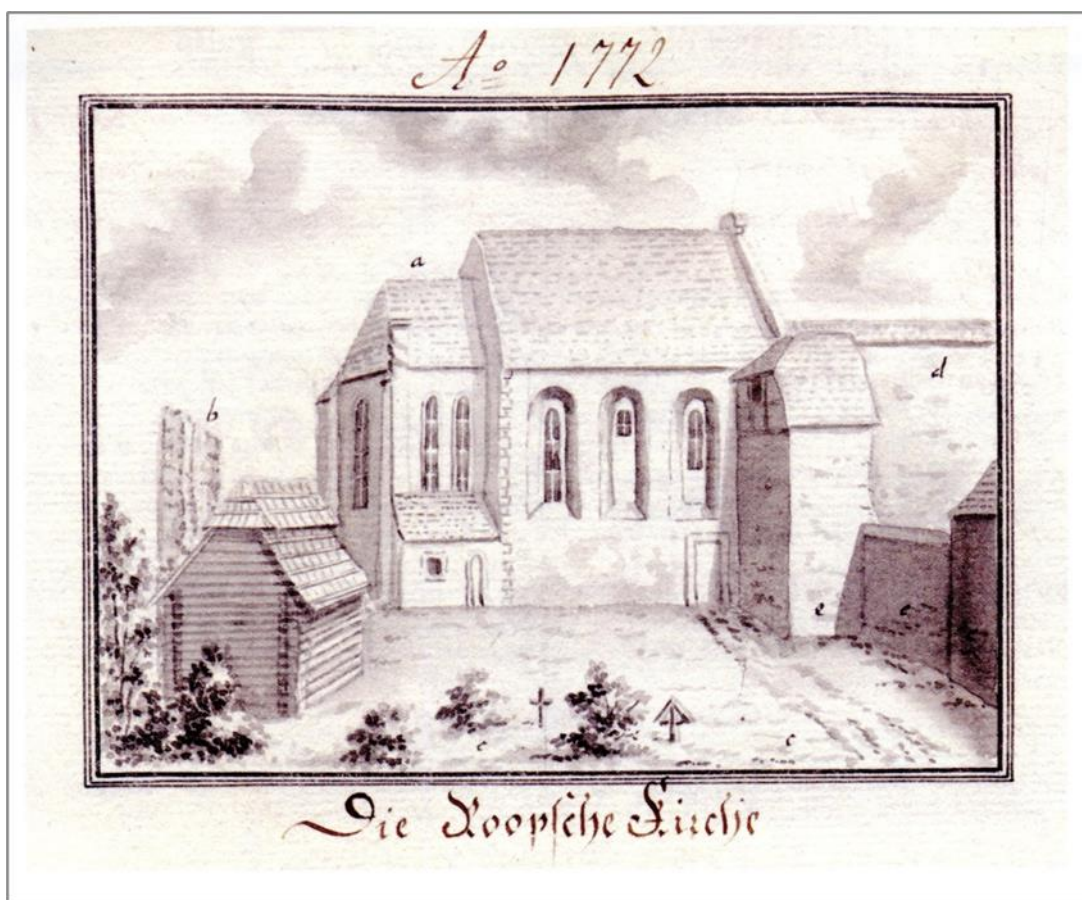

Lielgaujmaļu senkapu (Zviedru kapu) atrašanās vieta.

Lielstraupes baznīcas viduslaiku kapsēta ar krustakmeni

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 565, Cēsu nov., Straupes pag., Lielstraupes pils parkā.

Viduslaiku kapsēta atrodas pie Lielstraupes pils baznīcas, uz ZA no tās, Lielstraupes pils dārza dienvidu daļā. Šeit pie parku ierobežojošās sētas atrodas iegarens, ap 40 x 50 m liels un līdz 1 m augsts reljefa pacēlums ar izlīdzinātu virsmu. Šķiet, ka kapu uzkalna sākotnējā forma izmainīta, ierīkojot celiņus un veicot citus reljefa pārveidošanas darbus. Kapsētai piederīgais riņķa krustakmens atrodas celiņa malā apstādījumu dobē ap 15 m uz R no ieejas vērtiem. Kapsētas teritorijā ierīkoti dzīvžogi, apstādījumi, pārējā daļā aug lieli koki.

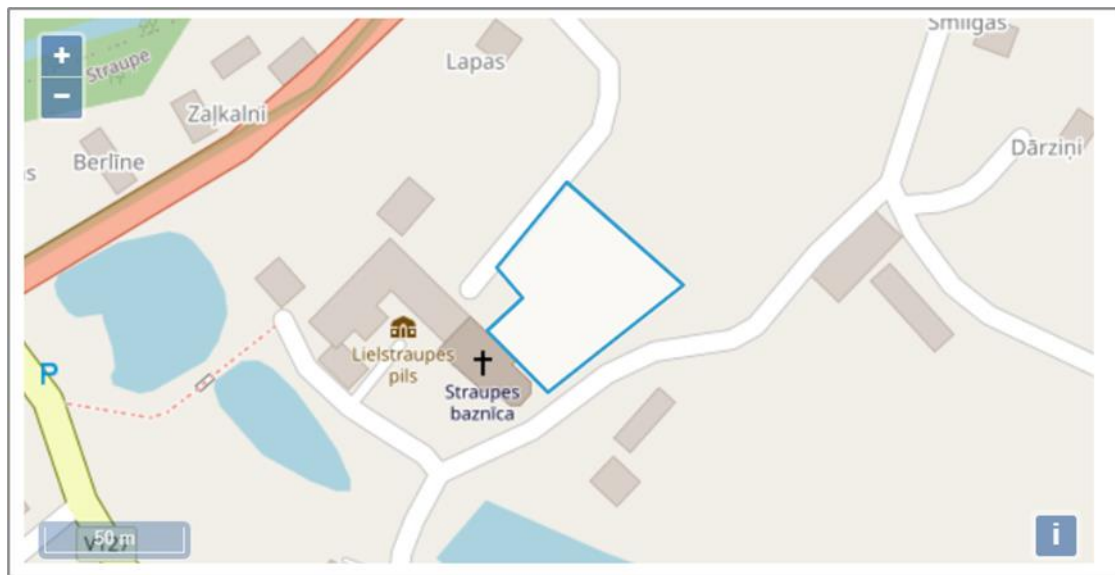
Lielstraupes baznīca ar viduslaiku kapsētu (J. K. Broces 1772. g. zīmējums)

Lielstraupes baznīcas viduslaiku kapsēta.

Riņķa krustakmens Lielstraupes baznīcas viduslaiku kapsētā.

Lielstraupes baznīcas viduslaiku kapsētas atrašanās vieta.

Lielstraupes viduslaiku pils (un baznīcas apbūve)

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, pils aizsardzības Nr. 579, baznīcas aizsardzības Nr.6278, zvanu torņa aizsardzības Nr. 6277, Cēsu nov., Straupes pag., Straupe, Lielstraupē.

Lielstraupes pils no 13. līdz 17. gs., vēlāk ar pārtraukumiem līdz 20. gs. 20. gadiem piederēja vienai no varenākajām Rīgas arhibīskapijas vasaļu dzimtām – Rozeniem. Jau 1347. gadā viņiem piederēja vairāki nami arī Rīgā, no kuriem vēlāk izveidojās tā sauktā Rozenu sēta, kuras nosaukums saglabājies Rozena ielas vārdā. Rozenu dzimtas locekļi apbedīti pils baznīcā, kur līdz mūsu dienām saglabājies 1590. gadā mirušā Georga Rozena kapakmens.

Pagaidām nav precīzu ziņu, kad Straupē celta vācu pils. Vēsturnieks A. Tūsle uzskata, ka tagad redzamās pils celtnes nav vecākas par 14. gs. otro pusi. Par senāko būvi uzskata sākotnēji brīvi stāvošo torni, līdz ar to Lielstraupes pils pieskaitāma t.s. torņpilīm. Tornim 15. gs. piebūvēti abi korpusi, kā arī baznīca. Senākais zināmais Straupes pils pieminējums dokumentos ir 1310. gads. 1352. gadā blakus pilij minēta Straupes pilsēta, kas rakstītajos avotos pieminēta biežāk nekā pils, kas minēta vien dažos 16. gs. dokumentos. Pils cietusi 17. gs. sākuma karos un Ziemeļu kara laikā, tajā vairākkārt izcēlušies ugunsgrēki. 18. gs. notikušas vairākas īpašnieku maiņas, bet grāfa Pētera Lasī laikā 1743. gadā pabeigta pils pārbūve. Uzcelts dzīvojamā korpusa barokālais zemenis un portāls, bet tornim uzbūvēts barokāls kupols ar galeriju un smaile ar vējrādi. 1905. gada revolūcijas laikā pili nodedzināja, bet 1906. - 1909. g. arhitekts V. Bokslafs restaurējis izdedzināto pili. Bez tam viņš korpusam starp baznīcu un torni uzcēlis otro stāvu. Restaurējot mainīta arī vienas piebūves jumta forma, no jauna uzbūvēta veranda, terase un dažu gaitenju sienas pildrežģu tehnikā. Pils plānojums ir komplicēts, jo tapis daudzu gadsimtu pārbūvju rezultātā. Pils un baznīcas sienas lielākoties celtas no ķieģeļiem, bet tagad gan ārsienas, gan iekštelpas klāj apmetums. Pilij ir iekšējais pagalms, kura rietumu un ziemeļu malas ietver korpusi, bet dienvidu un austrumu malā celts aizsargmūris. Uz rietumiem no pils bijusi ar mūri apņemta lielāka teritorija – ārējais pagalms, kam pieklāvās Straupes pilsētiņa. Pils dominante ir četrstāvu tornis ar pagrabu, kas plānā četrstūrainis, torņa sienu biezums ap 4 metri. Tornim piekļaujas divi savstarpēji perpendikulāri korpusi. Rietumu spārnā atradies galvenais dzīvojamais korpus, ziemeļu spārnā izveidoti galvenie vārti, bet galā piebūvēta baznīca.

Ir pierakstīts teicējas Marijas Liepiņas stāstījums par apakšzemes eju starp Lielstraupes un Mazstraupes pilīm: *“Agrākos laikos Lielstraupes pils ar Mazstraupes pili bijušas savienotas ar apakšzemes eju. Šī eja iet pa Braslas upes apakšu. Pa šo eju agrāk esot satikušies Lielstraupes mūki ar Mazstraupes mūkiem. Reiz Mazstraupes dārznieks grib aiziet uz Lielstraupi pa šo eju. Bet nekādi nevar. Līdzko ieiet dažus soļus alā, tā uguns nodziest. Tā nomokās pusi dienas, bet kā nevar, tā nevar tikt cauri”*.

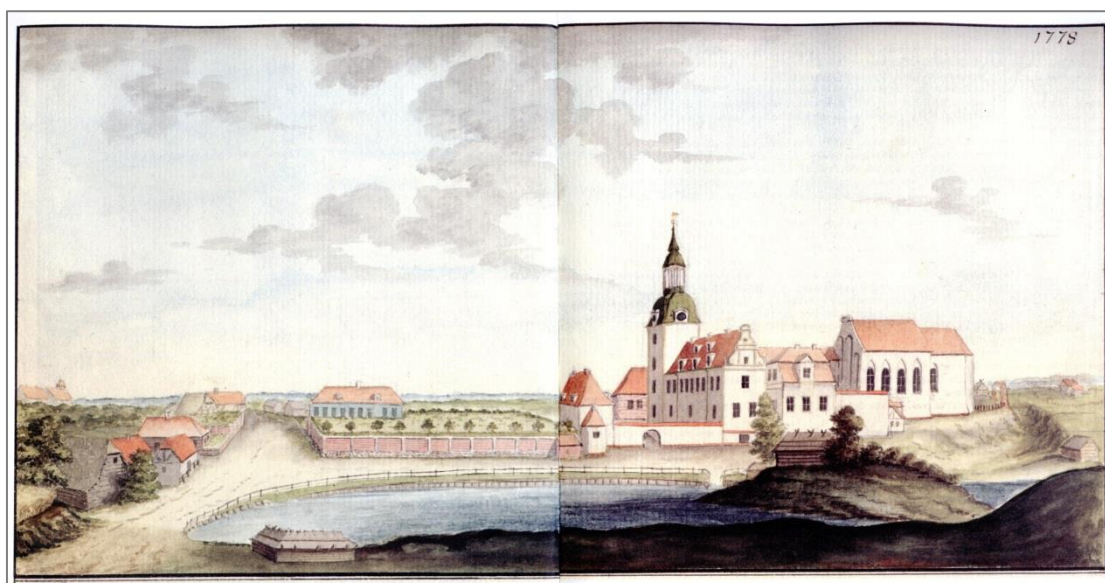
Ceļot Lielstraupes pili, tajā, iespējams, bijusi kāda telpa dievkalpojumiem vai arī atsevišķa kapela. Tā kā viens no viedokļiem ir, ka pils celta 1263. gadā, tad daļa vēsturnieku ar šo gadu datē arī baznīcas celšanu. Pēc citu vēsturnieku domām, tagadējā mūra baznīca celta 14. gs. otrajā pusē vai pat 15. gs. Precīzāks baznīcas celšanas laiks līdz šim nav noskaidrots. Iespējams, ka sākotnēji baznīca bija mazāka un tikai ap 15. gs. tā ieguva mūsdienu apjomu. Lielstraupes baznīca kopā ar pili veidoja vienotu aizsardzības sistēmu. Par to liecina baznīcas augstie logi un īpašās aizsardzības ejas. Baznīcā bija divas ieejas – ZR sienā un gala fasādē otrā stāva līmenī.

Lielstraupes mūra baznīca vizitācijas protokolos minēta no 1630. gada. 1684. gadā baznīca līdz ar pili nodega. Atjaunošanas darbi notika no 1727. līdz 1743. gadam. Atjaunošanas laikā tika nojaukti seši pīlāri, līdz ar to halles tipa baznīca ar trīs velvētiem jomiem, kas celta agrīnās gotikas formās, pārveidojās par vienjoma celtni ar līmeniskiem siju griestiem. 1938. gadā ēka arhitekta P. Ārenda vadībā pārveidota gotiskā stilā. Griesti tika segti koka velvēm, tikai altāra daļā saglabājot viduslaiku mūra velves. 1964. gadā baznīca tika atsavināta draudzei, un tajā ierīkoja koncertzāli. 1988. gadā baznīcā atsākās dievkalpojumi. 1999. gadā pagaidu altāra vietā kopā ar jauniem soliem un altāra sētiņu uzstādīts virotņu altāris neogotiskās formās, ko pēc mākslinieces M. Avotiņas projekta darināja Rīgas Amatniecības vidusskolas audzēkņi. Baznīcas altāra daļas logos izvietotas vitrāžas "Kristus dzimšana", "Golgāta" un "Aizvesto logs", kas veidotas pēc S. Vidberga metiem un tika pasūtītas 1944. gadā. Tikai 20. gs. 70. gados tika uzstādītas divas no tām, bet "Aizvesto loga" vietā tika ievietota N. Cēsnieces vitrāža par Madonnas tēmu. 1989. - 1996. gadā tika restaurēts "Aizvesto logs" un ievietots altāra daļas logā, bet N. Cēsnieces vitrāža pārvietota uz D sienas logu. 1739. gadā veidotās kanceles korpuss novietots uz vītas kolonnas. Korpusa skaldnes rotātas ar kokgriezumiem un gleznojumiem, kuros atveidotas Kristus dzīves ainas un apustuļi. Luktām veidota marga ar 17. gs. beigu apustuļu gleznojumiem pildīnos. Abās pusēs uz luktām ved kāpnes ar siluetgriezuma balustriem margās. Ērģeles 1911. gadā būvēja firmas "O. Šlags un dēli" Šveidnicā, Vācijā. Ērģeļu prospekts veidots pseidogotiskās formās. Zem ērģeļu luktas redzamas 18. gs. beigās klasicisma formās tapušas ieejas durvis.

1938. gada pārbūves laikā baznīcā gadījās negaidīti atradumi. Laikrakstā "Cēsu Vēstis" 1938. gada 19. augusta numurā lasāms sekojošais:

"...Atjaunojot izdrupušos mūrus baznīcas iekšpusē, pa kreisi no ieejas durvīm aiz pirmā pilastra sienā nejauši atklāta aizmūrēta apm. 130 cm gara un 40 cm augsta un tikpat dziļa slepena niša, kurā atrastas pīšļos sakritušu kaulu un koka atliekas, kā arī dažas kalēja kaltas naglas un izrotāti dzelzs apkalumi. Atradums parāda, ka baznīcas sienā kādreiz iemūrēts koka šķirsts ar cilvēka kauliem. Turpat baznīcā pa labi no ieejas nedaudz augstāk atrasta otra slepena niša, kurā atrasts apm. 35 cm augsts un tikpat resns koka blukis un blakus tam satrunējušu labības graudu, zirņu, rudzu, auzu atliekas. Minēto graudu un kaulu novietošanu baznīcā var izskaidrot kā baznīcas cēlāju ziedojumu - būvupuri, lai dievnams ilgi un nesatricināmi stāvētu savā vietā un nestu svētību tuvākai un tālākai apkaimei..."

Rakstā minēts, ka atrastas arī apgleznotas koka sijas, kas darinātas 1739. gadā baznīcas atjaunošanas darbu laikā.

Lielstraupes pils un baznīca 1778. gadā. (J. K. Broces zīmējums)

Lielstraupes viduslaiku pils rietumu korpuss.

Lielstraupes viduslaiku pils ziemeļu korpuss ar galvenajiem vārtiem.

Lielstraupes baznīca ar ieeju gala fasādē otrā stāva līmenī.

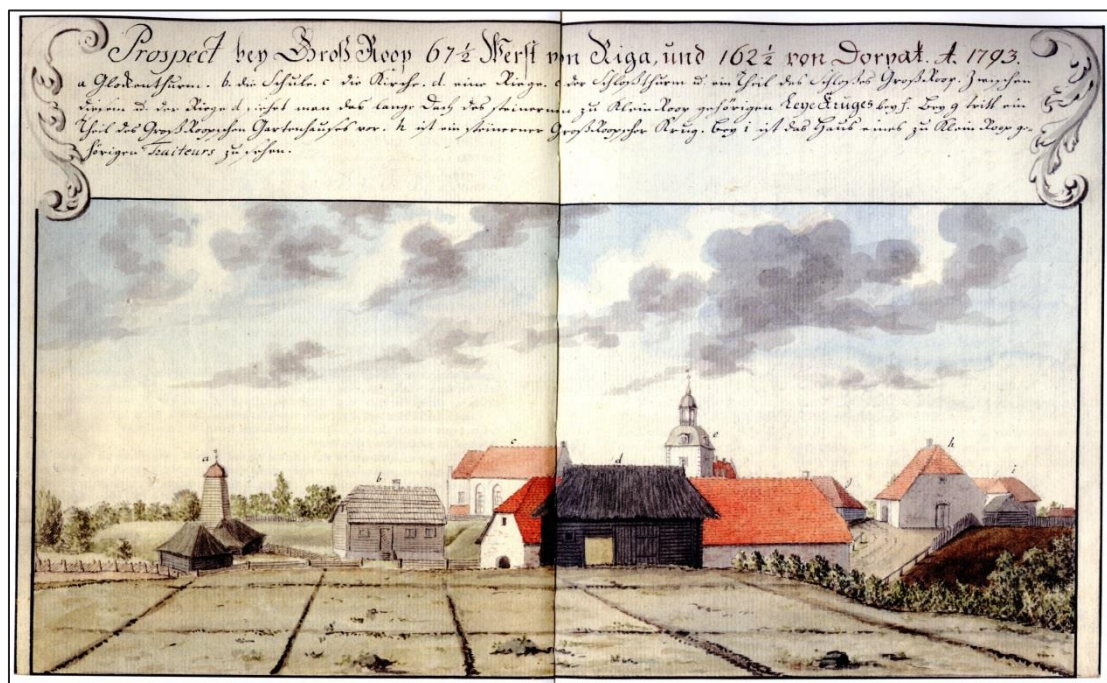

Lielstraupes baznīcas altāra daļa ar kanceli un vitrāžām.

Viduslaiku kapsētā aiz pils Z korpusa un baznīcas atrodas koka zvanu tornis, kas celts 1744. gadā. Tā ir unikāla un Latvijā reti saglabājusies būve. Kā redzams J. K. Broces zīmējumā, 18. gs. torni sedza barokāls kupolveida jumtiņš. Tagad nošķeltās piramīdas formas zvanu torni sedz vienkāršs četrslīpu jumts.

Pie J. K. Broces Straupes baznīcas zīmējuma ir sekojošs komentārs: “Zvanu tornī karājies zvans, kam vienā pusē bijis uzraksts: “H. Georga Huela sieva Anna Doroteja Heikinga par godu Dievam uzdāvināja šo zvanu Straupes baznīcai 1661. gadā” Otrā pusē: “Tā kā šis zvans ugunsgrēkā sasprāga, ar H. R. Fridr. Jo. Baranova gādību no paša klāt pieliktiem līdzekļiem atkal tika izliets no jauna. 1684. gadā”, apakšā apkārt: “Mani izgatavojis Gerhards Meiers Rīgā”. Pēc laika šo zvanu kara nemieros nogremdēja kādā tuvējā ezerā un aizmirsa, līdz pēc ilgāka laika daži zvejnieki, kuriem aiz tā aizķērās tīkls, zvanu atrada, un tad to izvilka nirēji.

Muižas zemniekiem, no kuriem nāca šie zvejnieki, laimīgā atraduma dēļ vēl tagad ir atļauts, apbedot savus mirušos, zvanīt šo zvanu bez maksas”.

Lielstraupes skats 1793. gadā. Ar “a” apzīmēts koka zvanu tornis. (J. K. Broces 1793. gada zīmējums)

Zvanu tornis pie Lielstraupes pils.

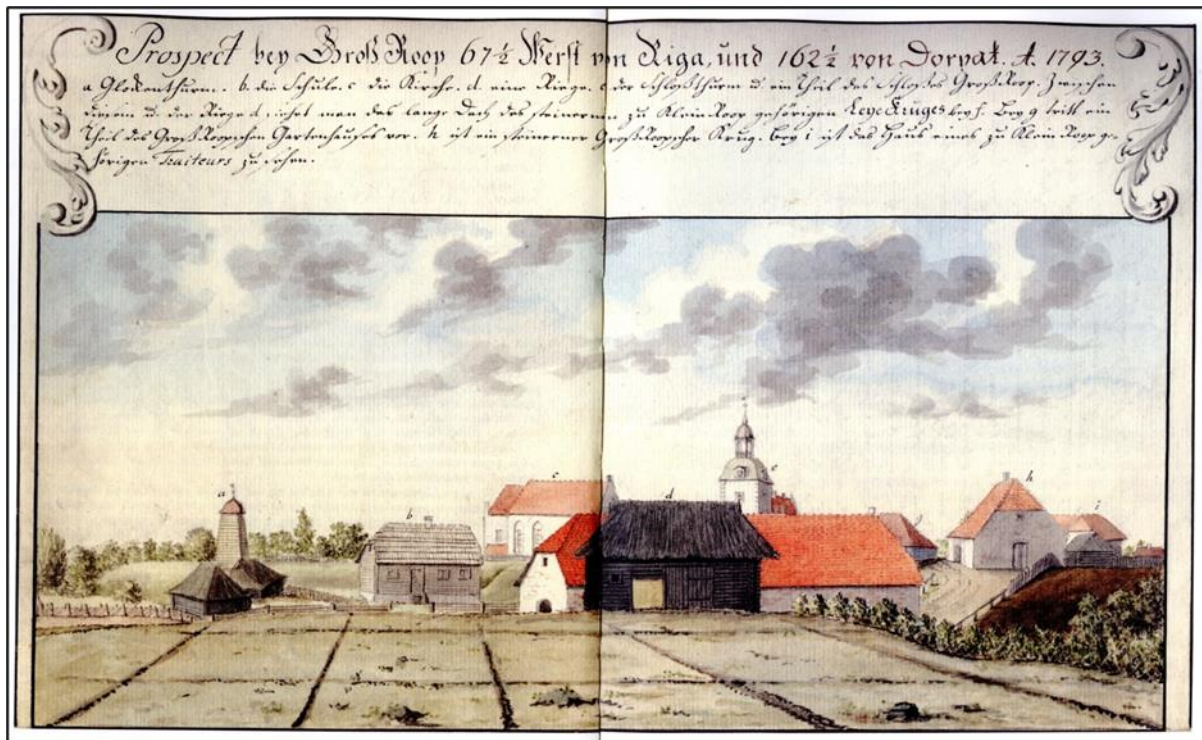

Lielstraupes viduslaiku pils apbūves, baznīcas, viduslaiku kapsētas un zvanu torņa atrašanās vieta.

Lielstraupes senpilsētas un nocietinājumu sistēmas paliekas

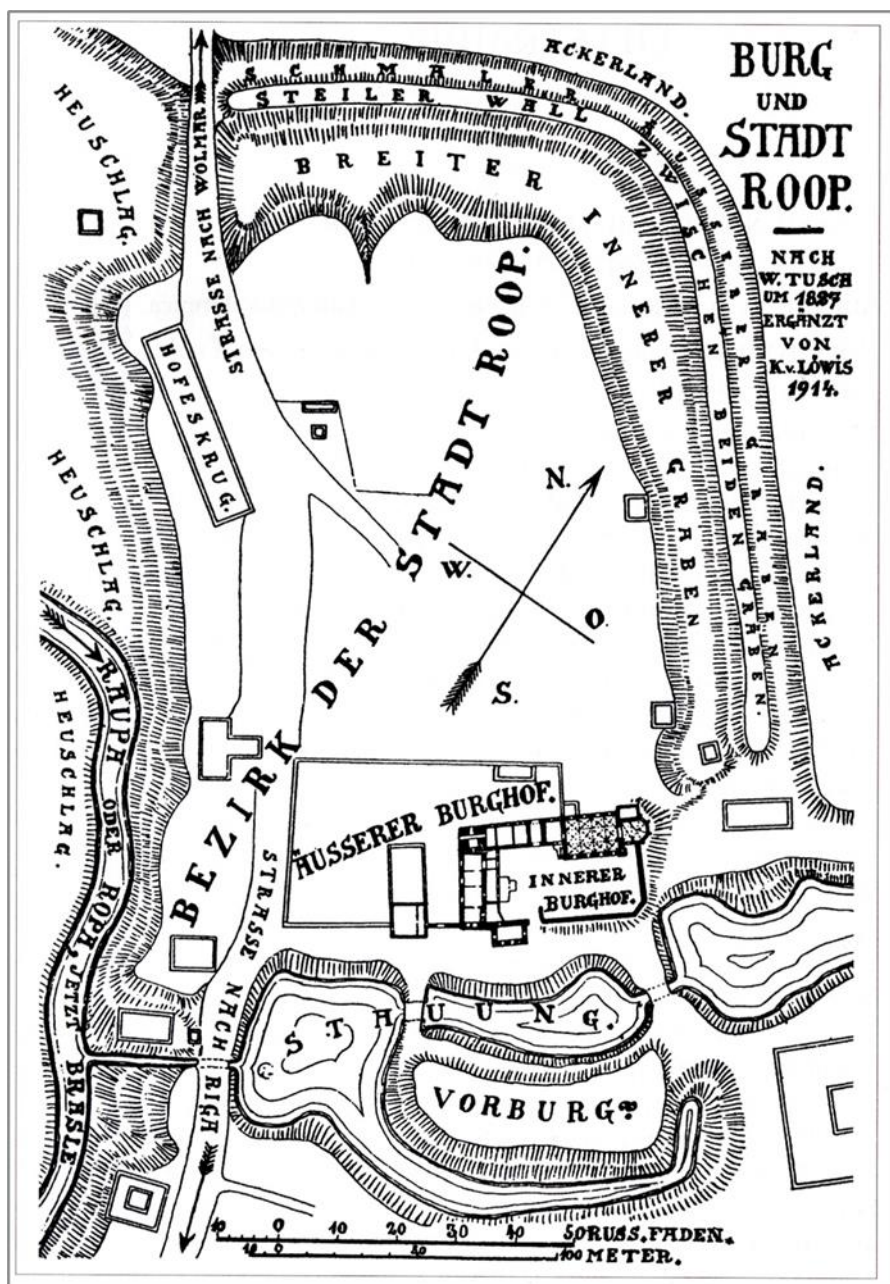
Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr. 6276, Cēsu nov., Straupes pag., Straupe. Lielstraupē.

Straupes nosaukums cēlies no lībiešu vārda Raupa, Ropa, kas nozīmē "tekošs ūdens". Lielstraupe bijusi Rīgas arhibīskapa vasaļu Rozenu pils. Izteiktas vairākas hipotēzes, kad celta pils un baznīca, tomēr precīzs celšanas gads nav zināms. Pagaidām senākais zināmais pils pieminējums dokumentos ir 1310. gads, kad pili aplenca lietuvieši. 1352. gadā blakus pilij minēta Straupes pilsēta (stadt to Roop). 1374. gadā tā ieguva Rīgas tiesības, bija Hanzas savienības locekle. To galvenokārt nodrošināja tās atrašanās pie svarīgā tirdzniecības ceļa, kas cauri Turaidai veda uz Pleskavu. 17. gs. poļu-zviedru karos pils stipri cieta, bet pilsētiņu nopostīja pilnībā, un vēlāk tā netika atjaunota.

Lielstraupes skats 1793. gadā. (J. K. Broces zīmējums) (a-zvanu tornis, b-skola, c-baznīca, d-rija, e-pils, g-Lielstraupes dārza mājas daļa, starp d un g – Mazstraupē piederošā Lejaskroga garais sarkanais jumts, h – Lielstraupes krogs, i – Mazstraupē piederošā traktiera ēka)

Lielstraupes pils un senpilsētas aizsardzībā nozīmīgākie bija ūdensšķēršļi. No DR puses pili un pilsētu aptvēra Braslas upe ar stāvu senleju, DA pieeju aizsargāja uzpludināta dīķu sistēma, ko šķērsoja Rīgas – Tērbatas ceļš. ZA un ZR pusē pili un pilsētiņu apņēma divi mākslīgi rakti grāvji un valnis starp tiem. Šī aizsargsistēma attēlota Levisa of Menāra Burgenleksikonā publicētajā 19. gs. sākuma Lielstraupes pils un pilsētas plānā. Līdz mūsu dienām saglabājušies dīķi DA pusē, bet ZA pusē reljefā vēl saskatāmas grāvju paliekas.

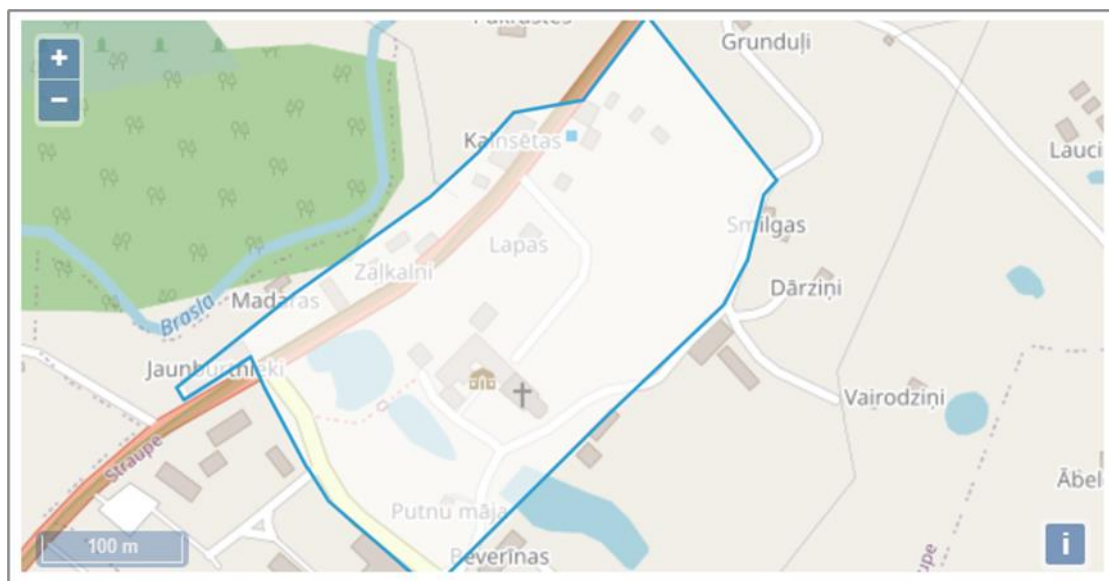
Lielstraupes pils un pilsētas plāns (L. of Menar).

Lielstraupes pils un pilsētas nocietinājumu sistēma DA pusē.

Aizsarggrāvis Lielstraupes pils ZA pusē.

Lielstraupes senpilsētas un nocietinājumu sistēmas palieku atrašanās vieta.

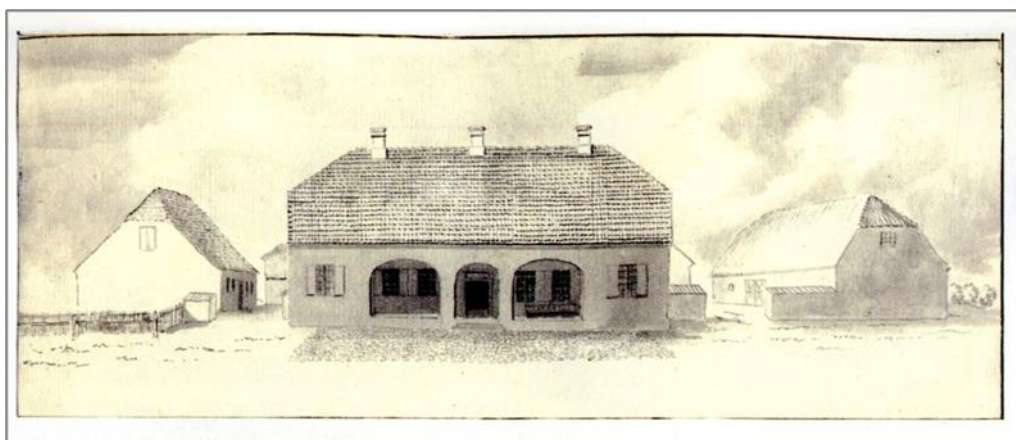
Lielstraupes zirgu pasta stacija

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr. 6274, Cēsu nov., Straupes pag., Vecpastā.

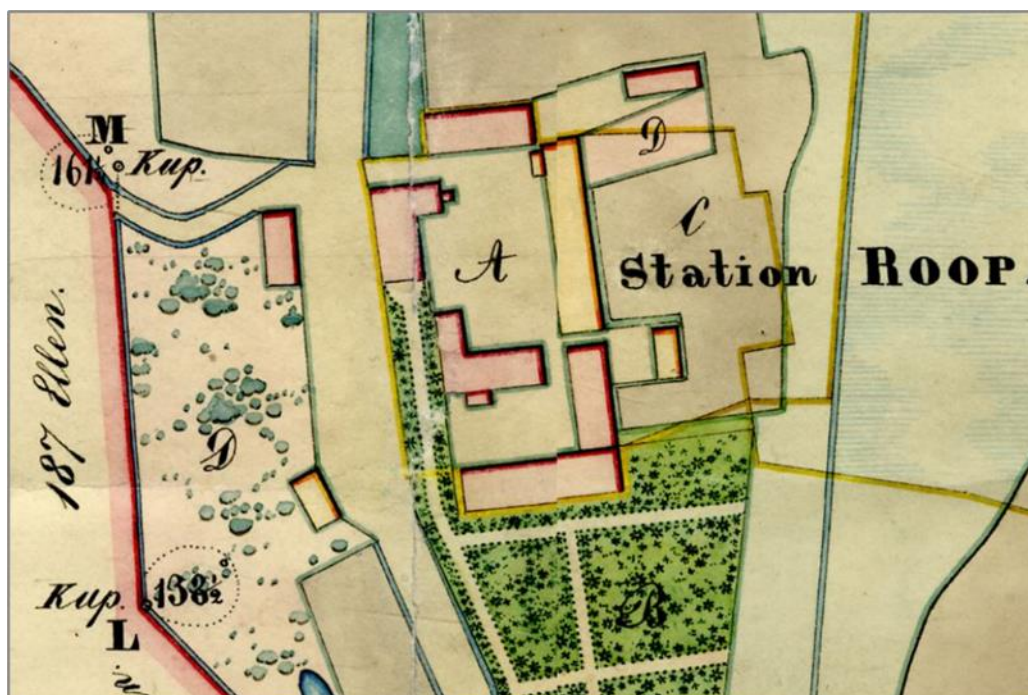
Lielstraupes zirgu pasta stacija celta pie senāk starptautiskas nozīmes tranzītceļa Rīga – Tērbata – Pēterburga un bija nozīmīgs sakaru mezgls Vidzemes guberņā. Šis tranzītceļš, kas bija izveidojies jau 13. gs., virzījās no Rīgas uz Ilķenes pārceltuvi pāri Gaujai, uz Straupi, Rubeni, Valmieru, Valku, Tērbatu, Pleskavu. To izmantoja gan Livonijas ordeņa un Hanzas pilsētu, gan tirgotāju sūtņi un kurjeri, lai nogādātu vēstules, ziņojumus, dažādus dokumentus. Lielstraupes zirgu pasta stacija bija viena no astoņām pasta stacijām, kas 18. gs. sākumā Vidzemes latviskajā daļā tika ierīkotas pie minētā tranzītceļa. 18. / 19. gs. mijā koka apbūvi nomainīja mūra ēkas. Pie ceļa novietota galvenā - dzīvojamā māja, kuras fasādi rotā vaļēja arkāde. Ēkā atradās pasta komisāra darba telpas un dzīvoklis. Aiz tās, veidojot daļēji noslēgtu pagalmu, izvietojās citas ēkas: kalpotāju dzīvojamā māja "ērbergis", klēts ar ratnīcu, vecais un jaunais zirgu stallis, šķūnis un pagrabs, bet ceļa otrā pusē bija smēde. Vēl ēku kompleksā bijušas divas pirtis – pasažieriem un apkalpojošam personālam. 1863. gadā, izbūvējot Rīgas – Pleskavas šoseju, zirgu pasta funkcijas sašaurinājās. Kad 1887. gadā Cēsu – Limbažu pasta maģistrāli novadīja caur Rozbeķiem, Lielstraupes pasta stacija beidza funkcionēt.

Lielstraupes zirgu pasta stacijas apbūves struktūra un plānojums lielā mērā ir saglabājusies. Lielākā daļa ēku saglabājušas vēsturiskos apjomus un oriģinālās būvkonstrukcijas. Tagad atsegts unikālais bruģa segums. Daļēji bojā gājušo ēku drupas iezīmē vēsturiskās apbūves vietas. Kopumā tas ir viens no retajiem šāda vieda apbūves ansambļiem, kas saglabājusies tik pilnīgi.

Ilgu laiku vairums ēku bija avārijas stāvoklī. 2014. gadā ēku kompleksu iegādājās uzņēmums "Brasla", kas pamazām veic tā atjaunošanas darbus. Patlaban bijušajā zirgu pasta stacijas ēkā tiek organizēts Straupes lauku labumu tirdziņš, to izmanto izstādēm, koncertiem, semināriem un citiem publiskiem pasākumiem.

Jaunā pasta stacija pie Lielstraupes 1804. gadā (J. K. Broces zīmējums)

Lielstraupes zirgu pasta stacijas apbūves plāns.

Lielstraupes zirgu pasta stacijas pasta kantora ēka.

Lielstraupes zirgu pasta stacijas atrašanās vieta.

Liepas Lielās Ellītes ala ar avotu - kulta vieta

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 484; Cēsu nov., Liepas pag., Liepa, pie Liepas pagastnama ēkas.

Ala varētu būt pat 7000 gadu sena, un tā turpina attīstīties. Ala ir arī dabas aizsardzības objekts. Tautā tā dēvēta arī par Velna krāsni, Velna alu.

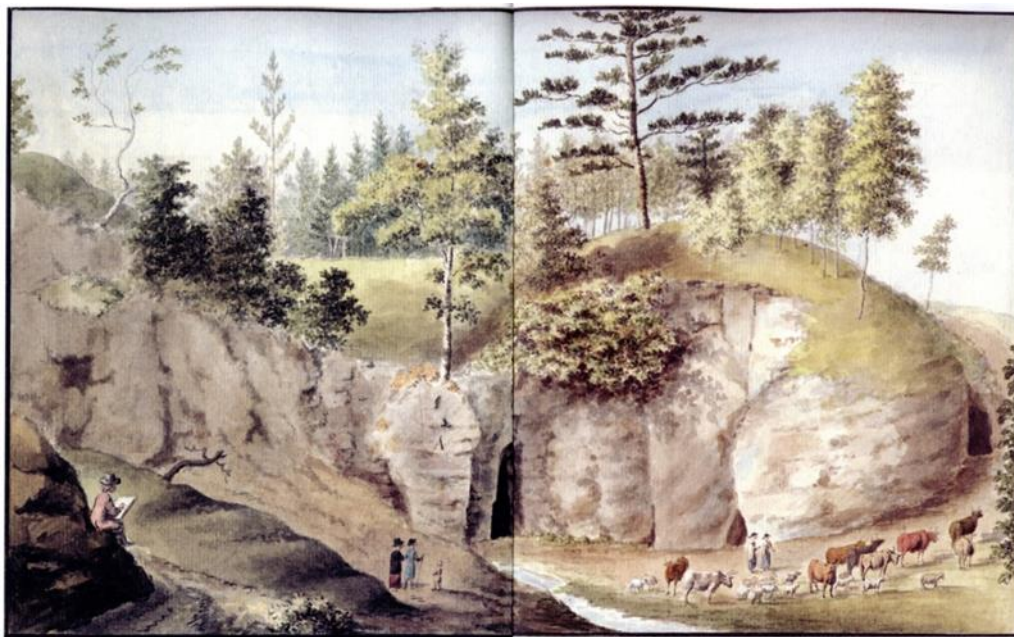
Objekts pieminēts "Mājas Viesī" 1864. g. 13. janvārī. Teikts, ka alu apmeklē cilvēki arī no Igaunijas. Daudzi skrāpējuši uzrakstus jau no 1500. gada. Tiek minēts, ka ūdens alas dibenā ir ļoti labs. Gan cilvēku ietekmēta, gan arī iežu lielās plaisainības un drupanuma dēļ, Ellīte nepārtraukti ir pārveidojusies.

Atsegums ir novietots neparasti - vietā, kur to nemaz nevarētu gaidīt - tas atrodas Liepas palikšņa lēzenajā ziemeļu nogāzē. Te Amatas svītas smilšakmeni pārklāj Pļaviņu svītas dolomīti, un zemāk savukārt ir ūdensnecaur laidīgs mālu slānis. Tas kopā arī ir radījis priekšnoteikumus šī neparastā objekta tapšanai. Klints ir ļoti savdabīga - pie alas ieejas ir izciļņi, nišas, dobumi, Latvijai unikāla arkāde, no tās iztek avots. Trīs arkas uzskatāmas par kādreizējās 15 - 20 m garās alas fragmentiem, kas bijusi savienota ar tagadējo Ellītes alu. Ellītes arkas ir vienīgās smilšakmens arkas Latvijā pēc Sietiņieža arkas sagrūšanas. Objekts ir bijis ļoti populārs jau kopš seniem laikiem. 20-jos gados vezumiem vesta ārā smilts, iznīcinot kādreizējo ainu, kas lika Ellītei līdzināties ērgelēm ar daudzām stabulēm.

Ala ir novietota augstu virs upes. Galvenajā alā nokļūst pa 10 m garu un 4 - 6 m platu koridoru, kam vertikālas, 10 m augstas smilšakmens sienas. Koridors - aiza radies, nobrūkot alas griestiem. Galvenā ala ir 11 m gara, līdz 5 m plata un 4 m augsta. Galā ir perpendikulāra plaša, kas ir 1,1 m plata, sašaurinās līdz 0,5 m, 11,5 m gara. Te ir pilnīga tumsa, zem kājām skalojas avota ūdens. Šīs alas galā atkal šķērsām plaša - labi ja 10 cm plata - iedīglis nākamajai alai. Kopējā alas grīdas platība ir 55 m². Ir teika, ka no alas bijusi pazemes eja uz Cēsīm.

Avots ir radījis visu unikālo Ellītes sistēmu. Šeit pazemes ūdeņi koncentrējas virs ūdensnecaur laidīgā, slīpā māla, un, apvienojoties un tekot cauri smilšakmenim, to izskalo.

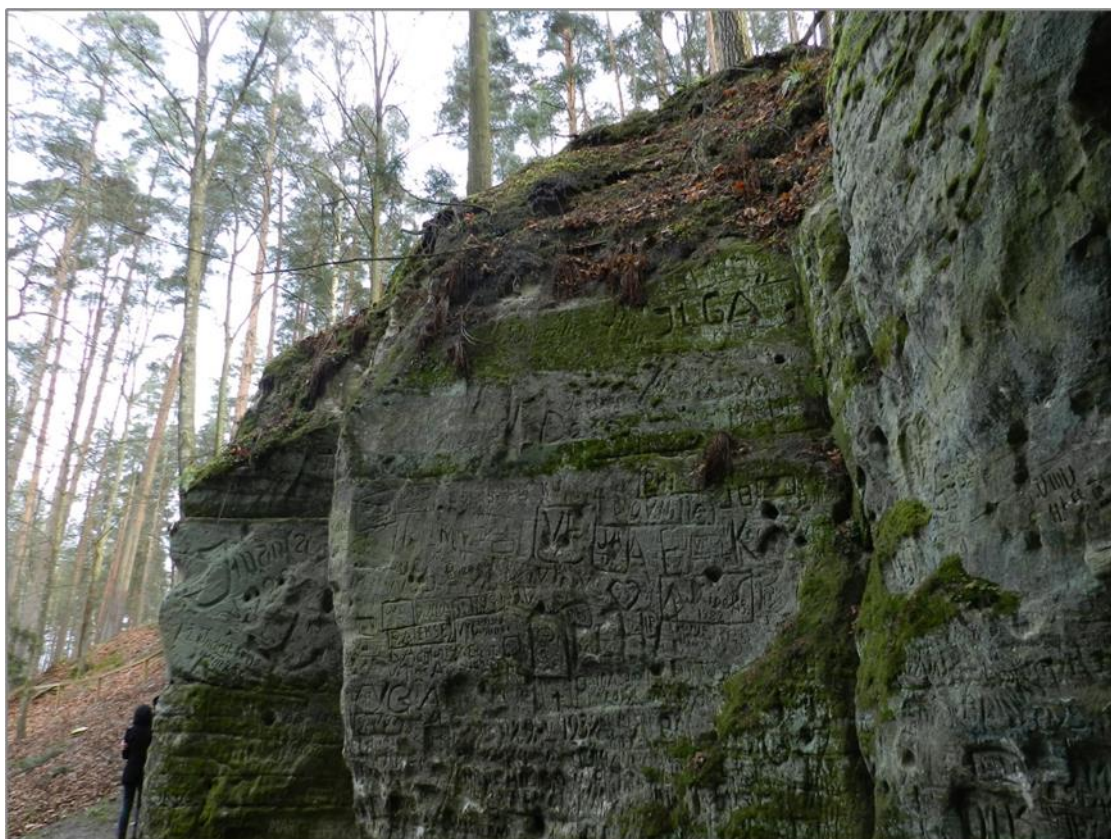
Liepas Lielās Ellītes ala ar avotu ir tūrisma un izglītojošs objekts, ir uzstādīti informatīvie stendi un veikts labiekārtojums, tostarp izbūvēta auto stāvvietā.

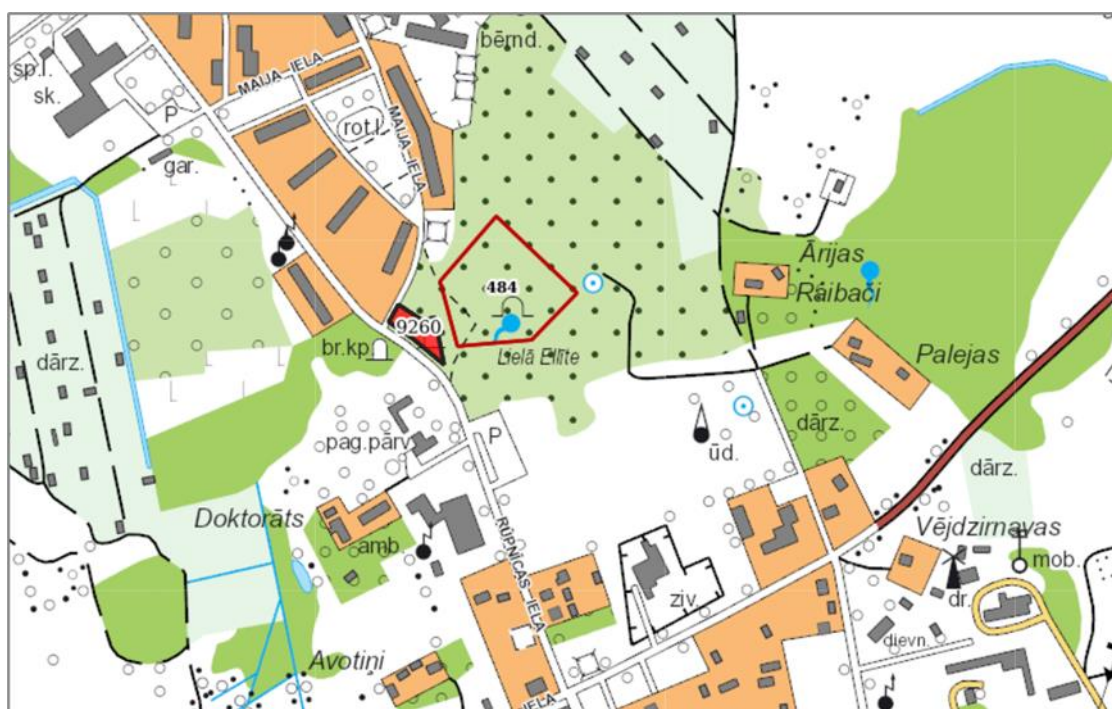
Skats Liepasmuižas novadā pie Mārtiņmuižas 98 verstis no Rīgas, ar grotu, kam trīs ieejas un ko zemnieki sauc par Velna cepli, 1793. gadā. (J. K. Broces zīmējums)

Liepas Lielās Ellītes ala ar avotu - kulta vieta.

Liepas Lielās Ellītes ala ar avotu - kulta vieta. Klintis ar uzrakstiem.

x. attēls. Liepas Lielās Ellītes ala ar avotu - kulta vietas novietne.

Liepas viduslaiku kapsēta

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 482; Cēsu nov., Liepas pag., Liepas muižā.

Pirmo reizi arhīvu dokumentos par viduslaiku kapsētu minēts muižas ēku celtniecības sakarā 1672. gadā. 1681. g. zviedru plānā uz ZA no muižas ēkas atzīmēta “vecās kapelas vieta”, kas 1688. gada plānā nosaukta par “vecās baznīcas vietu” un norādīta kā esoša kapsēta.

Liepas viduslaiku kapsētas teritorijā un tās tuvākajā apkārtnē ir veikti zemes darbi, kas mainījuši reljefu un postījuši apbedījumus. “Sīgatu” māju saimnieks zinājis stāstīt, ka Liepu muižā atrodas Zviedru kapi. Rokot pamatus kaltes būvniecībai, atrasts daudz cilvēku kaulu. Arī citi apkārtnes iedzīvotāji zinājuši stāstīt par muižā atrastiem cilvēku kauliem.

Vairākkārt meklēti akmeņi ar iekaltiem krustiem. D. Puķīte pēc stāstītā un pārmeklējot apkārtni, fiksējusi, ka filmas “Salna pavasarī” uzņemšanas laikā akmeņi vesti gravā uz ZA no muižas. Apskatot vietu, atrasti apskaldīti akmeņi – virsmā iekaltas zīmes konstatēt nav izdevies.

Magazīnas vietā kolhoza laikā bija ierīkotas kopmītnes. Starp bijušo magazīnu un muižas dzīvojamo ēku uzbūvēta kalte. Kā kapsētas vecākā daļa norādīta nokalnīte uz A no kaltes, kur atradies sakņu dārzs. Gar muižas kompleksa ZZA malu iztaisnots Liepas–Raunas ceļš. Tā izbūves laikā nekādi liecības par apbedījumiem nav iegūtas.

Liepasmuižas vecās kapsētas skats, 93 verstis no Rīgas, 1793. g. (J. K. Broces zīmējums)

Liepas viduslaiku kapsēta.

Liepas viduslaiku kapsēta.

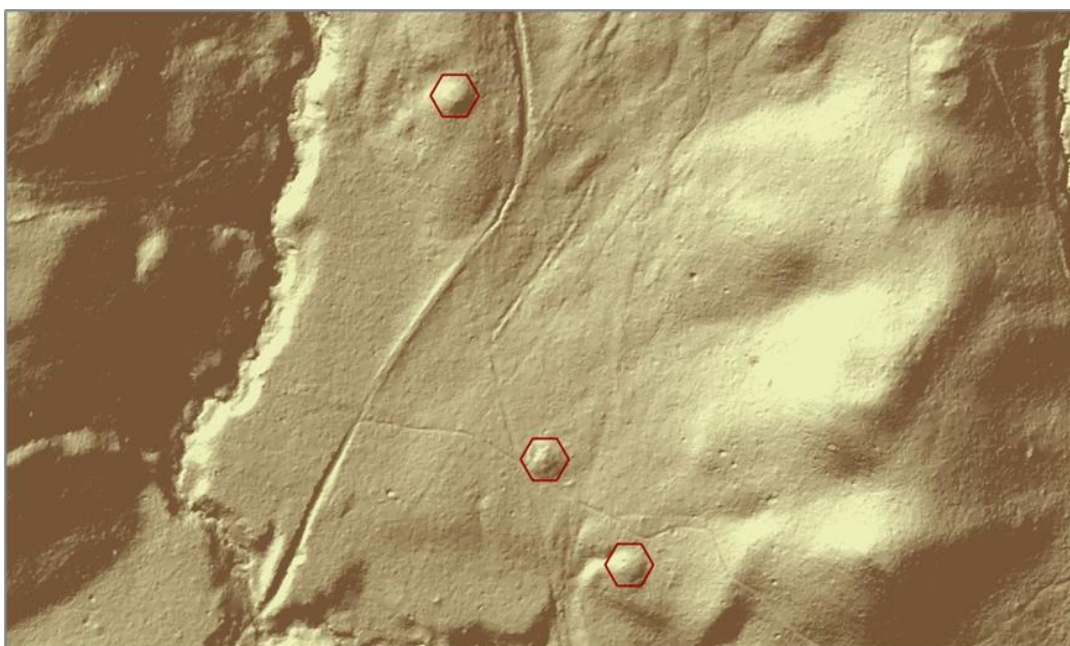

Liepas viduslaiku kapsētas atrašanās vieta.

Liepeņu senkapi I (Batarīņi)

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2112, Siguldas nov., Krimuldas pag., pie Liepenēm.

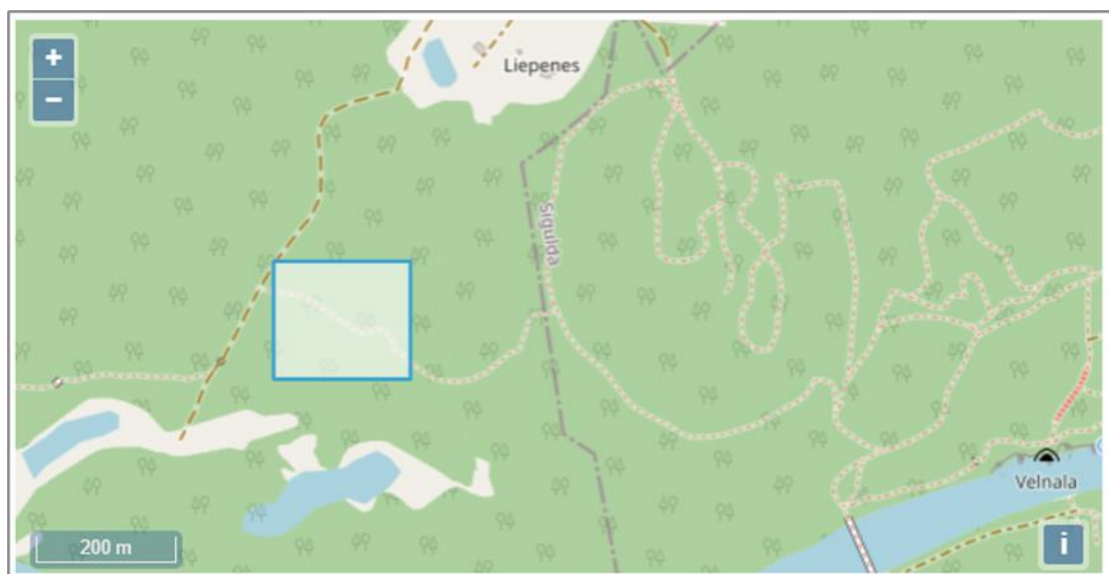
Liepeņu senkapi I (Batarīņi) ir vidējā dzelzs laikmeta Vidzemes zemgaļu uzkalniņu kapulauks Gaujas senlejas labajā krastā uz D no Liepeņu mājām. Senkapus veido trīs uzkalniņi. To augstums ap 1 m, diametrs – ap 19 m. 1984. gadā vienu no uzkalniņiem izpētījis arheologs J. Graudonis. Zem zemes uzbēruma atrada tikai senlietas, kapu vietas neiezīmējās, kas norāda uz postījumiem vai to, ka apbedījumi pilnībā iznīkuši. Apbedījumus ietvēra akmeņu riņķis, kas krauts no galvas lieluma akmeņiem. Pēc iegūtajām senlietām senkapi datējami ar 5. - 6. gs.

Liepeņu senkapi I (Batarīņi) - LĢIA LIDAR reljefa modelis.

Izrakumi Liepeņu I senkapos. J. Graudoņa foto, 1984. (Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata)

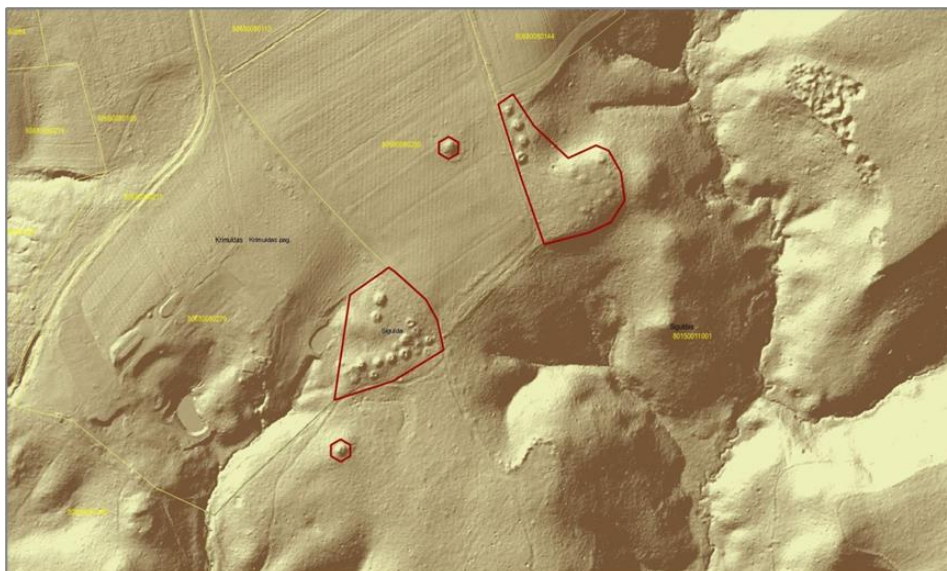

Liepeņu senkapu I (Batarīņu) atrašanās vieta.

Liepeņu senkapi II

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2113, Siguldas nov., Krimuldas pag., pie Liepenēm, Gaujas senlejas krastā.

Liepeņu II senkapi atrodas ap 300 m uz ZA no Liepeņu mājām. Senkapus veido divas uzkalniņu grupas, starp kurām ap 200 m attālums. Senkapos kopumā reģistrēti 33 uzkalniņi, daļa no tiem saglabājušies nepostīti. Uzkalniņu izmēri – 8 - 12 m, augstums līdz 2 m. Vairāki senkapu uzkalniņi arheoloģiski pētīti, rezultātā iegūts visai pilnīgs priekšstats par Gaujas lībiešu apbedīšanas tradīcijām. Atsegti divi ugunskapi, kas hronoloģiski senāki, pārējie bija skeletapbedījumi. Katrā uzkalniņā parasti bija viens apbedītais, kas guldīts uzkalniņa centrā nedaudz iedziļinātās kapa bedrēs. Sešos apbedījumos līdzās saimniekam konstatēts arī suņa apbedījums. Mirušajiem līdzī dotas bagātīgas piedevas - zobens, šķēpi, cirvis, saktas, ādas jostas ar bronzas detaļām u.c. Divos gadījumos atrastas bronzas blodas. Reizēm priekšmeti ir no sudraba vai ar sudraba platējumu. Kapulauks datējams ar 11. - 13. gs.

Liepeņu senkapi II - LĢIA LIDAR reljefa modelis.

Liepeņu senkapu II atrašanās vieta.

Liepiņu senkapi

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 408, Cēsu nov., Drabešu pag., pie Liepiņiem.

Liepiņu senkapi atrodas paugura nogāzē Āraišu ezera ZA pusē. Senvietu no 1971. līdz 1973. gadam pētījis arheologs J. Apals, atsedzot 168 apbedījumus un iegūstot vairāk nekā 1000 senlietu. Mirušie apbedīti 0,2 - 0,8 m dziļās kapa bedrēs blūķa zārkos vai uz egļu mizu, lubu vai bērza tāss ieklājuma. Dīvos gadījumos kapa bedre bijusi izklāta ar zvērādu. Sievietes apbedītas ar galvu uz R, vīrieši – pretēji, ar galvu uz A. Kapu piedevas ļoti atšķirīgas – no 1 līdz 20 priekšmetiem. Sieviešu kapos vairāk bronzas rotu, vīriešu kapos līdz ar karavīra aprocēm, apkaltām jostām, atsvariņiem, kaujas nažiem, atrasts arī arābu dirhēms, ar sudrabu inkrustēts šķēpa gals u.c. lietas, kas norāda uz attālu tirdzniecisko sakaru pastāvēšanu. Liepiņu senkapi izmantoti no 9. līdz 12. gs. beigām, tajā apbedīti senie latgaļi. Domājams, ka kapulaukā apbedīti Āraišu ezerpils iedzīvotāji. Līdz ar kristietības pieņemšanu 13. gs. sākumā turpmāk apkārtnes mirušos iedzīvotājus apglabāja jaunierīkotajā Uplantu kapsētā.

Liepiņu senkapi.

Liepiņu senkapu atrašanās vieta.

Līgatnes papīrfabrikas ciemata vēsturiskais centrs

Valsts nozīmes pilsētībūvniecības piemineklis, aizsardzības Nr. 7427, Cēsu nov., Līgatne.

Līgatnes papīrfabrikas ciemats ir unikāla Eiropas mēroga liecība par 19. gs un 20. gs. sākuma papīra rūpniecības un arhitektūras vēsturi, tas ir ievērojamākais 19. gs. pilsētībūvniecības ansamblis Latvijā.

Līgatne ir viens no senākajiem papīra ražošanas centriem Latvijā, kur jau 17. gs. Līgatnes upes krastos atradās papīra dzirnavas. 19. gs. sākumā tika izveidots manufaktūras tipa uzņēmums, bet 1858. gadā nodibināja a/s “Līgatnes papīrfabrika”. 1884. gadā pēc ugunsgrēka fabriku atjaunoja un modernizēja. Var teikt, ka savu tagadējo arhitektonisko veidolu fabrika ieguva laikā līdz Pirmajam pasaules karam. Fabrikas ēkas būvētas galvenokārt no sarkanā ķieģeļa. Diemžēl vēsturiskās iekārtas ir gājušas bojā pēdējos ugunsgrēkos, tika nojaukts šaursliežu dzelzceļš, pa kuru gatavo produkciju nogādāja Līgatnes stacijā.

Līgatnes papīrfabrika izstrādājumu kvalitātes ziņā ieņēma pirmo vietu starp visas Krievijas impērijas papīra ražotnēm. 1914. gadā fabrika saražoja 6017 tonnas papīra un nodarbināja vairāk nekā 700 strādnieku.

Papīrfabrikas vadība darīja visu, lai saviem darbiniekiem radītu labvēlīgus dzīves apstākļus. Ciemata plānojums tika izstrādāts 1888. gadā, ievērojot papīrfabrikas ražotņu novietojumu reljefā. Dzīvojamo ēku celtniecības darbus vadīja būvuzņēmējs Jānis Meņģelis. Fabrikas darbiniekiem tika piešķirti atsevišķi dzīvokļi ar malkas apkuri. Vienistabas dzīvokļus piešķīra precētiem pāriem, divu un trīs istabu dzīvokļi bija paredzēti fabrikas “baltajām apkaklītēm”, bet bēniņos dzīvoja neprecētie strādnieki. Par fabrikas piegādāto malku, ūdeni un elektrību nebija jāmaksā. Saimniecības ēkās bija iebūvēti veļas vārāmie katli, veļas gludināmais rullis un maizes krāsns. Ciematā bija sava skola, slimnīca, dzemdību nams, ambulance. 1897. gadā tika uzcelts Saviesīgās biedrības nams. Kompleksu papildināja Lustūža klints ar vairāk nekā 300 pagrabiem, savdabīgas strādnieku ciemata palīgēkas – brūzīši, fabrikas kapsēta ar kapliču un divi sardzes nami.

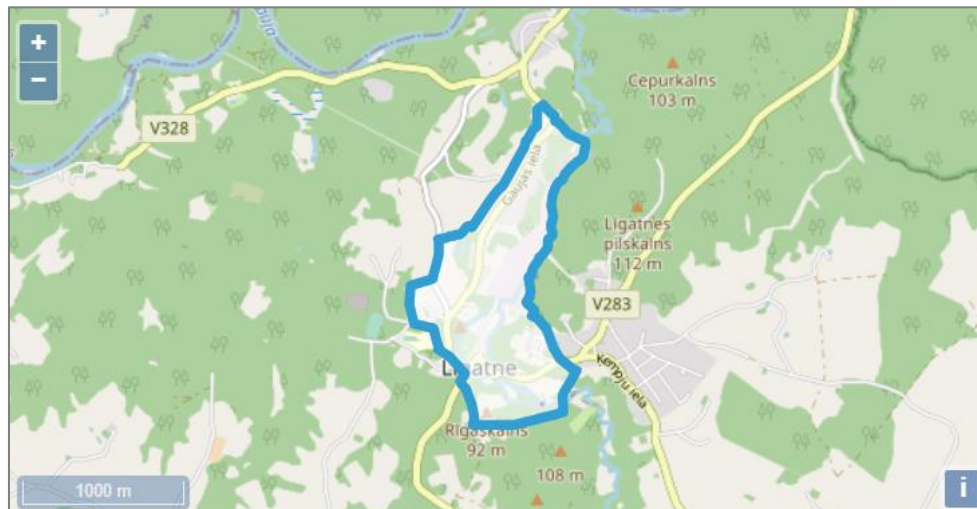
Līgatnes papīrfabrika ir raksturīgs piemērs, kur fabrika tika būvēta vienotā kompleksā ar eklektisma stila koka konstrukcijas strādnieku dzīvojamām un saimniecības ēkām, kas celtas galvenokārt laikā no 1880. g. līdz Pirmajam pasaules karam.

Līgatnes papīrfabrikas ciemata apbūve.

Līgatnes papīrfabrikas ciemata apbūve.

Līgatnes papīrfabrikas ciemata atrašanās vieta.

Līgatnes papīrfabrikas direktoru viesu nams (vēlāk bērnudārzs)

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr. 8812, Cēsu nov., Līgatne, Gaujas iela 7.

Ēka celta 1914. gadā, to projektējis un cēlis arhitekts un būvuzņēmējs Pēteris Meņģelis, tā laika galvenais Līgatnes būvuzņēmējs. Ēku izgatavoja un samontēja Vācijā, tad izjauca, detaļas sanumurēja un atveda uz Latviju. Tuvojošā Pirmā pasaules kara radītā jucekļa dēļ vairākas detaļas un apdares materiāli pa ceļam noklīda, tāpēc tās nācās izgatavot uz vietas. Pēc ēkas uzcelšanas tajā dzīvoja pārvaldnieks, bet ēkas īpašnieki to izmantoja reti, jo līdz ar kara sākšanos papīrfabrika pārtrauca darbu. Līdz ar to īpašniekam nebija vajadzības uzturēties Līgatnē. Kara laikā ēkā izmitināja karaspēka daļas. Ēkā dzīvojuši papīrfabrikas saimnieciskais direktors Ignats Bukovskis un akciju sabiedrības viens no direktoriem Vilhelms Fāle, kas 1939. gadā repatriējies uz Vāciju. 1940. gada rudenī ēkā darbu sāka bērnudārzs.

Ēkas apkārtnē bija izveidots parks ar reti un interesantiem kokiem un stādījumiem.

Lielākais ēkas lepnums ir tajā saglabājušās unikālās krāsnis - trīsstūrveida podiņu krāsnis, liela krāsns zaļā malahīta krāsā, baltas podiņu krāsnis un divas kamīnkrāsnis. Ievērojamas sienas ir divas kokgriezumiem rotātas kāpnes.

Kopumā ēka ir izcils un labi saglabājies jūgendstila paraugs ar tā saucamā Šveices stila arhitektūras iezīmēm. Ēkai ir augstvērtīga fasāžu arhitektoniski mākslinieciskā kompozīcija, augstas kvalitātes dekoratīvās apdares daļas un būvgaldniecības izstrādājumi. Ēka pilnībā saglabājusi autentisko būvapjomu, fasāžu apdari un būvdetaļas. Gandrīz pilnībā saglabājies oriģinālais plānojums un interjera dekoratīvā apdare. Ēka ir organiska un neatņemama Līgatnes papīrfabrikas ciemata vēsturiskā centra sastāvdaļa ar augstu kultūrvēsturisko vērtību.

Greznajā ēkā uzņemtas vairākas ainas daudzsēriju filmai "Ilgais ceļš kāpās" – epizodes, kad Marta un Rihards viesojas Vācijā pie viņa paziņas.

Līgatnes papīrfabrikas direktoru viesu nams.

Līgatnes papīrfabrikas direktoru viesu nams, kāpnes un griestu apdare.

Līgatnes papīrfabrikas direktoru viesu nama atrašanās vieta.

Līgatnes pilskalns

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 485, Cēsu nov., Līgatne, 400 m no Cēsu ielas.

Pilskalns atrodas Sprīņu mežā starp Podupīti un Līgatnes upīti. Kalns apmēram 165 m garš, 30 m plats un ap 10 m augsts. Pilskalnam nav redzamu mākslīgi veidotu nocietinājumu. Domājams, ka uzeja bijusi no D puses. Pilskalnam it kā divi plakumi. Pirmais ir D daļā, tas izlīdzināts. ZZA pusē atrodas otrs plakums, kas par 1 - 1,5 m zemāks par pirmo. Šis plakums ir kā lēzena, 20 x 40 m liela iedobe. Kalna DA stūris nopostīts ar senu grantsbedri. Par aizliegumu šādi postīt kalnu, sauktu arī par "Grantskanu", Pieminekļu valde brīdinājusi vietējo pašvaldību jau 1920. gados. Kalns apaudzis ar mežu, klajā ir D plakums.

Līgatnes pilskalna plakuma D daļa.

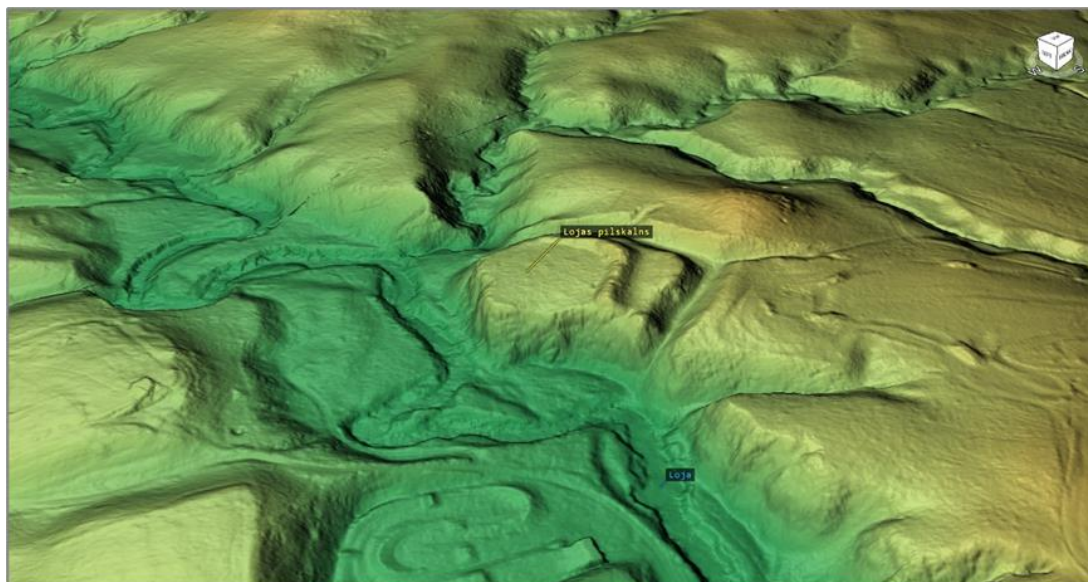
Līgatnes pilskalna atrāšanās vieta.

Lojas pilskalns

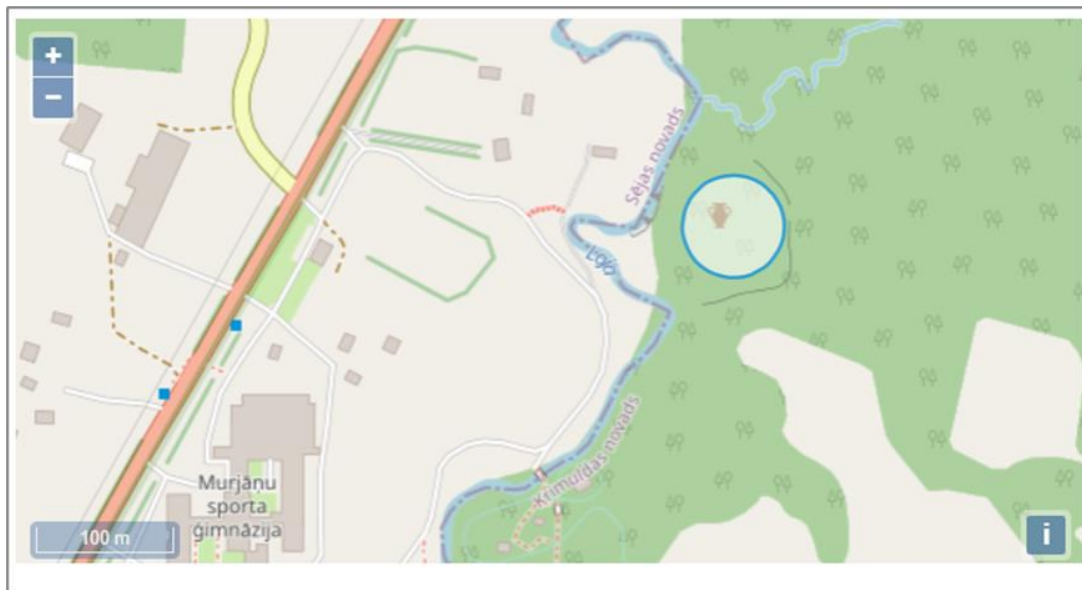
Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2109, Siguldas nov., Krimuldas pag., pie Kaupiņiem, Lojas upes kreisajā krastā.

Lojas pilskalns (saukts arī par Kaupiņu pilskalnu) atrodas Lojas (Loģes) upes kreisajā krastā apmēram 300 m uz ZR no Kaupiņu mājām. Pilsvieta ierīkota ar gravām norobežotā vietā – Z pusē ir grava ar stāvu krastu, bet rietumos pret upi senvietu sargā 15 m augsta smilšakmens siena. Nocietinājumi veidoti pilskalna D un A daļā, kur uzņemts 65 m garš un 4 m augsts valnis. Vaļņa priekšā ir ieleja, kas it kā pāriet otrā valnī. Ieeja pilskalna plakumā vedusi gar vaļņa ziemeļu galu. Pilskalna plakumā vāji izteikts kultūras slānis ar ogļītēm. Domājams, ka pilskalns izmantots īslaicīgi kā patvēruma vieta militāru apdraudējumu gadījumos.

Smilšakmens klintī tieši zem pilskalna Lojas upes krastā ir ala. Tās garums 6,5 m, platums 4 m, maksimālais augstums – ap 1,3 m.

Lojas pilskalns - Objekta 3D modelis (sagatavots no LĢIA LIDAR datiem).

Lojas pilskalns atrašanās vieta.

Mazstraupes pils ar parku

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 566, valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr. 6215, Cēsu nov., Straupes pag., Straupe.

Ārpus GNP, ap 270 m uz ZR no parka robežas un ap 800 m uz Z no Lielstraupes pils atrodas Mazstraupes pils ar parku. Mazstraupe bijusi Rīgas arhibīskapa vasaļu Rozenu pils. Tās celšanas laiks nav precīzi zināms. Vēsturnieki pieņem, ka 1408. gada dokumentā minētā Rozeniem piederošā “mazā muiža” identificējama ar Mazstraupes pili, un tās celšanu attiecina uz 15. gs. sākumu. Vēstures avotos pils minēta reti. Rozenu īpašumā pils palika līdz 18. gs. 1727. gadā pili nopirka Lēvenvoldi, bet 1775. gadā – grāfs Meiendorfs, kura pēcnācēji to apdzīvoja līdz 20. gs. J. K. Broce 18. gs. beigās zīmējis Mazstraupes pili bez piebūvētā ziemeļu korpusa – tā vietā bijusi neliela pildrežģu konstrukcijā celta ēka. 19. gs. pirmajā pusē pils pārbūvēta, izmantojot neogotikas elementus. 1936. gadā pilī ierīkota skola, 1938. gadā nojaukts vārtu tornis un avārijās stāvoklī esošais ziemeļu korpus.

Pils celta Braslas upes un tās pietekas veidotā līkumā. Jādomā, ka pilij apkārt bijis aizsargmūris un aizsarggrāvis. Pils vecākā daļa ir četrstūrainis vārtu tornis, kuram līdz tā nojaukšanai cauri vedis Straupes – Lēdurgas ceļš. Tornim bijuši četri stāvi un pagrabs, torņa augšstāvā bijušas 10 šaujamlūkas. Uz D no torņa celts divstāvu austrumu korpus, tam perpendikulāri novietots dienvidu korpus. To līdz 19. gs. trīs reizes pārbūvēja, ceļot piebūves. Līdz ar to pils ieguvusi gandrīz simetrisku U formas plānojumu. Kaut arī pils saglabājusies pārbūvētā veidā, tā ir nozīmīgs arhitektūras piemineklis.

J. K. Broces zīmējumā redzams, ka 18. gs. beigās ēkas uzturētas labā stāvoklī, pils priekšā un ap to ir daudz apstādījumu. Pilī bija vairāk nekā 50 istabu, tajā bija iekārtots austrumu tautu ieroču un trauku muzejs, bija bagātīga bibliotēka. Šis vērtības 1917. gada beigas izpostīja, kad 1. Pasaules kara laikā pēc Rīgas krišanas krievu karaspēks atkāpās cauri Vidzemei. Daļu Mazstraupes pils ēku sagrāva 2. Pasaules kara laikā.

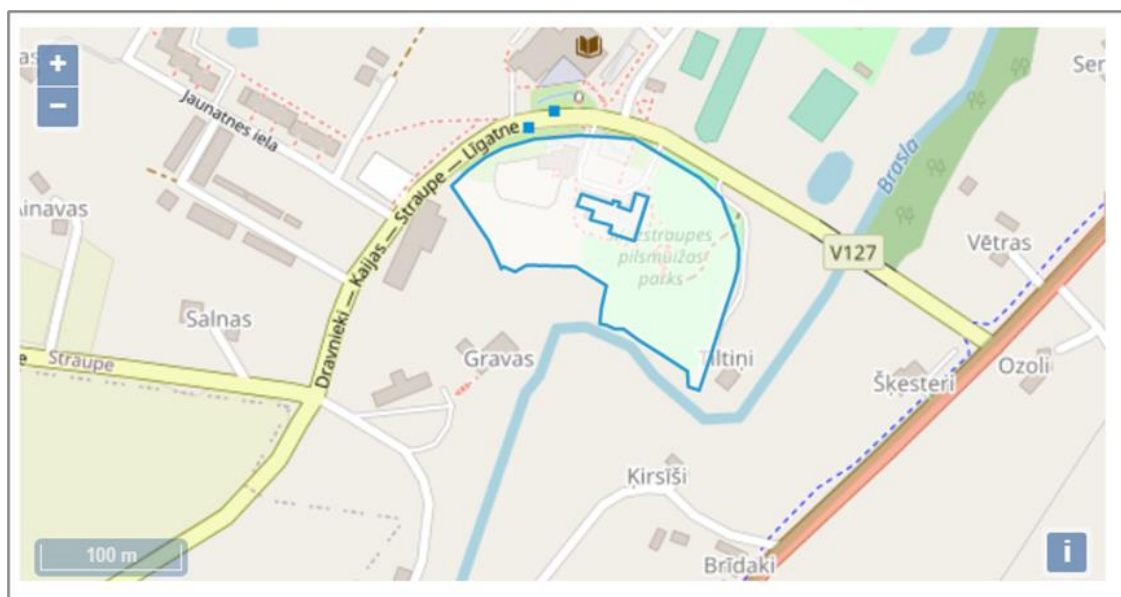
Mazstraupes pils 1795. gadā. (J. K. Broces zīmējums)

Mazstraupes pils.

Mazstraupes pils parks.

Mazstraupes pils ar parku atrašanās vieta.

Melnā ieža pilskalns

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2114, Siguldas nov., Krimuldas pag., pie Melnā ieža, Braslas upes labajā krastā.

Pilskalns atrodas mežainā, reljefā apvidū. Senvietas ierīkošanai izraudzīta ZR - DA virzienā orientēta kalna kaupre starp divām dziļām gravām. Kurpre šaurākajā vietā pārrakta ar 20 m garu, 10 m platu un 2 m dziļu grāvi. Izraktās zemes plakuma pusē uzņemtas 1,3 m augstā un 15 m garā valnī. Pilskalna plakums 80 m garš un 50 m plats, ar slīpumu pret Z, pret Braslas upi, kur plakums izbeidzas ar 30 m augstu smilšakmens klenti – Melno iezi.

Gravu nogāzes stāvas, ap 20 m augstas. Ieeja plakumā vedusi gar vaļņa R galu. Kultūras slānis pilskalna plakumā nav konstatēts, nav zināms senvietas datējums. Pilskalnu 1987. gadā atklājis Guntis Eniņš.

Melnā ieža pilskalns.

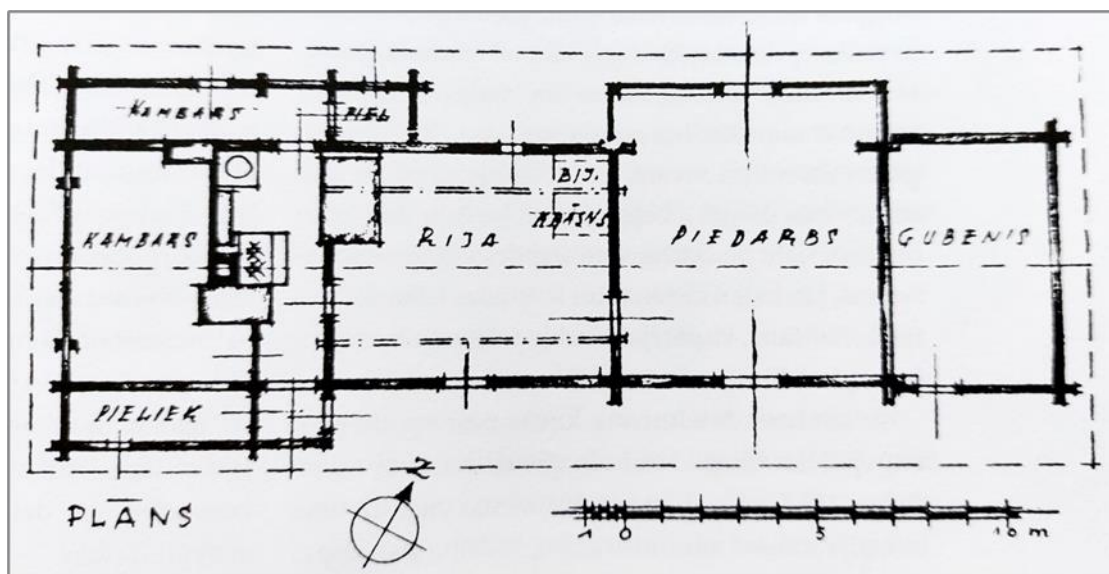

Melnā ieža pilskalns atrašanās vieta.

“Melturu” dzīvojamā rija

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr. 6226, Cēsu nov., Drabešu pag., Melturi.

19. gs. Vidzemē tik izplatītais ēku tips mūsdienās sastopams visai reti. “Melturos” ir saglabājušās visas pagalma ēkas – dzīvojamā rija, trīstelpu klēts, pirts, pagrabs. Dzīvojamā rija Amatas gleznainās ielejas augstā krasta malā ir apaļu un pietēstu balķu guļbūve krusta pakšos. Minētā būve valsts aizsargāto pieminekļu sarakstā iekļauta 1984. gadā. Piedarba paplašinājumam ielejas krastā stūros ir statņi. Pamatus veido zems laukakmeņu lentveida samūrējums. Skaidu jumtam ir divas slīpes. Rijas, piedarba un gubeņa priekšā pagalma pusē ir plata pažobe. Rijas krāsns sākotnēji bijusi kaktā pie piedarba sienas, vēlāk pārcelta pie dzīvojamā gala virtuves sienas. Dzīvojamā galā līdzās rijai ir virtuve ar iemūrētu lielu katlu, divriņķu plīti, sildmūri, dūmeni un istabas krāsns priekšu. Mājoklī viena plaša, otra gara un šaura istaba, divi pieliekamie un vējtveris. Ēka saglabājusies savā sākotnējā veidolā ar lielām, divmetrīgām jumta pārkarēm abās garenfasādēs, durvīm koka virās, ārdurijām. Pēc kara gados vienīgi nojaukts gubenis un modernizēts dzīvojamais gals.

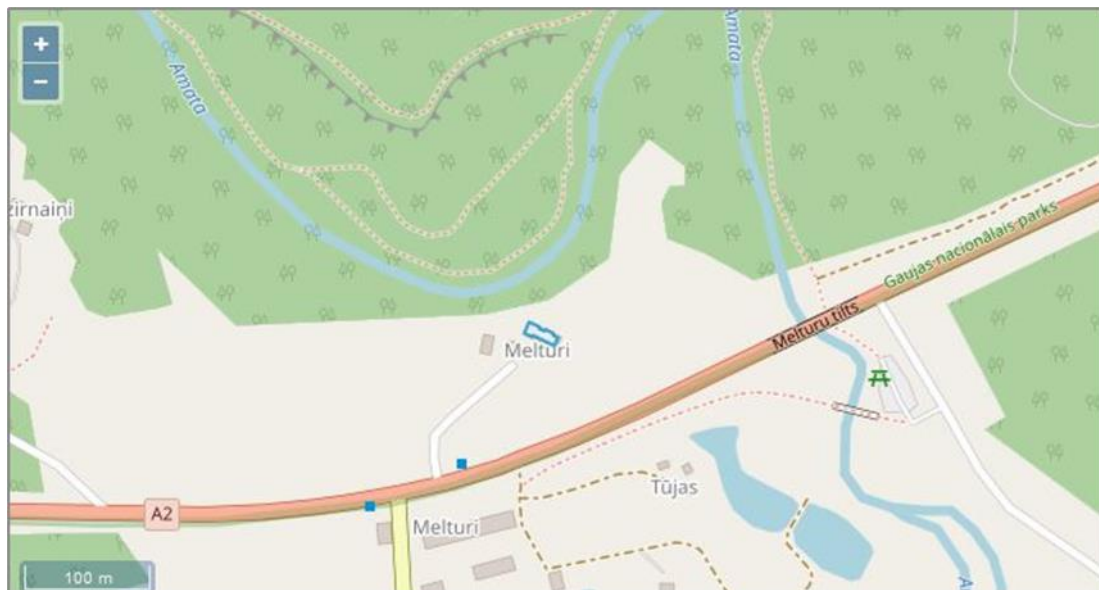
“Melturu” dzīvojamās rijas plāns (Cimermanis, 2020., 445.)

“Melturu” dzīvojamā rija.

“Melturu” dzīvojamā rija. Durvis koka virās..

“Melturu” dzīvojamās rijas atrašanās vieta.

Nurmižu muižas apbūve

Vietējās nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr. 6710, Siguldas novads, Siguldas pagasts, Nurmižu muiža.

Nurmižu muiža, kas atrodas starp Siguldu un Līgatni, celta ap 1796. gadu, tās arhitekts bija K. Hāberlands. Nurmižu muiža piederēja Duntenu dzimtai, kuras īpašumā bija arī Sējas, Grāves un Dūjas muiža. Par muižas pēdējo īpašnieku kļuva Reinhards fon Dālvings, kas 1901. gadā saņēma Krievijas senāta atļauju savam uzvārdam pievienot fon Duntenu uzvārdu un titulu.

Nurmiži bija moderna apbūve 18. gs. Vidzemē. Nurmižu kungu dzīvojamais nams bija viens no pēdējiem, ko šādā veidā 18. gs. otrajā pusē cēla Baltijā. Centrālā būve, kas caur zemiem pusloka korpusiem savienoti ar nelieliem divstāvu paviljoniem aizgūti no romiešu villu paraugiem. Augstu vērtēja tā stingrā klasicismā ieturēto kompozīciju. Greznā nama celšanai nepieciešamo materiālu nodrošinājumam Nurmižos bija gan kaļķu un ķieģeļu ceplis, gan akmens laužuvas, kur nodarbināja kļaušniekus. Šie darbi kopā ar būvmateriālu transportēšanu bija vieni no smagākajiem. Muižas kungu namu nodedzināja 1905. gada revolūcijas laikā. Ēku atjaunoja, taču pēc tam to postīja 1. Pasaules karā. 1920. gadu sākumā muižā tika ierīkota lauksaimniecības skola. Kungu māju atjaunoja, tai uzlika jaunu kārniņu jumtu. Oranžērija tika pārtaisīta par putnu un cūku paraugkūti. 1944. gadā muiža tika nopostīta, no tās gandrīz nekas nav saglabājies. No muižas ēkas palicis tikai kreisais korpus.

Nurmižu muižas staļļi ir viena no senākajām ampīra stila celtnēm Latvijā. Pirms 1817. gada tika uzcelta arī oranžērija klasicisma stilā, izmantojot dabīgo šūnakmeni, kas vēlāk tika apmests. Ēkas centrālā daļa bija divstāvu un tai abās pusēs pieklāvās vienkārtas korpusi ar arkādēm. Abas centrālās daļas fasādes rotāja portiki, to pārsedza stāvs divslīpu jumts ar nošļautiem galiem. Pirmie pārveidojumi ēku skāra 19. gs. otrajā pusē, bet padomju laikā tā tika barbariski pārbūvēta, izlaužot jaunas logu ailes, izmainot jumta formu; neremontēta sagruva oranžērijas daļa pagalma pusē.

Pie upītes atrodas brūzis un postītie un pārbūvētie staļļi (celti 19. gs. pirmajā pusē). Kā vērtē mākslas vēsturnieki, tad ļoti agrīna neogotikas būve ir Nurmižu muižas dzirnavas, kas minētas jau 1804. gadā un līdzinājušās vecai gotiskai baznīcai.

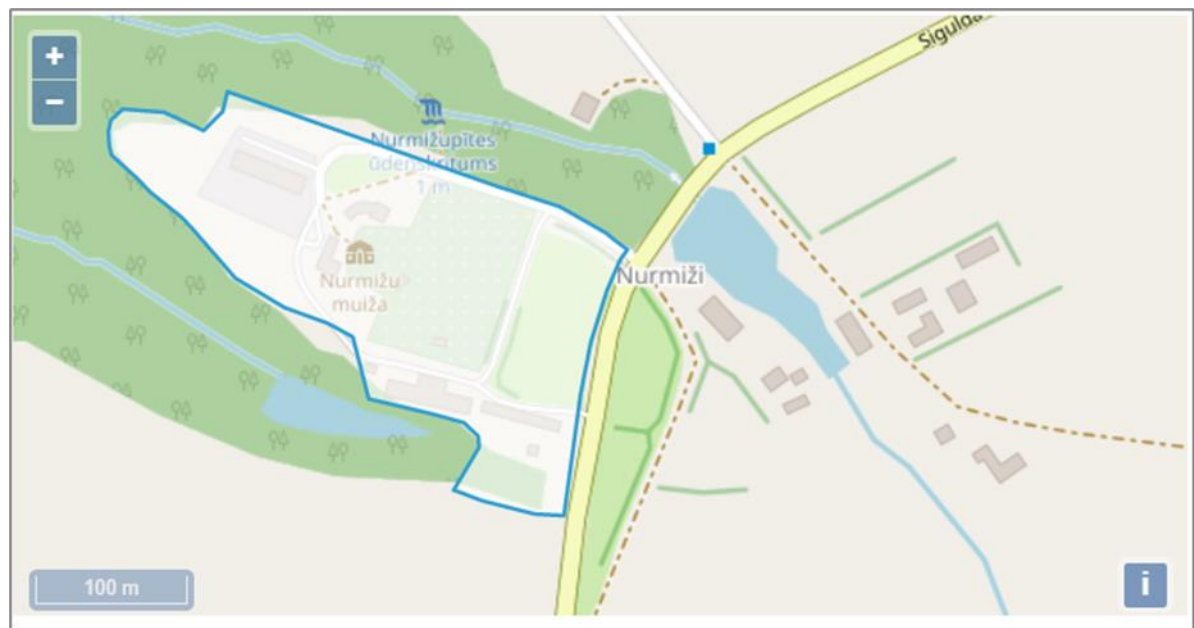
Nurmižu muižā ir bijis arī parks ar dīķi. Parkā aug Karolīnes liepa un Sibīrijas lapegle.

Nurmižu muižas jaunā dzīvojamā ēka Siguldas draudzē 1796. gadā. (J. K. Broces zīmējums)

Nurmižu muižas oranžērija.

Nurmižu muižas apbūves atrašanās vieta.

Panno

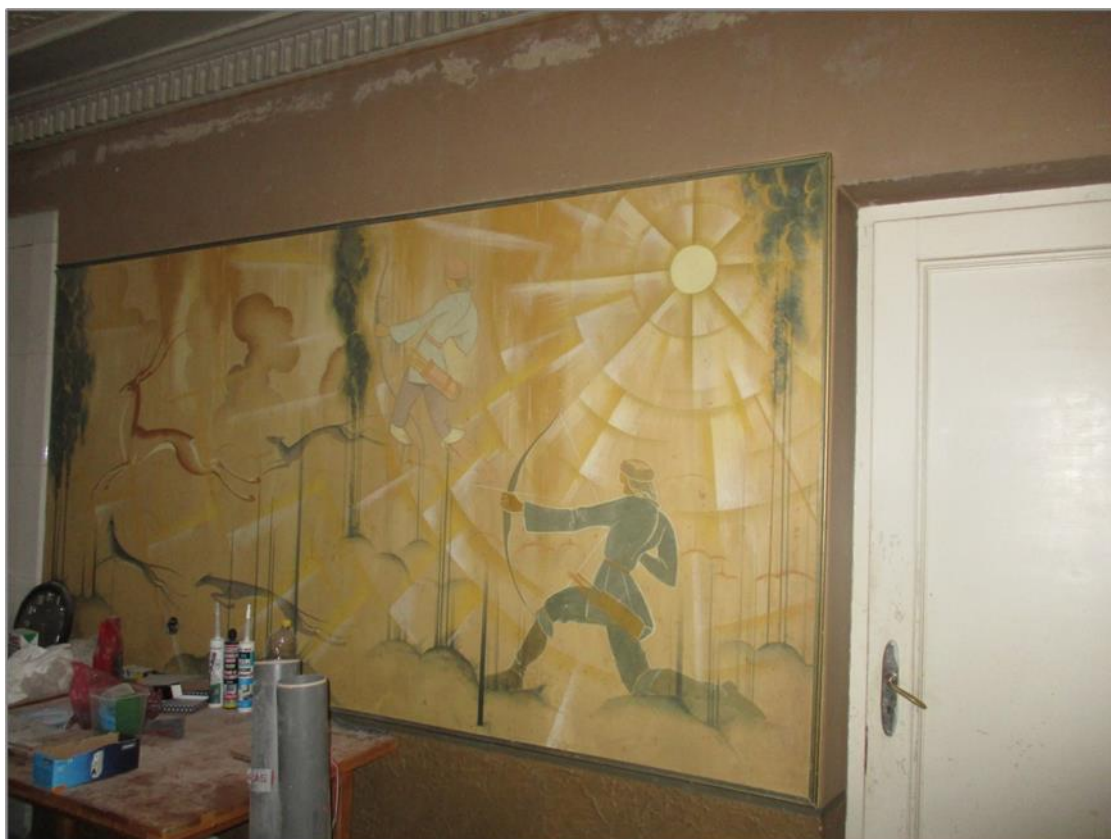
Valsts nozīmes mākslas piemineklis, aizsardzības Nr. 3067, Cēsu nov., Cēsis, Priedes iela 5/7.

Panno atrodas savrupmājā, ko 20. gs. otrajā pusē projektējis arhitekts A. Birkāns. Telpu iekštelpu apdarē izmantots plastisks veidojums ģipsī un gleznots panno. Panno autors ir mākslinieks K. Sūniņš. Panno gleznoti 1939. gadā. K. Sūniņš (1907. - 1979.) bijis akvarelists, grāmatu ilustrators, pedagogs, darbojies arī monumentālās glezniecības jomā.

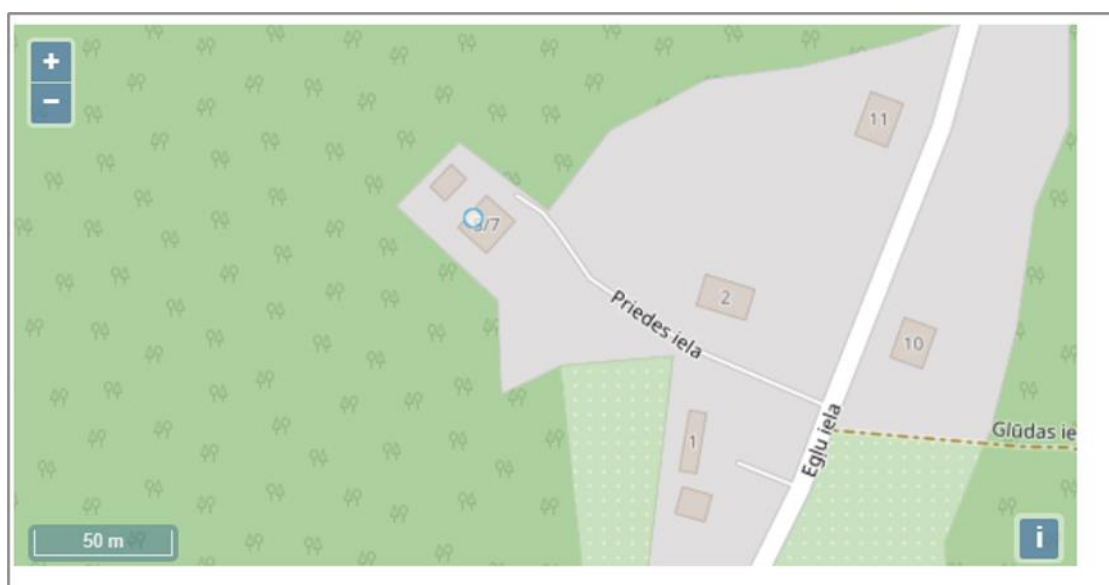
Panno gleznojumi izvietoti vienā no pirmā stāva telpām. Tie gleznoti ar temperas krāsām uz audekla. Audekls ierāmēts ar šauru, bronzētu līsti. Gleznojumu sižeti ir ainavas ar stafāžām Kārlim Sūniņam raksturīgajā ģeometriskajā stilizācijā un iekļaujas t.s. "tautiskā stila" principu izmantošanā telpas dekoratīvās apdares ansambļa veidošanā.

Panno Cēsīs, savrupmājā Priedes ielā 5/7.

Panno Cēsīs, savrupmājā Priedes ielā 5/7.

Ēka ar panno Cēsīs, Priedes ielā 5/7.

Pekas kalns – pilskalns

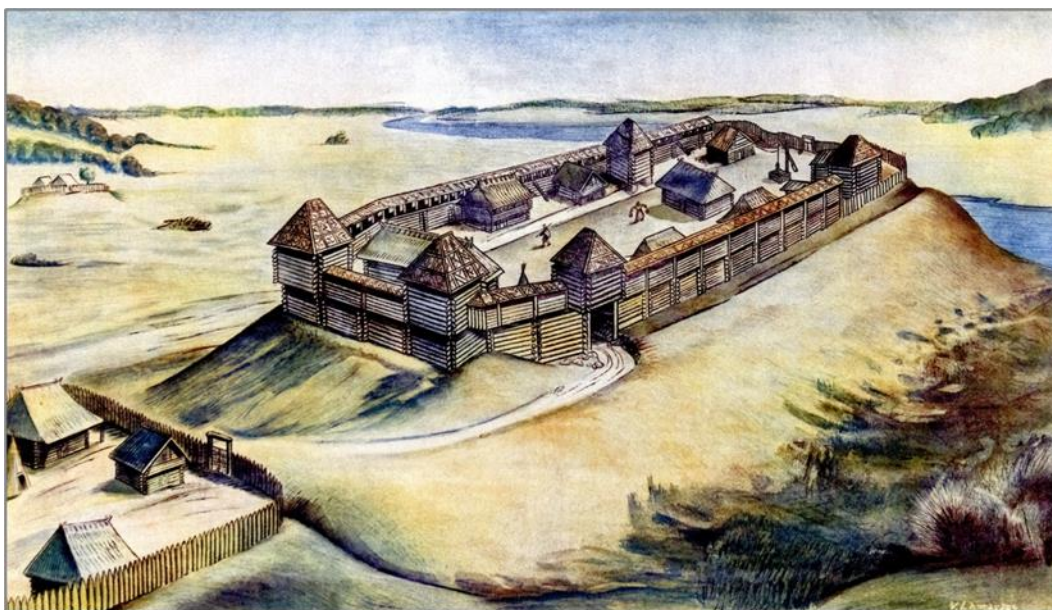
Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2445, Valmieras nov., Kauguru pag., pie Jauneniņiem.

Pilskalns atrodas Gaujas vecupes krastā ap 700 m uz R no Kalneniņu mājām. Pilskalns ierīkots A - R virzienā orientētas, ap 10 m augstas kalna kaupres R galā. Plakums no pārējās kaupres atdalīts ar 5 m platu grāvi un 1 m augstu valni. Vaļņa Z galā bijusi uzeja pilskalnā. Pilskalna D pakājē izrakts grāvis, bet Z un R pusē to aizsargā mūklājs. Uz A no pilskalna atrodas 30 x 70 m liela priekšpils, ko austrumu pusē norobežo 3 m plats grāvis. Pilskalna plakums ir 70 x 35 m liels, tam ir taisnstūra forma. Gan pilskalna plakumā, gan priekšpilī ir intensīvs kultūras slānis. Arheoloģiskajos izrakumos 1895. gadā un 1909. gadā atsegtas vairākas izklaidus izvietotu ēku paliekas. Uz vaļņa konstatētas divu palisāžu rindas, starp tām vaļņa nostiprināšanai sakrauti akmeņi. Pēc atrastajām senlietām un kādas mūra ēkas paliekām, pilskalna apdzīvotība datējama ar vēlo dzelzs laikmetu un viduslaikiem.

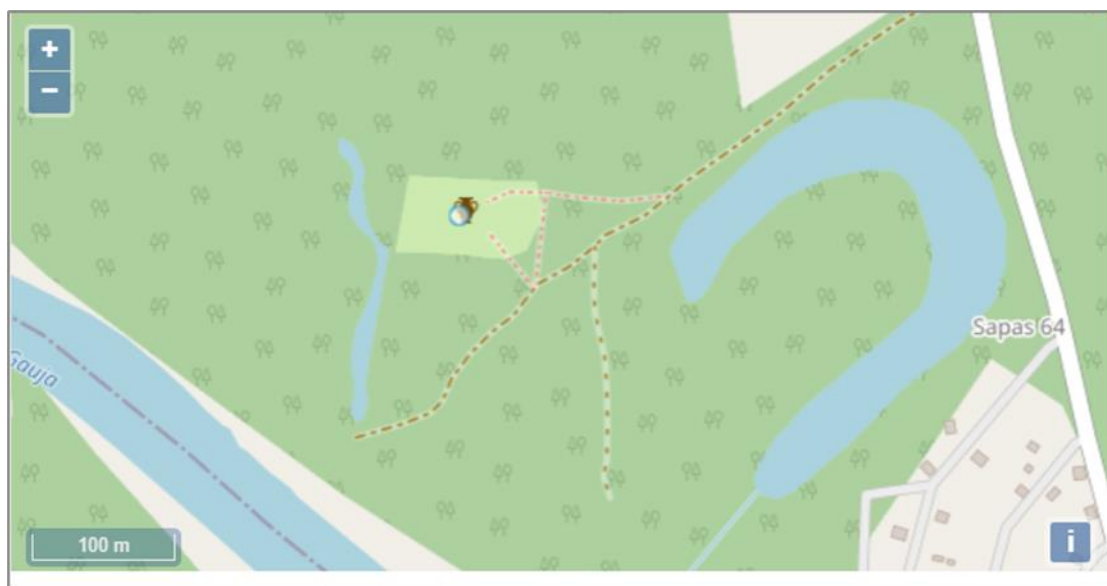
Izrakumi Pekas kalnā – pilskalnā bija pirmie plašākie arheoloģiskie izrakumi Latvijā. Tos vadīja V. D. Balodis un vēlāk viņa dēls F. Balodis. Izrakumi pierādīja, ka pilskalni izmantoti ilgstošai dzīvošanai. Ar Pekas kalnu saistās plaša diskusija žurnālā "Izglītības Ministrijas Mēnešraksts" starp E. Brastiņu un F. Balodi par legendārās Beverīnas atrašanās vietu.

Pekas kalns – pilskalns.

Pekas kalna – pilskalna apbūves rekonstrukcija. Autors V.Lamsters (Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata)

Pekas kalna – pilskalna atrašanās vieta.

Pobreņču Svētais avots - kulta vieta

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2452, Valmieras . Kocēnu pag., pie Pobreņčiem.

Pobreņču Svētais avots atrodas ap 700 m uz DDR no bijušo Pobreņču māju vietas. Avots izplūst no stāvas klints, kas ieskauj avotu no D, DR un R. Gar klints augšu R pusē ved velo un gājēju taka, no kuras ir atzars arī uz avotu. Ūdens no klints izplūst trijās vietās. Divi lielākie avoti pie iztekas veido atsevišķas gultnes, kas plūst ZZA virzienā un pēc dažiem metriem saplūst vienā. Starp avota gultni un klints D sienu ir reljefā paaugstināts 20 - 30 m² liels laukums. Vēl viens avots atrodas aptuveni 300 m uz R no bijušām Pobreņču mājām.

LFK glabājas nostāsti par Pobreņču (Polbrenču) veselības avotu:

Pie Pabrenča Veselības avota, kocēniešos, Gaujas labajā krastā agrāk svinējuši, apmēram 30 gadus atpakaļ, vārda un dzimumdienas. Vasaras svētkos un Jāņos taisījuši tur balles un rotaļas, paši apkārtējie tik mājas kārtībā. Jāņos dedzinājuši jāņugunis un līgojuši, avota tuvumā stādījuši puķes un avotā ziedojuši naudu, dzīparu galus un citu. Tagadējā vecā Parbenča saimnieka māte, kura apmēram 30 gadus ir mirusi, kad bijusi jauna, redzējusi, ka avotiņš apstājas tecēt, gana zēns to bija piegānījis, puisī avotiņu iztīrījuši, un tas atkal sācis tecēt. Avotiņa tuvumā ir laukums, kas rāda, ka tur pielikts cilvēku roku darbs, arī dažas ievas aug. Avots no trīs pusēm ieslēgts stāvu kalnu kā sienu un priežu mežu. Ūdens iz avota pa strautiņu ar troksni gāzās uz Gauju. Māras dienā gājuši mazgāties un vēl tagad nesot ūdeni priekš acu ārstēšanas, acis paliekot veselas.

Savācis Bukums Kārlis, LFK,23.4645

Pobreņču Svētais avots - kulta vieta. Kopskats.

Pobreņču Svētā avota - kulta vietas lokācija.

Priekuļu lauksaimniecības izmēģinājumu un selekcijas stacijas ēka ar šķūni

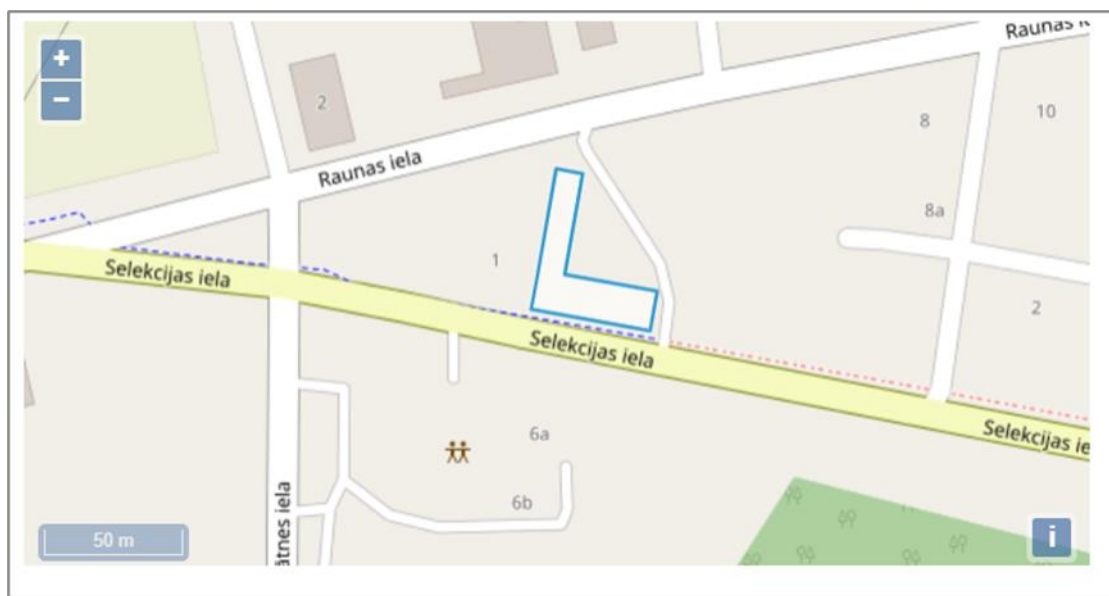
Valsts nozīmes industriālais piemineklis, aizsardzības Nr. 8938; Cēsu nov., Priekuļu pag., Priekuļi, Selekcijas iela 3.

Priekuļu selekcijas stacija ir vecākā šāda tipa iestāde Latvijā. 1912. gadā tās darbība aizsākās ar Priekuļu muižas Birzes māju graudnieku zemes 44 hektāriem. Praktiskais darbs sākās 1913. gadā pēc Rīgas lauksaimniecības centrālbiedrības lēmuma. Stacijas pirmais vadītājs bija J. Lūke. Selekcijas stacijā uzsākās nozīmīgāko kultūru – labību, kartupeļu, linu u.c. kultūru – selekcija. Priekuļi izvirzījās par lauksaimnieciskās izglītības un zinātnes centru Vidzemē.

Priekuļu lauksaimniecības izmēģinājuma un selekcijas stacijas ēkai ar šķūni (1922. - 1934.) individuālā aizsardzības zona apstiprināta 2013.03.27. (spēkā no 14.01.2014.).

Priekuļu lauksaimniecības izmēģinājumu un selekcijas stacijas ēka ar šķūni.

Priekuļu lauksaimniecības izmēģinājumu un selekcijas stacijas ēkas ar šķūni atrašanās vieta.

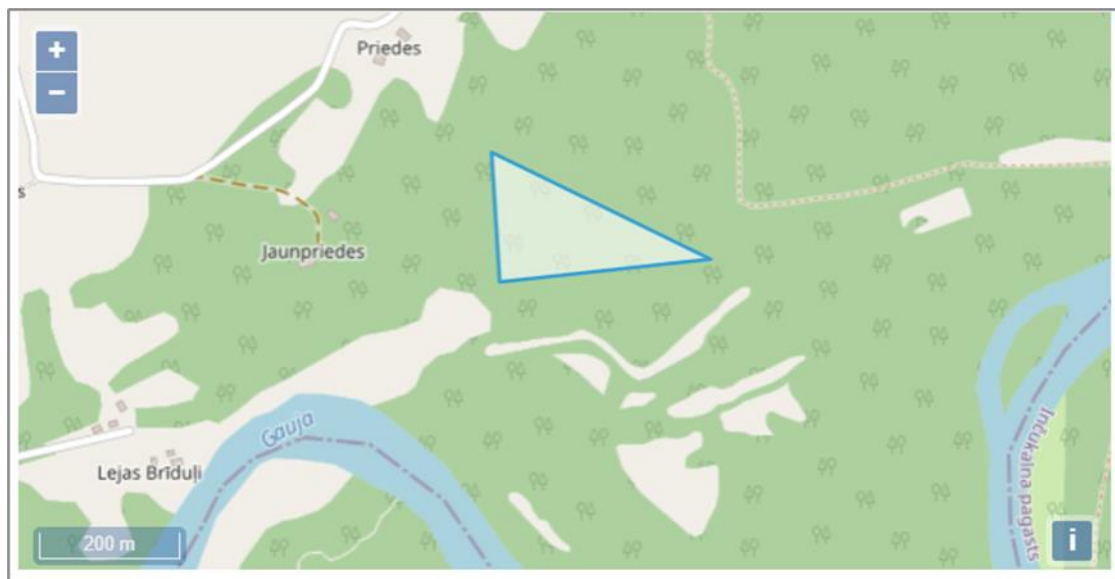
Priežu senkapi

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2115, Siguldas nov., Krimuldas pag., pie Priedēm.

Senkapi atrodas mežā, ap 300 m uz DA no Priežu mājām. Kapulaukā reģistrēti ar 270 lībiešu kapu uzkalniņu. To izmēri dažādi. Apmēram 40% uzkalniņu ir nelieli, 5 - 7 m diametrā, 0,3 - 0,7 m augsti. Apmēram tikpat daudz uzkalniņu ir ar 7 - 9m diametru un 0,7 - 1,2 m augstumu. Atlikušie uzkalniņi ir lieli – to diametrs sasniedz 12 - 13 m, bet augstums – pat 2,5 m. Gandrīz visu uzkalniņu vidū ir aizmilzusi rakumu bedre, jo vismaz 37 uzkalniņi ir pētīti jau 19. gs. otrajā pusē. Senkapi pētīti arī 20. gs. otrajā pusē. Uzkalniņi ir pussfēriski, smiltis uzbērumam ir ņemtas turpat uzkalniņa pakājē. Mirušie parasti apbedīti ar galvu uz Z, likti uz sākotnējās zemes virsmas. Vīriešiem līdzī doti šķēpi, cirvis un rotas – saktas, spirālgredzeni, sievietēm konstatētas krūšu rotas, kas piekārtas pie bruņurupuču saktām, piekariņi, krelles, aproces. Abu dzimumu mirušajiem līdzī doti māla podi un dzintara piekariņi. Priežu senkapi datējami ar 11. gs. – 13. gs. sākumu.

Priežu senkapu uzkalniņi.

Priežu senkapu atrašanās vieta.

Pulles senkapi

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības nr. 552, Cēsu nov., Stalbes pag., Mazā Unguru ezera R krastā.

Mazā Unguru ezera R krastā starp ezeru un Pulles purvu māju ceļa R malā atrodas divi senkapu uzkalniņi. Lielākais uzkalniņš, kas vairāk uz dienvidiem, ap 1,5 m augsts, tā diametrs 16 m. Apmēram 180 m uz Z ir otrs senkapu uzkalniņš, kura augstums 1,5 m, diametrs ap 14 m. Akmeņu konstrukcijas senkapu uzkalniņos nav konstatētas. Pieļaujams, ka šie ir bronzas laikmeta apbedījumi.

Pulles senkapi.

Pulles senkapi - Objekts LĢIA LIDAR skenējuma reljefa modelī.

Pūricu senkapi I (Kapsētas kalns, Lībiešu kapi), II (Turku kapi)

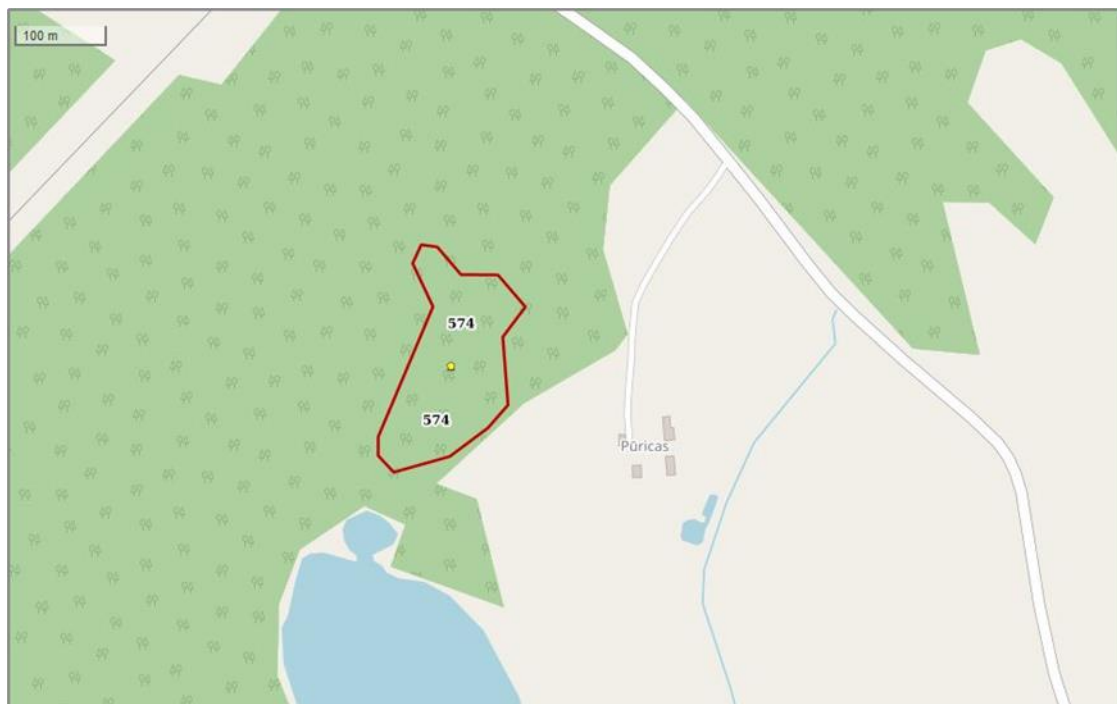
Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 574, Cēsu nov., Straupes pag., pie Pūricām.

Pūricu senkapi I (Kapsētas kalns) atrodas Pūricu ezera Z galā ap 0,5 km uz ZR no Pūricu mājām. Šeit Z – D virzienā stiepjas smilšaina, ap 150 m gara un 30 m plata augstiene. Tā apaugusi priedēm un krūmiem. Šeit atrodas ap 50 lībiešu senkapu uzkalniņu. Uzkalniņi ap 1 m augsti un 8 - 9 m diametrā. Kapulauka ziemeļu daļā ir 5 - 7 uzkalniņi, kuru izmēri atšķiras – tie ir ap 0,2 m augsti un 5 - 7 m diametrā. Šīs senkapu uzkalniņu grupa varētu būt datējama ar vēlo dzelzs laikmetu.

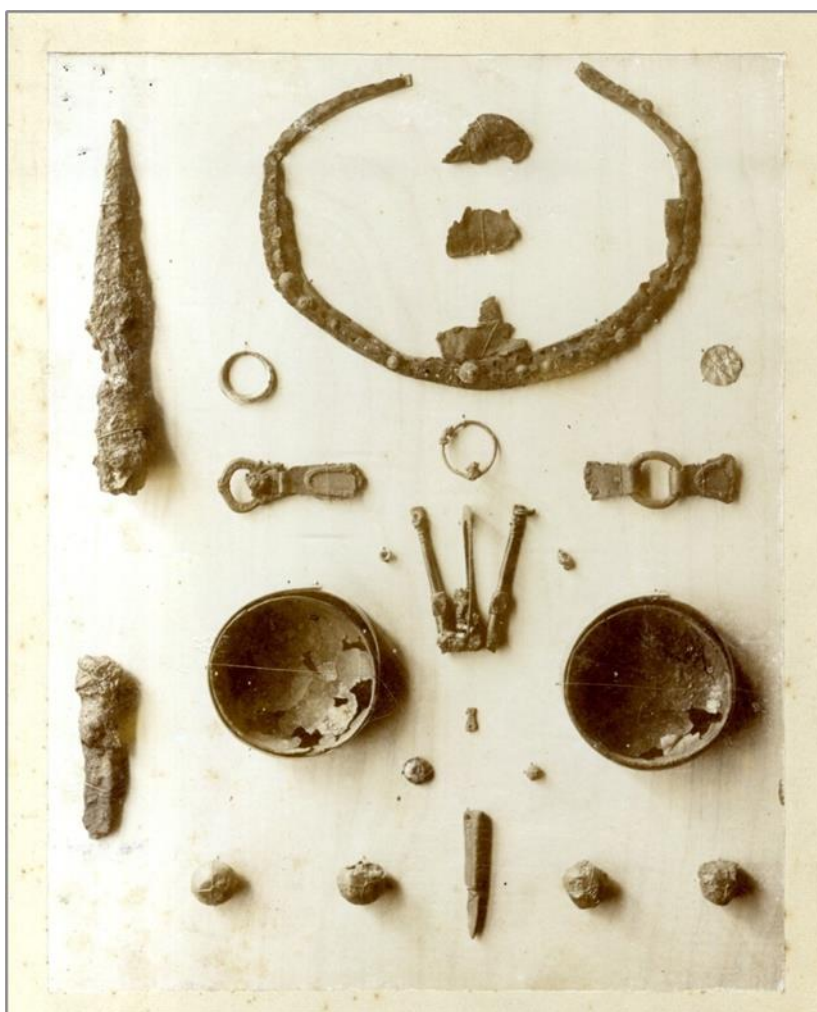
Uz R no Kapsētas kalna atrodas Pūricu senkapi II (Turku kapi). Tajos ir trīs kapu uzkalniņi ar akmens riņķi vai akmeņiem uzkalniņa virsmā. Uzkalniņu augstums ir 1,5 - 1,8 m, diametrs – 15 - 16 m. Šie senkapi varētu attiekties uz 1.g.t.pr.Kr. otro pusi – mūsu ēras sākumu.

Pūricu senkapi I. Viens no lībiešu senkapu uzkalniņiem.

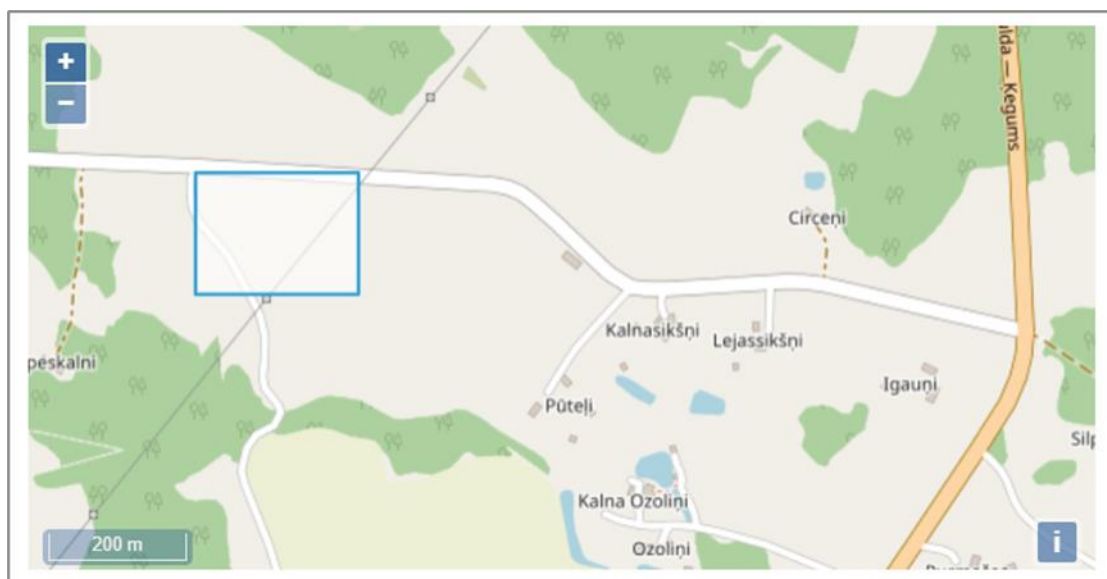
Pūricu senkapu I (Kapu kalna, Lībiešu kapu), II (Turku kapu) atrašanās vieta.

Senlietas no 1896. gadā izpētītā 37. uzkalniņa.

Viens no Pūteļu senkapu uzkalniņiem.

Pūteļu senkapu atrašanās vieta.

Raiskuma pagastnama, skolas, saimniecības ēkas apbūve ar parku

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr.6259, Cēsu nov., Raiskuma pag., Raiskums.

1876. gadā Raiskuma muižas īpašnieks Karls Gothards fon Fegezaks pagastam uzdāvināja 20 ha zemes, kur celt pagasta tiesas namu un skolu. Fegezaks piešķīra arī vajadzīgos būvmateriālus. Vispirms 1877. gadā uzcēla pagasta tiesas māju. Līdz ar ēkas uzcelšanu pagastā sāka attīstīties sabiedriskā dzīve. Ēkā bija zāle ar skatuvi teātra izrādēm. 1878. gadā netālu uzcēla skolas ēku, kūti, šķūni un riju skolotāju un skolas palīgsaimniecībai. Šajā laikā celtas arī pārējās apbūves kompleksa saimniecības ēkas. 20. gs. sākumā apbūvē ietilpa desmit ēkas: pagasta (tiesas) nams un stadula, skolas ēka ar tai piederīgām saimniecības ēkām – klēti, kūti, siena šķūni, riju, pirti, malkas šķūni un ateju. Visa apbūve ir koka ēkas. 1919. gadā tiesas ēka nodota pagastskolas lietošanā. Kopš tā laika līdz pat skolas pārcelšanai uz Auciemu 1970. gadu sākumā viss apbūves komplekss kalpoja Raiskuma pamatskolas vajadzībām.

Apbūves komplekss atrodas Cēsu – Raiskuma ceļa kreisajā pusē. Tuvāk ceļam ir bijusī tiesas māja, pie paša ceļa bijusi stadula – guļbūves ēka ar skaidu jumtu. Šī ēka nav saglabājusies. Skolas ēka ir nedaudz attālināta no ceļa, aiz tās atrodas saimniecības ēkas, bet paugurā nedaudz atstati – rija. DA pusē pagastnamam bija augļu dārzs, bet lielceļa pretējā pusē – košumdārzs. Gar ceļu malām stādīti koki un košumkrūmi. 20.gs. apbūve papildināta ar dažām saimniecības ēkām, bet ansamblis savu telpisko struktūru nav zaudējis.

Daļa no saimniecības ēkām – kūts, saimniecības ēka, malkas šķūnis, laika gaitā sabrukušas.

Pagastmāja

Pagastmāja (tiesas ēka) celta 1877. gadā. Tā ir guļbūves ēka, apšūta ar horizontāliem dēļiem. Divslīpu jumts ar nošļauptiem galiem sākotnēji bijis segts ar kārniņiem, bet tagad ar viļņotu skārdu. Sākotnēji ēkai bijuši sešrūšu logi, bet 1928. gadā, lai skolas klases būtu labāk izgaismotas, izveidoti papildus logi. 1960. gados tie nomainīti pret divrūšu logiem. No 2006. gada ēka ir privāta dzīvojamā māja.

Raiskuma pagastnama ēka.

Pagastskola

Pagastskola celta 1878. gadā. Tajā bija viena klases telpa, divas skolēnu guļamistabas, ēdamistaba, virtuve, skolotāja dzīvoklis ar divām istabām un pieliekamais kambaris. Ēka celta kā guļbūve no tēstiem balķiem ar gludiem pakšiem, ar divslīpu jumtu nošļautiem galiem. Sākotnēji jumts bijis segts ar kārņiņiem, tagad jumtam betona dakstiņi. Ēkas ZR fasādē piebūvēts lievenis ar divslīpu jumtu. Sākotnēji bijuši sešrūšu logi, kas 1960. gados nomainīti pret divrūšu logiem. No 2006. gada ēka ir privāta dzīvojamā māja.

Raiskuma pagastskolas ēka.

Rija

Rija celta ap 1877. gadu. Tā ir netēstu baļķu guļbūve krusta pakšos uz mūrēta laukakmeņu virspamata. Plānojumā ir divas telpas - viena rija un viens piedarbs. Ēka segta ar četrslīpu jumtu ar platām pārkarēm trijās fasādēs. Ēka sliktā saglabātības pakāpē.

Rija.

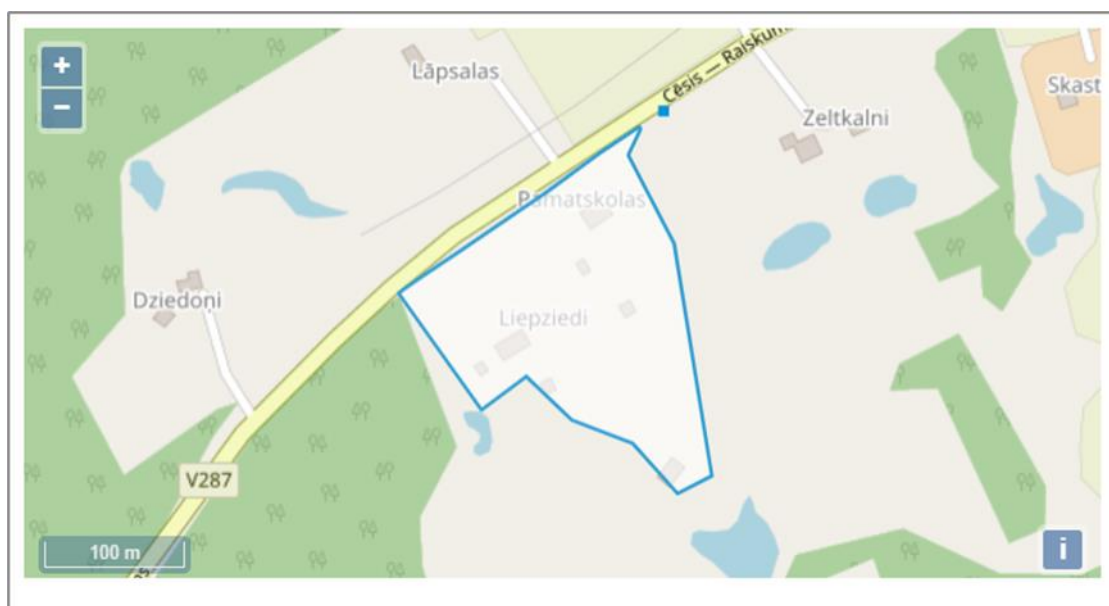
Apbūves kompleksā dažādā saglabātības pakāpē ir vēl dažas citas saimniecības ēkas – labības klēts ar ratnīcu, pirts, šķūnis, pagrabs u.c., kas atrodas privātpašumā.

Parks

Parks jeb košuma dārzs atradies starp pagastnamu un lielceļu, bet ar kokiem un košuma krūmiem bijušas apstādītas ceļu un celiņu malas. Uz D, DA no pagastnama bijis augļu dārzs. 20. gs. 30. gados apstādījumu veidošanā palīdzējusi Raiskuma mežsaimniecības skola. Stādījumi – liepas, egles, lapegles, augļu koki - daļēji saglabājušies. No lielceļa uz pagastnama galveno ieeju veda dzīvības koku aleja.

Apstādījumi starp ceļu un ēkām.

Raiskuma pagastnama, skolas, saimniecības ēkas apbūves ar parku atrašanās vieta.

Rakstu krustakmeņi

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 411, Cēsu nov., Drabešu pag., pie Rakstupītes un pie Rakstiem

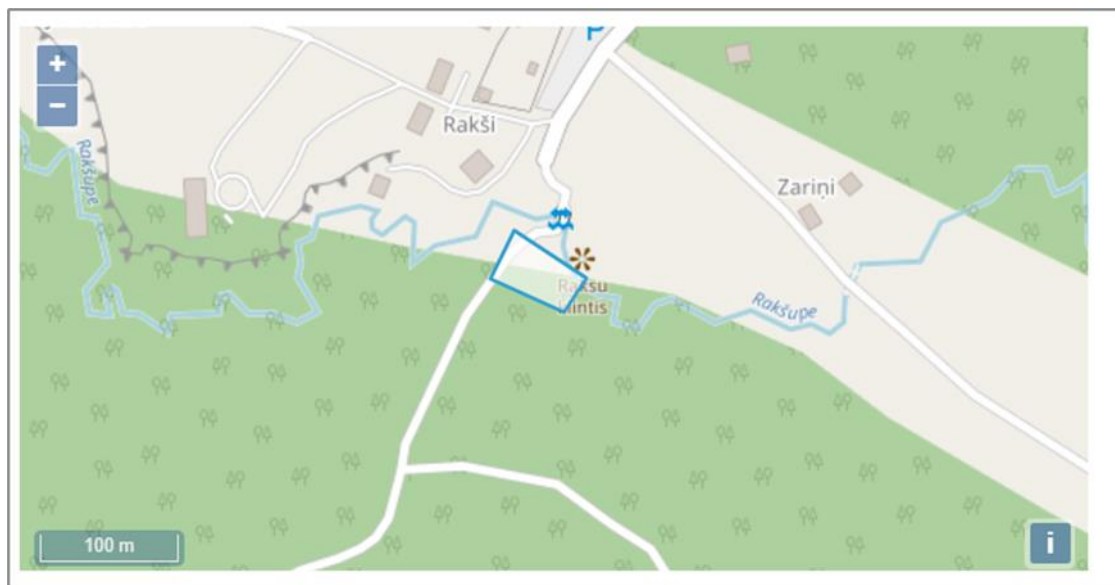
1928. un 1929. gadā Pieminekļu valdes iegūtajās ziņās minēts, ka Rakstupītes kreisajā krastā uzglabājušies vairāki akmeņi ar krustiem. Parasti bijuši iekalti trīs krusti. Domājamā vecās kopsētas vieta aizņēmusi krasta joslu A - R virzienā. Smilšainā zeme ap akmeņiem bijusi izrakņāta, to jau sen darot vietējie iedzīvotāji, zeltu meklējot. Esot atrastas "stīpas". Cilvēki runājot, ka akmeņi esot no zviedru laikiem. Pašlaik saglabājies viens stēlveida akmens ar trīs iekaltiem krustiem un laukakmens ar vienu iekaltu krustu.

Stēlveida Rakstu krustakmens ar trīs iekaltiem krustiem.

Rakstu krustakmens.

Rakstu krustakmeņu atrašanās vieta.

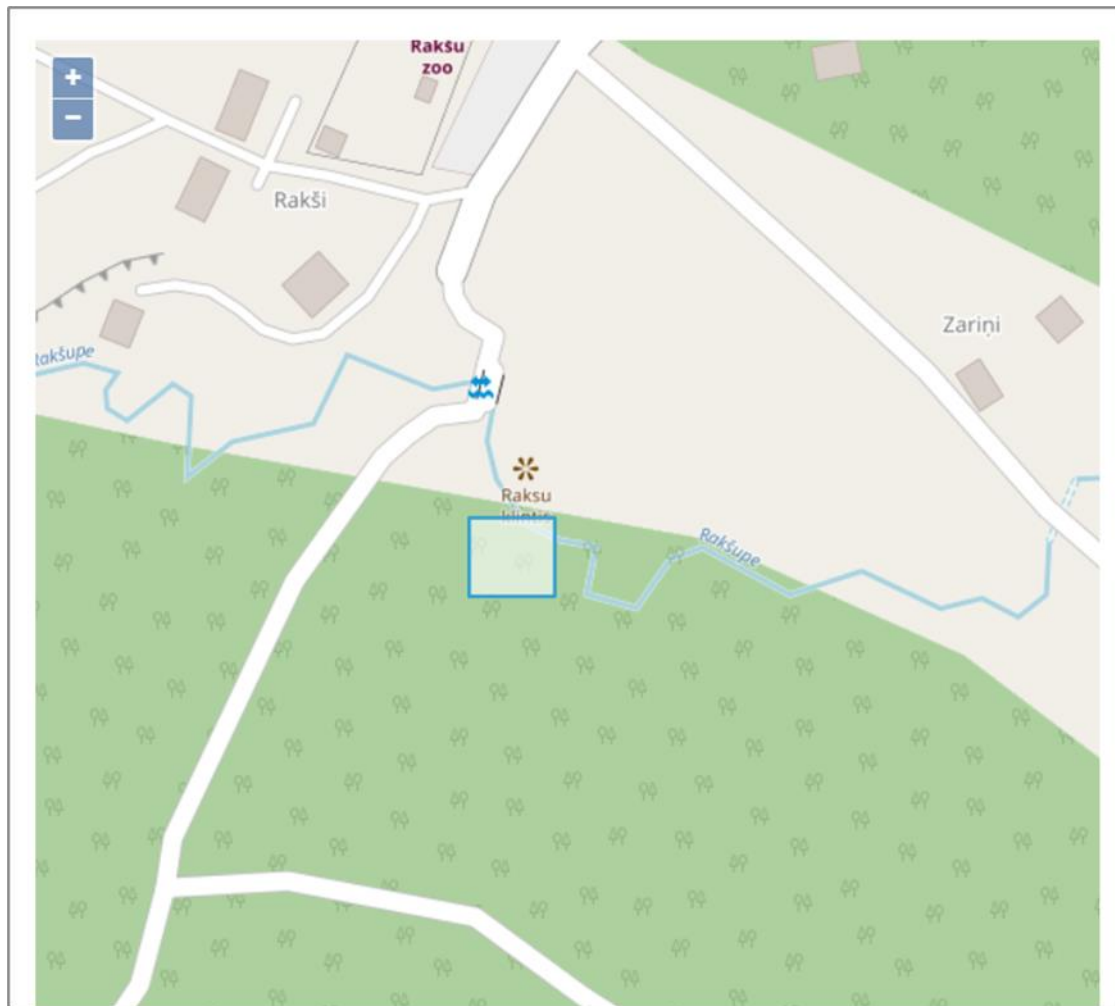
Rakstu senkapi

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 410, Cēsu nov., Drabešu pag., pie Rakstiem.

Senkapu paugurs atrodas zemā, purvainā vietā Rakšupītes krastā uz DA no Rakšu mājām. Uzkalna diametrs ap 10 m, augstums 0,5 m. Pēc Cēsu muzeja bijušās direktores K.Ozolas stāstījuma, R. Dzirne no Simtēnu mājām uzkalnā esot racis un atradis akmeņus.

Rakstu senkapi.

Rakstu senkapu atrašanās vieta.

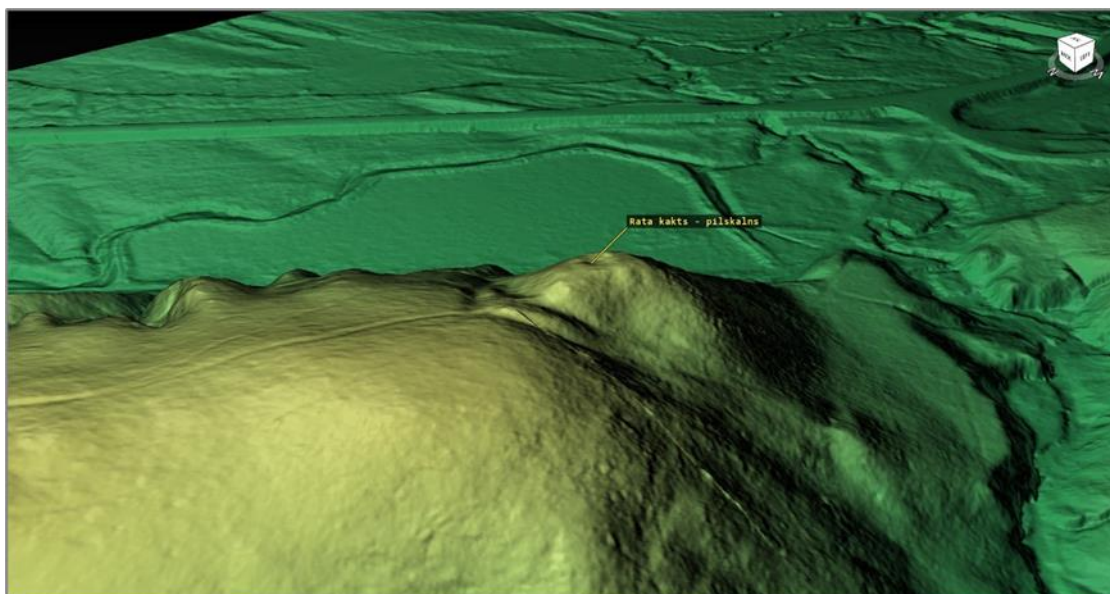
Rata kakts – pilskalns

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2141, Siguldas nov., Sigulda, Gaujas senlejas un Vikmestes sadurē.

Turaidas Rata kakts atrodas Gaujas labā krasta augstienes stūrī. Par Rata kalnu tiek dēvēta plašāka augstiene, bet Rata kakts ir Gaujas senlejas un Vikmestes upītes gravas un tās sānu gravas norobežots augstienes stūris, kas atrodas pārdesmit metrus zemāk par augstienes virsmas līmeni. Te arī ierīkots pilskalns, zemes stūri šaurākajā vietā no plakuma puses norobežojot ar grāvi un valni. Tā priekšā bijis vēl viens aizmilzis grāvis. Plakums ir ap 30 x 10 m liels, kultūras slānis nav konstatēts. Senvieta ļoti cietusi no tūristiem, jo plakums, grāvji un vaļņi ir cilvēku nostaigāti un zaudējuši augsnes kārtu. Citas pilskalna nogāzes ir no dabas stāvas un vairākus desmitus metru augstas. Lai arī Rata kakta pilskalnam nelieli izmēri un tautas tradīcijā tas tiek uzlūkots kā soda vieta, tomēr tā mākslīgie zemes pārveidojumi liek to uzskatīt par īstu pilskalnu, kam vēlāk varbūt bijusi arī sodīšanas vietas funkcija. Nostāsti vēsta, ka te sodīti noziegušies muižas ļaudis. Tie ielikti ratā un laisti pa kalnu lejā. Cilvēki esot saraustīti gabalu gabalos.

Tūristu nostaigātās takas uz Rata kaktu – pilskalnu.

Rata kaktis - pilskalns - objekta 3D modelis (sagatavots, izmantojot LĢIA LIDAR skenēšanas datus)

Rata kaktis – pilskalns atrašanās vieta.

Ratnieku senkapi

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 487, Cēsu nov., Līgatnes pag., pie Briņķiem.

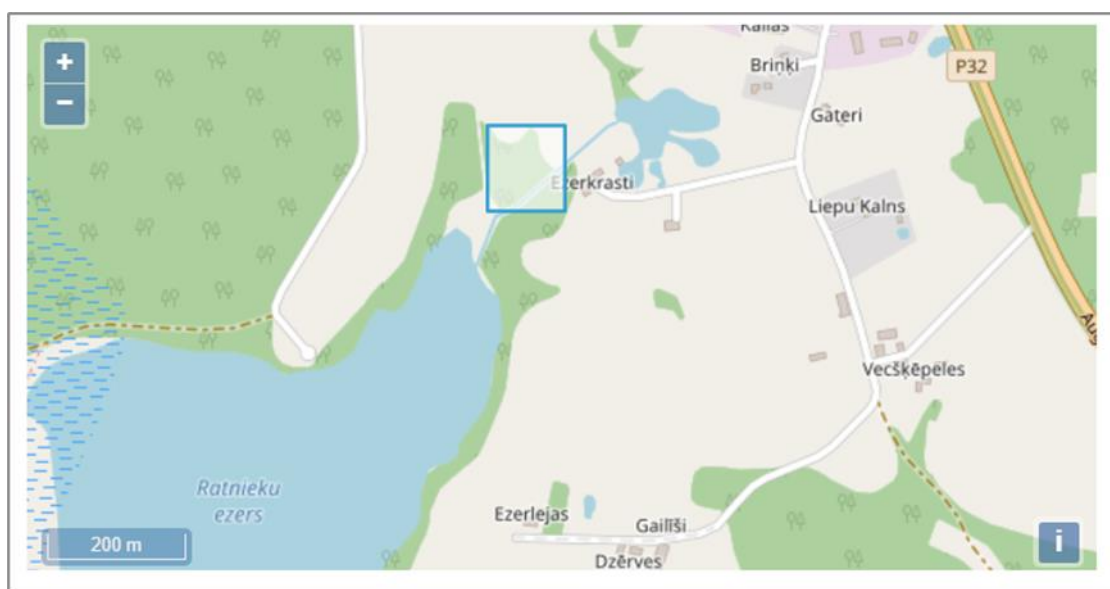
Senkapi zināmi kopš 1925. gada, tautā tie saukti arī par “Zviedru kapiem”, jo tur esot apglabāti karos kritušie zviedru karavīri. Senvieta atrodas ap 350 m uz R no Briņķiem un ap 200 m uz A no Ratnieku ezera. Senkapu apkārtnē zema, purvainā. Uzkalns garens, orientēts Z - D virzienā, ap 40 x 20 m liels, sastāv no rupjas grants, apaudzis kokiem un krūmiem. Senvieta ļoti postīta ar Pirmā pasaules kara laika tranšējām un ierakumiem. Tad arī atrastas senlietas, kas ļauj senkapus datēt ar vēlo dzelzs laikmetu 10. - 12. gs.

Ratnieku senkapos atrastās senlietas.

Ratnieku senkapi.

Ratnieku senkapu atrašanās vieta.

Rubenes draudzes skola

Vietējās nozīmes vēsturiska notikuma vieta, aizsardzības Nr. 9177, Valmieras nov., Kocēnu pag., Rubene, "Randavas".

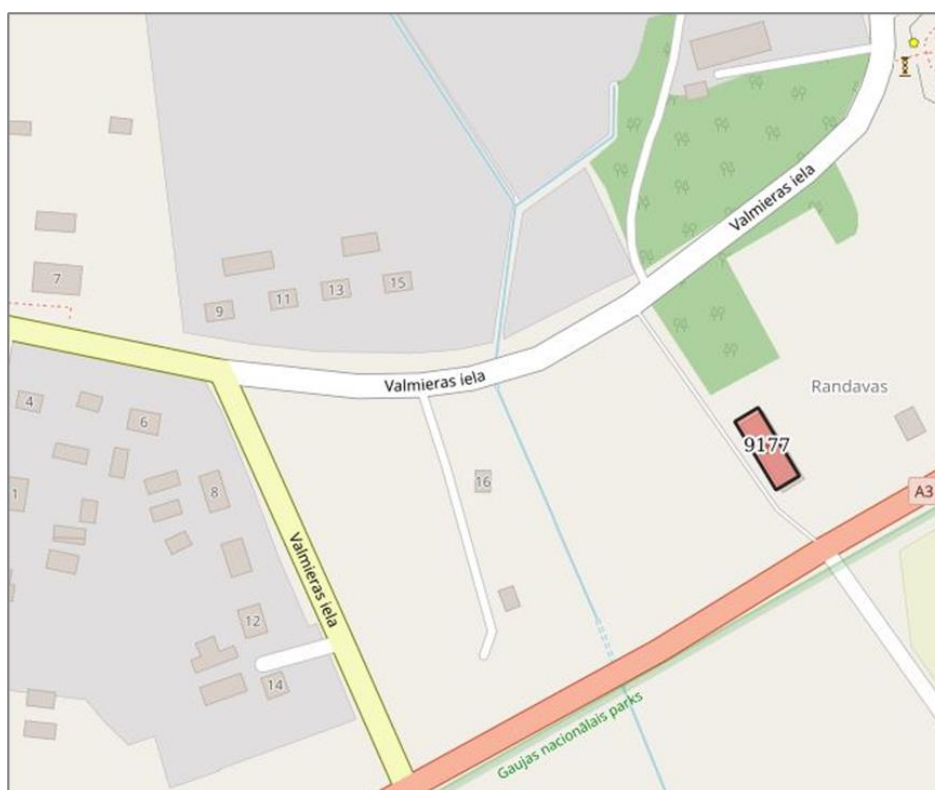
Rubenes draudzes skola, līdzīgi kā Rubenes luterāņu baznīca, formāli atrodas dažus desmitus metru ārpus GNP teritorijas. Pēc mākslas vēsturnieka J. Kalnača vērtējuma, Rubenes draudzes skolas ēka ar biežajiem mūriem un stāvo jumtu varētu būt celta 18. gs. nogalē vai 19. gs. sākumā. Skola kā vēsturiska notikuma vieta tiek aizsargāta pateicoties tam, ka šeit 1872. - 1875. gadā mācījies ķīmiķis Pauls Valdens (1863. - 1957.). Viņš ģimenē dzimis kā pastarītis – 13. bērns. Rubenes skola bija viņa pirmā dzīves pietura, kur viņš atradās pansijā pie apkārtnē pazīstamā skolotāja un ērgelnieka Jāņa Erdmaņa. Pret savu skolotāju P. Valdens juta simpātijas un mūža nogalē savā autobiogrāfijā viņam veltīja atzinīgus vārdus. P. Valdens bija viens no izcilākajiem 20. gs. sākuma ķīmiķiem, divu jaunu zinātnes nozaru – dinamiskās stereoķīmijas un neūdens šķīdumu elektroķīmijas dibinātājs, ilggadīgs Rīgas Politehniskā institūta mācībspēks un profesors, Pēterburgas Zinātņu akadēmijas īstenais loceklis un tās ķīmijas laboratorijas vadītājs. PSRS ZA goda loceklis, daudzu ārzemju ZA loceklis un četru augstskolu goda doktors. Viņš vairākkārt tika virzīts Nobela prēmijai ķīmijā.

Rubenes draudzes skola.

Piemīņas zīme P. Valdenam pie Rubenes draudzes skolas ēkas sienas.

Rubenes draudzes skolas atrašanās vieta.

Rubenes luterāņu baznīca ar žogu

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr. 6903, Valmieras nov., Kocēnu pag., Rubene.

Rubenes luterāņu baznīca, līdzīgi kā Rubenes draudzes skola, formāli atrodas nedaudz ārpus GNP robežām, tomēr tā pieminama savas nozīmības dēļ. Rubenes draudze rakstos pirmo reizi minēta 1425. gadā, taču tās pirmsākumi attiecas uz 13. gs. sākumu, tā ir viena no Latvijas senākajām draudzēm. Rubenes draudzes dibināšanu un baznīcas celšanu aprakstījis tās mācītājs un hronists Indriķis. Tomēr joprojām nav līdz galam noskaidrots, vai patiešām hronista un priesteru Indriķa baznīca atradusies tagadējās Rubenes baznīcas vietā. Izteikts pieņēmums, ka pēc nāves Indriķis apglabāts Rubenes baznīcā. Šīs hipotēzes apstiprināšanai nepieciešami papildus pētījumi.

Visilgāk – no 1772. līdz 1817. gadam Rubenes draudzē kalpojis mācītājs Kristofs Harders. Viņš ievērojams ar to, ka rakstīja, tulkoja un izdeva grāmatas, kuras drukāja spiestuvē netālajā Ķieģeļu muižā un vēlāk – Rubenes mācītājmuižā. Harders iespieda vismaz 22 izdevumus – galvenokārt latviešu zemniekiem domātus laicīga satura darbus, kalendārus. Viens no pēdējiem izdevumiem bija muižas pavāram domātā “Tā pirmā pavāru grāmata”, ko iespieda 1795. gadā.

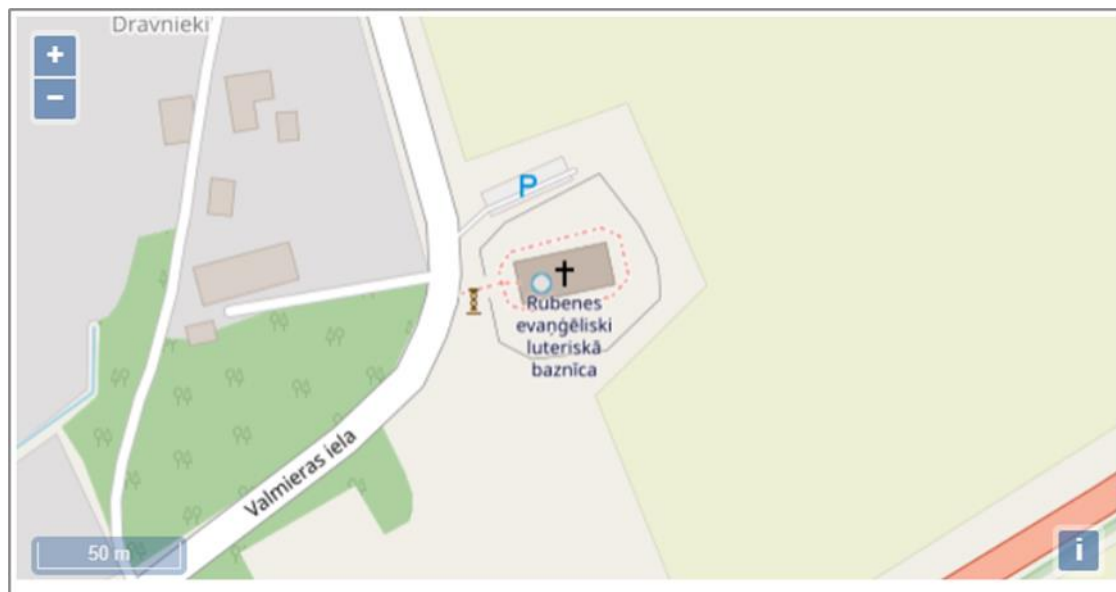
Mūsdienā Rubenes baznīca savā būvāpjomā ietver gan sākotnējo viduslaiku baznīcas altāra daļu, gan 1739. gadā uzcelto draudzes telpu un torni, gan 1836. gadā piebūvēto sakristeju. Baznīcas koris plānā tuvs kvadrātam, ap 1 m biezās sienas mūrētas no laukakmeņiem un apmestas. Kori no draudzes telpas atdala triumfa loks ar pusloka pārsedzi. Altāra telpas griesti segti ar fasētām koka sijām, virs kurām likti profilēti dēļi. Šis pārsegums varētu būt saglabājies no 1739. gada pārbūves. Viduslaikos koris bijis pārsegts ar krusta velvi, par ko liecina telpas stūros redzamās kādreizējo velvju pēdas. Zem altāra telpas grīdas 17. gs. ierīkoja mūrētas muižnieku kapenes. Restauratori korī zem vairākām krāsojuma kārtām atklājuši senāka viduslaiku gleznojuma atliekas ķieģelkrāsas, pelēkos, melnos un baltos toņos. Iespējams, ka šie gleznojumi tapuši vēlās gotikas laikā. Altāra daļā un ap kanceleli atrastas gleznotas sarkanīgas drapērijas pēdas. Gleznojumam vajadzēja pastiprināt svinīguma iespaidu balti krāsotajā telpā. 19./20. gs. mijā tapuši neogotiskā stila altāris un ērģeļu prospekts, kas postīti 2. Pasaules kara laikā. Reta laikmeta zīme baznīcas interjerā ir veltījums pusgadsimta jubilejai kopš dzimtbūšanas atcelšanas Vidzemē un Ziemeļlīdumos – skārda plāksne ar kaligrāfiski rakstītu tekstu. Tā datēta ar 1869. gada 26. martu.

Rubenes luterāņu baznīca ar žogu.

Rubenes luterāņu baznīcas altāra daļa ar kanceli un triumfa loku un ar veltījuma plāksni dzimtbūšanas atcelšanas jubilejā.

Rubenes luterāņu baznīcas atrašanās vieta.

Rubeņu viduslaiku kapsēta

Valsts aizsardzības Nr. 504; Cēsu nov., Priekuļu pag., pie Rubeniem.

Pirmās ziņas par Rubeņu viduslaiku kapsētu (sauktu tolaik par Ignatu kapsētu) Pieminekļu valdei sniegusi L. Ostupe 1928. gadā. Bijuši atrasti cilvēku kauli un “vecas naudiņas”.

Pieminekļu inspektore D. Puķīte 1985. gadā ziņojusi, ka, taisnojot Cēsu – Jaunraunas - Raunas autoceļu, ap 15 m no 1905. g. pieminekļa, norokot ceļmalas kalniņa malu, uzrasti 6 cilvēku galvaskausi un citi kauli. Par šo vietu jau ir bijuši ziņojumi pirms ceļa izbūves, bet pieminekļu sarakstā tā nav bijusi iekļauta. Sakarā ar atradumiem darbi ceļa iztaisnošanā apturēti līdz vietas arheoloģiskai izpētei. Norakšanai paredzēta bijusi kalniņa mala, tālākais kalns palicis neskarts.

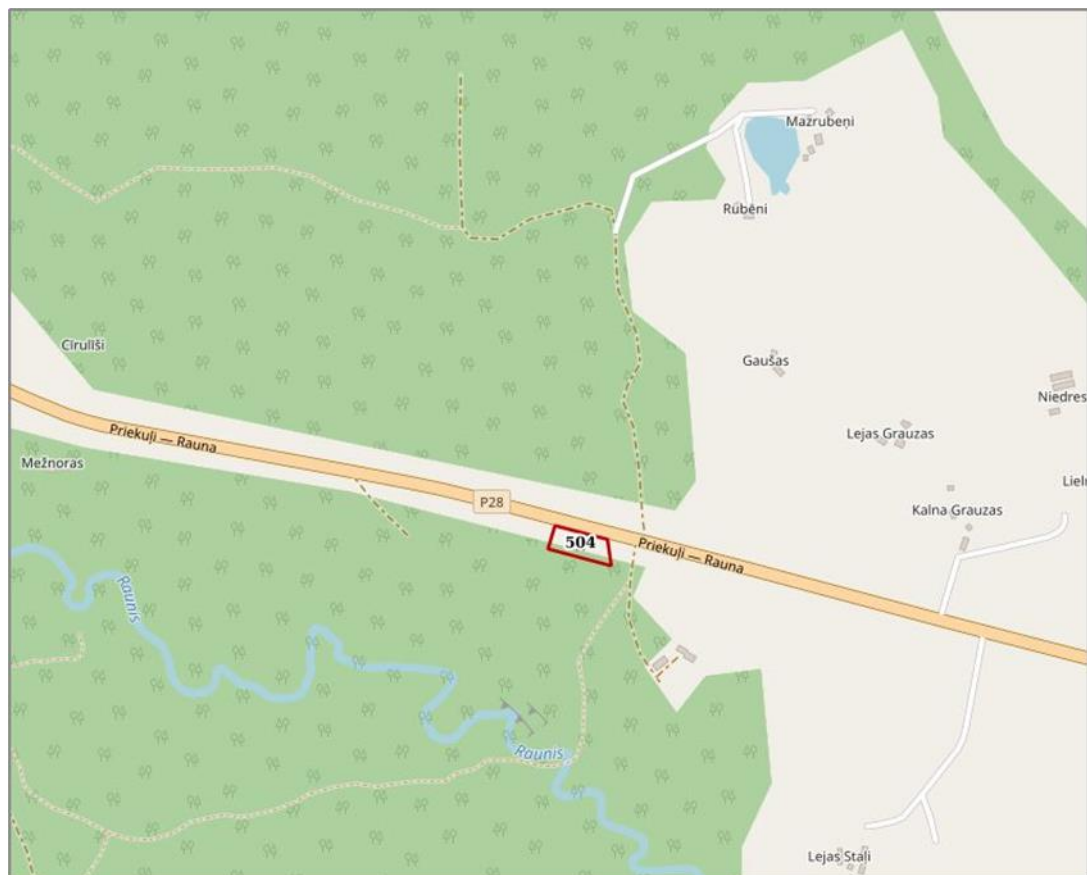
Rubeņu viduslaiku kapsēta (Ignatu kapi) 1928. gadā (LNVM AD).

Rubeņu viduslaiku kapsēta.

Divu 1905. gada upuru piemineklis Rubeņu viduslaiku kapsētas teritorijā.

Rubeņu viduslaiku kapsētas atrašanās vieta.

Rugēnu senkapi

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2453, Valmieras nov., Kocēnu pag., pie Rugēniem.

Par akmeņu klājumu, senlietu un kaulu atradumiem Rugēnu māju tiešā tuvumā Pieminekļu valdē ziņas ir no 1925. gada. Domājams, ka te bijuši akmens krāvuma senkapi, kas ļoti postīti, jo akmeņi ņemti būvniecībai, postījumi radušies arī grants ņemšanas rezultātā. Tāpēc pašlaik nav zināma senkapu saglabāšanās pakāpe, grūti nosakāma to teritorija un datējums.

Rugēnu mājas, kuru celtniecības laikā 1925. gadā uzieti senkapi (LNVM AD).

Rugēnu senkapi.

Rugēnu senkapu atrašanās vieta.

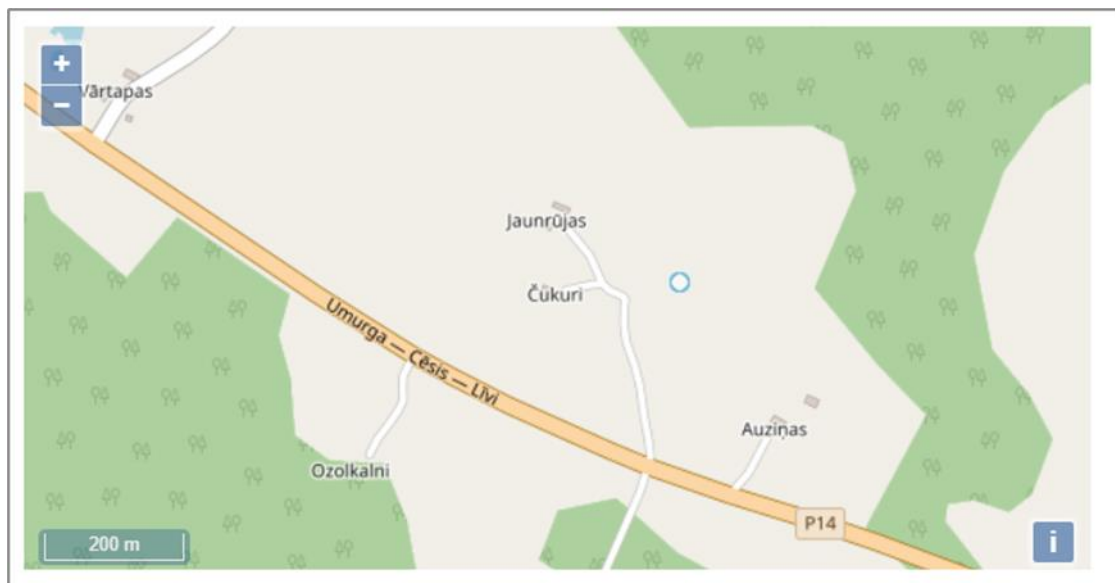
Rūju viduslaiku kapsēta (Lielais kalns)

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 517, Cēsu nov., Raiskuma pag., pie Jaunrūjām.

Pirmās ziņas par Rūju viduslaiku kapsētu iegūtas 1939. gadā, kad tur atrasts galvaskauss un sarūsējis nazis. Kapsēta atrodas ap 250 m uz Z no Cēsu - Limbažu ceļa. Tā ierīkota 10 m augstā Z - D virzienā orientētā kalnā, kas ap 180 m garš un 90 m plats. Kalna D daļa augstāka, šīs daļas izmēri ap 90 x 40 m. Kalna Z gals norakts grantī, arī pārējā kalna daļā seni rakumi vai kartupeļu bedres. Nav ziņu, ka vēlākos gados kalnā būtu kas atrasts, tāpēc pieļaujams, ka šī bijusi īslaicīga apbedīšanas vieta, kur ierakti vien daži apbedījumi.

Rūju viduslaiku kapsēta (Lielais kalns).

Rūju viduslaiku kapsētas (Lielā kalna) atrašanās vieta.

Skasteru meža senkapi un bļodakmens

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 9174, Cēsu nov., Raiskuma pag, Skasteru mežs.

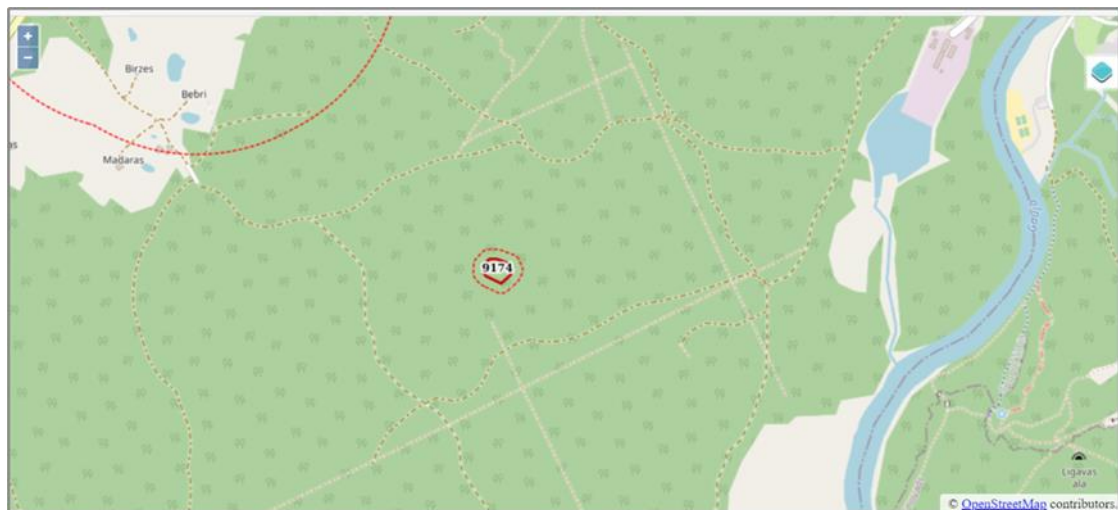
Ziņas par akmens krāvumiem un akmeni ar bļodveida padziļinājumu NKMP saņemtas 2015. gadā no A. Geidāna. Minētie objekti atrodas mežā aptuveni 3 km attālumā uz ZA no Kvēpenes pilskalna. Tuvākās mājas ir Norēni ap 850 m uz ZR no senkapiem. Akmeņu krāvums ierīkots reljefa paaugstinājumā, krāvuma izmēri 70 (ZR - DA virzienā) x 40 m. Krāvums veidots no lieliem, līdz 1 m diametrā, laukakmeņiem. Krāvuma vidusdaļā ir akmens ar bļodveida padziļinājumu. Bļodakmens izmēri 129 x 129 cm, padziļinājuma diametrs 50 cm, dziļums – 7 cm. Akmens virszemes daļa 20 cm. Senkapiem noteikta individuālā aizsardzības zona – 25 m rādiusā ap pieminekļa teritoriju.

Skasteru meža senkapi.

Bļodakmens Skasteru meža senkapos.

Skasteru meža senkapu un bļodakmens atrašanās vieta.

Saksukalns – senkapi

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2142, Siguldas nov., Sigulda, pie Siguldas skolas.

Saksukalns – senkapi (tautā saukti arī par Zviedru kapiem) pētniekiem zināmi no 19. gs. 30. gadiem, uzkalniņi vairākkārt pētīti. Kapulaukā ap 50 vēlā dzelzs laikmeta uzkalniņu. Kapulauks, kas aizņem ap 120 x 120 m lielu teritoriju, atrodas mežā Gaujas senlejas krastā apmēram 200 m uz ZR no Laurenču sākumskolas. Senkapiem blakus uz D ir sporta centrs “Laurenči”.

Saksukalns – senkapi. Viens no senkapu uzkalniņiem.

Saksukalna – senkapu atrašanās vieta.

Satezeles pilskalns (Lībju kalns)

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2144, Siguldas nov., Sigulda, pie Vējupītes gravas.

Satezeles pilskalns zināms kopš 19. gs. vidus. Pilskalns ierīkots 30 m augstā kraujā Gaujas kreisajā krastā 1,5 km uz ZA no Siguldas pilsdrupām. Pilsvietai izraudzīta augstiene starp divām dziļām un stāvām gravām. No dabiski neaizsargātās DA puses plakums norobežots ar 8 m augstu un 75 m garu valni. Senā ieejas vieta pilskalnā vedusi no kalna DA puses gar vaļņa DR galu. Pilskalna plakums ļoti līdzens, tā izmēri 90 x 75 m. Kalna sāni gar plakuma malu mākslīgi pastāvināti. Kalns ticis ilglaicīgi arts, tā kultūras slānī iegūtas keramikas lauskas, vairums no tām no ripas keramikas traukiem un attiecināmas uz 11. - 13.gs. Neskartajās vietās kultūras slāņa biezums sasniedz 0,6 m. Pilskalnā 2005. un 2006. gadā notikuši arheoloģiskie izrakumi arheologa Gunta Zemīša vadībā.

Satezeles pilskalnā tiek lokalizēta 13. gs. hronikās minētā Gaujas lībiešu novada vecākā Dabreļa pils (Castrum Dabrelis), kas nopostīta 1212. gadā.

Par pilskalnu pierakstītas vairākas teikas:

Aiz Līvkalna bijusi līvu pils. Vecā karā, saka, kad siguldieši karojuši kopā ar turaidiešiem pret zviedriem, šo kalnu zviedri sanesuši ar cepurēm. Un dīvains tas arī izskatās – kā maizes klaips ieguldīts zemē, tur nav dabisku kalnu zeme, bet melna, taisni kā nestā no citurienes. Runā, ka zem kalna apraktas bagātības. Te nāca un rakņājās ik gadu. Mans tēvs un tēvatēvs zina tikai Līvu kalnu. Tādu Sateseli nepiemin.

1860, 2192. FI IV zin.eksp. Siguldas raj. Uzr. A. Alksnīte 1950. g., dzr. Siguldas raj., teicēja Markusu māte, 71 g.v.

Satezeles pilskalns (Lībju kalna) plakums un valnis.

Satezeles pilskalns (Lībju kalna) atrašanās vieta.

Sārumkalns – pilskalns

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 599, Cēsu nov., Vaives pag., pie Sārumiem, Vaives upes labajā krastā.

legarenais kalns, kas izraudzīts dzīvesvietas ierīkošanai, orientēts DA - ZR virzienā. Tas 9 – 20 m augsts, plakums 96 m garš, 12 - 30 m plats. Pilskalnu R ierobežo Vaives upe, bet A un D apliec Kapupīte. Kultūras slānis vietām līdz 5 m biezs. Z galā pārrakums no pilskalna atdala ap 5 m augstu ieapaļu paaugstinājumu, ko tautā dēvē par Mazo Upura kalnu. Agrāk pilskalnā rīkotas zaļumballes. Senvieta arheoloģiski pētīta (J. Krieviņš 1922. g., E. Šturms 1929. g.). Pilskalns apdzīvots dzelzs laikmetā un agrajos viduslaikos.

Par Sārumkalnu – pilskalnu pierakstītas arī teikas:

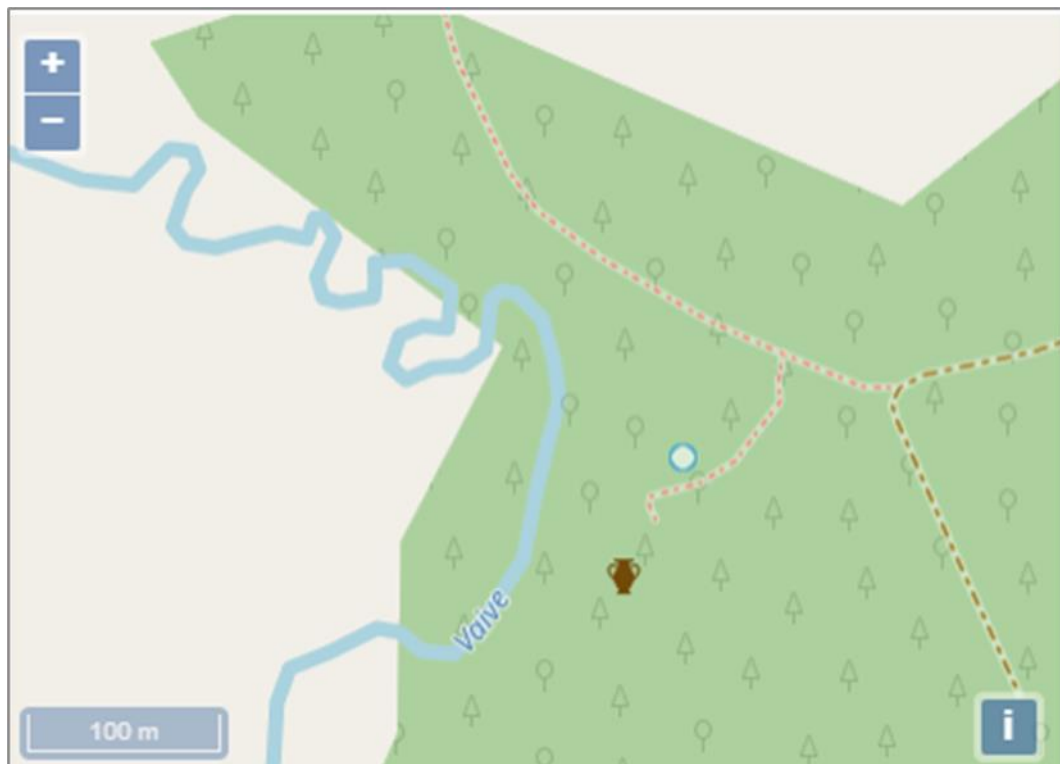
Uz Priekuļu Lielā kalna (Sārma zemē) viena baznīciņa esot nogrimusi. Tur esot arī nauda ierakta. Veismaņu kungs ar zaldātiem arī rakuši Lielajā kalnā, bet viens vecs puisis tos sabaidījis stāstīdams: „Vienreiz jau ļaudis še rakuši, tad palikuši akli un aizbēguši.” Zaldāti tūlīņ metuši darbu pie malas un aizbēguši. Reiz arī viens garāmbraucējs dzirdējis, ka no Lielā kalna kāds saucis: „Pag, pag, puika, turi man to podiņu!”

Mācītājs Fīrhufs (Vierhuff) uzrakstījis iekš „Sitzungsberichte der Gesellschaft fur Geschichte etc.”1876. Rīgā 1887, 48 Šmits XV, 296, 13.

Teiku stāstījusi Sārumu māju īpašnieka būvmeistara Kampes 72 g.v. sievasmāte Anna Sāruma – no anonīma [R. Šnore] pilskalna apraksta VKPAI PDC arhīvā.

Sārumkalns – pilskalns.

Sārumkalna – pilskalna atrašanās vieta.

Siguldas Jaunā pils

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 8333, Siguldas nov., Sigulda, Pils iela 16.

Kņazu Kropotkinu t.s. jaunā pils celta laikā no 1878. līdz 1881. gadam. Tās arhitektonisko un māksliniecisko izteiksmību nosaka gotisko formu un celtniecības materiāla – šķeltu laukakmeņu – pielietojums. Pils celtniecībā piedalījās latviešu amatnieki, darbuzņēmējs bija būvmeistars Jānis Meņģelis, darbus vadījis Pēteris Kūlis.

Pēc Pirmā pasaules kara Siguldas muižas centra apbūve nonāca Latvijas Preses biedrības īpašumā. 1936. - 1937. gadā pilī veikti vērienīgi pārbūves darbi pēc arhitekta A. Birkhāna projektiem, iekārtojot Latvijas žurnālistu un rakstnieku arodbiedrības atpūtas namu un viesnīcu. Izbūvēja bibliotēku ar lasītavu, svētku zāli, ēdamzāli, u.c. telpas. Šo pārbūvju rezultātā tika radīts viens no greznākajiem nacionālā romantisma stila interjeriem. Pili uzskatīja par krāšņāko Rakstnieku pili Eiropā. Interjeru veidošanā piedalījās virkne izcilu mākslinieku. Pats A. Birkhāns plānoja telpu iekārtojumu un apdari, J. Madernieks un N. Strunke veidoja mēbeļu, intarsiju un vitrāžu metus, gleznas un panno zīmēja P. Ozoliņš, K. Sūniņš un N. Strunke. Svētku zālē izbūvēta neliela skatuvīte, zāles sienas apdarinātas ar oša koka paneļiem, kurus ritmiski sadala ozola koka pilastri. Ēdamzāles sienas klāj ozola koka panelis, tā galā iebūvēts mākslinieka V. Vasariņa veidots kamīns, pretējā sienā ir N. Strunkes dekoratīvais panno “Azāids”. Pārbūves laikā tornim tika piebūvēts vēl viens stāvs – 4,5 m augsts skatu tornis. 1938. gadā pils priekšā atklāja tēlnieka T. Zaļkalna veidoto pieminekli Kronvaldu Atim.

Siguldas vēsturē izceļas 20. gs. 20. – 40. gadi, kad Jaunā pils ieguva atpazīstamību kā Rakstnieku pils, piesaistot Siguldai Latvijas intelīgences un radošo aprindu uzmanību. Īpašu slavu pilij piešķīra ievērojamu kultūras darbinieku rīkoti literāri vakari, balles, saietu, kongresi un jubilejas. Vasarās Latvijas literāti pili izmantoja atpūtai un uzkavējās pansijā ilgāku laiku. Pilī viesojušies pazīstami latviešu rakstnieki, tostarp Kārlis Skalbe, Aleksandrs Čaks, Jānis Akuraters un Rainis. Jauno pili bija iecienījuši ne tikai literāti – tajā viesojies ārlietu ministrs Vilhelms Munters, avīzes “Jaunākās Ziņas” izdevēja Emīlija Benjamiņa, teātra dīva Lilijs Štengels un citi.

Neilgi pēc Latvijas okupācijas pils kļuva par Latvijas PSR Tautas komisāru padomes – padomju Latvijas valdības – atpūtas namu, bet 1953. gadā par LPSR arodbiedrību Centrālās padomes sanatoriju.

Pēc neatkarības atgūšanas pils apsaimniekošanu 1993. gadā uzsāka Siguldas pilsētas pašvaldība, izmantojot to administrācijas vajadzībām, bet 2003. gadā pils kļuva par Siguldas novada pašvaldības mājvietu. No 2017. līdz 2021. gadam Siguldas novada pašvaldības vadībā noritēja pils restaurācija. Tika atjaunots 1937. gadā izveidotais interjers, apdare un fasādes, saglabājot nesošās konstrukcijas un ēkas plānojumu. Pārbūves laikā pils tornī izbūvētas kāpnes, kas savieno pirmo stāvu ar pagrabstāvu.

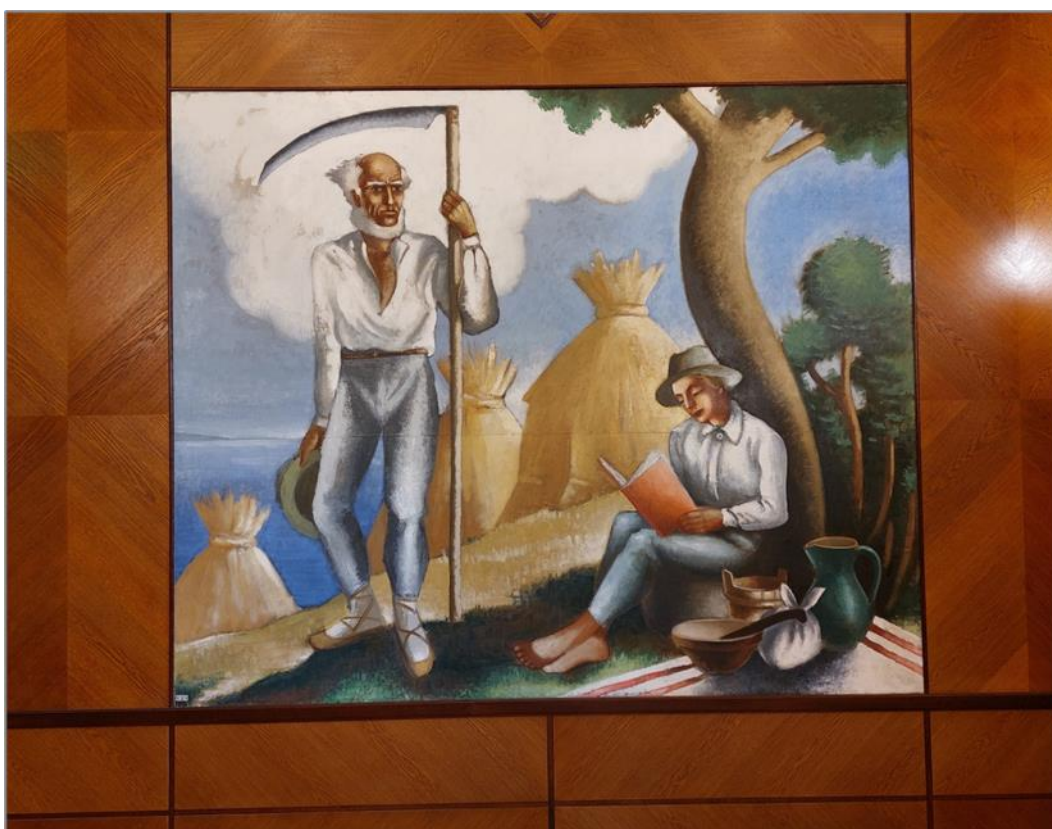
Siguldas jaunā pils.

Siguldas jaunās pils Svētku zāle ar intarsijām.

Siguldas jaunās pils ēdamzāle ar V. Vasariņa veidoto kamīnu.

N. Strunkes dekoratīvais panno "Azāids".

Siguldas jaunās pils atrašanās vieta.

Siguldas luterāņu baznīca

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr.8491, Siguldas nov., Sigulda.

Siguldas luterāņu baznīca atrodas ap 200 m uz D no Livonijas ordeņa pils drupām Siguldas viduslaiku pils apmetnes teritorijā, laukumā starp Raiņa, Cēsu, K. Barona un Baznīcas ielu. Baznīcas patrons ir Svētais Bērtulis, kas avotos pirmo reizi minēts 1630. gadā. Tāpēc baznīca dēvēta arī par Siguldas Sv. Bērtuļa baznīcu.

Par Siguldas draudzes dibināšanu un baznīcas celtniecības sākumu drošu ziņu nav. Pieļaujams, ka draudze izveidojās jau 1206. gadā, kad notika Turaidas lībiešu kristīšana. Līdz pat 16. gs. dokumentos bieži minēts Siguldas draudzes novads, bet ziņu par baznīcu trūkst. Izteikti pieņēmumi, ka draudzes telpa celta 14. - 15. gs., vēlāk austrumu daļā piebūvēts jauns, augstāks koris, tādējādi pagarinot baznīcu uz austrumiem. Par ēkas apjumu attīstību izteikti arī citi viedokļi – ka senāka ir tieši kora daļa, pie kuras bijusi piebūvēta koka konstrukciju kora telpa. 1582. gada Siguldas pils revīzijā minēts, ka nodedzināta pils tuvumā esošā baznīca, no baznīcas palikušas tikai sienas un velvēts koris, bet nav jumta. Turpmākajos gados un gadsimtos baznīca vairākkārt pārbūvēta un remontēta, mainot jumtu, labojot logus, gādājot zvanu. Vairākkārt notikušas arī draudžu apvienošanas un dalīšanas. Pēdējās pārbūves un remonts notika 20. un 21. gs. 1928. gadā nojauca barokālo jumta kores tornīti, 1930. gadā pēc arhitekta K. Pēkšēna projekta R fasādes priekšā pabeidza jauna dzelzsbetona torņa būvi. Vērienīgi interjera remonta un atjaunošanas darbi notika arī 2004. - 2005. gadā.

Siguldas Sv. Bērtuļa baznīca 1792. gadā. (J. K. Broces zīmējums)

Siguldas luterāņu baznīca.

Siguldas luterāņu baznīcas atrašanās vieta.

Siguldas viduslaiku pils un Krusta kalns

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, Siguldas viduslaiku pils aizsardzības Nr. 2139, valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, Krusta kalna aizsardzības Nr.6709, Siguldas nov., Sigulda, Gaujas senlejas krastā pie Inciema šosejas.

Siguldas viduslaiku pils atrodas Gaujas senlejas augstākajā kreisajā krastā uz reljefa pacēluma, kura malās ir dziļas gravas. D pusē iekšējo un ārējo priekšpili atdala mākslīgi rakts dziļš, sauss grāvis. Sākotnēji tā bijusi kastellas tipa būve ar kapelu un pastāvējusi jau 1210. gadā. Nodibinoties Livonijas ordenim (pēc 1236. gada), pils pārbūvēta par konventa tipa cietoksni. Tās celtniecība kulmināciju sasniedza 15. gs. Ap šo laiku celts arī četrstūra dienvidu vārtu tornis un tornis tilta galā. Pils apbūves sastāvdaļas bija sekojošas: konventa tipa ēka ar lauztas kontūras četrstūrveida iekšējo priekšpili ZR no tās, vārtu tornis un divi citi četrstūra torņi pret R pusi un Gauju. Z pusē atradušies otri iekšējās priekšpils vārti. Lielā ārējā priekšpils aizņēma neregulāru četrstūra laukumu, ko ietvēra mūri un grāvji.

17. gs. sākumā Polijas un Zviedrijas cīņu laikā pils tika sagrauta. No tās paliekām vislabāk saglabāties konventa ēkas DR korpusi. Siguldas pilij ir kopīgas iezīmes ar tā laika Vācu ordeņa konventa tipa pilīm Austrumprūsijā.

Kopš 1962. gada pilī notiek arheoloģiskās izpētes un pils mūru konservācijas darbi.

Virš Siguldas viduslaiku pils D ieejas vārtiem mūra sienā ir iestrādāts Borhu dzimtas ģerbonis, kas datēts ar 19. gs. pirmo pusi un ir valsts nozīmes mākslas piemineklis (aizsardzības Nr. 4218).

Domājams, ka pirms tagadējās Siguldas viduslaiku pils celtniecības pirmais vācu nocietinājums atradies uz Krusta kalna – neliela paugura blakus pilsdrupām. Šeit 2007. - 2009. gadā notika arheoloģiskie izrakumi E. Jemeljanova vadībā. Izrakumos iegūtie atradumi ļauj pieņemt, ka Krusta kalns ir pašreiz senākā zināmā apdzīvotā vieta šajā apkārtnē. Spriežot pēc bezripas keramikas lauskām, kalns apdzīvots vismaz no 4. - 8. gs, kad šeit uzturējušies senie balti – Vidzemes (Gaujas) zemgaļi. Pēc baltu aiziešanas 11. - 13. gs. kalnu apdzīvojuši lībieši. Daudzās uz viduslaikiem attiecināmās senlietas un mūra pamatu atsegums liecina par kalna intensīvu apdzīvotību 13. - 15. gs.

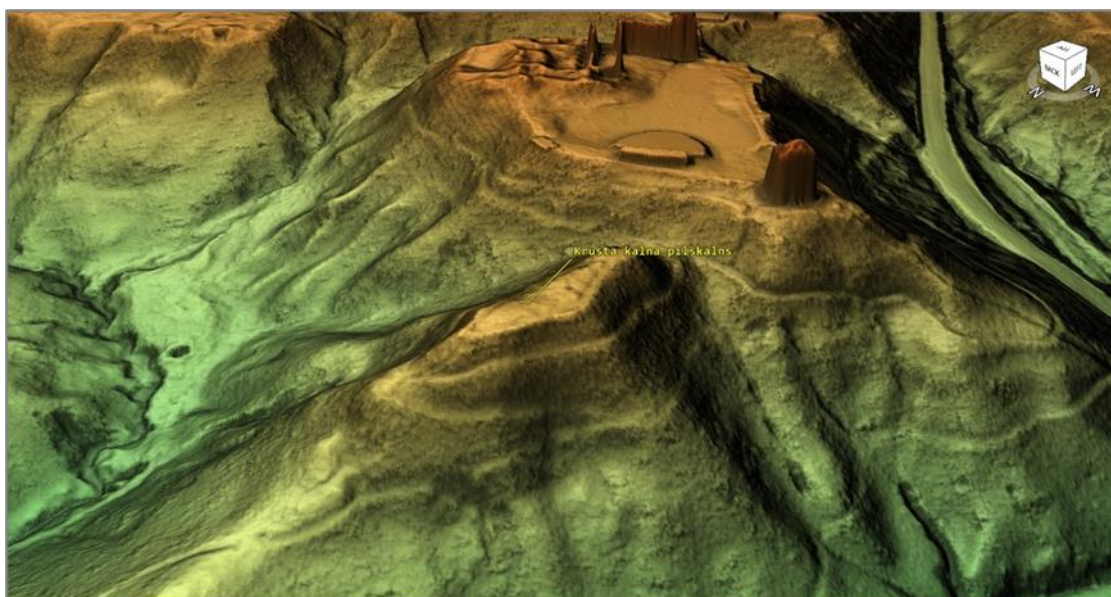
Siguldas viduslaiku pils.

Siguldas viduslaiku pils.

Borhu dzimtas ģerbonis virs pils dienvidu ieejas.

Krusta kalns pie Siguldas viduslaiku pils – objekta 3D modelis (sagatavots, izmantojot LĢIA LIDAR skenēšanas datus)

Siguldas viduslaiku pils un Krusta kalna atrašanās vieta.

Siguldas, Turaidas un Krimuldas vēsturisko centru komplekss

Valsts nozīmes pilsētībūvniecības piemineklis, aizsardzības Nr. 7445, Siguldas nov., Sigulda.

Šo trīs senāko un populāro vietu kompleksā ietverti abi Gaujas krasti Siguldas un Turaidas pusē, ieskaitot arī kādreizējo Turaidas un Krimuldas muižu centrus. Vienlaicīgi kompleksā ietvertas Gaujas labā krasta piļu pakājēs vēsturiski izveidojušos lauku centru teritorijas, kuru apbūve attiecināma uz vēlākiem gadsimtiem. Vēsturiskā apbūve sabalsojas ar gleznainiem dabas dotumiem – Gaujas dziļo ieleju, pakalniem, gravām, strautiem. Tas viss kopā veido izcilu kultūrvēsturisko ainavu.

Savdabīgs Siguldas, Turaidas un Krimuldas vēsturisko centru kompleksa akcents ir Latvijas apstākļiem neierastais serpentīna ceļš, kas savieno Siguldu ar Krimuldas muižu. No vēsturiskās telpas viedokļa saistīts ar Siguldas labā Gaujas krasta apbūvi, ceļš aizsākas dabiski izveidotā gravā pie Gūtmaņa alas un gandrīz 1,5 km garumā vijas pa kalna nogāzi, līdz sasniedz Krimuldas muižas t.s. Šveices māju. Augstuma starpība starp terases sākumu un tās beigām ir 72,72 m.

Ziņas par taku, kas no Siguldas ļauj nokļūt Krimuldā, neiegriežoties Turaidā, esot minētas jau 17. gs. Taču ceļš izbūvēts ievērojami vēlāk – 19. gs. otrajā pusē, laikā, kad tūrisms sabiedrībā kļuva par iecienītu vaļasprieku. Siguldas apkārtnē ar Gaujas ielejas gleznainajām ainavām poētiski tika dēvēta par Vidzemes Šveici. Krimuldas muižas īpašnieks Pauls Hermanis Līvens bija pirmais, kurš Gaujas labajā krastā ierīkojis parku ar vairākām promenādēm un divām koka kāpnēm. Tieši pēc viņa rīkojuma, gatavojoties Krievijas cara Aleksandra II vizītei Vidzemes Šveicē 1862. gada jūlijā, ticis izbūvēts ceļš, kurš, metot lokus pa senlejas nogāzi, vedis augšā uz Krimuldas parku. Siguldas pilsētas 800. dzimšanas dienas svinību priekšvakarā serpentīna ceļš pēc ilgāka aizmirstības laika tika atjaunots. 2007. gadā pabeidza ceļa rekonstrukciju, izveidojot arī skatu laukumus, ierīkojot soliņus un apgaismes laternas. Tagad ceļš tiek dēvēts par romantikas un pārdomu ceļu, bet tā vēsturisko vērtību pušķo stāsti par prominenču viesošanos Vidzemes Šveicē.

Par nozīmīgiem valsts aizsargātajiem kultūras pieminekļiem, kas atrodas Siguldas, Turaidas un Krimuldas vēsturisko centru kompleksā, ir sagatavoti atsevišķi apraksti.

Siguldas, Turaidas un Krimuldas vēsturisko centru komplekss – Krimuldas muižas kopskats ar kungu māju, muižas pārvaldnieka māju un sauļotavām.

Siguldas, Turaidas un Krimuldas vēsturisko centru komplekss - Turaidas luterāņu baznīca.

Siguldas, Turaidas un Krimuldas vēsturisko centru komplekss - kopskats ar dīķi un kādreizējās Turaidas muižas klaušinieku māju un pagasta magazīnu.

Siguldas, Turaidas un Krimuldas vēsturisko centru komplekss - Turaidas pils iekšpagalms.

Siguldas, Turaidas un Krimuldas vēsturisko centru komplekss - kādreizējais Siguldas muižas stallis.

Siguldas, Turaidas un Krimuldas vēsturisko centru komplekss - skats uz Krimuldas muižas "Šveices māju".

Siguldas, Turaidas un Krimuldas vēsturisko centru komplekss – serpentīna ceļš starp Siguldu (Turaidas ielu) un Krimuldas muižu.

Siguldas, Turaidas un Krimuldas vēsturisko centru kompleksa atrašanās vieta.

Silķu viduslaiku apmetne

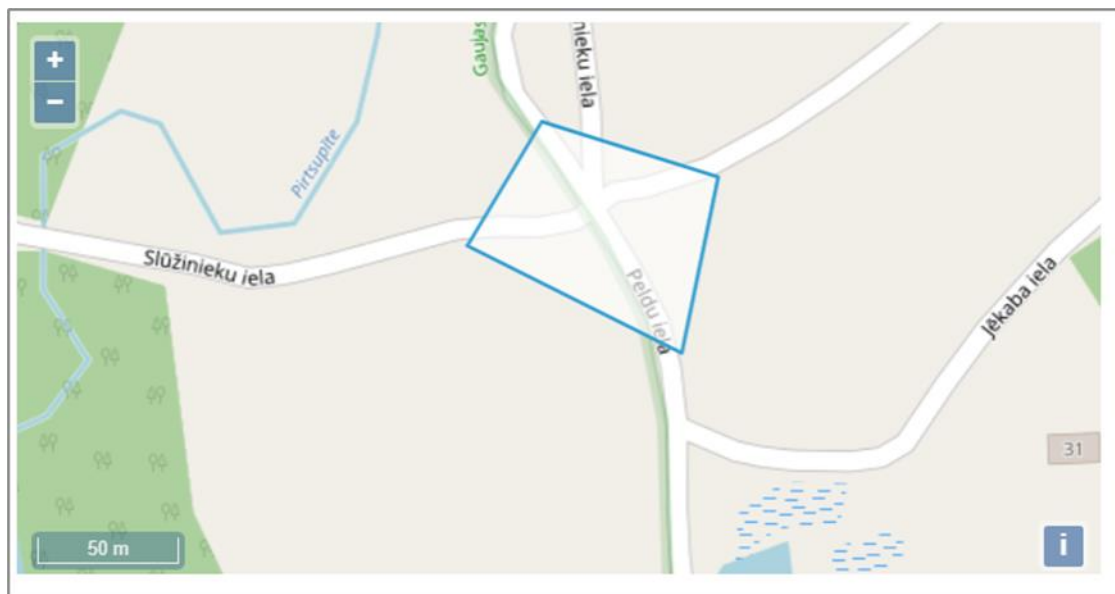
Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 391, Cēsu nov., Cēsis, pie Silķēm.

1988. gadā sīkas ziņas par senu apmetnes vietu un vēlā dzelzs laikmeta – vēlo viduslaiku senlietu atradumiem Silķu māju apkārtnē sniedzis tēlnieks Andrejs Jansons. Viņš arī skaidrojis mājas vārda izcelsmi. Tas radies no silķu mucu glabāšanas un šķirotavas (silķu brāķētavas) šajā vietā pie bijušās pārceltuves pāri Gaujai un Rīgas liellaivu izkrautuves vietas jau no 13./14. gs.

1989. gadā, sakarā ar Cēsu pilsētas plānoto kanalizācijas ūdeņu attīrīšanas trases un ierīču izbūvi eventuālās apmetnes teritorijā, tika veikti aizsardzības izrakumi Z. Apalas vadībā. Vienā no izrakumu laukumiem atsedza no akmeņiem krautu rijas krāsni. Krāsns aizburumā atrada Reinzemes keramikas lauskas. Otrā izrakumu laukumā atsedza nodegušas, ap 30 kv.m. lielas koka ēkas atliekas. Ēkā atrada galdiņu trauku fragmentus ar zirņiem un kaņepju sēklām. Atrada arī rupja maluma maizes klaipu, vērša pakavu, nazi, uznavas bultu u.c. senlietas. Celtni precīzi ļāva datēt četras 15. gs. monētas. No izrakumu materiāliem varēja secināt, ka šeit Gaujas krastā 15./16. gs. bijis viduslaiku dzīvesvietu komplekss - muižiņa, kuras saimniecības ēku paliekas atrada izrakumu laikā.

Silķu viduslaiku apmetne.

Sijķu viduslaiku apmetnes atrašanās vieta.

Simtēnu senkapi

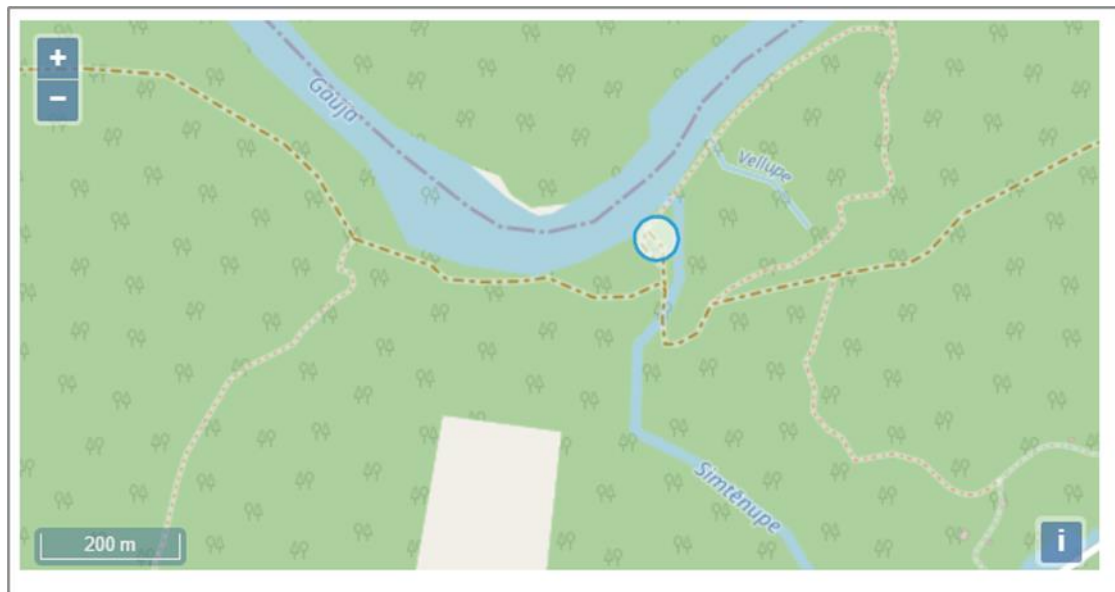
Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 412, Cēsu nov., Drabešu pag., pie Simtēniem.

Simtēnu senkapu uzkalniņš atrodas Gaujas kreisajā krastā, uz upes zemākās terases, ap 10 m no upes, Gaujas un Simtupītes satekā. Simtēnu mājas ir ap 600 m attālumā uz DDA. Uzkalns izplūdis, tā diametrs ap 7 m, augstums 0,75 m. Apkārtnē priežu mežs.

1940. gadā Roberts Dzirne no Simtēnu mājām kapu kalniņā izrakumos atsedzis 7 apbedījumus ar senlietu piedevām. Senkapi datējami ar vidējo dzelzs laikmetu (5. - 9. gs.).

Simtēnu senkapu uzkalniņš.

Simtēnu senkapu atrašanās vieta.

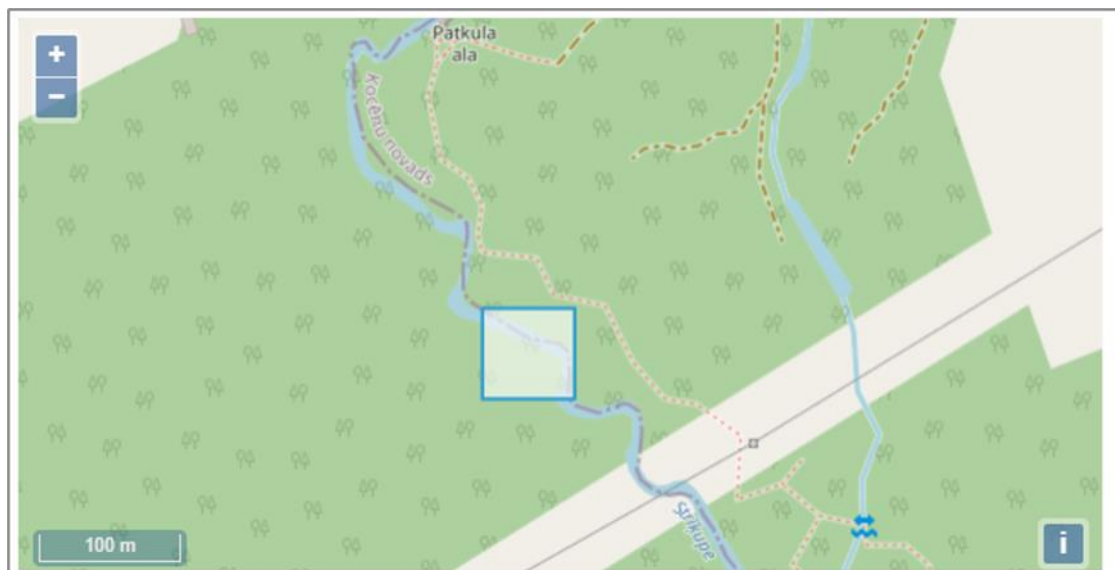
Stoķu Svētavots - kulta vieta

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2502, Valmieras nov., Vaidavas pag., starp Stoķiem un Līgotājiem, blakus Kalēja alai.

Strīķupes kreisajā stāvajā krastā ap 1 km no Līgotāju mājām ir vairāku alu sistēma. Svētavots iztek no alas, kas tuvāk Līgotāju mājām, ap 40 m no lielākās, Patkula alas. Svētavota ala ir niša, kas ap 4 m gara un 1,5 m augsta. Alas ieejas platums ap 2,5 m. Avots, kas spēcīgi izverd, gar klinti notek uz Strīķupi. Avota gultnē ir plūstošās smiltis. Ar dzelzs savienojumiem bagātajiem pazemes ūdeņiem savulaik piedēvēja izcilas dziednieciskas īpašības. Arī Stoķu Svētavots piederējis pie populārajiem dziedniecības avotiem.

Stoķu Svētavots - kulta vieta.

Stoķu Svētavota - kulta vietas lokācija.

Strīkupītes senkapi

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 523, Cēsu nov., Raiskuma pag., pie Strīkupītes ietekas Gaujā.

Strīkupītes senkapi reģistrēti 1928. gadā. Senkapus veido 6 droši fiksējami uzkalniņi. Uzkalniņu diametrs ir 10 - 13 m, to augstums 0,7 - 1,3 m. Iespējams, ka uzkalniņu bijis vairāk, jo, kā minēts 1928. gada ziņojumā Pieminekļu valdei, akmeņi no senkapiem izlauzti un izmantoti celtniecībā.

Senkapi atrodas mežā Strīkupītes R krastā pie meža ceļa ap 250 m uz DA no Laiviņu mājām. Uzkalniņu grupa izvietota DR - ZA orientētā teritorijā.

Strīkupītes senkapu uzkalniņi.

Strīkupītes senkapu atrašanās vieta.

Sveķu Sila senkapi

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 526, Cēsu nov., Raiskuma pag., Sveķu silā.

Sveķu sila senkapi reģistrēti 1928. gadā. Tie atrodas priežu mežā netālu no Sveķupītes R krasta. Senkapus veido divi akmens krāvumi, kas atrodas viens no otra ap 20 m attālumā. Abi krāvumi orientēti A - R virzienā. Sveķupītei tuvākais akmens krāvums ap 40 m garš un 15 m plats. Otrā senkapu akmens krāvuma garums ap 35 m, platums 12 m. Abi akmeņu krāvumi ir stipri postīti. Bez mazajiem akmeņiem, kas ir pārsvarā, zem sūnām ir arī lielāki. Šie akmens krāvuma senkapi (saukti arī par tarandām) datējami ar agro dzelzs laikmetu. Tie piederīgi somugru etnisko grupu iedzīvotājiem.

Sveķu sila senkapi.

Sveķu sila senkapu atrašanās vieta.

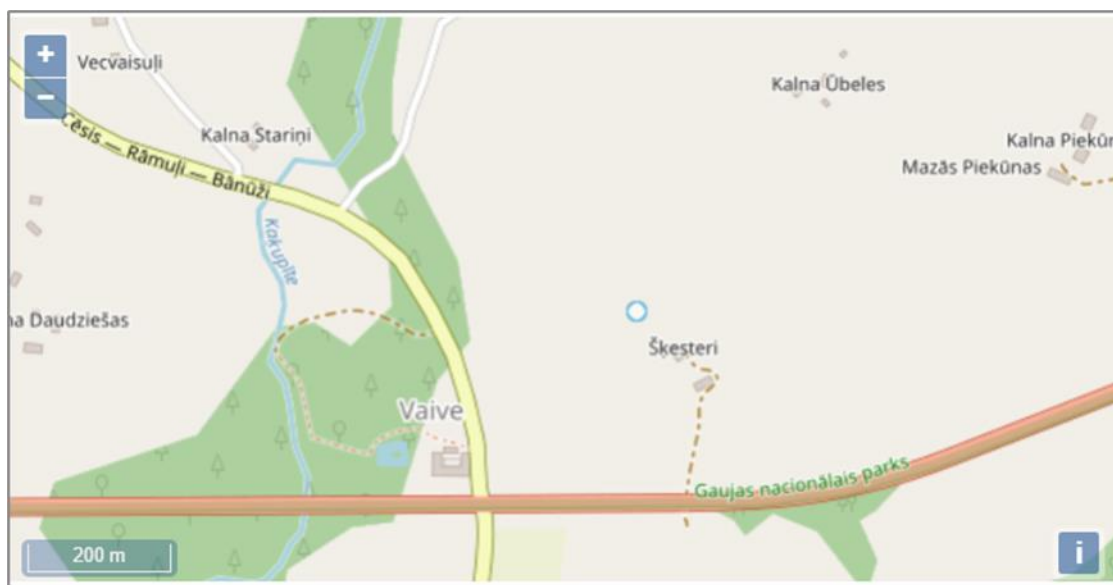
Šķesteru senkapi (Mironu kalniņš)

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 593, Cēsu nov., Vaives pag., pie Šķesteriem.

Vēlā dzelzs laikmeta Šķesteru senkapi atrodas nelielā reljefa pacēlumā pļavā, ap 150 m uz ZR no Šķesteru mājām. Senvieta reģistrēta 1927. gadā. Tad pieminekļu aprakstā minēts, ka, pēc māju saimnieku stāstītā, pirms daudziem gadiem arot šajā vietā atrastas saktas, aproces u.c. senlietas. Precīza senkapu platība bez arheoloģiskajiem pētījumiem nav nosakāma.

Šķesteru senkapi (Mironu kalniņš).

Šķesteru senkapu (Miroņu kalniņa) atrašanās vieta.

Tālēnu senkapi

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2103, Siguldas nov., Krimuldas pag., DA no Krimuldas Jaunās kapsētas.

Tālēnu uzkalniņu senkapi atrodas Gaujas senlejas terasēs. Senvieta zināma kopš 19. gs. vidus, tā vairākkārt pētīta. Senkapos reģistrēti 53 lībiešu kapu uzkalniņi. To diametrs – 6 - 8 m, augstums – 0,6 - 1 m. Uzkalniņos konstatēti gan skeletkapi, gan arī daži ugunskapi. Parasti katrā uzkalniņā centrā seklās kapu bedrēs apbedīts viens indivīds ar galvu uz ziemeļiem. Mirušajiem dotas līdzī bagātīgas kapu piedevas. Vīriešiem – zobens, šķēpi, nazis, cirvis, saktas, gredzeni. Sievietēm – aproces, spirālgredzeni, krellju un zvārguļu kakla rotas, piekariņi. Gan vīriešu, gan sieviešu apbedījumos līdzī doti māla podi un dzintara piekariņi. Senkapi datējami ar 11. - 13. gs. Domājams, ka šeit apglabāti Kubeseles lībiešu ciema iedzīvotāji.

Viens no Tālēnu senkapu uzkalniņiem.

Tālēnu senkapu atrašanās vieta.

Teņņu viduslaiku kapsēta (Turku kapi)

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 518, Cēsu nov. Raiskuma pag..

Kapsēta ierīkota plašas augstienes R malā nelielā, A - R virzienā orientētā ap 30 x 40 m lielā zemes mēlē. To no Z, R un D pa nogāzi ieloko daļēji aizmīlusi kara laika tranšeja, kas apmēram 1 km garumā stiepjas DR virzienā līdz pat Gaujas krastam. Šie Pirmā pasaules kara ierakumi un senlietu atradumi pieminēti 1924. un 1928. gada ziņojumos Pieminekļu valdei.

Kapsētas teritorija klaja, labi pārskatāma, gar malām aug veci lapu koki. Kapsētā izdevās atrast 5 akmeņus kapu plāksnes ar iekaltiem krustiem. Vairākos akmeņos to dēdēšanas rezultātā krusta zīme gandrīz izdzisusi. Iespējams, ka akmeņu ar krustiem ir vairāk.

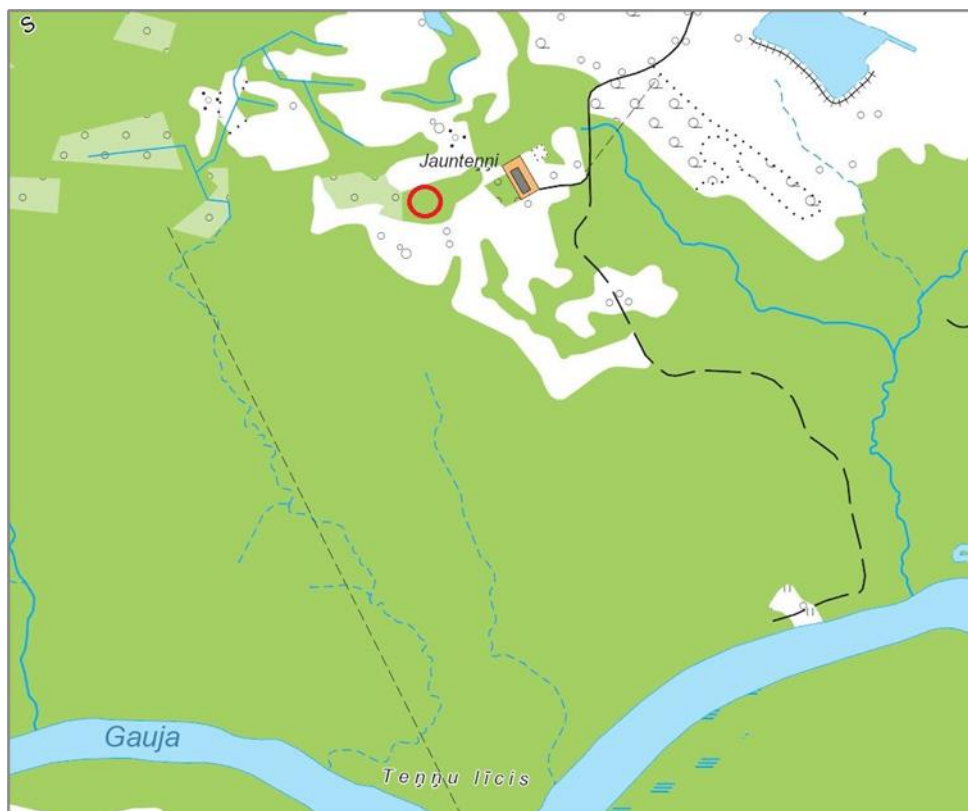
1995. gadā kapsētu pētījusi arheoloģe Anda Vilka, atsedzot 19 apbedījumus, kas datējami ar laiku no 13. - 14. gs. līdz 18. gs. beigām. Atsegts arī viens ugunskauss. Atrastās senlietas liecina gan par latgaliskām, gan lībiskām tradīcijām. Konstatēts, ka kapi ļoti postīti, gan ierokot jaunākus apbedījumus, gan kara laikā, gan arī saimnieciskās darbības rezultātā.

Teņņu viduslaiku kapsēta, no DAA.

Akmeņi ar krustiem Teņņu viduslaiku kapsētā.

Teņņu viduslaiku kapsētas atrašanās vieta.

Tēlnieku K. Jansona un A. Jansona dzīves un darba vieta

Valsts nozīmes vēsturiska notikuma vieta, aizsardzības Nr. 8673, Cēsu nov., Cēsis, Krasta iela 14, Cēsu nov., Cēsis, Dzirnavu iela 31; Cēsu nov., Cēsis, Dzirnavu iela 33.

Tēlnieku K. Jansona un A. Jansona dzīves un darba vietas izcilo kultūrvēsturisko vērtību veido saistība ar ievērojamu personu – tēlnieku Kārļa Jansona un Andreja Jansona – dzīvi un darbību, to pastiprina šajā vietā saglabājušies kultūrvēsturiskie uzslāņojumi (“Siļķes” kā apdzīvota vieta minēta jau 14. gs. dokumentos, kad minēts Siļķu prāmis pār Gauju un ostas vieta; “Siļķu” apkārtnē atrodas Siļķu viduslaiku apmetne - valsts aizsargājamais arheoloģiskais piemineklis, dabā saglabājušās arī Siļķu dzirnavu un seno ceļu vietas).

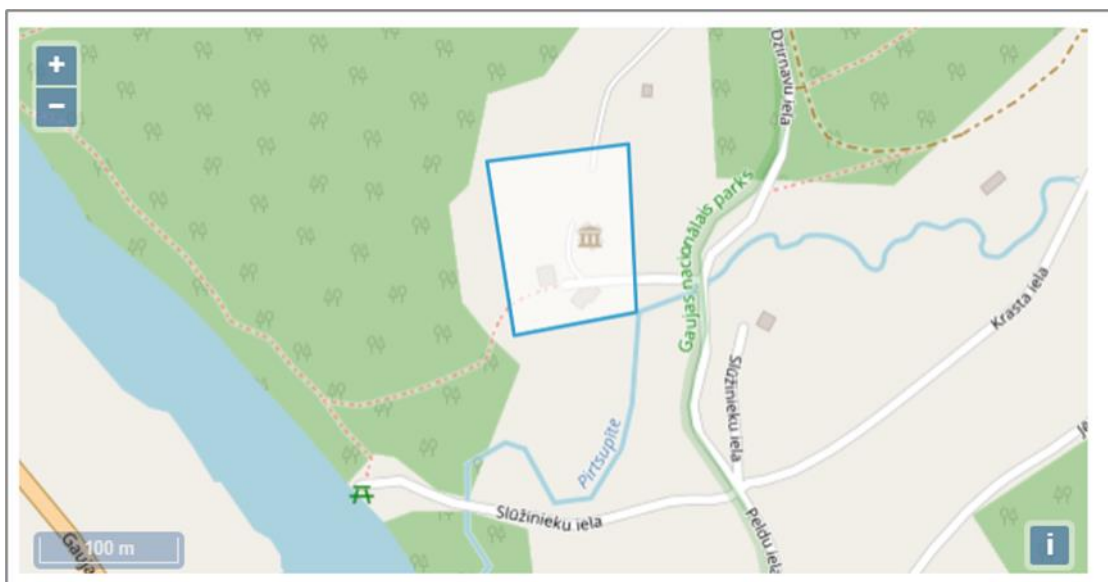
Jansonu dzimta “Siļķēs” dzīvo jau aptuveni 200 gadu, par to liecina saglabājusies vēsturiskā dokumentācija. Latviešu monumentālās tēlniecības klasiķis profesors Kārlis Jansons jau 20. gs 30. gados tur izveidoja tēlniecības darbnīcu ar akmens apstrādi un bronzas liešanu. “Siļķēs” tapuši ievērojamākie K. Jansona un viņa dēla A. Jansona darbi, tur K. Jansona vadībā mācījušies daudzi Latvijas Mākslas akadēmijas studenti un notikušas Tēlniecības nodaļas vasaras prakses.

Šobrīd “Siļķes” pastāv kā savdabīgs latviešu tēlniecības centrs, kas atvērts interesentiem un joprojām iemieso to misiju kultūrā, kuru aizsācis tēlnieks Kārlis Jansons (1896 – 1986). Dzīvojamās mājas Dzirnavu ielā 33 darbnīcā izvietoti skulptūru modeļi. Samērā pilnīgi saglabājusies “Siļķu” vēsturiskā apbūve, izņemot dzīvojamo ēku Dzirnavu ielā 31, kas uzcelta agrākās strādnieku dzīvojamās ēkas vietā, saglabājot iepriekšējās celtnes novietojumu un līdzīgu apjomu.

Vēsturiskās notikuma vietas īpašās, saglabājamās vērtības ir ievērojamo latviešu tēlnieku profesora K. Jansona un A. Jansona dzīves un darba vietas – bijušo “Siļķu” māju apbūve, kur īpaši izceļama ir dzīvojamā māja ar tēlnieka darbnīcu, divas klētis un akmeņkaļu darbnīca. Izceļama vērtība piemīt arī vēsturiskajai, joprojām labi saglabātajai ceļu infrastruktūrai un hidrotehniskajai būvei pie akmeņkaļu darbnīcas.

Tēlnieku K. Jansona un A. Jansona dzīvojamā māja ar darbnīcu Dzirnavu ielā 33.

Tēlnieku K. Jansona un A. Jansona dzīves un darba vietas novietne.

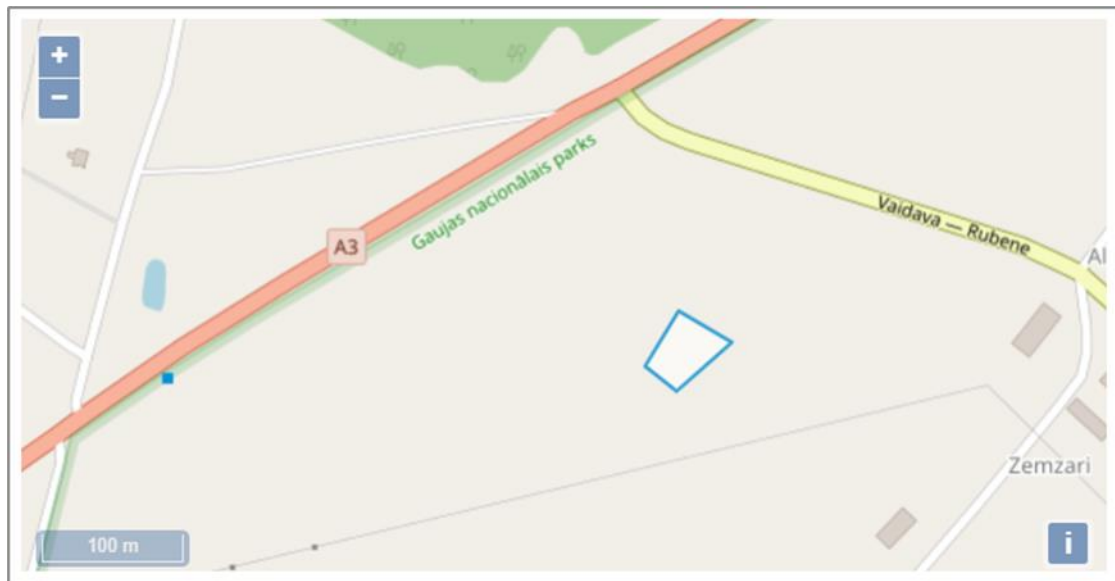
Trēziņu senkapi

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2500, Valmieras nov., Vaidavas pag., pie Trēziņiem.

Trēziņu senkapi atrodas ganībās ap 1 km uz DR no Rubenes starp Rīgas – Valmieras šoseju un ceļu uz Vaidavu pie bijušās Vaidavas muižas, netālu no Trēziņu mājām. Senkapi sastāv no diviem ar kokiem apaugušiem akmens krāvuma uzkalniņiem, kas apauguši ar eglēm un lapu kokiem. Viena krāvuma diametrs ap 6 m, augstums 0,5 m. Šis uzkalniņš senāk postīts. Otra uzkalniņa diametrs ap 7 m, augstums – 1 m. Kapu uzkalni veidoti no akmeņiem, akmeņi ir arī to pakājē. Domājams, ka šie senkapi datējami ar 1.g.t.pr.Kr.

Trēziņu senkapi.

Trēziņu senkapu atrašanās vieta.

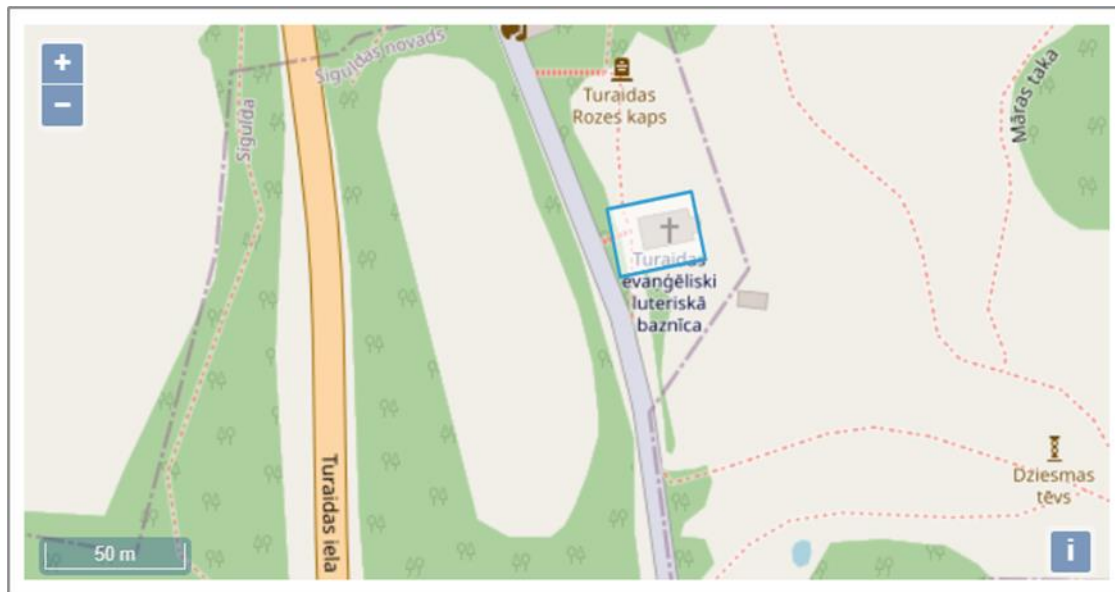
Turaidas Baznīcalna viduslaiku kapsēta

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2148, Siguldas nov., Sigulda, Turaidas iela 10, pie Turaidas luterāņu baznīcas.

Turaidas Baznīcalna viduslaiku kapsēta atrodas ap Turaidas baznīcu, apbedījumi ir arī baznīcas iekšienē. Kapsētas teritorija grūti nosakāma, bet aptuvenie tās izmēri ir 100 x 150 m. Pirmajos plašākajos izrakumos D. Kleperes vadībā 1971. gadā, izpētot ap 55 m² lielu platību, kapsētā tika atsegti 45 apbedījumi 5 kārtās. Pie apbedījumiem atrastās senlietas un monētas ļauj tos datēt ar 17. gs. Taču dziļākajā slānī atsegti arī divi lībiešu apbedījumi, kas datēti ar 12. - 13. gs. Izteikts pieņēmums, ka pirmā Turaidas baznīca 1619. gadā būvēta lībiešu senkapu teritorijā, to nolīdzinot un uzberot reljefa pacēlumu. Pašreizējā baznīca uz iepriekšējās ēkas pamatiem celta 1750. gadā.

Turaidas Baznīcalna viduslaiku kapsēta.

Turaidas Baznīcalna viduslaiku kapsētas atrašanās vieta.

Turaidas muzejrezervāts

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr. 2606, Siguldas nov., Sigulda, Turaidā.

Uz Siguldas Novadpētniecības muzeja bāzes 1988. gadā tika dibināts Turaidas muzejrezervāts. Seno iedzīvotāju – lībiešu valodā “Turaida” nozīmē “Dieva dārzs”, un Turaidas gleznainā apkārtnē pilnībā atbilst senajam nosaukumam. Īpaši aizsargātā kultūras pieminekļa – Turaidas muzejrezervāta – aizsardzības kārtību un teritorijas robežas nosaka 2014. gada 28. oktobrī pieņemtie MK noteikumi Nr.664. Nepilnus 45 ha lielā muzejrezervāta teritorijā ir dabas un kultūras pieminekļu komplekss ar izcilu zinātnisku, vēsturisku un kultūras vērtību, kas radīts laika posmā no 11. līdz 20. gs. Kompleksā ietilpst Turaidas pilskalns, Turaidas muižas saimnieciskais centrs, baznīca, Turaidas Rozes kaps un Baznīckalna viduslaiku kapsēta, Jelgavkalna apmetne un tur bijušais muižas dārzs. Turaidas viduslaiku pils, kas ir muzejrezervāta galvenais akcents, organiski iekļaujas izteismīgajā reljefā stāvajos Gaujas senlejas krastos. Tie bija drošs aizsargs nocietinājumam, ko jau pirms vāciešiem lībieši izmantoja kā savu dzīvesvietu. Par Turaidas viduslaiku pili šajā pielikumā ir atsevišķs apraksts. Netālu no Turaidas mūra pils atrodas Turaidas Baznīckalns ar 18. gs. celto koka baznīcu.

Turaidas baznīca

Turaidas baznīca ir viena no senākajām koka ēkām muzejrezervāta teritorijā. Dievnams iesvētīts 1750. gadā, un kopš tā laika kalpo savam sākotnējam uzdevumam. Laika gaitā tika veikti dažādi pārbūves un remonta darbi, radot neatbilstošus uzslāņojumus. Uzsākot baznīcas restaurāciju, mērķis bija maksimāli saglabāt šo Vidzemes koka celtniecības pieminekli un atdot tai 18. gs. vidus veidolu. No 2008. līdz 2010. gadam notika baznīcas atjaunošana. Darbu procesā izmantotas tikai autentiskas 18. - 19. gs. tehnoloģijas un materiāli. Tā, atjaunojot fasāžu krāsojumu, lietota tradicionālā rudzu miltu krāsa, balķu spraugas aizpildītas ar sūnām. Hidroizolācijai lietotas bērzu tāsis.

Turaidas Baznīckalna viduslaiku kapsēta

Blakus baznīcai ir Turaidas Baznīckalna viduslaiku kapsēta (vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2148). Kapsēta vairākkārt arheoloģiski pētīta. Pirmie izrakumi notika 1971. gadā D. Kleperes vadībā. Atsegto apbedījumu datēti ar 13., 17. un 18. gs. Lai noskaidrotu kapsētas robežas, kapsētu vairākkārt pētījis E. Jemeljanovs, atsedzot arī 14. un 15. gs. apbedījumus. Blakus baznīcai atrodas veca liepa ar Turaidas Rozes kapu.

Turaidas Baznīckalna viduslaiku kapsēta un Turaidas baznīca.

Turaidas pilsmuiža

Turaidas pilsmuiža veidojās viduslaiku pils nocietinājumu teritorijā. 16. gs. otrajā pusē ziemeļos no nocietinātās muižas bijuši muižas dārzi. 17. gs. beigās izveidojās jauns saimnieciskais centrs, kurā ierīkoja dīķus un iekopa sakņu dārzus. Zivju dīķi veidojušies, uzpludinot viduslaiku ķieģelnīcu vajadzībām izstrādātās māla ieguves vietas. 1821. gadā Turaidas muižu nopirka barons Baltazars fon Kampenhauzens, kas uzsāka muižas saimniecības sakārtošanu. 19. gs. gaitā muižas kompleksu papildināja vairākas jaunas ēkas – pārvaldnieka māja, ķieģeļu ceplis, alus brūzis, muižas viesnīca – pansija ceļotājiem, tika ierīkots augļu un puķu dārzs Jelgavkalnā. Teritoriju līdz Gūtmaņa alai aizņēma krāšņs muižas ainavu parks. No 1907. līdz 1914. gadam notika aktīvi mēģinājumi modernizēt muižas ražošanu un padarīt to ienesīgāku. Vienlaikus ar šiem darbiem notika pārmaiņas arī apkārtnes ainavā. Turaidas muižas gravās izveidoja dīķu kaskādi ar vairāk nekā 40 dīķiem, bet pie Gūtmaņa alas uzbūvēja Turaidas muižas piena paviljonu. Pēc 2. Pasaules kara liela daļa Turaidas muižas parka tika pamesta novārtā. Tikai 20. gs. 80. gados ar Siguldas novadpētniecības muzeja gādību sākās Turaidas muižas parka sakopšana. Lielisks piemērs šī darba rezultātiem ir Tautasdziesmu parks – Dainu kalns un Dziesmu dārzs, kurā izvietotas 26 tēlnieka Induļa Rankas veidotās skulptūras. Senāk šajā vietā bijusi Gaujas lībiešu apmetnes vieta – Jelgavkalna apmetne.

Turaidas muižas pārvaldnieka vecā dzīvojamā ēka

Turaidas muižas pārvaldnieka vecā dzīvojamā ēka būvēta ap 1810. gadu. Tā ir viena no vecākajām Turaidas muižas ansambļa ēkām. Sākotnēji to izmantoja muižas kantora

vajadzībām, un tur mitinājās gan pārvaldnieka ģimene, gan kalpotāji. Kopš 1830. gada tā pilnībā tika nodota pārvaldnieka un viņa ģimenes rīcībā. Pēc 1. Pasaules kara tur ierīkoja dzīvokļus, bet austrumu pusē – veikalu. 2003. gadā tika uzsākta ēkas izpēte un restaurācija. Saglabāti vai rekonstruēti 19. gs. būvelementi – dēļu grīdas, durvis, sijas, griesti, arī sienu apdare un ornamentālās frīzes.

Turaidas muzejrezervāts. Muižas pārvaldnieka vecā dzīvojamā ēka.

Turaidas muzejrezervāts. Muižas pārvaldnieka jaunā dzīvojamā ēka.

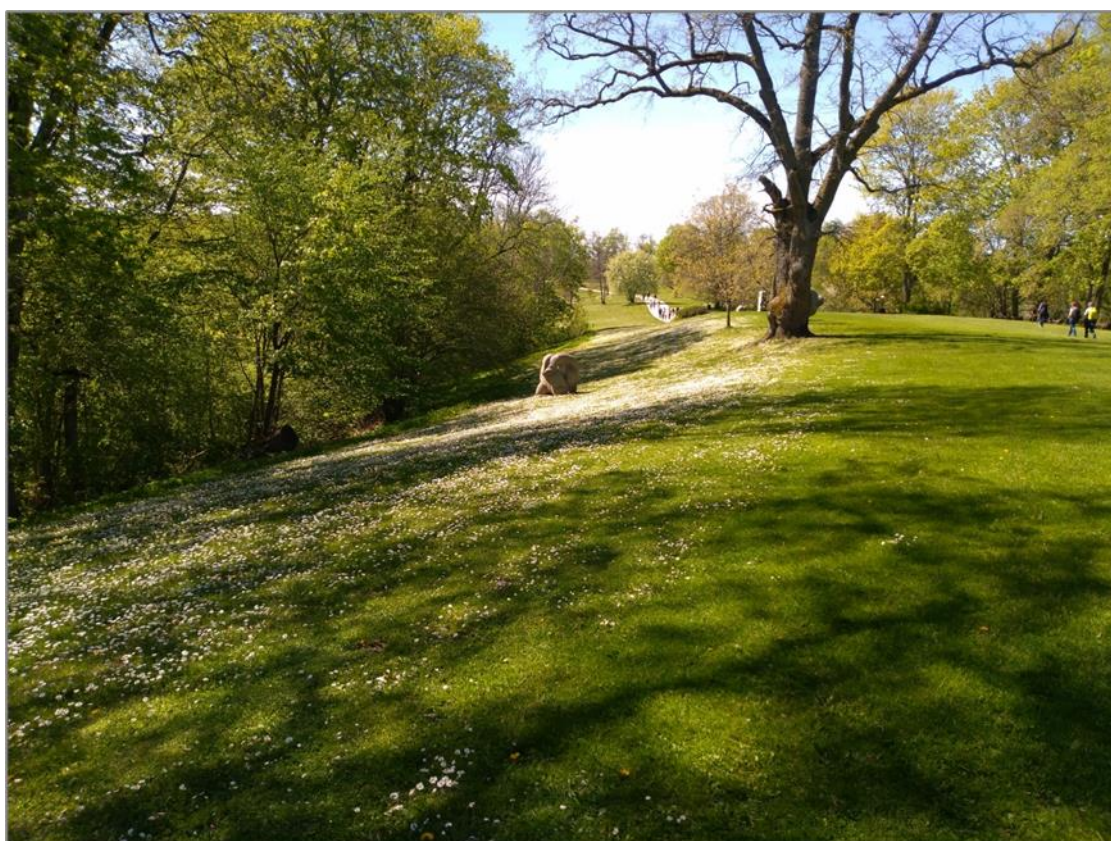
Turaidas muzejrezervāts. Smēde un ratnīca.

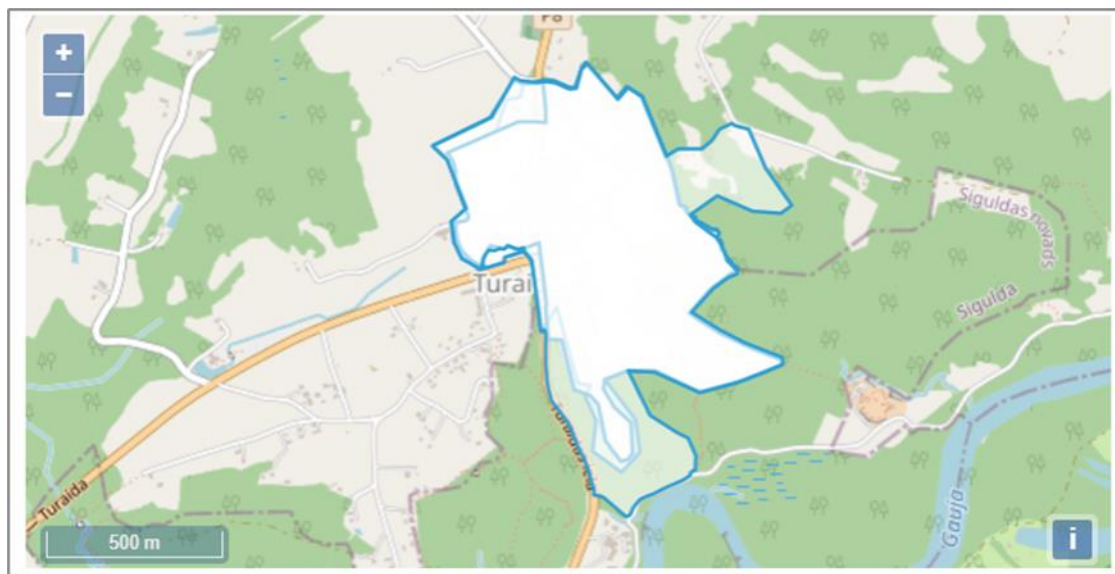
Turaidas muzejrezervāts. Muižas pagasta magazīna.

Turaidas muzejrezervāts. Turaidas muižas kalte.

Turaidas Tautasdziesmu parks – Dainu kalns un Dziesmu dārzs Jelgavkalnā.

Turaidas muzejrezervāta atrašanās vieta.

Turaidas pilskalns un viduslaiku pils

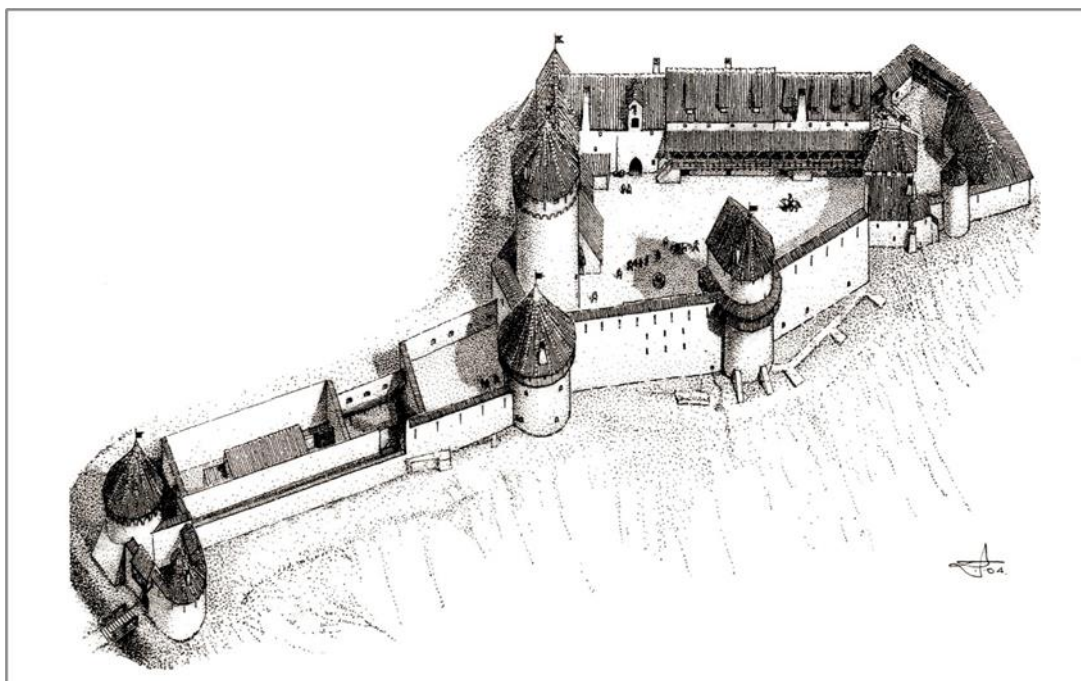
Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2147, Siguldas nov., Sigulda, Turaidas iela 10.

Turaida bija Rīgas bīskapa, vēlāk arhibīskapa pils. Pēc Līvzemes dalīšanas 1207. gadā teritoriju Gaujas labajā krastā piešķīra Rīgas bīskapam. 1214. gadā bīskapam Albertam uzcelta pils, kas nosaukta par Fredelandi. 1239. gada dokumentā tā jau minēta ar Turaidas vārdu. Arheoloģiskie izrakumi liecina, ka mūra pils būvēta lībiešu pilskalnā, šķiet, vietējā valdnieka Kaupo koka pils vietā. Vācieši pili nodedzināja 1206. gadā. No 1207. g. līdz 16. gs vidum Turaida bijusi bīskapijas, vēlāk arhibīskapijas pārvaldes vienības – fogtijas centrs. Turaidu vairākkārt ieņēmis arī ordenis. Vēlāk pils bijusi gan Livonijas bruņniecības, Tartu bīskapijas fogta, gan poļu, gan zviedru pārvaldībā. 17. gs. otrajā pusē pils kā aizsargceltne vairs netika izmantota, tā kļuva par muižas centru. Pils apdzīvota līdz 1776. gada ugunsgrēkam, kad ēkas nodegušas un daļa ēku nojauktas. 1818. gadā Turaidu ieguvis brīvkungs fon Kampenhauzens. 19. gs. vecās pils teritorijā blakus galvenajam tornim uzcelta koka ēka – muižas kungu nams, bet rietumu korpusā ierīkota klēts. No 1974. līdz 1999. gadam pilsdrupās notika plaši arheoloģiskie izrakumi arheologa Jāņa Graudoņa vadībā. Arī pirms tam pilī vairākkārt izdarīti izrakumi. Turaidas pils ir viena no arheoloģiski visvairāk pētītajām viduslaiku pilīm Latvijā.

Turaida ir augstienes pils, kas celta Gaujas senlejas malā, uz zemes raga ar stāvām nogāzēm. Pieeju pilsvietai no Z sargāja mākslīgi rakts grāvis. Nocietinājumu veidoja galvenā pils un divas priekšpilis, kas stiepās 213 m garumā. Galvenais būvmateriāls bija sarkanie ķieģeļi, bet mūru pamatiem izmantoti laukakmeņi. Pils attīstībā arhitekts G. Jansons izdalījis vairākus būvperiodus. Turaidas pilī laika gaitā izveidojies kastellas tipa pilīm raksturīgs torņu grupējums – vārtu tornis, donžons, vārtu tornis. Līdz ar pils apdzīvotības pieaugumu, četrstūra torņveida D pievārtu celtnē uzcelta dzīvojamā piebūve ar pagrabu, kur 15. gs. ierīkota siltā gaisa apkures krāsns. Pils ēku arhitektūru raksturo apkārt mūrim piebūvētais R korpus, t.s. klēts ar koka galeriju otrajā stāvā. Pils A korpusu apakšstāvos atradās saimniecības telpas – noliktava, maizes ceptuve, alus darītava, staļļi, dzirnavas. No pils kādreizējām celtnēm līdz 20. gs. 70. gadiem bija saglabājušies nelieli apkārtmūra fragmenti 3 - 4 m augstumā, gandrīz pilnīgi bija saglabāties R korpus, donžons un lielais, pusapaļais R tornis, kuriem 20. gs. uzlikts jauns jumts. Atjaunoti pārsegumi un bojātās sienas. Pils pārējās celtnes un mūri uzbūvēti no jauna uz arheoloģiskajos izrakumos atsegtajiem pamatiem.

Gūtmaņa ala un Turaidas pils. (G. G. Kīzericka 1813. g. zīmējums)

Turaidas pils 16. gs. būvmasu grafiska rekonstrukcija skatā no rietumiem. (Arhitekta G. Jansona zīmējums)

Turaidas viduslaiku pils.

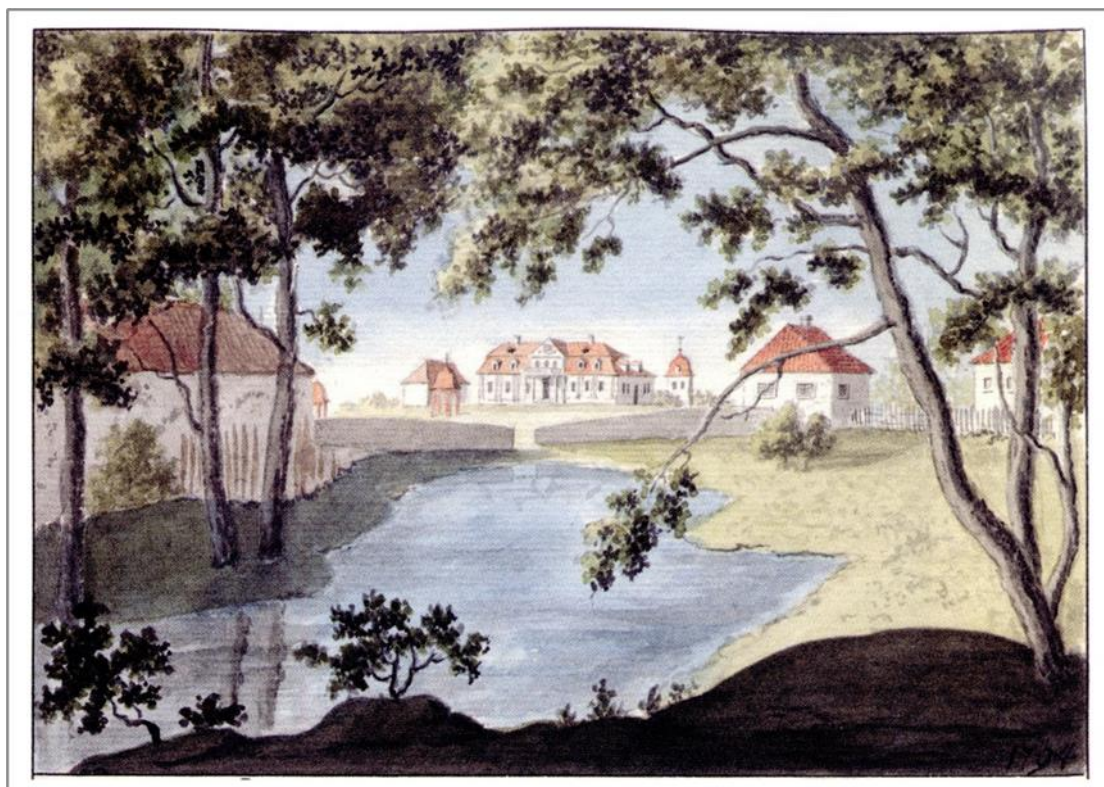
Turaidas viduslaiku pils atrašanās vieta.

Ungurmuižas apbūve ar parku

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr.6260, Cēsu nov., Raiskuma pag., Ungurmuižā.

Muižas vāciskajā nosaukumā "Orellen" saglabāties Indriķa hronikā minētais senākais novada nosaukums – "Urele". Nosaukums "Ungurmuiža" ir atvasināts no muižas īpašnieka Ungerna vārda. Viņš apprecēja muižas iepriekšējā pārvaldītāja Bertolda Rostijerva meitu. Ungerna pēcnācēji muižu apdzīvoja vēl 17. gs. 1688. gadā muižu nopirka zviedru pulkvežleitnants Georgs Lejons, kam piederēja arī Kūdums. Ungurmuiža un Kūdums nonāca Lejones atraitnes Vidzemes hernhūtiertes Magdalēnas Elizabetes īpašumā. 1728. gadā viņa muižu pārdeva krievu armijas ģenerālleitnantam Johanam Baltazaram Kampenhauzenam. Viņš bija arī Rīgas apriņķa luterāņu baznīcas priekšnieks. Būdams baznīcas un skolu vizitators, viņš neapmierināts ziņoja Vidzemes bruņniecībai par mācītāju zemo tikumisko līmeni, sabrukušajām skolām, zemnieku sliktajām zināšanām dievvārdos. Viņš izvirzīja baznīcai uzdevumu rūpēties par zemnieku izglītošanu. Ungurmuižā 1736. gadā uzturējās hernhūtisma dibinātājs Ludvigs Cindendorfs. Praktiskajā dzīvē J. B. Kampenhauzens izvērta lauksaimniecisko un rūpniecisko darbību. 18. gs. Ungurmuižā bija nozīmīgs ķieģeļu un kaļķu ceplis, kas ar būvmateriāliem apgādāja visas muižas Gaujas tuvumā. Muižas laukos samērā plaši izmantoja muižas kalpu darbu, kas strādāja ar muižas inventāru.

Ungurmuiža Kampenhauzenu īpašumā saglabājās līdz 20. gs. 30. gadiem. Muižas kompleksā ir parks un ēkas, kas arī ir arhitektūras pieminekļi.

Ungurmuižas skats 1794. gadā. (J. K. Broces zīmējums)

Muižnieku dzīvojamā ēka

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis Nr. 6261.

Dzīvojamā ēka celta laika posmā no 1730. līdz 1732. gadam. Ēkas celtniecībā nodarbināja gan dzimtļaudis, gan īpaši salīgtus amatniekus, kas ieradās no visdažādākajām vietām – no Vācijas, Zviedrijas, Pēterburgas u.c. No 1747. līdz 1753. gadam dzīvojamā ēka tika pārbūvēta. Augšstāvā namdaris no Rozbeķu muižas Kristofs Gerverts izbūvēja istabas bērniem un kalpotājiem. No 1750. līdz 1756. gadam muižā strādāja Limbažu krāsotāju meistars Georgs Dītrihs Hinšs, kura sienu gleznojumi – grenadieri, ainavas un ornamentālās kompozīcijas – saglabājušās līdz mūsdienām. Latvijas mākslas vēsturē unikālas ir panaivās grenadieru figūras abās pusēs muižas īpašnieka guļamistabas durvīm. Pirmajā stāvā kāpņu sākumbalstu rotā gada skaitlis 1751, kas, domājams, apzīmē to pabeigšanas laiku. Gadu vēlāk izgatavots pulkstenis, kas novietots pagalma pusē frontona centrā. Atsevišķas izmaiņas ēkā veiktas 19. gs. pirmajā trešdaļā Rīgas namdaru meistara Dāvida Blanka vadībā. 19. gs. vidū ēka apšūta ar dēļiem un ar apmetumu siltinātas iekšsienas. 1917. gadā Krievijas armijas kazaku daļas kungu māju izdemolēja, izlauza vairāku telpu grīdas un sienas, iznīcināja iekārtu. Pēc Latvijas agrārreformas ēka tika atstāta Kampenhauzenu dzimtai. No 1951. līdz 1961. gadam ēkā tika iekārtota skola. Tika nojauktas apgleznotās koka starpsienas, gandrīz visas oriģinālās podiņu krāsnis, ar apmetumu nosegti atlikušie gleznojumi. Pēc tam vairākkārt mainījās ēkas apsaimniekotāji, līdz tā nonāca Raiskuma pagasta valdījumā. No 20. gs. 90. gadiem kungu mājā notiek restaurācija, kuru uzsāka Cēsu muzeja apvienība. 1992. gadā tika nodibināts Ungurmuižas fonds, Ungurmuižā notiek restauratoru vasaras nometnes. Pēc arhitekta I. Dirveika projekta ēkā izveidots Ungurmuižas muzejs un telpas sabiedriskiem pasākumiem. 2019. gadā iekārtota vēsturiskā ekspozīcija (autori Ināra un Uldis Liepas).

Muižnieku dzīvojamā ēka.

Atjaunotie sienu gleznojumi muižnieku dzīvojamā ēkā.

Dzīvojamā ēka

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis Nr. 6262.

Dzīvojamā māja ir celta 18. gs. Tā ir vienkārša ēka ar divslīpu jumtu nošļautiem galiem. Ēka būvēta koka konstrukcijās uz mūra pamatiem. Vienā pusē jumtam izveidota jumta izbūve. Ēkā izveidota sabiedriskās ēdināšanas iestāde.

Ungurmuižas apbūves kompleksa dzīvojamā māja.

Tējas namiņš

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis Nr. 6263.

Ungurmuižas parkā atrodas Tējas namiņš (saukts arī par lustūzi), kas segts ar barokālu jumtu. To 1753. gadā cēlis namdaris K. Gerverts. Namiņš ir plānā kvadrātiska ēka, kura celta parka centrālā celiņa galā. Namiņam Z un D pusē ir lieli divviru vārti. Ēkas stūrī iebūvētas kāpnes uz augšstāvu, bet sānos – nelielas palīgtelpas. Namiņa otrā stāvā atrodas plaša telpa, ko izgaismo sešrūšu logi – pa trīs katrā pusē. Namiņš celts statņu konstrukcijā, ar vertikālu dēļu aizpildījumu. No 1977. līdz 1980. gadam notika tējas namiņa restaurācija.

Tējas namiņš Ungurmuižas parkā.

Ungurmuižas klēts

Vietējās nozīmes arhitektūras piemineklis Nr. 6266.

Ungurmuižas graudu klēts ir Latvijas muižu arhitektūrā reti saglabājies objekts. Tā celta 1738. - 1740. g. Līgumu par klēts celtniecību B. fon Kampenhauzens noslēdzis 1738. g. ar namdari Uljanu, kurš muižā strādājis ilgu laiku. Klēts celta no tētiem guļbaļķiem krusta pakšos. Klēts pusnošļaupto jumtu sākumā segušas ar slogiem stiprinātas lubas, vēlāk tai uzlikts skārda jumts. Ēkai ir vaļējs lievenis ar galos izbūvētiem kambariem – būriem. Klēts trīs nodalījumos ved platas, ar profilētiem dēļiem rombveidā apšūtas durvju vērtnes. Klēts lieveņa jumta pārkari balsta sešas koka kolonas, kuru vietā, iespējams, bijuši kvadrātiski stabi. Tie pret kolonām, visticamāk, nomainīti ap 18./19. gs. miju. Celtnes sienas krāsotas okera krāsā, bet kolonas – baltas.

Ungurmuižas klēts.

Stallis – vāgūzis

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr. 6264.

Arhitektoniski pieskaņots klētij bija arī pagalma vārtu pretējā pusē būvētais stallis. Iespējamais staļļa celšanas laiks – 1750. gads. Šāds paņēmieni – pie kungu mājas pagalma būvēt identisku klēti un stalli 18. gs. muižu arhitektūrā bija visai izplatīts paņēmieni. Ēka celta reljefā vietā, tai ir no laukakmeņiem mūrēti pamati. Ēka mūsdienās pārbūvēta.

Ungurmuižas stallis – vāgūzis.

Krogs

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr. 6268.

Pie Umurgas – Cēsu – Līvu ceļa uz D no Ungurmuižas atrodas krogs, saukts par Mazo krogu. Pie tā sākas arī muižas galvenā piebraucamā aleja. Mazajam krogam ir tradicionāls plānojums: kroga istabām bija piebūvēta nedaudz platāka stadula, ierīkojot leņķī pret ceļu pavērstus iebraucamos vārtus. No laukakmeņiem mūrētas kroga istabu sienas un puse no stadulas sienām. Stadulas priekšējā siena un puse no A sienas būvēta pildrežģu konstrukcijā, tāpat veidoti arī abi kroga augstie zelmeņi. Celtnes R galā par apmēram metru tika pagarināts jumts un zem tā izveidots dekoratīvs koka balkons.

Krogs (Mazais krogs) pie Ungurmuižas piebraucamā ceļa.

Kapliča

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr. 6271.

Pēc ģenerālleitnanta B. fon. Kampenhauzena nāves uz apmēram 700 m attāla paugura uz ZA no kungu mājas atraitnes fon Štrālbornas vadībā Ungurmuižas parkā uzcēla dzimtas kapliču (celta 1758. - 1760. g.). To būvējis mūrnieks K. Z. Kalo un igauņu meistars P. Miglass. Smalki izstrādātos kaltos dzelzs vārtus darinājis kalējs J. Štūbe, piepalīdzot vietējam kalējam E. Knastam. Ģerboni portālā veidojis J. T. Terpeks. Uz kapliču 1758. / 1759. gadā izbūvēja ceļu. Gar tā malām iestādīja divrindu cirptu liepu aleju (t.s. melno aleju).

Muižas apbūves kompleksā ietilpst vēl vairākas ēkas (dzirnavu māja (aizsardzības Nr. 6270), alus brūzis (aizsardzības Nr.6269), kūts (aizsardzības Nr.6267), pagrabs (aizsardzības Nr. 6265)). Lielākā daļa no tām ir sliktā saglabātības pakāpē.

Kampenhauzenu dzimtas kapliča.

Parks

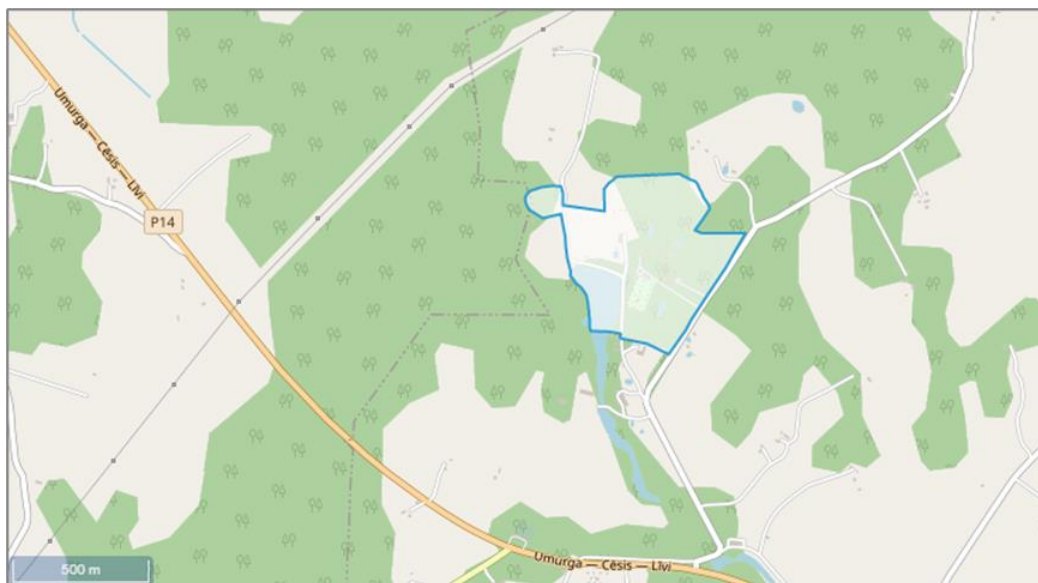
Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr. 6272.

Ungurmuižas kungu māju ieskauj parks. Tas veidots 18. - 19. gs. Par Ungurmuižas parka projekta autoru uzskata vācu dārznieku Heiseru. Viņš 1733. gada vasarā ieradās Ungurmuižā un konsultējās par parka izveides principus. Muižā pastāvējis strādājis viens dārznieks, bet viņam bijuši palīgi no vienkāršo ļaužu vidus. Vecākā parka daļa saistās ar t.s. liepu dārzu, ko izveidoja kungu mājas D pusē. Tas bija 60 x 100 m liels regulāra plānojuma dārzs. Liepu dārzu sākotnēji pa perimetru apjoza plats celiņš. DR un A pusē tas bija cirtu liepu alejas ieskaits, bet pret dzirnavu dīķi vērsto dārza malu norobežoja augsts laukakmeņu mūra žogs. Kungu mājai tuvāko daļu aizņēma klajš zāliens ar puķu stādījumiem. Parku sadalīja vairāki celiņi. Zālienu malās bija sastādīti ozoli un liepas. 18. gs. vidū liepu dārza kompozīciju papildināja parka paviljons - Tējas namiņš. Liepu dārzam D un A pusē pieklāvēs liels augļu dārzs. Parkā bija izrakti arī dīķi. Vienu no tiem dārza Z malā izraka 18. gs. vidū. Dīķu dibens tīcis izklāts ar ozolkoka dēļiem. Dīķi bija ne tikai ar estētisku, bet arī ar praktisku nozīmi. Tos izmantoja dārzu laistīšanai un zivju audzēšanai. Ungurmuižas parkam pieder meža masīvs ar lieliem ozoliem. Tajā atrodas bijušie

muižnieku kapi ar iepriekš minēto 18.gs. vidū celto kapliču. Uzska, ka te aug lielākais Latvijas dižkoku kopojums (aptuveni 40).

Dižkoki Ungurmuižas parkā.

Ungurmuižas apbūves ar parku atrašanās vieta.

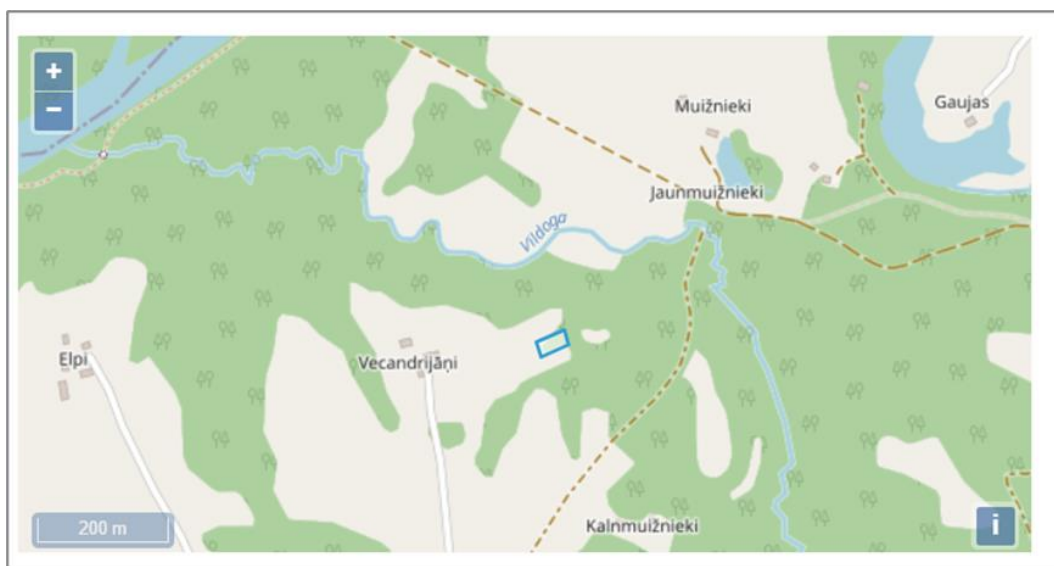
Upesmuižnieku viduslaiku kapsēta

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 492, Cēsu nov., Līgatnes pag., pie Upesmuižniekiem.

Kapsēta atrodas ap 250 m uz DR no Upesmuižnieku mājām. Tā ierīkota zemes stūrī Gaujas senajā krastā Vildogas upītes ielokā. Krasta nogāzē bijušas divas smilšu ņemšanas vietas. Tur arī atrasti cilvēku kauli. Par senlietām ziņu nav. Daļa kapsētas teritorijas apaugusi kokiem un krūmiem.

Upesmuižnieku viduslaiku kapsēta.

Upesmuižnieku viduslaiku kapsētas atrašanās vieta.

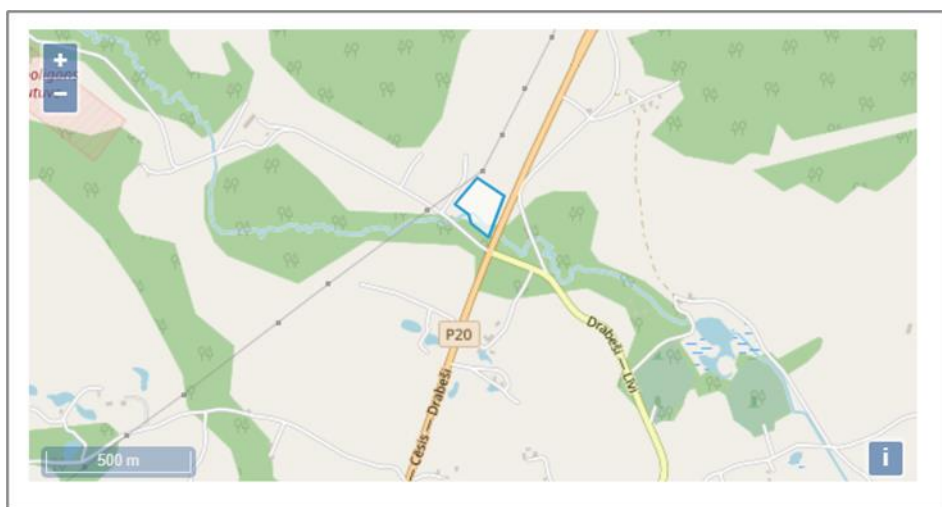
Uplantu apmetne

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 403, Cēsu nov., Drabešu pag., pie bij. Uplantiem.

Uplantu apmetni atklāja gāzes trases izbūves laikā 1972. g., kad tās tranšejā Rakšupītes krastā atsedza izteiktu, ogļainu kultūras slāni. Tajā atrada keramikas lauskas un graudberzi. Apmetne atrodas Rakšupītes labajā krastā ap 100 m uz R no "Uplantu" mājām un 150 m no Cēsu – Rīgas šosejas. Apmetnes aptuvenā platība ir 100 x 100 m, kultūras slāņa biezums sasniedz 0,5 m. Apmetnes lielākā daļa atrodas pļavā, bet tās D daļa ir zem karjera vecā ceļa uzbēruma.

Uplantu apmetne.

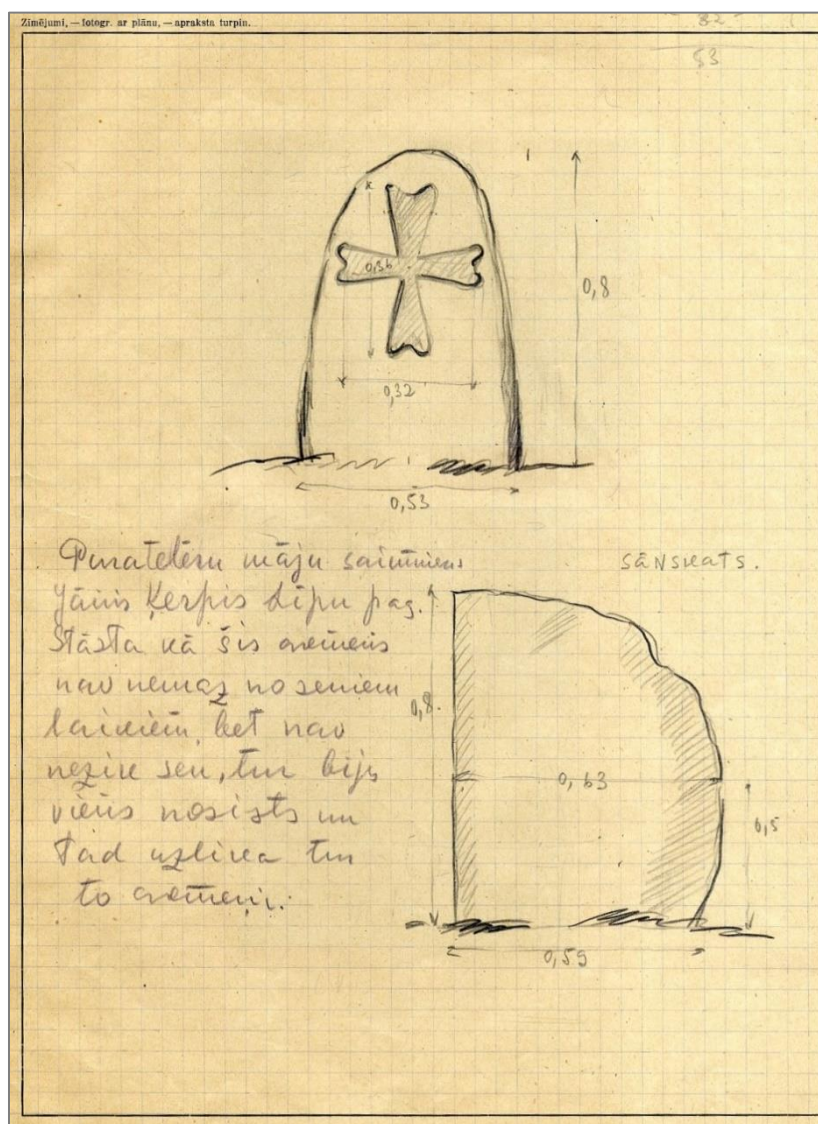
Uplantu apmetnes atrašanās vieta.

Uplantu krustakmens

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 404, Cēsu nov., Drabešu pag., pie bij. Uplantiem.

Krustakmens reģistrēts 1928. gadā. Kā Pieminekļu valdes pārstāvjiem stāstījis Purateteru māju saimnieks Jānis Ķerpišs, tad akmens neesot no seniem laikiem. Pirms neilga laika tur kāds cilvēks nosists, un tad tajā vietā uzlikts akmens.

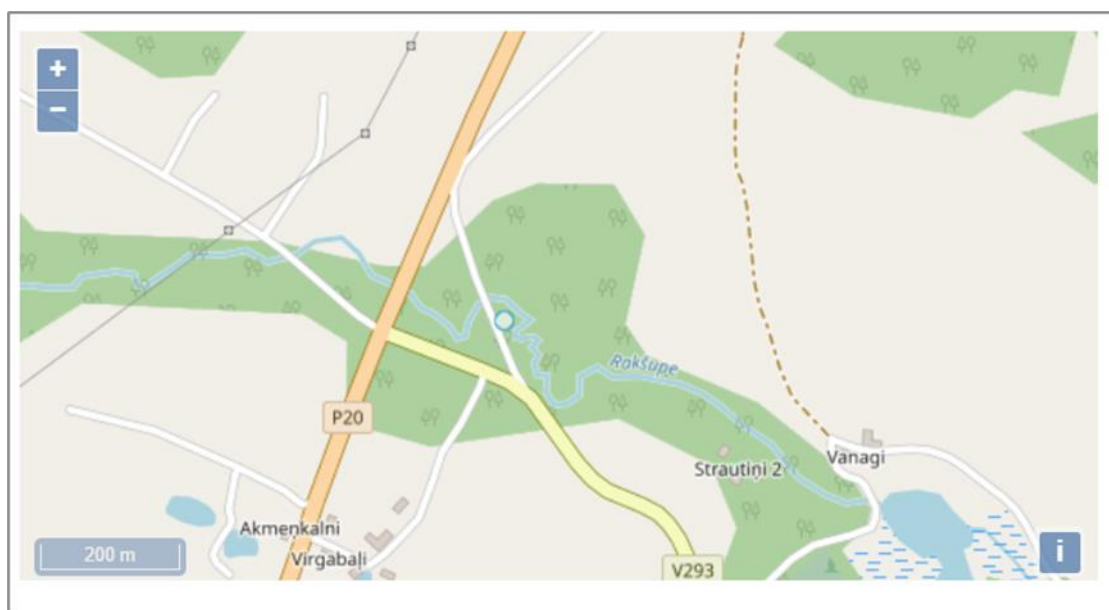
Akmens ar iekalto krusta zīmi ir 0,8 m augsts, pie pamatnes ap 0,5 m plats, tā biezums vidusdaļā ap 0,6 m. Krusta zīmes izmēri - 0,32 x 0,36 m. Ap 2007. gadu meža izstrādes darbu laikā akmens apgāzts, bet 2011. gadā atkal pacelts stāvus. Akmeni apgāžot, tam nošķelts neliels gabals virs krusta.

Uplantu krustakmens uzmērojums. 1928. g.

Uplantu krustakmens.

Uplantu krustakmens atrašanās vieta Rakšupes krastā.

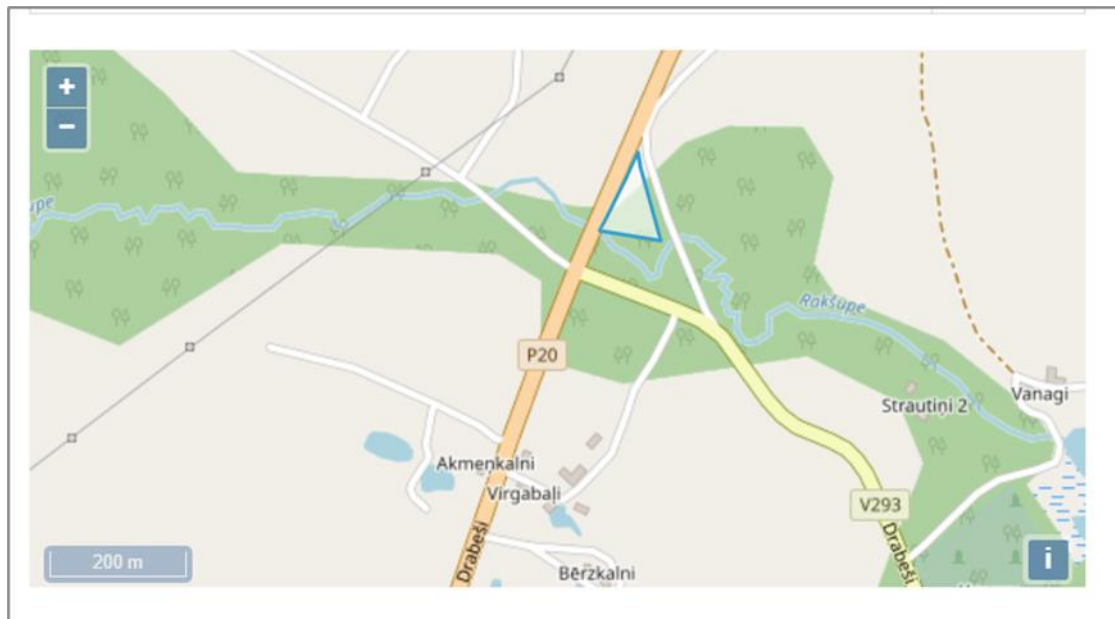
Uplantu viduslaiku kapsēta

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 405, Cēsu nov., Drabešu pag., pie bij. Uplantiem.

Uplantu viduslaiku kapsēta atrodas zemes trijstūrī starp Rakšupīti, šoseju P20 un veco Cēsu – Drabešu ceļu. Kapsētas virsma līdzena, ar nelielu paaugstinājumu centrālajā daļā. Vieta ilgstoši lauksaimnieciski apstrādāta. Senvieta atklāta 1969. gadā ceļa būves zemes darbu laikā, kad ieguva vairākus senlietu savrupatradumus. Arheoloģiskie izrakumi kapsētā notika 1971. gadā sakarā ar gāzes trases izbūvi. Izpēti vadīja arheoloģe Zigrīda Apala. Izpētot aptuveni 350 m² lielu platību kapsētas DR daļā, tika atsegti 87 apbedījumi un liels skaits senlietu. Kapsēta datējama ar 13. - 14. gs. Pārējā senvietas daļa nav pētīta.

Uplantu viduslaiku kapsēta.

Uplantu viduslaiku kapsētas atrašanās vieta.

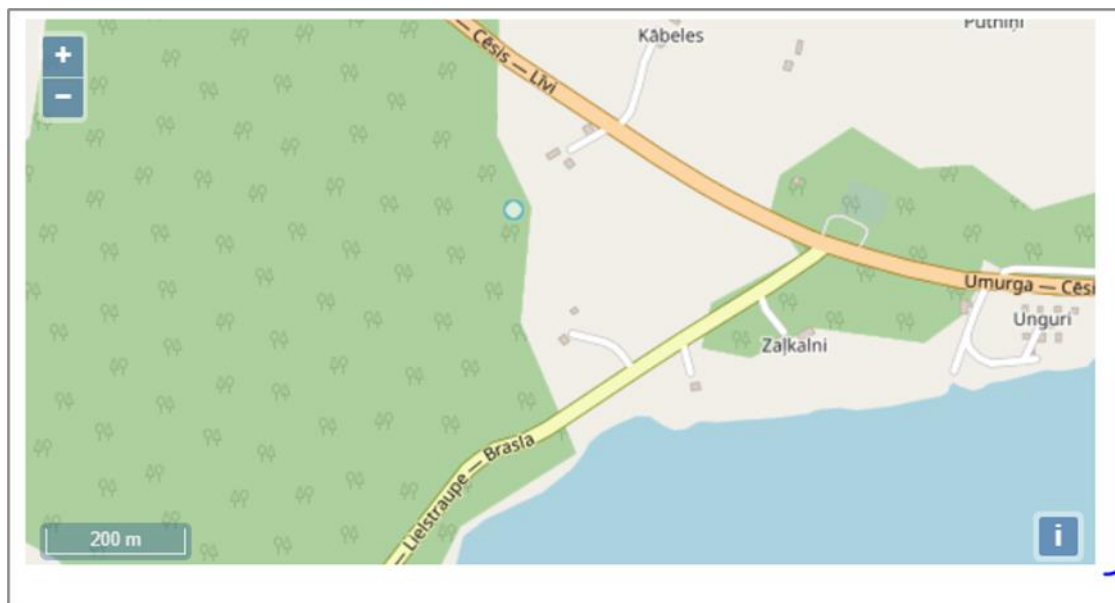
Ureles pilskalns (Baznīcas kalns)

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 522, Cēsu nov., Raiskuma pag., pie Rozēm.

Ureles pilskalns atrodas pie Straupes – Cēsu ceļa Rustēgu jeb Unguru ezera Z krastā. Pilskalns ir savrups, ap 30 m augsts, iegareni apaļš kalns ar nostāvinātām nogāzēm. Lēzenākajā R pusē ir terase jeb priekšpils. Plakums iegarens, noapaļots, 55 m garš un 30 m plats. Kultūras slānis plakumā ap 0,3 m biezs. Plakuma vidū aizmilzis kvadrātveida rakums, A daļā plakumu Z - D virzienā šķērso grāvītis, ko savā pilskalna aprakstā minējis E. Brastiņš. Pilskalns apaudzis kokiem un krūmiem, nepārskatāms. Ureles pilskalns vairākkārt minēts Indriķa hronikā.

Ureles pilskalns (Baznīcas kalns).

Ureles pilskalns (Baznīcas kalns) atrašanās vieta.

Vaidavas muižas apbūve

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr. 6923, Valmieras nov., Vaidavas pag., Vaidavas muižā.

Pašreizējais Vaidavas muižas komplekss veidojies 19. gs. gleznainā vietā Vaidavas ezera krastā. Komplekss saglabājies neskarts revolūciju un karu laikā. 1778. gadā Vaidava tika atdalīta no Ķieģelmuižas. Laika gaitā tā daudzkārt mainījusi īpašniekus. Muižas pēdējie īpašnieki bijuši fon Fegezaki, kas to iegādājās 1890. gadā un kuru pēcnācēji muižu izmantoja kā vasaras mītni. Muižas kompleksā ietilpst kungu māja, klēts ar pagrabu, siernīca, kalpu māja, kūtis un kādas neidentificētas ēkas drupas Vaidavas ezera krasta nogāzē. Muižas kompleksā ir arī mūra sēta ar vārtiem, ko iezīmē no ķieģeļiem mūrēti stabi.

Bez muižas kompleksa kopumā kā atsevišķi valsts nozīmes arhitektūras pieminekļi ir vēl divas būves – kungu māja un klēts ar pagrabu.

Kungu māja

Aizsardzības Nr. 6924.

Muižas kungu dzīvojamā māja ir klasicisma stilā būvēta gara vienkārtīga koka celtnie ar augstu jumtu. DA fasādē tai ir piebūve – portiks ar sešām kolonnām, kas balsta lēzenu trīsstūrveida frontonu. To rotā pusaploces logs, kuru sīkās rūtīs sadala radiālas līstes. Arī portika gali bijuši stikloti sīkām rūtīm, taču šis elements gājis bojā.

Klasicisma stilā veidotās iekšdurvju vārtītes. Nelielus izvirzījumus – pilastrus – sienas plaknē var atrast arī Z fasādē. To stāvus rotā rombu elements, bet pamatnē iegrieztas gropes (kanelūras). Ēka ir daļēji apdzīvota, taču tai trūkst atbilstīga saimnieka.

Vaidavas muižas kungu māja.

Klēts ar pagrabu

Aizsardzības Nr. 6925.

Mūra klēts ēka atrodas Vaidavas ceļa labajā pusē. Tā ir iespaidīga ēka ar stāvu jumtu, mantu glabāšanai izbūvētiem bēniņiem un septiņu arku arkādi. Tās simetrijas asi iezīmē vidējā platākā arka, bet arhitektonisko vērtību papildina atsevišķas dekoratīvās detaļas – durvis, kas apšūtas ar rombveidā klātiem dēļiem, gan tagad zudušais vējrādis jumta korē. Klēts jumts bijis klāts ar sarkaniem māla kārņiem, kas nav saglabājušies.

Vaidavas muižas klēts ar pagrabu.

Vaidavas muižas kompleksa novietojums Vaidavas ezera krastā.

Vaidavas pilskalns

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2451, Valmieras nov., Kocēnu pag., pie Pilskalniem.

Vaidavas pilskalns ierīkots Vaidavas ezera stāvajā ZA krastā. Kalns pret ezeru ir 22 m augsts. Pret Z un R stāvajam kalnam nekādi nocietinājumi nav bijuši vajadzīgi. No A un D puses pilsvietu aizsargā trīs grāvji un trīs valņi, kuriem pāri A daļā ved ieeja pilskalnā. Iekšējais valnis uzbērts uz plakuma A un D malas. Plakumam tuvākā, visdziļākā grāvja dziļums ir 3 - 4 m. Plakums ir kvadrātveida, malu garums ap 60 m. Plakuma ZR stūrī jau senatnē izraksta ap 10 m liela un 2 m dziļa bedre, kurai, domājams, bijusi kāda nozīme pilskalna iemītnieku dzīvē. Nelielus pārbaudes izrakumus 1986. gadā pilskalnā veikuši J. un Z. Apali. Konstatēts, ka pilskalnā ir vāji izteikts kultūras slānis, nav konstatēti vēlā dzelzs laikmeta atradumi.

Senvietai dienvidos gravā ir avots, ko dēvē par Pilskalnu Svētavotu.

Par pilskalnu zināmas vairākas teikas. Viena no tām vēsta, ka šajā vietā domāts dibināt Cēsis:

Kādas 13 verstis no Cēsīm, it tuvu pie pašas Rubenes uz dienvidiem ir tā sauktais Pilskalns. Kalnā redz milzīgus celmus, kas sākuši tikko satrūdēt. Kalnam pašā virsgalā ap pūrvietu liels līdzenums un krietna bedre. Bedri esot kāds profesors licis izrakt izpētījamiem nolūkiem. Daži turpretim domā, ka šē savā laikā tikai kareivji, lielgabalnieki, mēģinājušies. Citi saka, ka šē bijis nodomāts pilsētu dibināt; bet nezina kāda iemesla dēļ dibinātāji šo vietu atmetuši un jauno pilsētu, Cēsis, nodibinājuši tur, kur tagad vēl Cēsis.

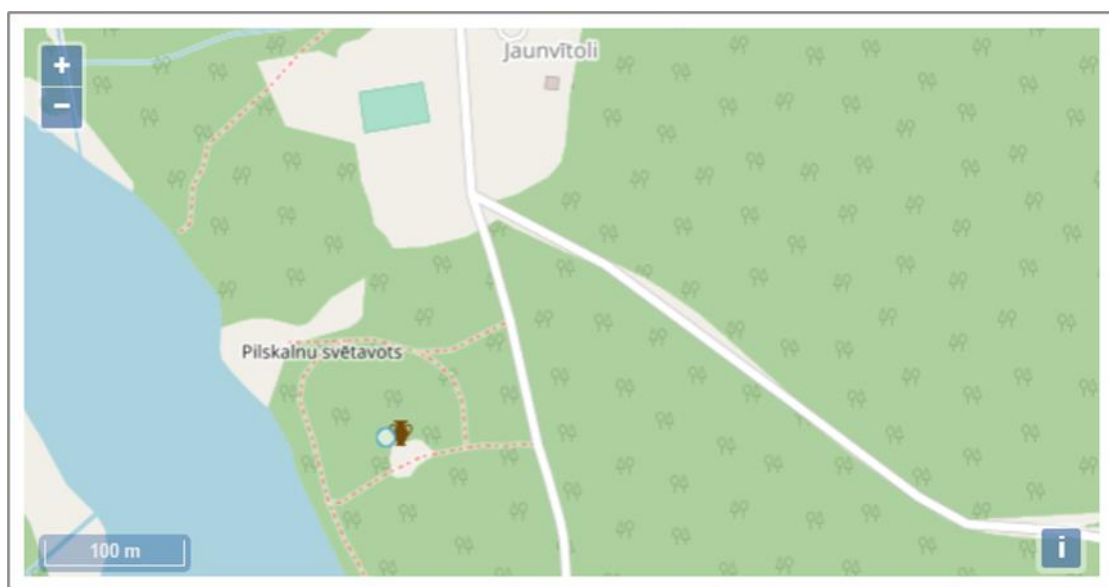
Birzmalietis Rubenē. Publ. laikrakstā „Balss” nr.18, 1887.; Lerhis – Puškaitis VII, 2, 65, 4; Šmits XV, 313, 14.

Taka uz Vaidavas pilskalnu.

Vaidavas pilskalns - LĢIA LIDAR reljefa modelis.

Vaidavas pilskalna atrašanās vieta.

Vāļu senkapi

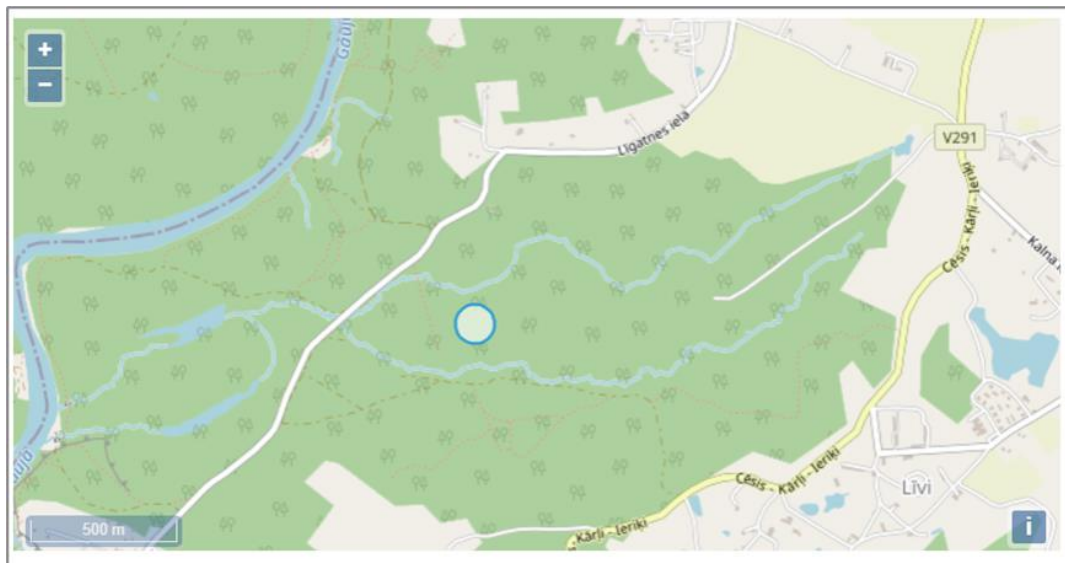
Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 413, Cēsu nov., Drabešu pag, pie Vāļiem.

Vāļu senkapi atrodas krūmiem apaugušā pakalnā ap 360 m uz DR no Vāļu mājām. Senkapi ir ļoti izplūdis un raksturīgo ārējo izskatu zaudējis uzkalniņš. Blakus ir vēl divi izplūduši uzkalniņi ar grāvīti apkārt. Domājams, ka šie divi saistāmi ar kokogļu ieguves rūpalu.

Senkapi postīti mantraču rakumiem.

Vāļu senkapi.

Vāļu senkapu atrašanās vieta.

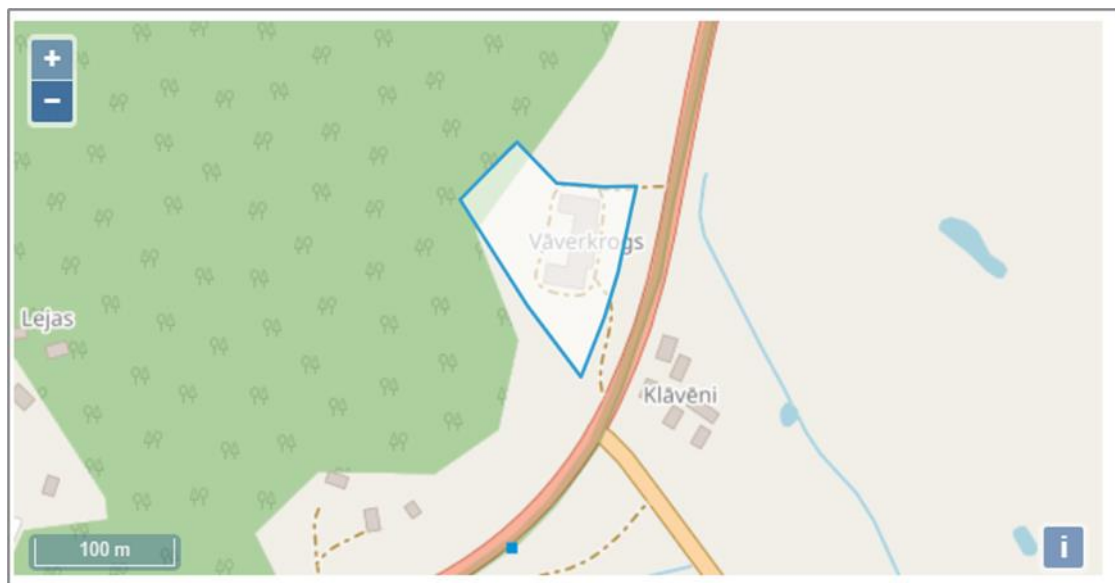
Vāveres kroga apbūve

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr. 6227, Cēsu nov., Drabešu pag., Āraiši, Vāveres krogā.

Vāveres krogs Rīgas – Pleskavas šosejas malā ir visai raksturīga 19. gs. pirmās puses krogus būve. Brīvi stāvošo kroga ēku abos galos iejož arī brīvi stāvošas stadulas (zirgu un pajūgu novietnes), kas izvietotas perpendikulāri krogus ēkai. Stadulas ar krogu savienotas ar īsiem un zemiem gaitenīem. Mūra ēkas sedz divslīpu jumti ar nošļauptiem galiem. Ēkām ir klasiskās arhitektūras stila detaļas. Stadulas ir celtas no neapmesta rūsas krāsas dolomīta akmeņiem, ar pusloka logiem ēkas sānu augšmalās un zelmeņos, ar lielām pārdurvīm – vārtiem ēkas galos. Ķieģeļu mūri ir apmesti un balsināti. Ēku sedzošais jumts ārdurvju ieejas pusē izbīdīts ar pārkari, kas balstās uz sešām koka kolonnām, veidojot palieveni visas ēkas priekšā. Kolonnām ir vienkāršota klasiska forma ar vienmērīga lieluma stabiem, vienkāršas formas bāzēm un kapitēliem – ar valnīti un abaka plāksni.

Vāveres krogs.

Vāveres kroga atrašanās vieta.

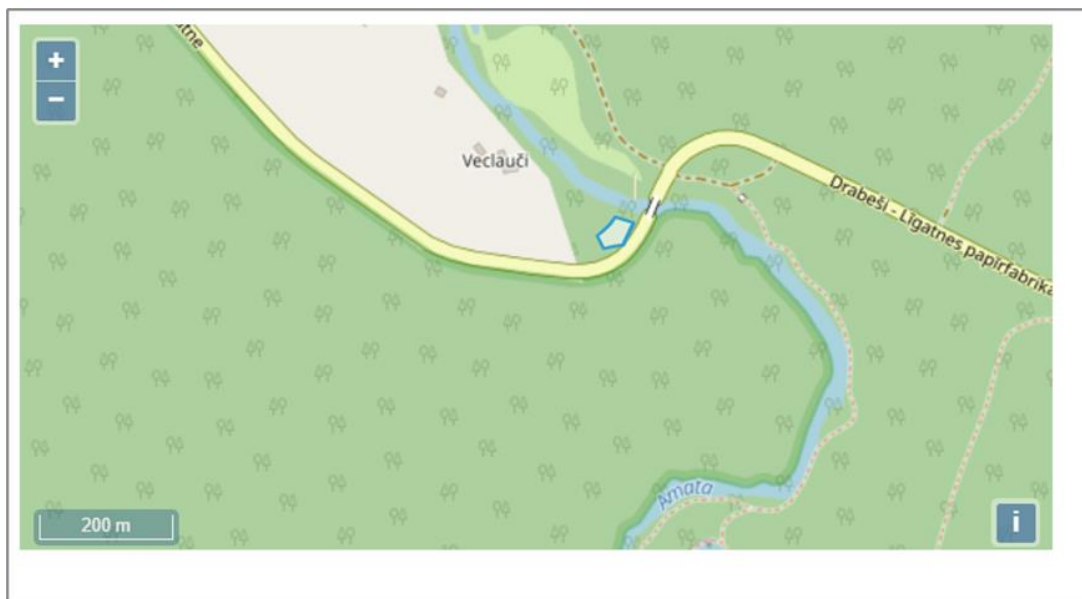
Veclauču viduslaiku kapsēta

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 414, Cēsu nov., Drabešu pag., pie Veclaučiem.

Veclauču viduslaiku kapsēta atrodas pašā Amatas krastā pie Drabešu – Līgatnes papīrfabrikas ceļa. Daļa kapsētas norakta un postīta grants ņemšanas rezultātā. Tad atrasti cilvēku kauli. Apbedījumi atrasti arī, būvējot tiltu pāri Amatai. Atlikusī kapsētas teritorija ir ap 30 x 50 m liela. Kalna kritums pret Amatas ieleju ap 6 m. Kapsētas teritorija apaugusi krūmiem un kokiem.

Veclauču viduslaiku kapsēta.

Veclaucu viduslaiku kapsētas atrašanās vieta.

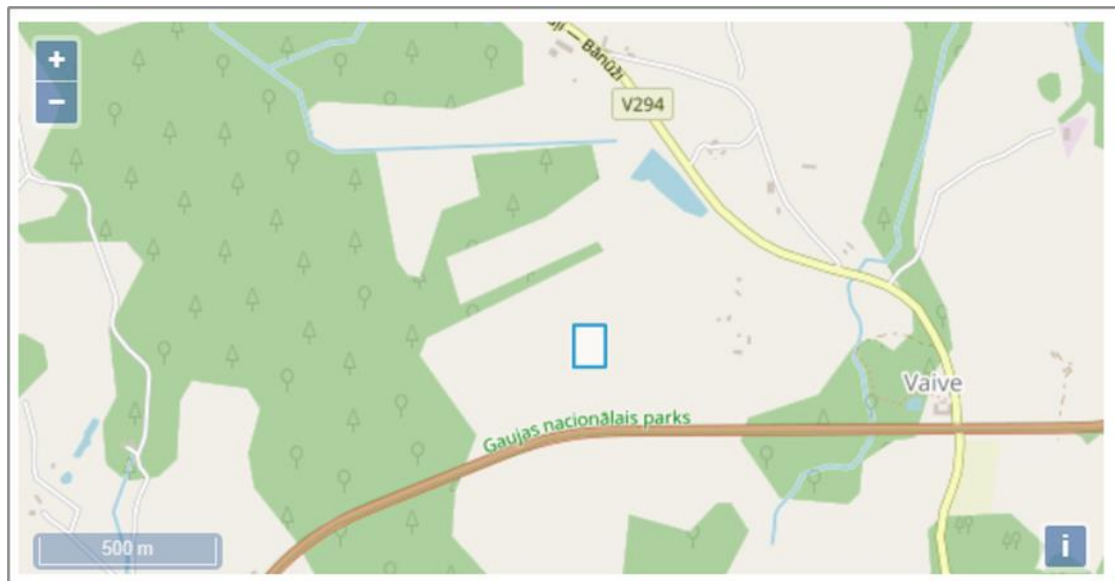
Veclejas Daudziešu viduslaiku kapsēta (Mēra kalniņš)

Vietējās nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 600, Cēsu nov., Vaives pag., pie Veclejām.

Pirmās ziņas par Vecleju Daudziešu viduslaiku kapsētu (sauktu arī par Mēra kalniņu) iegūtas 1987. gadā. Vieta atrodas ap 400 m uz DR no "Veclejdaudziešu" mājām un ap 200 m no Rīgas – Pleskavas šosejas. Kapsētas vieta ir kokiem apaudzis uzkalns apstrādātu lauku vidū. Tas orientēts ZR - DA virzienā un sastāv it kā no diviem pauguriem. ZR daļā paugurs apmēram 1 m zemāks par DA daļu. ZA nogāze 2 - 2,5 m augsta, Z nogāze – 1,5 m, bet R nogāze – līdz 3 m augsta. Vairākās vietās redzamas rakumu bedres. Uzkalnā vairāki līdz 0,5 m diametrā lieli, zemē iegrimuši akmeņi. Zeme – smalki grantaina smiltis.

Veclejas Daudziešu viduslaiku kapsēta (Mēra kalniņš).

Veclejas Daudziešu viduslaiku kapsētas (Mēra kalniņa) atrašanās vieta.

Veismaņu muižas apbūve

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr. 6280, Cēsu nov., Vaives pag., Veismaņu muiža.

Rakstītie avoti no 1601. gada liecina, ka muiža veidojusies no vairākiem ciemiem. Poļu karalis Stefans Batorijs 1585. -1586. gadā atdeva šo muižu Henriham Lodem, un tā ieguva Lodes muižas nosaukumu, bet 1630. gadā tā bija grāfu Oksenšternu īpašums. 18. gs. pēc Krievijas veiktās muižu redukcijas tā kļuva par valsts īpašumu un tika pievienota Priekuļu muižai. 1770. gadā Katrīna II piešķīra muižu ģenerālim Otto fon Veismanim, un no tā laika Lodes muiža ieguva Veismaņu muižas nosaukumu. 1830. gadā to norakstīja Blaukenhāģenu dzimtai īpašumā, kam Veismaņi piederēja līdz muižu atsavināšanai 1920. gadā. Muižas sadalīšana notika no 1920. līdz 1938. gadam. Līdz 2. Pasaules karam tur saimniekoja Priekuļu piensaimnieku biedrība, atradās dārzniecība, amatnieku saimniecība. 1976. gadā Veismaņu muižu pievienoja Baltijas mašīnu izmēģinājumu stacijai.

Veismaņu muižas apbūve pastāvējusi jau 17. gs. - guļbaļķu rijas ar salmu jumtu, laidars, klēts. Ēku izvietojums šajā periodā līdzinās mūsdienu situācijai – pagalmu norobežo divas ēku rindas, kas veido kompaktu muižas apbūves centru. Abās pusēs iebraucamam ceļam izvietotas muižkunga un mežkunga mājas, klēts un stallis, kūts un vāgūzis, veļas mazgātava un putnu māja. Iebraucamā ceļa A daļu noslēdz kungu māja, bet Z galu – baronu kapliča. Apbūves ansambli papildina parks ar dīķi, kas atrodas uz D no kungu mājas.

Muižas kompleksā ir vairāki objekti ar individuālu arhitektūras pieminekļa aizsardzības statusu.

Muižnieka dzīvojamā māja

Aizsardzības Nr. 6281.

Celtne datēta ar 18. - 20. gs. 1792. gada dokumentos minēts, ka kungu māja ir koka ēka ar pildrežģa konstrukcijā būvētu bēniņu daļu, kas apņemta ar koka galeriju. 1826. gadā ēka ievērojami pārbūvēta, 1908. gadā izveidota jauna piebūve – ēkas mūra daļa ar torni. 20. gs. sākumā koka ēkas ārsienas apšūtas dēļiem, mainīti logi, uzcelts lievenis R pusē. Kopumā ēka būvēta kā guļbūve ar horizontālu dēļu apšuvumu un četrslīpu jumtu, pēc rakstura un proporcijām līdzīga zemnieku mājām. 1948. gadā muižas pils koka daļā tika ierīkota graudu klēts, mūra daļā – graudu kalte. No 1964. gada ēka palika neizmantota. Vēl 1996. gadā bija saglabājušies atsevišķi koka ēkas fragmenti, kuri 2003. gadā pilnībā nojaukti.

Pils mūra daļa būvēta 1908. gadā. Mūra ēkai ir divstāvu apjoms ar paaugstinātu cokola līmeni un torni. Fasāžu dekors veidots apmetumā. Kopš 2004. gada ēka tiek izmantota atbilstoši savai funkcijai.

Veismaņu muižas muižnieka dzīvojamā ēka.

Muižkunga māja

Aizsardzības Nr.6282.

Muižkunga māja datējama ar 18. gs.beigām - 19. gs. sākumu. Tā ir vienkārša laukakmeņu un ķieģeļu ēka ar koka piebūvi, ķieģeļu apmalojumu ap logailām, apmestām sienām. Ēkai divslīpu jumts ar nošļautiem galiem. Saglabājies ēkas apjoms, tā ir nozīmīga kā muižas kompleksa senākās daļas sastāvdaļa.

Muižkunga māja.

Saimniecības ēka

Aizsardzības Nr. 6284.

Saimniecības ēka, saukta arī par dārznieka māju vai putnu māju, muižas apbūvē bijusi vismaz no 1788. gada. Tā ir neliela mūra ēka ar apmestām sienām un ķieģeļu apmalojumu ap logu ailām. Zelmeņa daļā pildrežģa konstrukcijas, pie ēkas saglabājies mūra žoga fragments ar arkādi un mazajiem vārtiņiem. Ēkai divslīpu jumts ar dakstiņu segumu. Saglabājušās vairākas logailas ar sešrūšu logiem.

Saimniecības ēka (dārznieka, putnu māja).

Klēts

Aizsardzības Nr. 6285.

Ēka datēta ar 18. - 19. gs. Ērbērgis ar klēti minēts jau 1792. gada ēku taksācijas protokolā. Klēts bijusi masīva mūra celtne ar dakstiņu jumtu, ar priekšnamu, virtuvi, skursteni, divām telpām, ķieģeļu krānsni, 4 durvīm, 6 logiem. Pašlaik ēka avārijas stāvoklī, saglabāties ārējais mūris ar arkādi pagalma fasādē, viens zelmenis.

Veismaņu muižas klēts drupas.

Magazīna

Aizsardzības Nr. 6287.

Magazīna ir 18./19. gs. mijas vienkāršs laukakmens mūra ēka ar arkādi galvenajā fasādē. Ķieģeļu mūra stabi, dekoratīvs ailu apmūrējums. Ēkai divslīpu jumts ar nošļautiem galiem, dakstiņu segums. Ēka ir nozīmīga kā 19. gs. raksturīgs Vidzemes muižu mūra klēts tips.

Veismaņu muižas magazīna.

Ratnīca

Aizsardzības Nr. 6289

Ēka datēta ar 18. - 19. gs. Ratnīca ir garš vienkāršs mūra korpuss ar divslīpu jumtu, nošļautiem galiem, jumta seguma dakstiņi saglabājušies tikai nelielai ēkas daļai

Veismaņu muižas ratnīca.

Stallis

Aizsardzības Nr. 6291.

Ēka datēta ar 18. - 19. gs. Stallis saglabājis gan savu izskatu, gan novietojumu, kāds tam bijis 1792. gada Veismaņu muižas ēku taksācijas protokolā. Stallis ir masīva mūra ēka ar arkādi pagalma pusē, dakstiņu jumtu nošļautiem galiem. Arkāde daļēji aizmūrēta, izveidojot logailas. Dakstiņu jumts saglabājies tikai daļai ēkas korpusa, daļai korpusa saglabājies tikai ārsienu mūris.

Stallis.

Aitu kūts, vēlāk kalpu māja

Aizsardzības Nr. 6292.

Ēka ir garš vienkāršs mūra korpus uz Z no kungu mājas, datējama ar 18. gs. Beigām - 19. gs. sākumu. Ēkai divslīpu dakstiņu jumts ar nošļautiem galiem. Korpusa viena puse pārbūvēta par dzīvojamo ēku, otra puse sabrukusi, saglabājušās mūra sienu paliekas ar dažām logailām.

Aitu kūts, vēlāk kalpu māja.

Kūtis

Aizsardzības Nr. 6293.

Ēkas datētas ar 19./19. gs. miju. Dažas no pašreizējām kūtīm redzamas jau 1788. gada Vaismaņu muižas kartē. Pašlaik tās ir mūra garenbūves ar divslīpu jumtiem. Ēkas vairākkārt pārbūvētas, mainot jumtus un logailu izvietojumu, paaugstinot ārsienu mūri ar ķieģeļu pamūrējumiem, izmainot zelmeņus.

Veismaņu muižas kūtis.

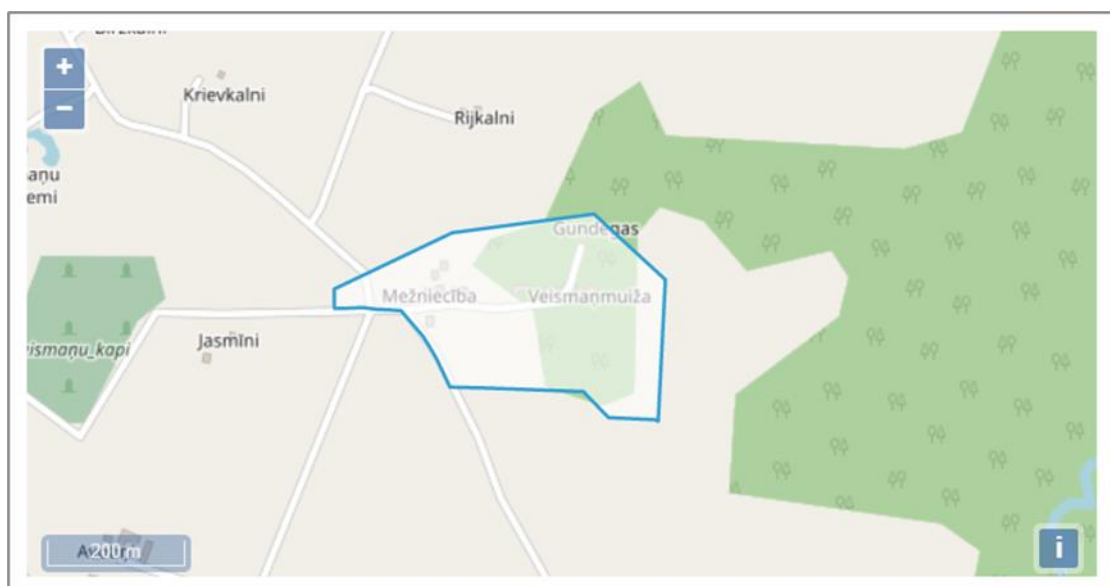
Parks

Aizsardzības Nr. 6294.

Parks ir valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, tas datēts ar 19. gs. Parka platība- 3,1 ha, no kuriem ūdeņi aizņem 0,1 ha. Reljefs nolaidens virzienā uz pļavām. Dīķi parkā 19. gs. ierīkoja muižas īpašnieks G. fon Blankenhāgens. Vecākie ozolu stādījumi attiecas uz 19. gs. sākumu, bet lapegļu stādījumi – uz 19. gs. 50. - 60. gadiem. Stādījumi papildināti pirms Pirmā pasaules kara un 20. gs. 30. gados. Parkā no divām pusēm ieved jauktu lapu koku alejas. Sākotnēji tas bijis ainavu parks ar tālām skatu perspektīvām uz apkārtni. Galvenā parka daļa veidota uz D un A no bijušās koka kungu mājas. Uz R no kungu mājas izvietots saimniecības ēku komplekss. Parka A daļā ir plašs dīķis. A un D daļā lauces ar atsevišķiem svešzemju skuju koku stādījumiem. D laucē iestādīts augļu dārzs. Kopējais koku un krūmu sugu skaits ir 23, no kurām 10 vietējās un 13 introducētās sugas. Īpaši aizsargājami vecie ozoli un svešzemju koki.

Veismaņu muižas parks kungu mājas DA pusē.

Veismaņu muižas apbūves atrašanās vieta.

Veselavas muižas kungu māja

Valsts aizsardzības Nr. 8903; Cēsu nov. Veselavas pag., Veselavā, "Viesturi".

Veselavas muižu 1602. gadā no vairāku Raunas pilsmuižai piederošu māju zemēm izveidoja stārasts Pēteris Veselavskis. No viņa uzvārda, laika gaitā pazaudējot burtu k, savu nosaukumu ieguvusi ne tikai muiža, bet arī viss pagasts. 17. gs. Veselavas muiža pastāvēja vienotā īpašumā ar Raunas pilsmuižu, līdz 1744. g. ķeizariene Elizabete Veselavu, Launkalni, Baižkalnu un Jaunraunu uzdāvināja ģenerālleitnantam kņazam Ņikatam Trubeskojam. 1760. g. kņazs Trubeskojs Veselavas muižu atdeva savai meitai Annai Nariškinai. Laika gaitā muižai nomainījās vairāki īpašnieki. 1871. g. par muižu īpašnieku kļuva Teofila dēls landrāts Baltazars Teofīls fon Kampenhauzens. Pēdējais Veselavas muižas īpašnieks bija viņa dēls Aurēlijs fon Kampenhauzens. Viņa īpašumā muiža atradās no 1910. gada līdz 1920. gadu agrārreformai, kuras laikā no Veselavas muižas zemēm izveidoja 93 jaunsaimniecības, 14 sīksaimniecības un 24 rentes saimniecības.

Veselavas muižas apbūves komplekss veidots 19. gs. Kungu māja būvēta it kā uz palietas, ovālas salas, kuru no visām pusēm ieskauj ar ūdeni pildīts grāvis. Pāri tam uz muižas parādes pagalmu ved divi laukakmens mūra tilti, kuru pusaploces arkas veidotas no rūpīgi apstrādātiem šūnakmens kvadriem. Šāds plānojums rada asociācijas ar nocietinātajām viduslaiku pilīm, kur ūdens šķēršļi pildīja svarīgas aizsardzības funkcijas. Šeit ūdens šķirtne uzsver kungu mājas īpašo nozīmi citu ēku klāstā. Dienvidpusē parādes pagalmam atradies augļu dārzs, bet kungu mājas ziemeļpusē - parka lauce ar puķu, dekoratīvo krūmu un koku stādījumiem. Aiz grāvja ieskaitās lauces pavēries skats uz gludo dzirnavu dīķa spoguļi.

Veselavas muižas kungu māja ir smagnēja, dekorā skopa divstāvu mūra celtne. Plānā U veida, ar nedaudz izvirzītiem sānu flīģeļiem. Tā celta 19. gs. vidū, pēc tam, kad 1840. - 1841. gada ziemā ugunsgrēkā nodega iepriekšējā dzīvojamā ēka. Jaunais nams līdzīgs vecajam, nedaudz izmainot logus un citas detaļas. Kungu māja pieskaitāma eklektikas laika celtnēm, kuras raksturo pagātnes arhitektūras stilu formu brīvs pielietojums. Ēkas stūru krustojums un trijstūrveida frontoni galos un virs centrālās ieejas aizgūti no klasicisma izteiksmes līdzekļu arsenāla, liektais frontons galvenās fasādes jumtmalē atgādina baroka vijīgās līnijas, bet otrās gaismas smalloka logs ar krāsainu vitražu stiklojumu 2. stāva kāpņu telpā šķiet kā no kādas gotikas baznīcas. Apbrīnu raisa apjomīgās ēkas apkures sistēma. Visu daudzo mājas apkures ierīču dūmkanāli sakoncentrēti tikai trijos dūmeņos. Lielie, slīpie, no ķieģeļiem mūrētie dūmkanālu pārvadi bērniņtelpā atgādina milzu zirnekļa kājas.

Parādes pagalma rietumpusē atrodas trīs paralēli būvētas ēkas. Pirmā no tām, kas pārbūvēta par pienotavu, ir kādreizējais kungu zirgu stallis. Virs staļļa durvīm lasāms gada skaitlis 1896. Ēka ir plēstu laukakmeņu mūra celtne ar sarkanā ķieģelī apdarinātām pusaploces logu un durvju ailēm. Tā pieskaitāma tā saucamajam „pusloka stilam”, kas ir viens no eklektikas formālajiem paveidiem (saistīts ar romānikas un renesanses arhitektūras formu izmantošanu). Diemžēl celtnes agrāko krāšņumu šobrīd notušē absurda, baltais fasāžu vienlaidus balsinājums. Aiz staļļa seko ratnīca, būvēta plēstu laukakmeņu stabos ar planku aizpildījumu. Trešā ēka – darba zirgu stallis, kas tagad pārbūvēta par divstāvu dzīvojamo ēku. Starp abām pēdējām ēkām bijis laidars, ko norobežojis laukakmeņu mūra žogs un plati, elegantas ķieģeļu

arkas segti vārti ar rotaļīgiem stabiņiem abās pusēs. Vārtu vērtnes laika gaitā zudušas, bet lieliskās arkas ir saglabājušās. Ceļš gar staļļiem tālāk ved pāri dambim, kuram blakus atrodas guļbūves ēka – kādreizējās dzirnavas “Strauti”. Staļļiem dienvidpusē bijusi gara guļbaļķu klēts ar būriem abos galos un stabojuma balstītu jumta pārkari vidusdaļā. Šobrīd saglabājusies tikai neliela ēkas daļa. Netālu no klēts būvēta muižas smēde (“Dadzīši”). Šajā laukakmeņu mūra ēkā bijis arī kalēja dzīvoklis un kalte. Kungu mājas A galā atrodas neliela mūra ēciņa, tā sauktā „virtuves māja”. No tās plats koka tilts veda uz kalpu māju “Graviņas”. Tā ir apjomīga plienakmens mūra celtne. Ēkā bijuši dzīvokļi astoņām ģimenēm: katrām divām ģimenēm kopīga virtuve un priekšnams, no kura vedušas durvis uz istabu. Celtnes fasāžu risinājums raksturīgs šai novadā 19. gs. celtajām dzīvojamajām ēkām – uz gaišā sienu apmetuma izceļas sarkanā ķieģelī veidotas dekoratīvas logu un durvju apmales. Nedaudz tālāk aiz kalpu mājas būvētas vēl divas ēkas “Ezernieki”. Viena no ēkām, kuras viens gals tagad nojaukts, kalpojusi par krogu. Blakus tai atrodas stadula – neparasti apjomīga celtne. Tās pret ceļu vērtais gala zelmenis bijis rotāts dekoratīviem koka pilastriem, pusaploces logu un izzāģētu ornamentu. Uzkalnā pie alejas, kas muižā ved no A puses, bijušas trīs kūtis ap laidaru un kalpu dzīvojamā māja. Divas kūtis kara laikā nodegušas. Trešā kūtis un dzīvojamā māja tai līdzās “Rubeņi” saglabājušās līdz mūsdienām. Veselavas muižas kungu mājā savulaik atradusies Veselavas pagasta padome, tautas nams, pasts, krājsabiedrība un interneta punkts. Līdz mūsdienām saglabājies muižas komplekss, kas veidots 19. gs., šobrīd apskatāmas 14 kādreizējās muižas ēkas.

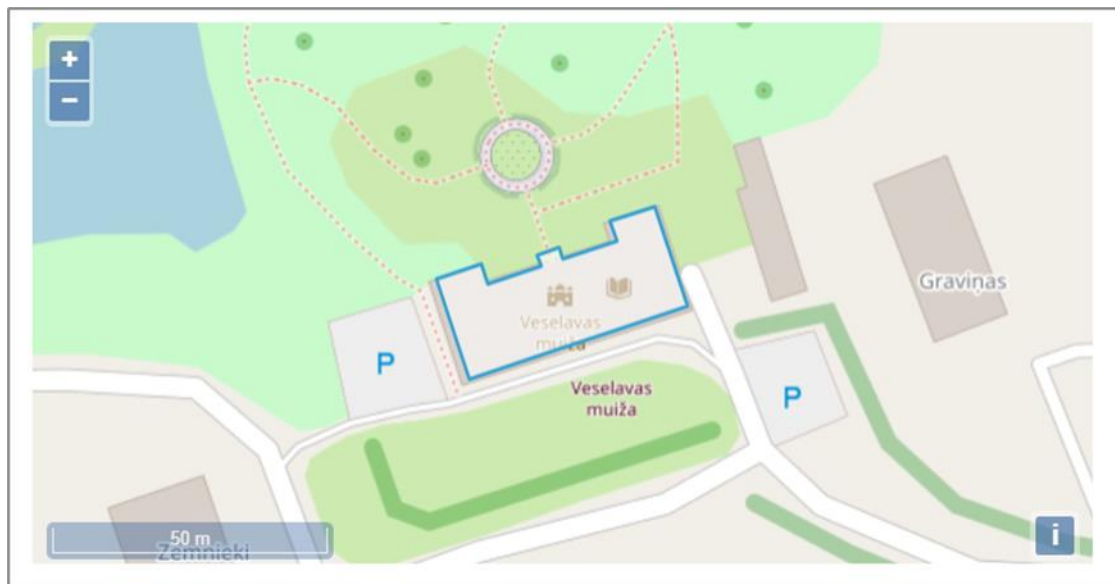
Veselavas muižas apbūves kompleksa telpiskā struktūra labi saglabājusies. Nav daudz zudumu un vidi degradējošu būvju. Saglabājusies vēsturiskā plānojuma struktūra. Objektam kopumā ir ļoti augsta autentiskuma pakāpe, atjaunošanas darbi turpinās. Muiža ir atvērta apmeklētājiem. Vadoties pēc vēsturiskajiem aprakstiem un apsekojuma noteiktas arheoloģijas pieminekļa individuālās aizsardzības zonas robežas.

Veselavas muižas kungu māja.

Dūmkanālu pārvadi bēniņu telpā.

Veselavas muižas kungu mājas atrašanās vieta.

Veselavas viduslaiku kapsēta

Valsts aizsardzības Nr. 629; Cēsu nov., Veselavas pag., pie Veselavas kapsētas.

Veselavas viduslaiku kapsēta minēta 1688. gada Vidzemes baznīcu vizitācijas protokolā. Kapsētu 1928. g. reģistrējusi L. Ostupe. Šajā laikā kapsētas teritorija apstrādāta, arot atrasti kauli un rotas lietas.

Atkārtoti pieminekli apsekojis V. Urtāns 1958. gadā, kad viņam ziņas par kapsētu sniegusi K. Ozola (toreizējā Cēsu novadpētniecības muzeja direktore). 1958. gada vasarā, kad ceļš taisnots ar buldozeri, atklājušies apbedījumi ar senlietām, kas nogādātas Cēsu novadpētniecības muzejā.

Kapsētā arheoloģiskie izrakumi sākās 2004. gadā, kad, iztaisnojot ceļu gar Veselavas kapiem, ceļinieki atkal uzdūrās apbedījumiem. Arheoloģiskos izrakumus objektā veica Latvijas Nacionālā Vēstures muzeja arheologi. Izrakumi turpinājās 2005. gadā un 2007. gadā. Darbus vadīja Latvijas Nacionālā vēstures muzeja arheologi Jānis Ciglis (2004. gadā) un Ilze Melne (I. Mālkalniete) (2005., 2007. gadā). 13. – 17. gs. Veselavas viduslaiku kapsētā izpētīti 1184 m² kapsētas teritorijas, tā daļa, kas atradās veicamo ceļa darbu joslā. Kapsēta ir vēl plašāka, ārpus veicamajiem ceļa darbiem tā palikusi neskarta. Atklāts 941 apbedījums.

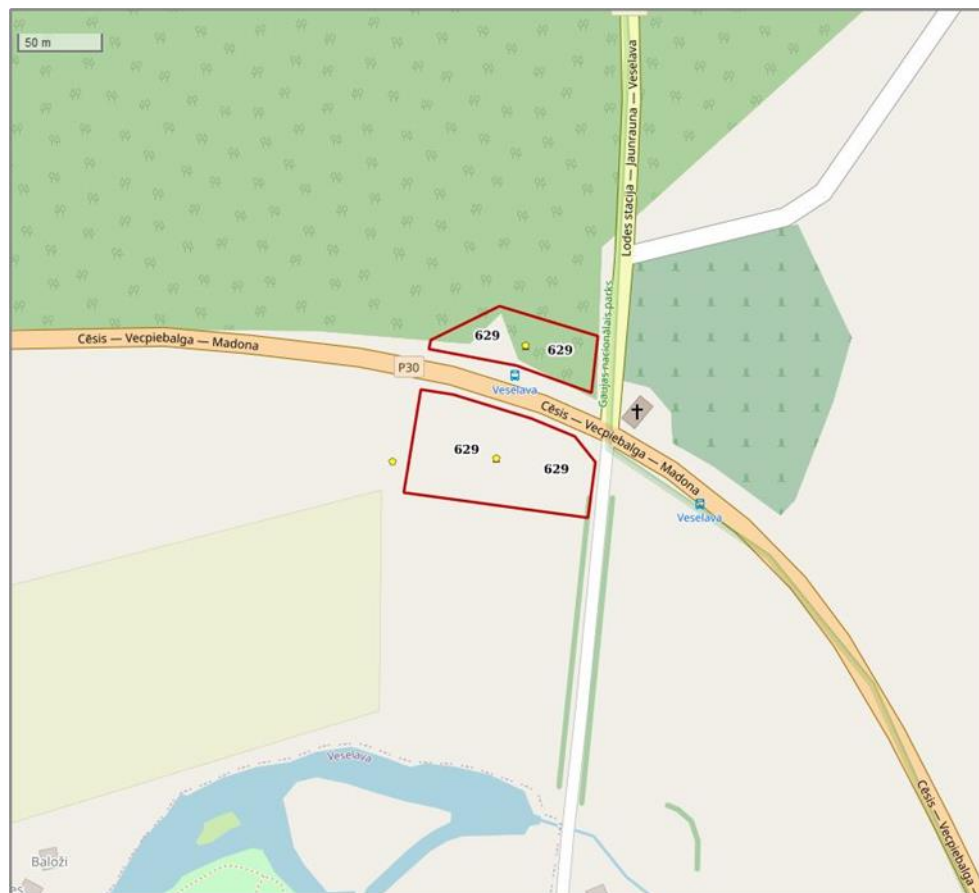
Veselavas viduslaiku kapsēta.

Veselavas viduslaiku kapsēta, arheoloģiskie izrakumi.

Veselavas viduslaiku kapsēta, arheoloģiskie izrakumi. Atsegto apbedījumu fotofiksāciju veic izrakumu vadītāja I. Melne (I. Mālniēte).

Veselavas viduslaiku kapsētas novietne.

Viešu pilskalns

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2118, Siguldas nov., Krimuldas pag., pie Viešiem.

Viešu pilskalns atrodas Gaujas labajā krastā ar dziļu gravu norobežotā zemes ragā apmēram 0,5 km uz D no Viešu mājām. Kalna sānu malas no dabas stāvas, vienīgi R nogāzē apmēram 10 m zemāk par plakumu ir izveidota terase, kas vidējā daļā pāriet lēzenā grāvī ar zemu valnīti ārpusē. No pārējās augstienes daļas pilskalns atdalīts ar 7 m dziļu grāvi. 30 m tālāk uz D ir otrs grāvis, kas nodala pilskalna plakumu no nelielas priekšpils. Pilskalna plakums ir ovāls, 15 x 65 m liels. D daļā ir bedre ar ūdeni, kur kādreiz bijusi aka. Kultūras slānis ir vājš, tāpēc pieļaujams, ka te bijusi tikai paslēptuve briesmu gadījumos. Iespējams, ka Viešu pilskalns saistīts ar Indriķa hronikā 1212. gada notikumu aprakstā minēto Gaujas lībiešu vecāko Vesiķi.

Latviešu folkloras krātuvē par Viešu pilskalnu atrodama šāda teika (LFK 861,93, pierakstījusi Erna Saleniece 1929. gadā):

“...Ja pie šī kalna avota stāvēdams izšausi otrā krastā, Nurmižu pusē, rīb tādi grāvieni un tāda krākšana, itin kā tur tūkstotis šāvienu būtu savienojušies kopā. Ja klusā laikā, svētdienā, dievvārdu stundā, šinī kalnā pie minētā avota nosēžas, tad var iz viņa dzirdēt jauku, maigu dziedāšanu, pat meldiju var skaidri izšķirt, lai gan Turaidas baznīca gaisa līnijā atrodas 2 – 3 km tālu. Protams, ka te vajag būt kādam dabiskam slepenam skaņu vadam. Senāki vecākie ļaudis prātoja, ka avotā dziedot senču dvēseles”.

Viešu pilskalna stāvā nogāze.

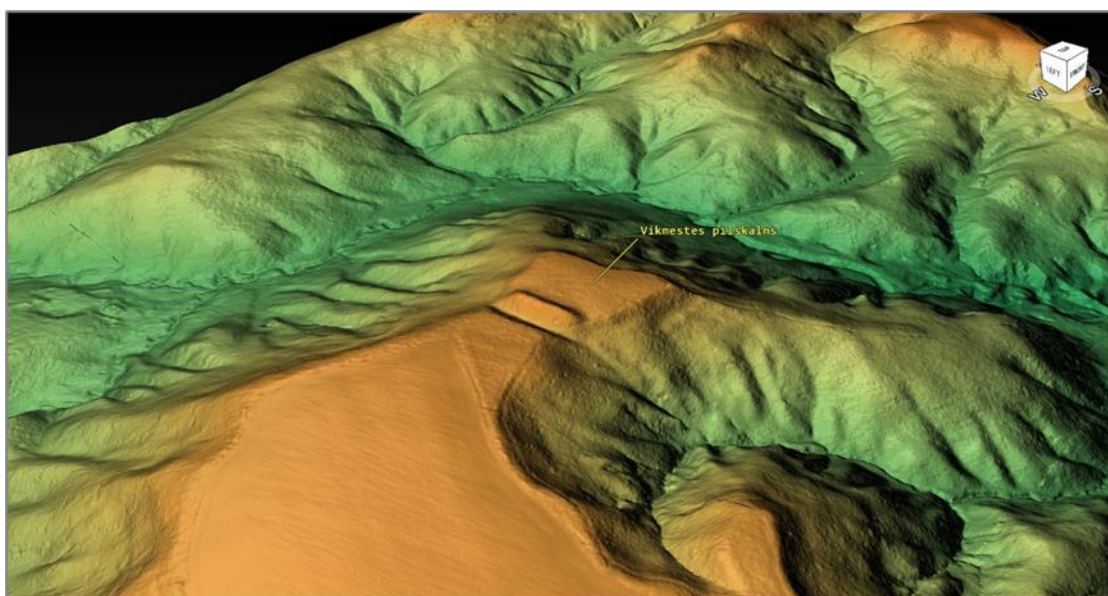

Viešu pilskalna atrašanās vieta.

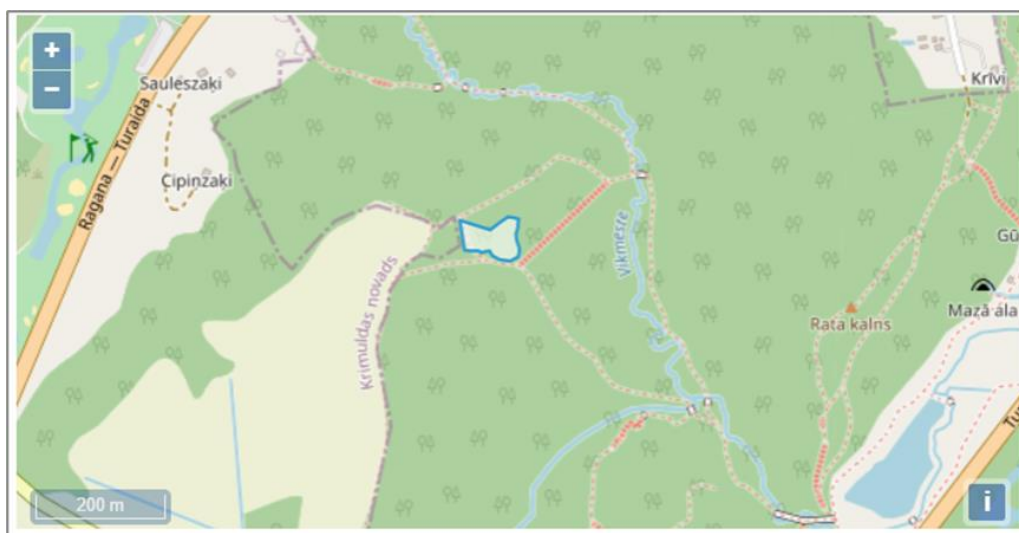
Vikmestes pilskalns

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2108, Siguldas nov., Sigulda, pie Krimuldas pag. Gravzaķiem.

Vikmestes pilskalns (dēvēts arī par Suvorova kalnu) atrodas Vikmestes upes labajā krastā nepilnu kilometru uz ZR no Krimuldas pilsdrupām, Grāvzaķu māju tuvumā. Pilskalns ierīkots augstā zemes ragā starp divām kraujām gravām. Kalna malas mākslīgi pastāvinātas. No apkārtējiem laukiem to atdala 40 m garš un 3 m augsts valnis ar grāvi tā priekšā. Virzienā uz A pret Vikmestes leju, iespējams, bijusi norobežota ap 100 x 100 m plaša priekšpils vieta. Ieeja pilskalnā vedusi gar vaļņa D galu. Pilskalnā 55 x 75 m liels četrstūrveida plakums. Spriežot pēc Indriķa hronikas ziņām, pieļaujams, ka te bijusi vai nu Kubeseles pils vieta vai arī lībiešu vecākā Kaupo pils.

Vikmestes pilskalns - objekta 3D modelis (sagatavots, izmantojot LĢIA LIDAR skenēšanas datus).

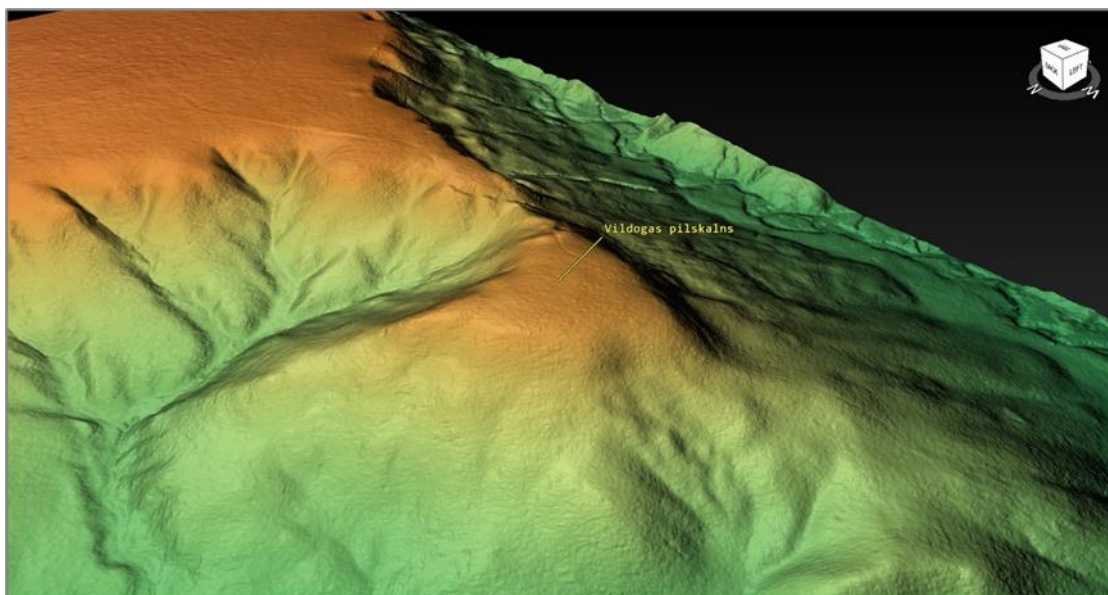

Vikmestes pilskalna atrašanās vieta.

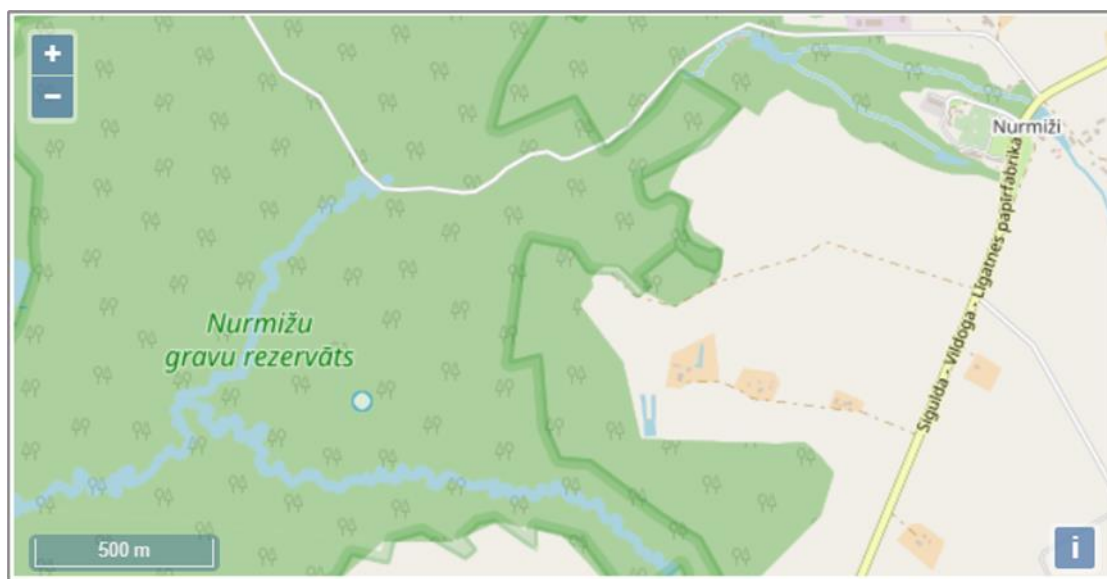
Vildogas pilskalns (Kautraka kalns)

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 2145, Siguldas nov., Sigulda, Vildogas upes krastā 1,5 m no ietekas Gaujā.

Vildogas pilskalns atrodas Nurmižu gravu rezervātā, Vildogas upes krastā. Pilsvieta ierīkota savrupā, ar gravām visapkārt atdalītā augstā kalnā ar stāvām nogāzēm. Pilskalnam liels, pusapaļš plakums, kura diametrs ap 100 m liels. Zemes pārveidojumi bijuši tikai šaurajā Z galā pie uzejas, kur izveidots izplūdis valnis, kura priekšā neliels grāvis. Kultūras slānis vājš un neizteiksmīgs. Iespējams, ka pilskalns izmantots kā meža slēptuve militāru apdraudējumu gadījumos. Plakums apaudzis kokiem un krūmiem, kalna nogāzēs vietām redzamas zvēru takas.

Vildogas pilskalns (Kautraka kalns) - objekta 3D modelis (sagatavots izmantojot LĢIA LIDAR skenēšanas datus).

Vildogas pilskalns atrašanās vieta.

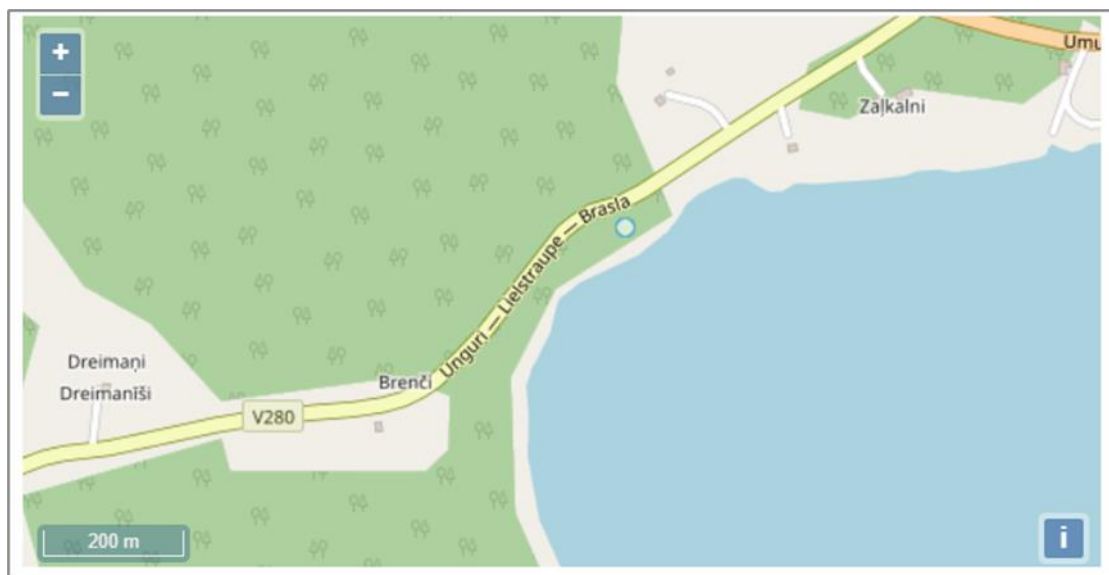
Zaļkalnu senkapi

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 524, Cēsu nov., Raiskuma pag., pie Zaļkalniem.

Agrā un vidējā dzelzs laikmeta senkapi reģistrēti 1929. gadā. Akmens krāvuma senkapos akmeņi izlauzti jau 1920. un 1930. gados celtniecības vajadzībām. Pašlaik senvietu Rustēga ezera krastā iezīmē 35 - 40 m garš, ap 8 m plats ZA - DR virzienā orientēts zemes reljefa pacēlums. Tā augstums apmēram 0,5 m.

Zaļkalnu senkapi.

Zaļkalnu senkapu atrašanās vieta.

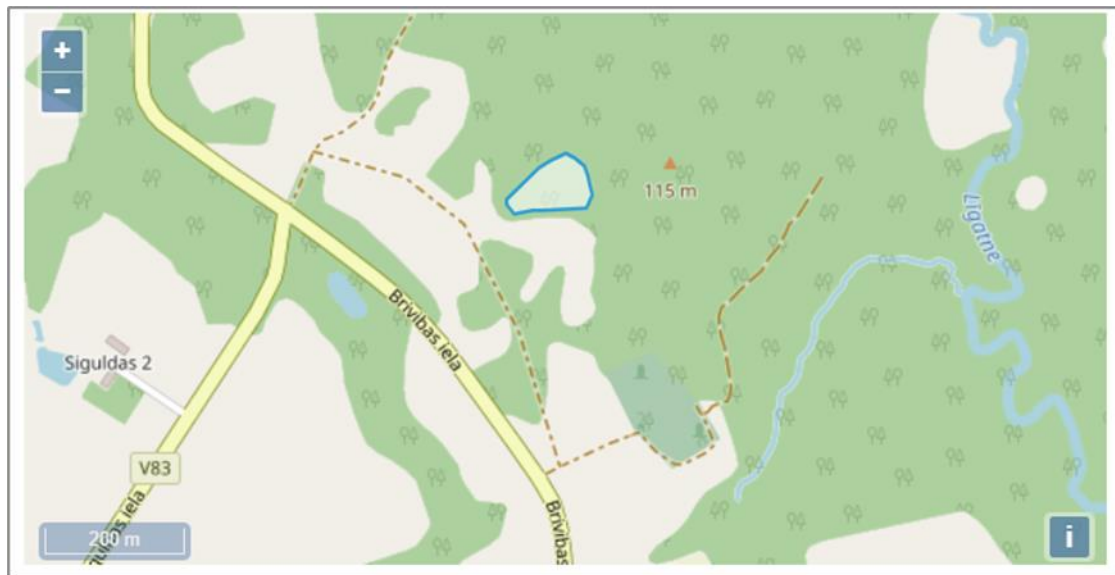
Zanderu senkapi

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 486, Cēsu nov., Līgatne, 400 m uz ZR no Zanderu kapsētas kapličas.

Pirmās ziņas par senkapiem Līgatnes papīrfabrikas robežās iegūtas 1937. gadā. Senkapu grupā ir 3 senkapu uzkalniņi. Uzkalniņu diametrs – 11 - 19 m, augstums – 1 - 2 m. Attālums starp uzkalniņiem – 100 - 150 m. Senkapi postīti, visiem centrā senas rakumu bedres, vietām saglabājušies akmeņu riņķu fragmenti. Daļa akmeņu izlauzti un izmantoti celtniecības darbos. Senvieta nav arheoloģiski pētīta, bet domājams, ka tā datējama ar agro dzelzs laikmetu (1. - 4. gs.).

Viens no Zanderu senkapu uzkalniņiem.

Zanderu senkapu atrašanās vieta.

Zeltiņu senkapi (Vējakroga senkapi)

Valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis, aizsardzības Nr. 509, Cēsu nov., Raiskuma pag., pie bij. Zeltiņiem, tag. Kalnsētām.

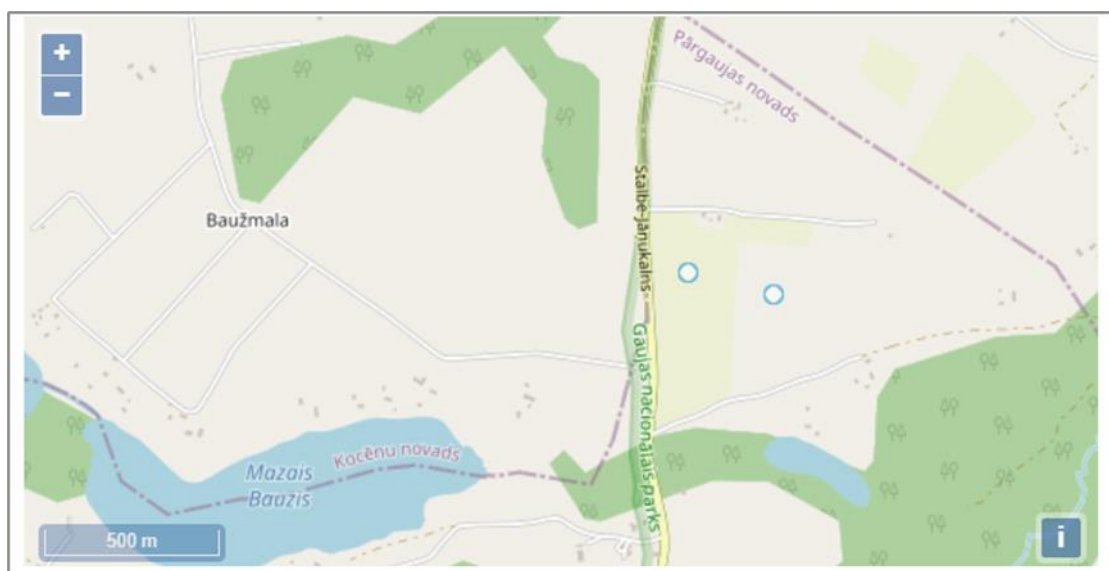
Zeltiņu senkapus veido divi senkapu uzkalniņi, kam apkārt apstrādāti lauki. Uzkalniņi atrodas austrumos Stalbes – Jāņukalna ceļam 150 – 450 m attālumā uz D, DA no Liepiņu mājām. Uzkalniņu diametrs ap 10 m, augstums ap 1,5 m. Virsmu sedz akmeņi. Senkapi apauguši kokiem un krūmiem. Senkapi datējami ar mūsu ēras sākumu.

Zeltiņu senkapi (Vējakroga senkapi). Stalbes – Jāņukalna ceļam tuvākais senkapu uzkalniņš.

Zeltiņu senkapi (Vējakroga senkapi). No Stalbes – Jāņukalna ceļa tālākais uz A senkapu uzkalniņš.

Zeltiņu senkapu (Vējakroga senkapu) atrašanās vieta.

Zemnieku sēta "Kalāči"

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, aizsardzības Nr. 8949; Cēsu nov. Liepas pag., "Kalāči".

Praktiski pilnībā saglabājusies 19. gs. apbūves telpiskā struktūra ar Vidzemes sētai raksturīgo neregulāro pagalmu. Nav daudz zudumu, nav sekundāru un vidi degradējošu būvju. Kvalitatīvas rekonstrukcijas rezultātā saglabāties katras atsevišķas ēkas sākotnējais būvapjoms, fasāžu arhitektoniskā kompozīcija, oriģinālās būvkonstrukcijas un apdares detaļas, kā arī vēsturiskā plānojuma struktūra un interjera apdares elementi. Objektam kopumā ir ļoti augsta autentiskuma pakāpe.

Būvju arhitektūra uzskatāmi raksturo to kultūras mantojuma daļu, kas atspoguļo jau diezgan maz saglabātās reģionālās (tautas celtniecības) arhitektūras īpatnības. Pielietotie tradicionālie materiāli un konstrukciju veids atzīmējami kā vērtība, kas Latvijas lauku ainavā sastopama arvien retāk. Objektam ir nozīmīga kultūrvēsturiska un vēsturiska vērtība, ar tā saglabāšanu ir nodrošināta sabiedrībai svarīgu nacionālu vērtību nodošana nākamajām paaudzēm. Sēta ir neatņemama kultūrainavas sastāvdaļa, un dabiskā ainava saglabājusies gandrīz neskarta. Saglabājamā vērtība - apjomu telpiskais risinājums ainavā, fasāžu arhitektoniski dekoratīvais risinājums, vēsturiskās būvkonstrukcijas un būvgaldniecības izstrādājumi, plānojuma pamatstruktūra, vēsturiskā interjera dekoratīvā apdare. No Veidenbauma laika "Kalāčos" saglabāta restaurētā dzīvojamās mājas vecākā daļa, klētiņa un pirts. 1958. gadā izveidots E. Veidenbauma memoriālais muzejs, 1961. gadā pie mājas uzstādīts tēlnieka L. Blumberga veidots piemineklis. Zemnieku sēta "Kalāči" ir atvērta apmeklētājiem.

Ed. Veidenbaums dzimis 1867. gadā Priekuļu pagasta "Glāzniekos", bet 1872. gadā Veidenbaumu ģimene pārcēlās uz "Kalāčiem", kas kļuva par dzejnieka dzīves vietu līdz viņa dzīves galam 1892. gadā. Ābeļdārza paēnā atradās klētiņa, E. Veidenbauma iemīļotā vieta darbam un atpūtai. Šo nelielo senlaiku ēku ar sūnainu salmu jumtu, augstu sliekšni un aizšaujamo bultu durvīs dzejnieks saucis par savu "studijalonu", kurā viņš sarakstījis lielu daļu no saviem dzejoļiem.

Zemnieku sēta "Kalāči".

Zemnieku sētas "Kalāči" atrašanās vieta.

Izmantoto avotu, literatūras un interneta resursu saraksts

- Apala Zigrīda. Aizsardzības izrakumi Uplantu kapulaukā//Zinātniskās atskaides sesijas referātu tēzes par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1969. gada pētījumu rezultātiem, Rīga, 1970.-46.-47.lpp.
- Apala Zigrīda. Aizsardzības izrakumu Cēsīs, Dzirnau ielā 33//Materiāli par arheologu un etnogrāfu 1988. un 1989. gada pētījumu rezultātiem, Rīga, 1990.-17.-20.lpp.
- Apala Zigrīda. Drabešu Uplantu kapsēta//Arheoloģija un etnogrāfija XV laidiens, Rīga, 1987.-94.-109.lpp.
- Apala Zigrīda. Ģūģeru arheoloģiskā kompleksa izpēte //Zinātniskās atskaides sesijas materiāli par arheologu 1990.un 1991. gada pētījumu rezultātiem, 1992.,-8.-15.lpp.
- Apals Jānis, Apala Zigrīda. Āraišu arheoloģiskās ekspedīcijas darbs 1976. gadā//Materiāli par arheologu un etnogrāfu 1976. gada ekspedīciju darba rezultātiem, Rīga, 1977.-3-8.lpp.
- Apals Jānis, Apala Zigrīda. Izrakumi Vaidavas pilskalnā un Raunas pilsdrupās//Materiāli par arheologu un etnogrāfu 1986. un 1987. gada ekspedīciju darba rezultātiem, Rīga, 1988.-16-19.lpp.
- Apals Jānis. 1971. gada izrakumi Drabešu Liepiņās//Zinātniskās atskaides sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1971. gada pētījumu rezultātiem, Rīga, 1972.-34.-39.lpp.
- Apals Jānis. Aizsardzības izrakumi Āraišu baznīcas kapsētā // Arheologu pētījumi Latvijā 1998. un 1999. gadā, Rīga, 2000.-309.-316.lpp.
- Apals Jānis. Arheoloģiskie pieminekļi GNP, Rīga, 1986.-127 lpp.
- Apals Jānis. Arheoloģisko pieminekļu apzināšana Cēsu rajonā//Zinātniskās atskaides sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1972. gada pētījumu rezultātiem, Rīga, 1973.-12.lpp.
- Apals Jānis. Arheoloģisko pieminekļu apzināšana Gaujas Nacionālā parka teritorijā//Zinātniskās atskaides sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1975. gada pētījumu rezultātiem, Rīga, 1976.-9-12.lpp.
- Apals Jānis. Āraišu ekspedīcijas darbs// Zinātniskās atskaides sesijas materiāli par arheologu 1990. un 1991. gada pētījumu rezultātiem, Rīga, 1992.-15.-19.lpp. u.c.
- Āraišu arheoloģiskais muzejs. Ceļvedis. Jānis Apals. Latvijas nacionālais vēstures muzejs., 2008.,-96 lpp.
- Balodis Francis. Ne Tanīsa kalns, bet Pekas kalns (Atbilde E.Brastiņa kmg.) // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts Nr.1 (01.01.1928.) – 55.-59.lpp.
- Biedriņš Andris, Liepiņš Edvīns. Latvijas industriālā mantojuma ceļvedis. Guide to industrial heritage of Latvia, Rīga, 2002.-107 lpp.
- Brastiņš Ernests. Latvijas pilskalni. Vidzeme, 1930.-210 lpp.
- Brastiņš Ernests. Pekas kalns vai Tanīsa kalns? (Beverīnas pilsvietā) // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts Nr.1 (01.01.1928.) – 48.-54.lpp.
- Caune Andris, Ose Ieva. Latvijas 12. gadsimta beigu - 17. gadsimta vācu piļu leksikons, Rīga, 2004.-591 lpp.
- Caune Andris, Ose Ieva. Latvijas viduslaiku mūra baznīcas 12.gs.beigas-16.gs.sākums. R.2010.-511 lpp.
- Ciglis Jānis. Arheoloģiskie izrakumi un pieminekļu apzināšanas rezultāti Rīgas rajonā//Materiāli par arheologu 1992. un 1993. gada pētījumu rezultātiem, Rīga, 1994.-49.-50.lpp.
- Cimermanis Saulvedis. Tautas celtniecība Latvijas ainavā. Letonikas bibliotēka, Rīga, 2020., 687 lpp.

- Čekstere Indra. Ieskats Krimuldas baznīcas un draudzes vēsturē//Turaidas muzejrezervāts. Kristietības ienākšana Līvzemē. Zinātniskā konference, veltīta Krimuldas baznīcas astoņsimtgadei 2005. gada 9. jūnijā, 2005.-46.-58.lpp.
- Ducmane Kristīne, Ozoliņa Anda. Latvija Eiropā: monētu depozi 1.-20. gadsimtā. LNVM raksti Nr. 16. Numismātika, Rīga, 2009.-223 lpp.
- Eiropa-kopīgais mantojums. Baznīcas Latvijā. Eiropas kultūras mantojuma dienas. VKPAI, Rīga, 1999.-100 lpp.
- Eiropas kultūras mantojuma dienas 1995. Koka mantojums Latvijā, VKPAI, Rīga, 1995.,- 104 lpp.
- Eiropas kultūras mantojuma dienas 2000., Latvijas lauku kultūrvēsturiskā ainava. VKPAI, 2000.- 16 lpp.
- Eiropas kultūras mantojuma dienas 2005. 100 sakoptākie kultūras pieminekļi Latvijā, VKPAI, 2005., -140 lpp.
- Eiropas kultūras mantojuma dienas 2006. Vēsturisko interjeru saglabāšana un restaurācija. VKPAI, 2006.,-127 lpp.
- Eiropas kultūras mantojuma dienas 2007. Vēsturiskie dārzi un parki, VKPAI, 2007.-144 lpp.
- Eiropas kultūras mantojuma dienas 2008. Neparastais mantojums, VKPAI, 2008.-74 lpp.
- Eiropas kultūras mantojuma dienas 2010. Kultūras mantojums – mūsdienu izaicinājums. VKPAI, Rīga, - 113 lpp.
- Eiropas kultūras mantojuma dienas 2011. Kultūras mantojums – zināšanas un prasmes, VKPAI, Rīga, 2011.-49 lpp.
- Eiropas kultūras mantojuma dienas 2015., VKPAI, -55 lpp.
- Eiropas kultūras mantojuma dienas 2016. Kultūrvēsturiskā ainava Latvijā, VKPAI, 2016. – 95.lpp.
- Eiropas kultūras mantojuma dienas 2017. Vēsturisku notikumu vietas, VKPAI, Rīga, 2017.-129 lpp.
- Eiropas kultūras mantojuma dienas 2018. Latvijas valsts izveidošana un attīstība, NKMP, 2018.-227 lpp.
- Eiropas kultūras mantojuma dienas 2019. Restaurācija. Rīga, NKMP-219 lpp.
- Eiropas kultūras mantojuma dienas 2020. Būv kultūra. Rīga, NKMP – 152 lpp.
- Eiropas kultūras mantojuma dienas 2021. Transports, NKMP, 2021.-216 lpp.
- Eiropas kultūras mantojuma dienas Latvijā 1997., gada 13.-14.septembrī “Latvijas muižas un pilis, VKPAI, 1997-100 lpp.
- Eiropas kultūras mantojuma dienas. 100 apdraudētākie kultūras pieminekļi Latvijā. VKPAI, Rīga, 2004.-230 lpp.
- Eiropas kultūras mantojuma dienas. Latvijas pilskalni. Rīga, 1998.-102 lpp.
- Eniņš Guntis. Ko slēpj raksti?//Avots, Nr.1, 1988.-35.-38.lpp.
- Gaujas plostnieki. Tradīciju burtnīca. Sagatavojusi Vītola Ieva.2017.-140 lpp.
- Graudonis Jānis. Turaidas pils kompleksa izpēte//Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu 1990.un 1991.gada pētījumu rezultātiem, Rīga, 1992., - 51.-55.lpp.
- Ģeoloģiskie objekti Gaujas Nacionālajā parkā. Autoru kolektīvs. Rīga, 1989.-127 lpp.
- ICOMOS tiesību avoti kultūras mantojuma aizsardzībā un saglabāšanā,-Rīga, 2018.-167 lpp.
- Iepazīsti Cēsu novadu! Cēsu rajona tūrisma rokasgrāmata (autoru kolektīvs), Cēsis, 2001.- 184 lpp.
- Indriķa hronika. Ā.Feldhūna tulkojums, E.Mugurēviča priekšvārds un komentāri, Rīga, 1993. 451 lpp.

- Industriālais mantojums tūrismam Igaunijā un Latvijā, 2018.-60. lpp.
- Janele Ilze. Vecie lauku parki, Rīga, 1981.-111 lpp.
- Jansons Gunārs. Arhitektūras pieminekļi Gaujas Nacionālajā parkā, Rīga, 1987.-127 lpp.
- Jemeljanovs Egīls. Arheoloģiskā izpēte Turaidas Baznīckalna viduslaiku kapsētā 2017. gadā//Arheologu pētījumi Latvijā 2016.,2017., Rīga,2018.-145.-147.lpp.
- Jemeljanovs Egīls. Arheoloģiskie pārbaudes izrakumi Kārļa kalnā un savrupapbedījums Turaidā//Zinātniskas atskaite sesijas materiāli par arheologu 1996. un 1997. gada pētījumu rezultātiem, Rīga, 1998.-38.-40.lpp.
- Jemeljanovs Egīls. Izrakumi Siguldas Krusta kalnā un arheoloģiskās uzraudzības darbi Turaidas pilskalna un Turaidas baznīcas aizsardzības zonā//Zinātniskas atskaite sesijas materiāli par arheologu 2008. un 2009. gada pētījumu rezultātiem, Rīga, 2010.-125.-129..lpp.
- Johans Kristofs Broce. Zīmējumi un apraksti. 3.sējums. Latvijas mazās pilsētas un lauki. Red. T.Zeids, R.Brambe, G.Straube, M.Auns, Zinātne, 2002.-493 lpp.
- Johans Kristofs Broce. Zīmējumi un apraksti. 4.sējums. Latvijas mazās pilsētas un lauki. Red. T.Zeids, R.Brambe, G.Straube, Rīga, 2002.-487 lpp.
- Kalnačs Jānis. Rubenes draudze un baznīca. 1208.-2008., Rubenes draudze, 2008.-40.lpp.
- Kalnačs Jānis. Sakrālās arhitektūras un mākslas mantojums Valmieras rajonā, Rīga, 2010.-256 lpp.
- Kalnačs Jānis. Vaidavas muiža – arhitektūras piemineklis//Liesma (Valmiera), Nr.103 (02.07.1986.)
- Kleperē Daina. Izrakumi Turaidas Baznīckalnā//Zinātniskās atskaite sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1971. gada pētījumu rezultātiem, Rīga, 1972.-82.-84.lpp.
- Krimuldas novada vēsture. Ragana. Turaida. Eikaži. Lēdurga. Aijaži. Lode. Autoru kolektīvs, Rīga, 2011.-298 lpp.
- Kultūras mantojuma aizsardzība nākotnei. Starptautiskas konferences “Kultūras mantojuma aizsardzība nākotnei” priekšlasījumu apkopojums, NKMP, 2018.-80 lpp.
- Kundziņš Pauls. Latvju sēta, Daugava, 1974.-416 lpp.
- Kursītis A. Pauls Valdēns mūspusē//Liesma (Valmiera), Nr. 34 (03.03.1987.)
- Ķibilda Dace. Ungurmuižas apbūves komplekss un parks//Muiža zem ozoliem. Ungurmuiža un fon Kampenhauzenu dzimta Vidzemē. Katalogs., Rīga, 1998.-235 lpp.
- Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata, Rīga, 2021., 677 lpp.
- Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Arheoloģijas departamenta materiāli (LNVM AD)
- Latvijas pērles. Kultūrvēsturisks ceļvedis pa 40 skaistākajām Latvijas pilīm un muižām, Rīga, 2000.,-285 lpp.
- Latvijas pērles. Spoku stāsti un teikas par Latvijas pilīm, Rīga, 2001., 64 lpp.
- Latvijas senākā vēsture, 9.g.t.pr.Kr.-1200. g. Autoru kolektīvs, Rīga, 2001.,-463 lpp.
- Levāns Andris, Zanders Māris. Aizmirstā Livonija: savējā vai svešā, tumšā vai romantiskā?, SIA Aminori, 2021.,-220 lpp.
- Lismanis Jānis. Kauju un kritušo karavīru piemiņai. 1915.-1920. Pirmā pasaules kara un Latvijas Atbrīvošanas cīņu piemiņas vietas, Rīga, 1999.-406 lpp.
- Lībieši senatnē. The Livs in Antiquity, Latvijas vēstures muzejs, Rīga, 2001., 53 lpp.
- Lībieši. Vēsture, valoda un kultūra. Rakstu krājums, Rīga, 2013., 544 lpp.
- Löwis of Menar K. v. Burgenlexikon für Alt-Livland. Pläne und Ansichten, Riga, 1922.- 189 lpp.
- LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuves materiāli (LFK)

- Malcenieks Mārtiņš. Kultūras tūrisma iespējas un virzieni Cēsīs un Vidzemē. Kultūrvēsturiskais mantojums kā ekonomisks faktors//Quo vadis,Cēsis? Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli, Cēsis, 2006. gada 6.-7.aprīlis, Cēsis, 2007.-231.-244.lpp.
- Mašnovskis Vitolds. Muižas Latvijā. Vēsture, arhitektūra, stili. I sējums, A-H. Enciklopēdija, 2018.-311 lpp.
- Muižnieks Vitolds. Bēru tradīcijas Latvijā pēc arheoloģiski pētīto 14.-18. gadsimta apbedīšanas vietu materiāla. LNVM raksti Nr. 21. Arheoloģija, Rīga, 2015.,-223 lpp.
- Nacionālā kultūras mantojuma pārvaldes Pieminekļu dokumentācijas centra materiāli (NKMP DC)
- Niedre Uģis. Pilsdrupu paēnā. Turaida. Muiža. Pagasts. Apkārtnē, Rīga, 2022., - 944 lpp.
- Ose Ieva. Turaidas pils 16.-18. gadsimta krāsns keramika, 2013.-111 lpp.
- Ozola Konstance. Arheoloģiskie izrakumi Cēsu raj. Priekuļu lauksaimniecības mehanizācijas tehnikuma teritorijā//Referātu tēzes zinātniskai sesijai, veltītai 1958. gada arheoloģiskajiem izrakumiem un etnogrāfiskai ekspedīcijai Latvijas PSR teritorijā, 1959., -33.-34.lpp.
- Ozols J. Izrakumi Priekuļos // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts Nr.3 1922.01.03.,-308.-311.lpp.).
- Pāvilāns Vilnis. Satiksmes ceļi Latvijā XIII-XVII gs., Rīga, 1971.-234 lpp.
- Pētersone Pārsla. Straupes zirgu pasta stacija//Cēsu novada vēsture. Rakstu krājums I., Cēsis, 1995.-97.-126. lpp.
- Restaurētie kultūras pieminekļi Latvijā 2018. Rīga, NKMP-61 lpp.
- Siguldas gidu stāsti. Tradīciju burtnīca. Sagatavojusi Vītola Ieva. 2016.-112 lpp.
- Stradiņš Jānis. Pauls Valdēns – latvju tautas pazudušais dēls //Trešā atmoda. Raksti un runas 1988. - 1990. gadā Latvijā un par Latviju, R., 1992.-316.-331.lpp.
- Teivens Arno. Latvijas lauku krogi un ceļi. Rīga, 1995.-232 lpp.
- Urtāns Juris. Arheoloģijas pieminekļi Valmieras rajonā, 1991., 33 lpp.
- Urtāns Juris. Latvijas austrumu daļas jaunatklātie pilskalni, VKPAI izdevums, R., 1995.,-128 lpp.
- Urtāns Juris. Pieminekļu apsekošana Jēkabpils rajonā un izrakumi Lonē, Rudbāržos un pie Braslas upes//Materiāli par arheologu un etnogrāfu 1986. un 1987. gada ekspedīciju darba rezultātiem, Rīga, 1988.-139-141.lpp.
- Urtāns Juris. Ziemeļvidzemes pilskalni, R., 1991.-70 lpp.
- Vasks Andrejs, Ciglis Jānis. Izrakumi Kubeseles pilskalnā Krimuldā//Materiāli par arheologu 1990. un 1991. gada pētījumu rezultātiem, Rīga, 1992.-105.-107.lpp.
- Vilka Anda. Teņņu viduslaiku kapsēta// Zinātniskās atskaides sesijas materiāli par arheologu 1994. un 1995. gada pētījumu rezultātiem, Rīga, 1996.-124.-127.lpp.
- Zemītis Guntis. Arheoloģiskie pētījumi Jaunsvirlaukā un Sateseles pilskalnā// Arheologu pētījumi Latvijā 2004.un 2005.gadā, Rīga, 2006.-94.-101.lpp.
- Zilgalvis Jānis. Laiks ceļot. Latvijas sakoptākās pilis, muižas, parki un pastorāti. R.,2014.-487 lpp.
- Zilgalvis Jānis. Mācītājmuižas Latvijā. R.,2002.-222 lpp.
- Zilgalvis Jānis. Neogotika Latvijas arhitektūrā, Rīga, 2005.-359 lpp.

Interneta resursi

<https://is.mantojums.lv>
<https://likumi.lv>
<https://vesture.dodies.lv>

<https://www.historia.lv/vietas/vaidavas-muiza>

<https://www.historia.lv/vietas/drabesu-muiza>

<http://manasvietas.blogspot.com/2015/12/>

<https://tourism.sigulda.lv/lv/objects/redzet/vesture/pilis-un-muizas/siguldas-jauna-pils-un-pils-kvartals/>

<https://araisi.com>

Sagatavoja kultūrvēstures eksperts Ritvars Ritums

2021. - 2022. gads